

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

І.П. Осипенко

КРИМІНАЛІСТИКА

(Методика розслідування окремих видів злочинів)

Навчальний посібник

**Чернігів
2018 рік**

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52 я 73
О 74

Рекомендовано до друку вченою радою Чернігівського національного технологічного університету від 31 травня 2018 р. протокол № 6

Рецензенти:

- канд. юр. наук, доцент Селецький О. В.
- канд. юр. наук, доцент Іваньков І. В.

Осипенко І. П.

О 74 Криміналістика (Методика розслідування окремих видів злочинів): навч. посіб. –
Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2018. – 292 с.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Криміналістика» юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету. У навчальному посібнику досліджуються особливості розслідування окремих видів злочинів, надаються науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності досудового розслідування злочинів, що можуть бути використані як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності суб'єктів кримінального провадження.

Адресований студентам вищих юридичних навчальних закладів, посібник може бути використаний також працівниками правоохоронних органів, аспірантами, викладачами і науковцями.

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52я 73
© Чернігівський національний
технологічний університет, 2018

Вступ

Криміналістика в системі вищої юридичної освіти – загальнообов’язкова дисципліна. Метою вивчення курсу криміналістики є опанування студентами системи знань, умінь, навичок, використання криміналістичних засобів та методів у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів.

Криміналістична методика ґрунтується на наукових положеннях попередніх розділів криміналістичної науки, у ній акумулюються наукові положення і практичні рекомендації, розроблені криміналістичною технікою та криміналістичною тактикою. Тому цей розділ вважається ключовим у криміналістиці. Так, предметом криміналістичних техніки й тактики є загальні рекомендації з використання науково-технічних засобів, криміналістичного версіювання та планування розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Предметом методики розслідування злочинів є конкретні рекомендації щодо практичного застосування наукових положень криміналістичної техніки та тактики у розслідуванні конкретних видів злочинів.

Посібник складається з короткого змісту теми, тестів та задач. Тестова база покликана забезпечити контроль знань студентів із теоретичних основ криміналістики, традиційних галузей криміналістичної тактики. Оскільки в результаті вивчення криміналістики студент повинен вміти ставити і вирішувати логічні завдання, вибирати та використовувати той чи інший тактичний прийом, приймати найбільш доцільне для вирішення відповідної ситуації тактичне рішення, то частина тестових завдань розрахована на аналітичне мислення і спрямована на перевірку його зазначених умінь. Вирішення задач, наведених в посібнику, допоможе студентам закріпити отриманні знання і буде сприяти засвоєнню початкових навичок у практичній діяльності правоохоронних органів.

Тема 1

Загальні положення криміналістичної методики

План

1. Поняття криміналістичної методики.
2. Джерела та структура криміналістичної методики.
3. Криміналістична характеристика злочинів, її прикладне значення.
4. Загальні положення тактики початкових і наступних слідчих дій.

1. Поняття криміналістичної методики

Криміналістична методика чи методика розкриття, розслідування і попередження окремих видів злочинів – заключний розділ системи криміналістичної науки і відповідно навчального курсу криміналістики. У цьому розділі викладені положення, що мають загальне значення для розслідування будь-якого злочину.

Криміналістична методика як розділ криміналістики – це система наукових положень і розроблених на їхній основі рекомендацій з організації і здійснення розслідування і запобігання окремих видів злочинів.

Методи і прийоми криміналістичної техніки і криміналістичної тактики акумулюються в криміналістичній методиці відповідно до особливостей розслідування окремих видів злочинів. Так, наприклад, криміналістична техніка розкриває механізм виникнення слідів рук, але вона, природно, не може дати відповідь, на яких предметах найчастіше утворюються ці сліди рук при здійсненні крадіжок, вбивств; у криміналістичній тактиці розглядаються тактичні прийоми допиту свідків, але не міститься відповіді на питання про те, у чому особливості допиту свідків у справах, скажімо, про дорожньо-транспортні пригоди, у справах про підпали та ін., тобто, предметом техніки і тактики є загальне, а предметом методики – особливе, що відрізняє роботу з доказами в залежності від виду злочинного посягання. Конкретний криміналістичний метод – це не механічне об'єднання, набір слідчих дій, технічних засобів і тактичних прийомів, необхідних для успішного розслідування того чи іншого виду злочинів.

Відкидаючи можливість створення універсального методу розслідування, так само як і механічний підхід до процесу розслідування, криміналістика

виходить з індивідуальності кожного злочину та осіб, які його вчинили, що обумовлює індивідуальність шляхів встановлення істини по кримінальних провадженнях. Однак, індивідуальний характер скоєних злочинів і специфіка розслідування кожного кримінального провадження не означають, що відсутні положення, загальні для розслідування всіх злочинів того чи іншого виду.

Принципами криміналістичної методики є керівні засади, вихідні положення, що лежать в основі методичних рекомендацій з розкриття та розслідування окремих видів злочинів, і керуючись якими правоохоронні органи забезпечують цілеспрямоване, раціональне та ефективне досягнення завдань кримінального провадження.

Принципи криміналістичної методики:

– **законність** – наукові положення та рекомендації з розкриття та розслідування злочинів повинні базуватися на положеннях закону, не суперечити йому. В ході розслідування слідчий повинен суворо дотримуватися вимог закону, застосувати всі необхідні заходи для розкриття та розслідування злочину, викриття винуватих, захисту як суспільства та держави в цілому, так і окремих осіб від кримінальних правопорушень;

– **наукова обґрунтованість (науковість)** – наукові положення та практичні рекомендації, що розробляються, повинні базуватися на використанні даних і новітніх досягнень науки й техніки, науково обґрунтованих та досліджених явищах. В ході розслідування злочинів та розробки наукових рекомендацій дозволяється застосовувати науково-технічні засоби, методи й прийоми, правомірність, достовірність, ефективність використання яких підтверджена та науково обґрунтована. Крім того, принцип науковості означає, що наукові рекомендації із розкриття та розслідування злочинів повинні ґрунтуватися на накопичених знаннях, вивченому та узагальненому досвіді, закономірностях розслідування фактів попередження, розкриття та розслідування злочинів. Науковість передбачає також прогнозування можливих негативних наслідків у формі вчинення нових злочинів, появи їх нових видів, що дозволяє заздалегідь забезпечити насамперед органи досудового розслідування сучасними методичними рекомендаціями профілактичного характеру;

– **планомірність та поетапність розслідування** – означає, що при розробці методики розслідування злочинів необхідне складання загального

плану розслідування, виділення в ньому етапів, а також детальне планування всіх слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на цих етапах із врахуванням особливостей кожного з них. Ретельна організація розслідування злочину значно підвищує його ефективність;

– **ситуативність** – означає розробку методик розслідування злочинів у кожному випадку з урахуванням розроблених типових слідчих ситуацій та їх можливої варіативності й необхідності коригування плану розслідування відповідно до їх зміни.

Об'єктом криміналістичної методики є діяльність уповноважених органів з розкриття, розслідування та попередження злочинів (діяльність органів розслідування), а також закономірності злочинної діяльності.

Вивчення практичної діяльності відповідних суб'єктів кримінального провадження дозволяє систематизувати, узагальнити практичний досвід розслідування певного виду злочинів та розробити рекомендації (узагальнену модель) розслідування злочинів певного виду. Вивчення злочинної діяльності певного виду забезпечує встановлення її закономірностей, що дозволяє на основі накопичених знань криміналістичної техніки й криміналістичної тактики розробити криміналістичну характеристику та рекомендації щодо розслідування злочинів певного виду, спрогнозувати тенденції розвитку способів їх вчинення та розробити рекомендації «на майбутнє».

Предметом криміналістичної методики є вчення про криміналістичну характеристику злочинів, класифікацію злочинів, криміналістичну профілактику, а також сукупність загальних положень окремих криміналістичних методик.

Система криміналістичної методики

Як і інші розділи криміналістики, криміналістична методика має свою систему, яку утворюють два самостійних підрозділи:

- загальні положення криміналістичної методики;
- окремі криміналістичні методики або методики розслідування окремих видів злочинів.

Підрозділ загальні положення криміналістичної методики у своєму предметі охоплює: поняття, систему й завдання криміналістичної методики; її генезис; місце методики в системі криміналістики, її зв'язок з криміналістичною технікою й тактикою, іншими галузями знань; принципи криміналістичної

методики; джерела криміналістичної методики; структуру окремих криміналістичних методик; поняття та сутність криміналістичної характеристики злочинів; поняття обставин, які підлягають встановленню; поняття етапів розслідування та їх завдання, загальну характеристику кожного етапу розслідування; окремі криміналістичні вчення (криміналістична класифікація злочинів, криміналістична профілактика, інформаційне забезпечення досудового розслідування, форми і методи використання ЗМІ та допомоги громадськості в ході розслідування) тощо.

Предмет дослідження другого підрозділу криміналістичної методики складають окремі криміналістичні методики або методики розслідування окремих видів злочинів.

У сучасній криміналістиці формування конкретних криміналістичних методик здійснюється за двома напрямками:

– **удосконалення існуючих і розробка нових конкретних криміналістичних методик**, у тому числі таких, що обумовлені появою нових складів злочинів; зміною в існуючих методиках, що можуть бути пов'язані з новими способами здійснення і приховування злочинів (застосування сучасних інформаційних технологій, зміна контингенту суб'єктів злочинних посягань – здійснення злочинів організованими групами та ін.);

– **створення конкретних методичних криміналістичних рекомендацій більшого ступеня узагальнення**, що охоплюють кілька видів і навіть груп злочинів, але вчинених не взагалі, а у визначених умовах, місці, часі; або особами, які характеризуються тими чи іншими загальними для них відмінними ознаками.

Окрема криміналістична методика – це система наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій, що покликані сприяти підвищенню ефективності розслідування, розкриття та профілактики злочинів певної групи, виду.

Окремі криміналістичні методики поділяються на види за різними критеріями.

За кримінально-правовою класифікацією злочинів виділяють: групові, видові, особливі (окремі) методики.

Групові криміналістичні методики формуються відповідно до розділів Особливої частини КК України (методика розслідування злочинів проти основ

національної безпеки України; методика розслідування злочинів проти власності; методика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи тощо).

Видові методики формуються за видами злочинів, визначених КК України (методика розслідування вбивств; крадіжок; шахрайств; вимагань; зґвалтувань тощо).

Особливі (окремі) методики розслідування формуються за певними підставами (ознаками), визначеними в КК України, в межах певного виду злочинів (методика розслідування вбивств, вчинених на замовлення; методика розслідування крадіжок з проникненням в житло тощо).

Криміналістичні методики, що формуються за певними спільними криміналістичними ознаками, притаманними злочинам різного виду, називаються **позавидовими методиками**. Так, за криміналістичними ознаками, що характеризують **особу злочинця** сформовано методики розслідування злочинів, вчинених жінками, неповнолітніми, іноземцями, організованими групами тощо; **за часом вчинення** відносно до розслідування: методика розслідування злочинів «за гарячими слідами», методика розслідування злочинів минулих років; **за місцем вчинення злочину**, методика розслідування злочинів, вчинених на транспорті; методика розслідування злочинів, вчинених у міській чи сільській місцевості; методика розслідування злочинів, вчинених у курортних зонах чи в місцях масового відпочинку тощо; **за особою потерпілого**: методика розслідування злочинів проти іноземців, неповнолітніх, жінок, осіб з фізичними чи психічними вадами тощо.

Конкретні криміналістичні методики визначають те типове, що характерне для розслідування злочинів визначеного виду, групи, але не містять і не можуть містити всіх рекомендацій з розслідування кожного конкретного злочину, що відноситься до цього виду чи групи. Вибір відповідної конкретної методики слідчим – перший етап реалізації відповідних криміналістичних рекомендацій. Другий і головний етап використання методики – творче, нешаблонне застосування обраної методики для розслідування конкретного злочину відповідно до його індивідуальних особливостей.

Конкретна криміналістична методика – своєрідна матриця, що вимагає свого пристосування до умов конкретного етапу розслідування для переходу від типового, складового її змісту, до особливого, що відрізняє роботу слідчого по конкретному провадженню.

2. Джерела та структура криміналістичної методики

Право – визначальний фактор і джерело методичних рекомендацій криміналістики.

1. **Норми Особливої частини кримінального права**, крім своєї класифікаційної ролі, наповнюють необхідним змістом загальну формулу предмета доведення і, отже, визначають мету процесу розслідування, конкретний зміст істини у провадженні. Саме кваліфікація злочину дозволяє встановити конкретні завдання розслідування, правильно визначити обставини, що підлягають доведенню.

2. **Норми кримінального процесуального права** встановлюють загальну процедуру розслідування злочинів. На ній ґрунтується структура конкретних криміналістичних методик, що відображає послідовність дій слідчого і зміст цих дій на кожному етапі розслідування. Процесуальна процедура визначає також і обов'язкові слідчі дії, а іноді і їх послідовність, й визначення часових меж їхнього проведення, тобто певною мірою обумовлює періодизацію розслідування та зміст його планування. Кримінально-процесуальний закон визначає вичерпний перелік слідчих дій, за допомогою яких здійснюється процес доказування. Конкретні криміналістичні методики, що містять рекомендації з типового кола слідчих дій і їх типової послідовності природно можуть оперувати тільки тими слідчими діями, що регламентовані законом, і враховувати при цьому його імперативні вказівки. У кримінально-процесуальному законі міститься загальна формула предмета доказування, на базі якої криміналістична методика розробляє коло обставин, що підлягають з'ясуванню по кожній категорії кримінальних проваджень, які є елементом криміналістичної характеристики злочину. Найважливіше загальне значення для криміналістичної методики в цілому мають вимоги кримінально-процесуального закону щодо швидкого і повного розкриття злочинів, всебічного та об'єктивного дослідження обставин провадження.

3. Істотний вплив на зміст ряду конкретних криміналістичних методик здійснюють **норми інших галузей права**, які необхідно враховувати при визначенні предмета доказування (наприклад, при розслідуванні порушень правил безпеки руху й експлуатації автотранспорту необхідним джерелом формулювання предмета доведення будуть ці правила, закріплені у відповідних адміністративно-правових актах).

Іншим джерелом криміналістичних методичних рекомендацій є **практика** – слідча, оперативно-розшукова, експертна.

Третім джерелом криміналістичних методичних рекомендацій є **наука**. Насамперед, це криміналістична наука, усі її розділи, у тому числі і наукові розробки в галузі криміналістичної методики як розділ криміналістики. Будь-яка зміна, удосконалювання техніко-криміналістичних засобів і прийомів, тактичних прийомів і рекомендацій здійснює свій вплив на криміналістичну методику. У свою чергу, слідча практика через криміналістичну методику впливає на криміналістичну техніку і тактику. Як будь-який різновид людської практичної діяльності, розслідування злочинів базується і використовує положення будь-яких галузей знання. Частина з них адаптується через криміналістичну науку, а інша частина, до якої відноситься більшість положень правових наук, використовується практикою безпосередньо.

Структура окремої криміналістичної методики, включає такі елементи:

- криміналістична характеристика злочину;
- особливості початку кримінального провадження та обставини, які підлягають встановленню під час розслідування;
- типові слідчі ситуації та типові слідчі версії, що висуваються та перевіряються у цих ситуаціях на початковому та подальшому етапах розслідування та відповідні їм алгоритми розслідування; організаційно-тактичні засади проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на початковому та подальшому етапах розслідування; особливості використання спеціальних знань у ході розслідування;
- особливості взаємодії слідчого з правоохоронними та іншими державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами при розслідуванні.

Криміналістична характеристика злочину є інформаційною моделлю типових ознак певного виду (групи) злочинів, яка відображає закономірні зв'язки між ними та дозволяє обрати необхідну методику і засоби розслідування..

Особливості початку кримінального провадження та обставини, які підлягають встановленню під час розслідування. Цей елемент криміналістичної характеристики злочинів охоплює опис найбільш характерних

приводів та підстав для початку кримінального провадження та визначення обставин, які підлягають встановленню при розслідуванні конкретного виду (групи) злочинів.

Чинний КПК України у ст. 214 передбачає, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування. Водночас у вказаній нормі приводи та підстави для початку кримінального провадження чітко не визначаються.

Привід для початку досудового розслідування – це передбачений кримінально-процесуальним законом акт вольової дії особи, адресований уповноваженим органам, чи вольовий акт уповноваженого органу, спрямований на реалізацію ним своїх повноважень, що є юридичним фактом, у результаті якого уповноважений орган отримує відомості про обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, що є підставами для формування у нього внутрішнього переконання для внесення таких відомостей до ЄРДР та про необхідність початку досудового розслідування. Отже, приводами для початку кримінального провадження є: подання заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення або ж самостійне виявлення слідчим чи прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Підставою для внесення відомостей до ЄРДР і початку досудового розслідування слід вважати наявність у приводі достатніх даних, що вказують на ознаки злочину (суспільна небезпечність, протиправність, винуватість та караність). На підставі цієї інформації вносяться відомості до ЄРДР та здійснюється попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення. Відповідно для кожного окремого виду (групи) злочинів така інформація не є ідентичною, а тому повинна визначатися та оцінюватися суб'єктом при внесенні даних до ЄРДР.

Проведення будь-яких слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на перевірку інформації, викладеної в приводі для початку

кримінального провадження, до внесення відомостей до ЄРДР заборонено. Виняток встановлено лише для огляду місця події, який може бути у невідкладних випадках проведений до внесення даних до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК України).

Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначені й закріплені у ст. 91 КПК України й становлять предмет доказування. До них належать:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

При розробці методики розслідування для конкретного злочину слідчий повинен правильно визначити не лише предмет, але й межі доказування, тобто те коло обставин, за допомогою яких достовірно встановлюються обставини, які

входять до предмету доказування. Методика розслідування окремих видів злочинів розробляє рекомендації щодо правильного визначення меж розслідування, не допускаючи при цьому як безпідставного розширення кола обставин, які необхідно встановити, так і необґрунтованого їх звуження, що може призвести до порушення вимог щодо всебічності, повноти і неупередженості дослідження обставин кримінального правопорушення (ст. 94 КПК України).

Таким чином, визначений у ст. 91 КПК України перелік обставин підлягає деталізації при розробці типової (загальної) методики розслідування злочину, оскільки в ході досудового розслідування слідчий повинен встановити не лише обставини, що становлять предмет доказування, але й проміжні факти й обставини. Коло обставин, що підлягають встановленню, залежить від типової слідчої ситуації, яка складається на початковому етапі розслідування.

3. Криміналістична характеристика злочинів, її прикладне значення

Криміналістична характеристика у своєму прикладному вигляді включає перелік обставин, що підлягають з'ясуванню і дослідженню з даної категорії справ, а саме:

- характеристику типових способів здійснення і приховування злочинів цього виду та інших обставин злочину;
- дані про коло осіб, серед яких, ймовірніше за все, варто шукати злочинця;
- характеристику особи типового потерпілого;
- опис типових обставин, що сприяли чи перешкоджали здійсненню подібних злочинів.

Обставини, що підлягають з'ясуванню і дослідженню в даному кримінальному провадженні визначаються на основі складу даного злочину, описаного в кримінальному законі, і положень науки карного процесу про предмет і межі доказування.

Як відомо, **предмет доказування** в його узагальненому вигляді містить у собі:

- подію злочину (час, спосіб, місце та інші обставини здійснення і приховування злочину);
- винність обвинувачуваного у здійсненні злочину і мотиви злочину;
- обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності

обвинувачуваного й інші обставини, що характеризують його особу;

- обставини, що сприяли здійсненню і приховуванню злочину;
- характер і розмір збитків, заподіяних злочином.

Коло таких обставин різне. Воно залежить, у першу чергу, від характеру злочину, його юридичної кваліфікації, способу здійснення і приховування злочину, особи винного і потерпілого, їхнє відношення до предмета посягання і т.п. Методика розслідування не може передбачити вичерпного переліку всіх обставин, що повинні бути з'ясовані при розслідуванні конкретного злочину.

Завдання слідчого полягає в тому, щоб конкретизувати і доповнити типовий перелік у відповідності зі специфікою даного конкретного випадку. Необхідно пам'ятати, що криміналістична характеристика злочину – це наукова абстракція, що містить лише ймовірне знання. Дані, що містяться в ній, носять лише орієнтувальний характер і полегшують висування версій і визначення напрямків розслідування.

4. Загальні положення тактики початкових і наступних слідчих дій

В залежності від обставин розслідуваної події і її особливостей черговість початкових й наступних дій та їх перелік можуть варіюватися.

Оцінивши отриману на початку кримінального провадження інформацію, та встановивши, які докази необхідно отримати під час розслідування, слідчий повинен скласти план (алгоритм) розслідування. У подальшому цей план коригується слідчим з урахуванням слідчої ситуації, яка складається та змінюється в процесі розслідування.

При розробці методики розслідування для окремого виду злочинів враховуються типові слідчі ситуації, які можуть виникати на різних етапах розслідування, відповідно до них висуваються типові слідчі версії. На підставі цього складаються типові плани (алгоритми) розслідування.

Під **типовою слідчою ситуацією** слід розуміти сукупність інформаційних даних про подію злочину і обставини, які характеризують обстановку його розслідування на конкретному етапі та обумовлюють вибір засобів та методів розслідування та спрямованість розслідування в цілому. У вузькому розумінні слідча ситуація визначається як сукупність умов, у яких у певний момент здійснюється розслідування.

Криміналістична версія визначається як логічно побудоване та засноване на фактичних даних обґрунтоване припущення про обставини злочину, що потребує відповідної перевірки.

Під **планом (алгоритмом) розслідування** розуміють визначення послідовності слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які повинні бути проведені в ході розслідування окремого виду злочинів. Запропоновані при цьому слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії можуть бути згруповані в окремі тактичні операції.

Проведення визначених в плані розслідування слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій спрямоване на перевірку висунутих слідчих версій, поки не залишиться одна, та на встановлення обставин, які підлягають доказуванню в конкретному кримінальному провадженні.

Особливого значення алгоритми розслідування набувають на початковому етапі розслідування для визначення першочергових слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести невідкладно, коли слідчому необхідно діяти максимально швидко в умовах обмеженості часу для складання окремого детального плану розслідування. Відомо, що зволікання з проведенням першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій може призвести до втрати доказової інформації, унеможливлення встановлення певних обставин кримінального правопорушення та, відповідно, до зниження ефективності боротьби зі злочинністю і притягнення винуватих до кримінальної відповідальності.

Початковий етап розслідування злочинів потребує максимальної оперативності дій слідчого з тим, щоб зібрати максимально можливу інформацію про подію злочину, максимальну кількість слідів злочину та уникнути втрати чи знищення окремих об'єктів, які можуть мати значення для розслідування події злочину.

Саме тому на початковому етапі планується проведення першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на розкриття злочину «за гарячими слідами», а також на дослідження матеріального середовища місця події, пошуку й фіксації (вилучення) доказової інформації. Зазвичай на цьому етапі слідчим планується проведення огляду місця події, обшуку, допиту потерпілого (заявника) та проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, якщо розслідується кримінальне правопорушення відповідного ступеня тяжкості.

Оскільки слідчий повинен діяти оперативно, що інколи не дозволяє складати детальний план розслідування, то використовуються формалізовані програми (плани) діяльності слідчого на місці події на початковому етапі розслідування. Інколи їх виготовляють на картках та забезпечують ними слідчо-оперативну групу, яка виїздить на місце події.

На подальшій стадії розслідування повинні проводитися слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на отримання нових доказів та перевірку раніше отриманих, на встановлення тих обставин предмету доказування, які не були встановлені раніше. На цьому етапі слідчий оцінює отримані на початковому етапі докази, визначає, яких доказів бракує для встановлення всіх обставин кримінального провадження.

На подальшому етапі слідчим зазвичай проводяться пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, допити підозрюваного, одночасні допити двох чи більше вже раніше допитаних осіб, повторні обшуки, слідчі огляди, призначаються експертизи (у тому числі, й повторні), за наявності відповідних підстав проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, здійснюються повідомлення про підозру, проводяться інші процесуальні дії.

Розслідування злочинів – це творчий процес, у якому неприпустимі схематизм, непродумані аналогії. Конкретна криміналістична методика не повинна обмежувати ініціативу слідчого, виключати нестандартне вирішення слідчих завдань.

Контрольні питання

1. Що таке криміналістична методика?
2. Види криміналістичних методик.
3. Принципи криміналістичної методики.
4. Структура окремої криміналістичної методики.
5. Назвіть етапи розслідування злочину.
6. Що таке криміналістична характеристика злочинів?
7. Яка структура криміналістичної характеристики злочинів?

Тести по темі

1. Завдання криміналістичної методики – це:

1) розробка рекомендацій по найбільш ефективному використанню науково-технічних засобів і технічних прийомів при розслідуванні злочинів;

2) визначення обставин, що підлягають встановленню, в ході досудової перевірки матеріалів;

3) створення системи криміналістичних рекомендацій по розслідуванню окремих видів злочинів;

4) розробка теоретичних і практичних основ доказування на досудовому слідстві і судовому розгляді;

5) усі відповіді правильні.

2. Джерелами методики розслідування окремих видів злочинів є:

1) положення загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, організації розкриття і розслідування злочинів;

2) норми кримінального і кримінально-процесуального законодавства, що встановлюють:

– ознаки складів злочинів;

– предмет і межі доказування при розслідуванні кримінальних проваджень;

3) окремі положення інших наук, використовувані при розкритті злочинів;

4) передовий досвід розкриття, розслідування і попередження злочинів;

5) усі відповіді правильні.

3. Як називається етап розслідування злочину, коли застосовуються криміналістичні методики?

1) початковий;

2) етап відкриття кримінального провадження (попередній);

3) наступний етап;

4) остаточний;

5) усі відповіді правильні.

4. Криміналістична методика складається з:

1) двох частин;

2) трьох частин;

3) чотирьох частин;

4) п'яти частин;

5) шести частин.

5. У зміст загальних положень методики розслідування окремих видів злочинів не входить:

1) поняття і суть слідчої ситуації;

2) загальні положення використання спеціальних знань в розслідуванні;

3) поняття етапів розслідування; завдання і загальна характеристика кожного етапу;

4) загальні положення взаємодії слідчого з органами досудового розслідування;

5) порядок дій слідчого на кожному етапі з урахуванням типових слідчих ситуацій, що виникають при цьому; особливості тактики слідчих дій, організаційних та інших заходів.

6. У зміст методики розслідування злочину конкретного виду не входять:

1) обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів цього виду;

2) криміналістичні характеристики цього виду злочину;

3) поняття, суть і значення криміналістичної характеристики злочину;

4) особливості відкриття кримінального провадження і планування початкового етапу розслідування;

5) особливості застосування спеціальних знань у справах цієї категорії.

7. Часткові методики бувають:

1) типові;

2) особливі;

3) спеціальні;

4) часткові;

5) усі відповіді правильні.

8. Приватні методики поділяються:

1) за місцем скоєння злочину;

2) за характеристикою особи;

3) за часом, що пройшов з моменту здійснення злочину;

4) за слідами злочину;

5) усі відповіді правильні.

9. За об'ємом вирішуваних питань часткові методики можуть бути:

1) повними;

2) скороченими;

3) частковими;

- 4) загальними;
- 5) усі відповіді правильні.

10. До загальних ознак методики відносяться:

- 1) дотримання законності;
- 2) єдність теорії і практики;
- 3) цілісність методики розслідування;
- 4) дотримання прав людини;
- 5) усі відповіді правильні.

11. Вкажіть елемент, що входить у структуру загальних положень криміналістичної методики як розділу криміналістики:

- 1) уявлення про предмет криміналістичної методики;
- 2) історія розвитку криміналістики;
- 3) вчення про тактичну операцію;
- 4) вчення про планування розслідування злочинів;
- 5) вчення про криміналістичну версію.

12. Назвіть елемент, який не входить у структуру загальних положень криміналістичної методики як розділу криміналістики:

- 1) вчення про предмет криміналістичної методики;
- 2) теорія криміналістичної характеристики злочинів;
- 3) теорія криміналістичної класифікації злочинів;
- 4) принципи формування і використання криміналістичних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;
- 5) вчення про криміналістичну версію.

13. Назвіть елемент типової структури окремої криміналістичної методики:

- 1) криміналістична характеристика злочинів певного виду;
- 2) вчення про криміналістичну характеристику злочинів;
- 3) встановлення осудності обвинуваченого;
- 4) принципи методики розслідування злочинів;
- 5) предмет методики розслідування злочинів.

14. Назвіть елемент окремої методики розслідування злочинів:

- 1) методика першочергових слідчих дій;
- 2) типові слідчі ситуації, типові версії та типові комплекси дій слідчого в стадії порушення кримінальної справи;

3) тактика деяких основних слідчих дій, які проводяться для розслідування окремого злочину;

4) принципи методики розслідування злочинів;

5) предмет методики розслідування злочинів.

15. Науково розроблена і практично перевірена порада щодо організації та здійснення кримінального судочинства на відповідних його стадіях, залежно від категорії кримінального провадження – це:

1) криміналістична пропозиція;

2) рекомендація досвідченого слідчого;

3) експертна рекомендація;

4) наукова пропозиція.

5) криміналістична методична рекомендація.

16. Вкажіть етапи розслідування за трьох етапним підходом до їх класифікації:

1) перший, другий, третій;

2) початковий, другий, завершальний;

3) вступний, наступний, завершальний;

4) початковий, наступний, завершальний;

5) початковий, основний, підсумковий.

17. Вкажіть вид окремої криміналістичної методики залежно від виду (групи) кримінальних правопорушень (злочинів і проступків):

1) усічена;

2) конкретна;

3) комплексна;

4) повна;

5) видова (типова).

18. Що із нижче перерахованого є принципом побудови окремих криміналістичних методик?

1) цілісність методик;

2) взаємозамінність методик;

3) перевага загальних методик над видовими (типовими);

4) динамічність планування розслідування;

5) вибірковість тактичних прийомів.

19. За яким принципом будуються окремі криміналістичні методики?

- 1) вибірковість (варіантність) методик;
- 2) перевага проведення слідчих дій над оперативно-розшуковими заходами під час розслідування;
- 3) ситуаційність та багатоваріантність;
- 4) доступність методик;
- 5) індивідуальність – індивідуальна пристосованість.

20. Зміст якого елемента криміналістичної характеристики злочинів розкриває наступне положення «... – це будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок учинення в ньому злочину».

- 1) шкідливі наслідки злочинного діяння;
- 2) слідова картина злочину;
- 3) обстановка вчинення злочину;
- 4) спосіб вчинення злочину;
- 5) предмет посягання.

Задачі по темі

Задача №1

21 грудня 2016 р. о 22 год 30 хв у чергову частину міського відділу поліції надійшло повідомлення від гр. Івановської М. М. про стрільбу і вибух у дворі по вул. Світовій, буд. №67.

О 22 год 45 хв слідчо-оперативною групою у дворі по вул. Світовій, буд. №67 виявлена автомашина іноземного виробництва, державний номерний знак Ф99-99ЯФ, на лобовому склі якої були тріщини; скло у задніх правій, лівій передній і правій передніх дверях були відсутні; дуже пошкоджений салон автомашини, зокрема обшивка дверей, сидінь, за водійським кріслом у днищі автомобіля була пробоїна розміром 45х65 см, на правих задніх дверях були кульові отвори, в обшивці задніх лівих дверей виявлені пістолетні кулі. Крім того, в салоні автомашини і на території, прилеглої до будівлі, виявлені металеві уламки, скоба, циліндр-втулка, 5 пістолетних гільз.

У сусідньому дворі по вул. Світовій, буд. №69 виявлений труп гр. Овесепяна С. А. з множинними вогнепальними пораненнями.

Завдання

1. Висуньте загальні і часткові версії у кримінальному провадженні.
2. Складіть перелік обставин, необхідних для з'ясування при розслідуванні кримінального провадження на початковому етапі.

Задача №2

31 грудня 2016 р. об 11 год 30 хв у будівлі Палацу культури «Ауріка» стався вибух, коли в холі і залах йшли дитячі ранки та кіносеанси. Невстановлений вибуховий пристрій спрацював у офісі, розташованому на першому поверсі. Офіс займає ТОВ «Метелик-2016», пов'язане з переробкою нафтопродуктів. Незадовго до вибуху в ТОВ «Метелик-2016» з новорічними поздоровленнями прийшли дві жінки в костюмах Діда Мороза і Снігуроньки. Святкові персонажі представилися посланцями іншої фірми і передали згорток зі святковим подарунком, після чого пішли. Працівники фірми, що знаходилися в кабінеті (один з них – заступник генерального директора ТОВ «Метелик-2016»), знайшли в упаковці світильник, який тут же спробували включити в розетку.

Програмів вибух, постраждало 4 людини. Одному з них в горло потрапив металевий уламок конструкції, інші доставлені в лікарню №34 з опіками, ушкодженнями очей і травмами різної міри тяжкості. Віконні рами офісу ТОВ «Метелик-2016», розташованого на першому поверсі, вилетіли назовні. Практично відразу після цього до Будинку культури «Ауріка» під'їхали машини швидкої допомоги і співробітники поліції. У результаті оперативно-розшукових заходів були затримані жінки які принесли в офіс ТОВ «Метелик-2016» «подарунок». Вони розповіли, що згорток за день до вибуху їм приніс невідомий чоловік з проханням передати друзям. По їх розповіді був складений фоторобот. Необхідно відмітити, що і самі жінки могли стати жертвами: до передачі згортка вони неодноразово трясли його в руках. Їх врятувало тільки те, що вибуховий пристрій міг спрацювати тільки від електричного детонатора.

Завдання

1. Висуньте загальні і часткові версії по даному злочину.
2. Визначте обставини, що підлягають встановленню.
3. Які судові експертизи необхідно призначити ?

Задача №3

Потужний вибух пролунав о 19 год 45 хв 23 листопада 2016 р. біля б. 55 на

вул. Подільській. Як встановило слідство, вибухнув автомобіль «Мерседес-140». Це сталося якраз у той момент, коли з території автомобільної стоянки виїжджав автомобіль «Ауді-550», що належить члену ради директорів ПрАТ «Каскад-2016» гр. Симонову С. С. Сам гр. Симонов С. С. не постраждав. Сильно постраждав його охоронець – 35-річний гр. Лопушковський М. А. (колишній співробітник правоохоронних органів). Він був доставлений у лікарню №35 з відкритою черепно-мозковою травмою, ушкодженням хребта і раною обличчя.

Завдання

Складіть перелік обставин, що підлягають встановленню по цьому злочину.

Задача №4

29 листопада 2016 р. о 21 год 30 хв співробітники поліції прибувши до буд. №239 по вул. Мирній, щоб перевірити, чи не збираються в під'їзді наркомани. Споживачів наркотичних засобів не було, але третього поверху з розкритих дверей квартири лунали гучні крики. Вирішивши нагадати власникам про те, що не замикати двері небезпечно, працівники поліції зайшли всередину. Один заглянув в одну кімнату, інший – в другу і виявив у ній труп з ознаками гниття. Ще два жителі квартири (жінка 27 років, чоловік 62 років) знаходилися в стані сильного алкогольного сп'яніння і не змогли нормально нічого пояснити співробітникам поліції. Як пізніше з'ясувалося, господарка квартири гр. Окунєва М. І., 75 років, померла своєю смертю не то 2, не то 3 дні тому, і щоб присутність її тіла не заважав, вказані особи віднесли її в сусідню кімнату і продовжили вживання спиртних напоїв.

Завдання

Складіть перелік обставин, що підлягають встановленню по цьому злочину.

Задача №5

22 листопада 2016 р. мешканка м. В. гр. Матюхіна П. І. була затримана за спробу викрадення 10-місячної дівчинки.

Дитину викрали вранці в м. Д. За словами бабусі, яка гуляла з малятком у дворі будинку по вул. Гоголя, до неї підійшла незнайома дівчина і попросила погойдати візочок. Довірлива жінка погодилася і попросила незнайомку

послідкувати за візочком, поки вона ненадовго відлучиться додому. Повернувшись через декілька хвилин, пенсіонерка виявила, що дівчина зникла разом з немовлям. Після цього негайно на автобусних і залізничних вокзалах ввели посилене патрулювання. Прикмети викрадачки передали на усі пости і в районні відділення поліції.

Завдання

Які обставини підлягають встановленню у кримінальному провадженні про викрадення дитини?

Тема 2

Розслідування вбивств

План

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні вбивств.
2. Початкові слідчі дії при розслідуванні вбивств.
3. Наступні слідчі дії при розслідуванні вбивств.

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні вбивств

Підставами відкриття кримінального провадження про вбивство є: повідомлення про виявлення трупа; заяви очевидців і потерпілих, які залишилися в живих, чи їх близьких; заяви про зникнення людей. Вирішення питання про відкриття кримінального провадження при виявленні трупа з ознаками насильницької смерті чи його частин, надходження заяв свідків не складає особливих труднощів, хоча варто враховувати можливість настання смерті від нещасного випадку чи природних причин (хвороби, старості). Відкриття кримінального провадження за заявою про зникнення людини повинна передувати ретельна перевірка, у ході якої вживаються заходи щодо розшуку зниклого, і тільки при одержанні відомостей про можливе вбивство відкривається кримінальне провадження.

Коло обставин, що підлягають з'ясуванню і доведенню в процесі розслідування, наступні:

– **за об'єктом злочину** – хто є жертвою вбивства чи проти кого був спрямований злочинний намір; чи наступила смерть потерпілого (труп убитого не виявлений); що було причиною смерті – вбивство, самогубство, нещасний випадок, смерть від природних причин;

– **за об'єктивною стороною** – де було скоєно вбивство і виявлені сліди злочину; коли, яким способом і за допомогою яких засобів скоєно злочин; який спосіб приховування вбивства; які кваліфікуючі обставини та обставини, що сприяли здійсненню злочину; який збиток від злочину;

– **за суб'єктом** – хто скоїв вбивство; якщо вбивць декілька, то яка роль кожного з них; чи досяг злочинець 14-річного віку.

– за суб’єктивною стороною – які мотиви і мета злочину, форма вини (прямий чи непрямий умисел).

2. Початкові слідчі дії при розслідуванні вбивств

Початкові слідчі дії – це, звичайно, огляд місця події (злочину), допит свідків, судово-медична експертиза. Їх можуть супроводжувати такі оперативно-розшукові заходи, як обхід квартири чи будинку, що здійснюється оперативним співробітником з метою виявлення свідків, переслідування злочинця, прочісування місцевості з метою виявлення значимих для провадження об’єктів, використання джерел оперативних даних та ін.

Найчастіше розслідування починається з огляду місця події і трупа. Ця слідча дія дозволяє з’ясувати наступні питання:

- яка подія відбулася, і чи є вона злочином;
- чи є місце виявлення трупа місцем вбивства і якщо ні, то за якими ознаками можна судити про те, де був скоєний злочин;
- хто вбитий, коли був скоєний злочин;
- скільки було злочинців, яким шляхом вони проникли і яким шляхом зникли з місця злочину;
- в який спосіб, із застосуванням яких засобів скоєно злочин, які заходи вжиті для його приховування;
- що залишив злочинець на місці події, що забрав із собою і які сліди на тілі, одязі, взутті, на ньому, на знарядді злочину, транспортних засобах могли залишитися;
- які дані свідчать про особу злочинця, його мотиви;
- звідки можна було бачити чи чути, що відбувалося на місці злочину.

Зовнішній огляд трупа, здійснений обов’язково за участю судового медика, дозволяє судити про час смерті, місце її заподіяння, про те, чи переміщали труп, засоби і способи заподіяння смерті. Ці відомості найчастіше носять вірогідний характер, оскільки точну відповідь на ці питання можна дати тільки за результатами судово-медичного дослідження трупа.

Не менш важливе **вивчення обстановки** і при відсутності трупа на місці виявлення слідів події. У цьому випадку дослідження обстановки повинно допомогти встановити, які зміни в обстановці і які сліди вказують на місце знаходження трупа.

Практиці відомі два види інсценування обстановки та обставин події: **інсценування самої події** (інсценується самогубство, нещасний випадок чи смерть від природних причин) та **інсценування мотивів здійснення злочину** (імітується вбивство при зґвалтуванні, через корисливі мотиви, з помсти і т.п., чим приховується справжній мотив злочину).

Особа вбитого встановлюється за документами, пред'явленням трупа для впізнання, перевіркою за обліком (безвісти зниклих), за різними квитанціями, що знаходяться в одязі трупа, мітками на білизні та одязі і т.п. Зовнішність невідомого трупа обов'язково описується за правилами словесного портрета, труп фотографується і дактилоскопується.

Огляд дозволяє одержати і деякі відомості про кількість і осіб злочинців: за слідами рук і ніг, недопалками, слідами від знарядь злочину; іноді можна одержати інформацію про професійні навички вбивці і його окремі звички.

Судово-медична експертиза вирішує питання про причину і час настання смерті; віднесення ушкоджень на тілі трупа до прижиттєвих чи посмертних; послідовність їх нанесення; знаряддя злочину; положення потерпілого в момент нанесення йому ушкоджень та ін.

При опитуванні очевидців варто з'ясувати:

- хто скоїв вбивство, чи відома ця особа очевидцю;
- за яких обставин було скоєно вбивство, яким способом, де сховався злочинець;
- де знаходився і що робив у момент вбивства очевидець, чи помітив його злочинець;
- чи знайомий очевидець з потерпілим і в яких відносинах з ним знаходився;
- як був одягнений потерпілий, які при ньому були предмети і чи не взяв злочинець що-небудь з них;
- що залишив злочинець на місці вбивства, де могли залишитися його сліди.

При допиті свідків, які встановлюються безпосередньо на місці події, варто з'ясувати обставини скоєння вбивства і все, що відбувалося потім на місці вбивства:

- ким і за яких обставин був виявлений труп;
- чи змінювалася поза трупа, чи переміщали його;

- чи вносилися зміни в обстановку місця події, ким і які саме;
- кого бачили на місці події до чи відразу ж після вбивства;
- де і за яких обставин бачили останній раз потерпілого живим;
- кого і на якій підставі підозрюють у вбивстві та ін.

Якщо **потерпілий залишився живим**, то при першій можливості він повинен бути допитаний.

При цьому з'ясовується:

- коли, де і за яких обставин він став жертвою злочину;
- у зв'язку з чим він виявився на місці злочину;
- хто скоїв замах на його вбивство;
- хто зацікавлений у його смерті і за яких мотивів;
- чи вчиняв він опір злочинцю, у чому він виразився і які сліди опору могли залишитися на тілі чи одязі злочинця;
- хто міг бачити чи чути те, що відбувалося.

У тих випадках, коли необхідно допитувати помираючого, необхідно при допиті використовувати звукозаписну апаратуру, вести допит у присутності запрошених медичних працівників, разом з якими потім і оформлюється протокол допиту.

3. Наступні слідчі дії при розслідуванні вбивств

Наступні слідчі дії – це допит свідків, затримання і допит підозрюваного і обвинувачуваного, обшук у місцях, з якими він пов'язаний, призначення різних експертиз.

Зрозуміло, можуть бути проведені й інші слідчі дії, наприклад, допит, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент та ін.

Допит підозрюваного – одна з ключових слідчих дій. До нього варто готуватися особливо ретельно, бажано скласти письмовий план допиту, систематизувати матеріали справи, що мають відношення до допиту. Показання підозрюваного у всіх випадках підлягають скрупульозній перевірці. Засобами такої перевірки слугують зібрані у провадженні докази, повторні допити, що дозволяють виявити протиріччя в показаннях, допит двох і більше вже допитуваних осіб між співучасниками, свідками, потерпілими, перевірка та уточнення показань на місці, здійснення слідчих експериментів. Варто ретельно перевіряти показання

підозрюваного, який зізнався у вбивстві. Відомі випадки, коли обвинувачуваний бере всю провину на себе, зменшуючи роль співучасників чи взагалі приховуючи їх.

Нерідко ключове значення для встановлення істини має здійснення судових експертиз. Крім судово-медичної експертизи, типовими для цієї категорії кримінальних проваджень є судово-психіатрична, криміналістичні (трасологічна, балістична та ін.), біологічні експертизи, експертиза речовин і матеріалів.

Контрольні питання

1. Розкрийте особливості криміналістичної характеристики вбивств.
2. Які можна виділити обставини, що підлягають встановленню у провадженнях про вбивства?
3. Які є типові ситуації на початку розслідування вбивств?
4. Якими є особливості тактики початкових слідчих дій?
5. Чим характерні наступні слідчі дії?
6. Види судових експертиз при розслідуванні вбивств.

Тести по темі

1. У якій відповіді правильно названо слово (словосполучення), пропущене у наведеному теоретичному визначенні щодо одного з понять криміналістичної науки: «... – система взаємопов'язаних узагальнених даних про найбільш типові ознаки, які проявляються у способі та механізмі вбивства, обставині його вчинення, особі вбивці й жертви та в інших аспектах цього злочину, відомості про які є важливими для практичного вирішення завдань кримінального судочинства ?

- 1) криміналістична тактика вбивств;
- 2) криміналістична характеристика вбивств;
- 3) періодизація розслідування вбивств;
- 4) початковий етап розслідування вбивств;
- 5) обставини, що підлягають встановленню розслідуванням вбивств.

2. У якій відповіді неправильно названо типовий елемент криміналістичної характеристики вбивств?

- 1) відомості про найбільш типові способи вчинення вбивств;
- 2) відомості про конкретний спосіб приховування розслідуваного вбивства;
- 3) узагальнені відомості про взаємообумовленість стосунків між злочинцем і жертвою вбивства;

- 4) слідова картина;
- 5) відомості про типові особистісні характеристики вбивць.

3. У якій відповіді правильно названо слово (словосполучення), пропущене у наведеному теоретичному визначенні щодо одного з понять криміналістичної методики: «... – діяльність (елемент злочинної діяльності), що має за мету перешкодити розслідуванню шляхом приховання, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів злочину і злочинця та їх носіїв»?

- 1) криміналістична профілактика;
- 2) попередження злочину;
- 3) виявлення злочину;
- 4) приховування злочину;
- 5) розкриття злочину.

4. Категорії осіб, серед яких слід шукати підозрюваних у вбивстві із садистським характером заподіяння смерті:

- 1) родичі;
- 2) рецидивісти;
- 3) неповнолітні;
- 4) психічно хворі;
- 5) усі відповіді правильні.

5. Не є основою для висунення версії про вбивство на замовлення:

- 1) зброя, залишена на місці скоєння вбивства;
- 2) вбивство рядового члена злочинного угруповання;
- 3) здійснення вбивства в громадському місці;
- 4) вбивство з вогнепальної зброї;
- 5) вбивство з використанням холодної зброї.

6. Ознакою інсценування самогубства не є:

- 1) відсутність підставки, коли петля розташовується на висоті, більшій, ніж довжина тіла потерпілого;
- 2) те, що странгуляційна борозна біля вузла петлі слабо виражена;
- 3) те, що странгуляційна борозна має вигляд замкнутої петлі і по всій своїй довжині виражена рівномірно;
- 4) наявність слідів боротьби в навколишній обстановці;
- 5) усі відповіді правильні.

7. Огляд виявленого трупа починають:

- 1) з опису положення тіла;
- 2) з опису розташування трупа;
- 3) з дослідження положення трупа;
- 4) з виявлення і фіксації трупних явищ;
- 5) з огляду одягу.

8. Категорії осіб, серед яких слід шукати свідків у справах про вбивство:

- 1) особи без певного місця проживання;
- 2) особи, що проживають у районі місця події;
- 3) особи, що працюють поряд з місцем події;
- 4) особи, пов'язані з обслуговуванням району, в якому знаходиться місце події;
- 5) усі відповіді правильні.

9. Питання, яке не ставлять на вирішення судово-медичної експертизи трупа:

- 1) чи відповідають внутрішні ушкодження трупа характеру зовнішніх ушкоджень?
- 2) у якому положенні знаходився потерпілий у момент нанесення йому ушкоджень?
- 3) чи приймав потерпілий алкогольні напої?
- 4) чи здатний був потерпілий після спричинення йому пошкоджень здійснювати які-небудь самостійні дії?
- 5) усі відповіді правильні.

10. Які є методи перевірки алібі підозрюваного?

- 1) огляд потерпілого;
- 2) постановка уточнюючих питань;
- 3) зіставлення наявних доказів;
- 4) опитування потерпілого;
- 5) усі відповіді правильні.

11. Яка ознака не сприяє визначенню часу настання смерті?

- 1) трупне охолодження;
- 2) трупне висихання;
- 3) положення трупа;
- 4) трупні плями;
- 5) трупне задубіння.

12. Які дії родичів зниклої особи можуть бути віднесені до доказів?

- 1) розпродаж майна зниклої особи;
- 2) швидкий вступ у новий шлюб з іншою особою;
- 3) зміна місця проживання;
- 4) здійснення обрядових дій до завершення результатів пошуку зниклої особи;
- 5) усі відповіді правильні.

13. Яка задача не ставиться на початковому етапі розслідування вбивств?

- 1) визначити місце скоєння вбивства;
- 2) встановити особу жертви вбивства;
- 3) визначити мотив і форми вини;
- 4) встановити особу злочинця;
- 5) правильна відповідь відсутня.

14. У якій відповіді неправильно наведено положення щодо практичного значення обізнаності слідчого типовим способам вчинення вбивств?

- 1) знання способів вчинення вбивства допомагає слідчому встановити вид зброї або знаряддя, що використовувались для злочину;
- 2) знання способів вчинення вбивства допомагає слідчому намітити коло осіб, серед яких потрібно шукати підозрюваного;
- 3) знання способів вчинення вбивства допомагає слідчому відшукувати додаткові сліди цього злочину, знаючи якою закономірно повинна б бути слідова картина за тих чи інших ситуацій та діянь;
- 4) знання способів вчинення вбивства допомагає слідчому відшукувати й виявляти сліди та інші докази на місці події;
- 5) знання способів вчинення вбивства допомагає слідчому викрити інсценування самогубства, нещасного випадку.

15. У якій відповіді неправильно наведено слідчі дії, характерні для слідчої ситуації: вбивство вчинено в умовах очевидності, труп жертви знайдено, особу потерпілого встановлено, вбивцю затримано?

- 1) затримання, допит і особистий обшук підозрюваного;

- 2) освідування підозрюваного чи призначення й проведення щодо нього судово-медичної експертизи;
- 3) огляд місця події та трупа;
- 4) допити свідків-очевидців, інших свідків;
- 5) пред'явлення для впізнання трупа особам, які заявили про зникнення людини, але після їх допиту про зовнішність зниклого.

16. У якій відповіді неправильно наведено процесуальні та інші перевірочні дії, характерні для слідчої ситуації: має місце заява про зникнення людини і наявні підстави вважати, що це результат вбивства і заховання трупа?

- 1) затримання, допит і особистий обшук підозрюваного;
- 2) освідування підозрюваного чи призначення й проведення щодо нього судово-медичної експертизи;
- 3) огляд місця події та трупа;
- 4) допити свідків-очевидців, інших свідків;
- 5) одержання свідчень від заявників зникнення, родичів, сусідів, співробітників, знайомих зниклої особи.

17. У якій відповіді неправильно названо ознаку (негативну обставину), яка за певних умов є закономірно характерною вбивству, інсценованому під самогубство з використанням холодної зброї?

- 1) атиповий як для самогубства напрямок раневого каналу та місцезнаходження рани (локалізація поранень);
- 2) відсутність значного крововиливу за умов обширного зовнішнього поранення тіла жертви;
- 3) невідповідність форми і розміру рани виявленому на місці події знаряддю;
- 4) наявність на одязі та тілі слідів опору нападникові (наприклад, порізи на долонях жертви);
- 5) труп висить у петлі, однак наявні сліди удушення руками.

18. У якій відповіді неправильно названо значення слідової картини як елемента криміналістичної характеристики вбивства, а саме, що вона дозволяє?

- 1) побудувати модель механізму минулої події;

- 2) перевірити показання підозрюваного щодо події вбивства шляхом співставлення слідів, виявлених на місці його вчинення;
- 3) відшукувати додаткові сліди злочину, знаючи якою закономірно повинна б бути слідова картина за тих чи інших ситуацій та діянь;
- 4) суб'єктивно зіставити об'єктивні чинники формування наявної слідчої ситуації;
- 5) перевірити показання свідків щодо події вбивства шляхом співставлення слідів, виявлених на місці його вчинення.

19. У якій відповіді правильно наведено гласну слідчу (розшукову) дію (їх обсяг чи черговість), нехарактерну для ситуації, а саме, коли вбивство вчинено в умовах очевидності (відкрите), труп жертви знайдено, особу потерпілого встановлено, вбивцю затримано?

- 1) затримання, допит і особистий обшук підозрюваного;
- 2) освідування підозрюваного чи призначення щодо нього судово-медичної експертизи;
- 3) огляд місця події, обшук помешкання чи за місцем роботи підозрюваного з вилученням чи окремою виїмкою його одягу, взуття, окремих предметів тощо;
- 4) виконують оперативно-розшукові заходи щодо встановлення свідків, які виявили труп і повідомили про це в поліцію;
- 5) допити свідків-очевидців, інших свідків.

20. У якій відповіді правильно наведено одну з тактичних операцій, характерних для наступного (подальшого) етапу розслідування вбивств?

- 1) встановлення мотивів вбивства;
- 2) затримання підозрюваного на місці вчинення вбивства («на гарячому»);
- 3) виявлення доказів обізнаності підозрюваного про обставини вбивства;
- 4) перевірка алібі підозрюваного;
- 5) розшук знарядь вчинення злочину.

Задачі по темі

Задача №1

За наведеною фабулою проаналізуйте ситуацію, висуньте та обґрунтуйте слідчі версії, складіть письмовий план розслідування.

Фабули

1. До міського відділу поліції 5 вересня 2017 р. від громадянина З. надійшла заява такого змісту:

«15 серпня о 10 год. ранку я та моя дружина Н. виїхали на дачу, яка знаходиться в с. Покотилівка.

На вокзалі я купив два квитки на потяг, що відходив о 10 год. 45 хв. Людей було дуже багато, сісти в один вагон ми не змогли. Я посадив дружину в один із вагонів, а сам сів в інший. На станції Покотилівка я вийшов із вагона і почав чекати дружину, але її на платформі не було. Я почекав ще два потяги з Харкова і, не дочекавшись дружини, повернувся додому. Приїхав о 10 год. вечора. Про зникнення Н. я не повідомляв, бо не хотів засмучувати її матір і сестру, припускаючи, що вона покинула мене і повернеться. Тому я сказав, що Н. залишилася на ніч у родички К., власниці сусідньої дачі. Однак, коли 20 серпня до нас приїхала К. і на запитання родичів відповіла, що Н. у неї не було і в останній раз вона її бачила місяць тому, я змушений був про все розповісти.

Прошу розшукати мою дружину Н. 1989 р. народження. Не виключена можливість, що вона залишила мене. Про це вона казала неодноразово.

Було встановлено, що останні два роки спільного життя подружжя дуже часто сварилося між собою. Крім того, мати З. була проти цього одруження і свого часу вимагала, щоб З. одружився з М., яка їй більше подобалася.

2. На колії за 100 м від залізничної станції Левада 28 грудня 2017 р. було знайдено труп невідомої людини. Слідчий, який проводив огляд місця події, встановив, що на голові трупа є пошкодження. У кишенях одягу документів, що засвідчують особу потерпілого, не виявлено. За 3 м від трупа і далі на північ від колії залізниці, на стежці, яка веде до переїзду, виявлено сліди взуття.

Оперативно-розшуковими діями встановлено, що біля місця, де знайдено труп, залізничники бачили робітників, які працювали на колії.

3. У затоці р. Дніпро 12 вересня 2017 р. була виявлена нижня частина трупа чоловіка, упакована в поліетиленовий мішок, перев'язаний бавовняною мотузкою. Спеціаліст висловив припущення, що вузли на мотузці за зовнішнім виглядом нагадують рифовий (професійний морський) вузол. Двома днями пізніше в трубі водостоку знайдено верхню частину трупа чоловіка, упаковану в матроський тільник і перев'язану електрошнуром, а інші предмети одягу

загорнуті у віконну штору, а зверху – у поліетиленову плівку. При їх огляді виявлено:

- 1) на поліетиленовій плівці – досить чіткі відбитки пальців рук;
- 2) на шторі – декілька волосинок невідомого походження темного кольору, схожих на шерсть тварини;
- 3) на матроському тільнику – 5 волосинок сивого кольору;
- 4) на частинах трупа – наявність великої кількості личинок мух.

Через добу в річці виловили труп невідомої жінки зі слідами численних ушкоджень, складений навпіл і загорнутий у такий же поліетиленовий мішок.

У ході розслідування встановлено особи вбитих – подружжя К., які, приїхавши в це місто, зупинилися у сестри жінки. Одного разу вони пізно повернулися додому, чим викликали невдоволення сестри і посварилися. У зв'язку з цим вони відразу ж пішли з будинку, сказавши, що пошукають притулку в іншому місці. Більше їх ніхто не бачив. Було висунуто припущення, що вбивство вчинено в районі житлового масиву, де виявлено трупи.

На основі огляду і проведених експертиз встановлено: 1) удари, що призвели до смерті, потерпілим наносилися з великою силою; 2) предмети одягу, використаного для упаковки трупів, – 54-56 розміру; 3) сиве волосся, виявлене на упаковці, не належить вбитим; 4) один із вузлів – рифовий (професійний морський вузол); 5) волосся в упаковці належить собаці, найвірогідніше німецькій вівчарці; 6) труп розчленовано сокирою та ножом.

4. У квартирі громадянки Д. 25 серпня 2017 р. о 23 год. знайдено її труп з ознаками насильницької смерті. При огляді місця події на підлозі виявлено чіткі сліди взуття і два гудзики, що, за словами сімнадцятирічної племінниці, яка живе у родички, не належали їм. Напередодні квартиру Д. відвідували І. і Н. – працівники будуправління №2, які запрошували племінницю Д. на танці. У день вбивства племінниця Д. була на вечірній зміні. Коли вона прийшла додому і виявила труп, одразу ж повідомила в поліцію.

Задача №2

29 травня 2017 р. в чергову частину районного відділу поліції надійшло повідомлення, що у вагоні електропоїзда, що знаходиться на відстої на станції «Промислова», був знайдений молодий чоловік без свідомості і документів, в

крові, з багатьма тілесними ушкодженнями. У лікарні потерпілий помер, не прийшовши до тями. В результаті огляду місця події були виявлені, зафіксовані і вилучені: змиви крові з підлоги та дивану, скляна пляшка зеленого кольору (0,5 л) з двома чіткими слідами пальців рук, два недопалки сигарет «Прилуки» і «Столичні».

Завдання

Проаналізуйте ситуацію, висуньте та обґрунтуйте слідчі версії, складіть письмовий план розслідування .

Задача №3

21 серпня 2017 р. на р. Лопань під керуванням машиністів Лук'яненко і Юдіна працював земснаряд, очищуючи русло річки. Під час роботи, о 14.00 машиністи побачили, що з фрези земснаряду у воду впав якийсь згорток. Діставши його з води і розгорнувши поліетиленову обгортку, вони побачили в ньому верхню частину тулуба людини, про що повідомили в поліцію. У результаті огляду місця події інших частин тулуба виявлено не було. Запрошені для впізнання родичі раніше зниклої безвісти 13-літньої Олі Колосової, впізнали її залишки.

Гр. Смирнова, що проживає в одному будинку з Колосовими, побачила кофту, схожу на ту, яка була на Олі в день зникнення. У висновку судово-медичної експертизи, було відмічено, що розчленування тіла було здійснено рубаючим знаряддям.

Завдання

Проаналізуйте ситуацію, висуньте та обґрунтуйте слідчі версії, складіть письмовий план розслідування.

Задача №4

З квартири №18 будинку №8 по вул. Ботанічній доносився гнильний запах, про що сусіди повідомили в поліцію.

На місце події прибули слідчо-оперативна група. Двері квартири були відкриті. При огляді місця події встановлено наступне. В кімнаті горіла електрична лампочка. На дивані лежав розкладений труп гр. Сидорової (працівник поліції шляхом опитування встановив, що Сидорова жила в квартирі одна). Труп був накритий скатертиною, підгорнуті краї якої знаходилися під трупом. Голова накрита подушкою. На столі дві тарілки з виделками, дві склянки

з недопитою рідиною та інший посуд. На склянках виявлені сліди пальців. У відрі для сміття на кухні знайдений ковпачок з м'якої жести, яким зазвичай закривають пляшки з горілкою. На ковпачку були виявлені сліди зубів. В кімнаті знайдена чоловіча шапка-вушанка з етикеткою хутрової фабрики м. С. Ключ від вхідних дверей не знайдено. В кімнаті у шафі виявлено 700 грн., загорнутих у газету.

Під час судово-медичного дослідження трупа гр. Сидорової встановлені багаточисленні переломи ребер, однак із-за сильних гнильних змін судово-медична експертиза не змогла точно встановити причину смерті. У своєму висновку експерти лише вказали, що смерть Сидорової, найбільш вірогідно, насильницька і могла виникнути в результаті асфіксії приблизно за сім діб до виявлення трупа.

Судово-хімічне дослідження крові трупа показало наявність в ній 4,35% алкоголю.

Завдання

Проаналізуйте ситуацію, висуньте та обґрунтуйте слідчі версії, складіть письмовий план розслідування.

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА, ЯКЕ Є ОЧЕВИДНИМ,

ЗЛОЧИНЕЦЬ ЗНИК

Задача №5

11 листопада 2017 о 10 год 20 хв у міський відділ поліції м. Л. з'явився полковник у відставці Родиков В.А. і написав наступну заяву:

«Вчора, 10 листопада, я, як звичайно, вийшов з будинку погуляти, взявши з собою свою собаку. Це було о 23 год 15 хв. Живу я з дружиною в новому житловому будинку №98 по Набережній, за півкілометра від ресторану «Чайка». Між проїзною частиною Набережної та будинками розташований бульвар з густими деревами, де вночі завжди темно, навіть не зважаючи на ліхтарі, які освітлюють проїжджу частину вулиці. Гуляючи під деревами, я побачив як від ресторану йдуть мені назустріч під ліхтарями двоє. Це були офіцер поліції (я бачив колір форми і погони) і молода жінка в хутряній шубці, яка тримала лейтенанта під руку. Вони жваво розмовляли та сміялись. Раптом назустріч їм нетвердою ходою п'яної людини вийшов громадянин, вигукнув щось на

злодійському жаргоні з нецензурною лайкою і вдарив рукою лейтенанта по обличчю.

Лейтенант відповів ударом в корпус. П'яний ледве встояв на ногах, повернувся й побіг назад. Тут же я почув постріл і побачив, як п'яний упав. Жінка кричала: «Володю, що ти робиш!?» Відразу після цього лейтенант і жінка втекли до центру міста. Я викликав по телефону «швидку допомогу», оглянув п'яного, що впав і переконався, що він без свідомості. На Набережній нікого не було. Лікаря, що прибула невдовзі на «швидкій допомозі» я пояснив, що сталося. Коли вони поїхали, я пройшов по проїжджій частині і знайшов там стріляну гільзу від пістолета і показав її слідчому слідчо-оперативної групи. Судячи за калібром (9 мм) і по викиду гільзи вправо–назад, думаю, що стріляв лейтенант з пістолета Макарова (ПМ). Лейтенанта «Володю» я бачив вперше і не впевнений, що зможу його впізнати при зустрічі. Ніяких особливих прикмет не помітив. А жінку я бачив, як мені здається, й раніше. Вона дуже гарна собою і привертає увагу. Бачив її рази три-чотири на набережній. Можу припустити, що вона працює десь поблизу від мого будинку. Або продавець магазину «Трикотаж – галантерея», або офіціантка ресторану. Це тільки мої здогади, можливо, я помиляюся».

Від чергового лікаря станції швидкої медичної допомоги о 23 год 45 хв 10 листопада надійшла телефонограма наступного змісту: «Сьогодні, о 23 год 20 хв за викликом гр-на Родікова В. А. бригада у складі Соколова, Філімонової і Зубарева виїхала на Набережну, де о 23 год 30 хв біля будинку №98 виявила постраждалого від вогнепального поранення громадянина з ознаками алкогольного сп'яніння. Після надання першої допомоги потерпілий доставлений у хірургічне відділення лікарні №4». На огляд місця події о 24 год виїжджали слідчий міського відділу поліції старший лейтенант поліції Мудров, лейтенант поліції Трусов та кінолог із розшуковою собакою. При огляді нічого не виявлено, крім невеликої плями бурого кольору схожої на кров. Собаку задіювати не було можливості через відсутність предметів або видимих слідів ніг підозрюваного.

Черговий лікар – хірург лікарні №4 Резніченко повідомив по телефону, що протягом 23 год 45 хв – 01 год 10 хв потерпілому була зроблена хірургічна операція з приводу сліпого вогнепального поранення, після якої він помер (через 15 хв), не приходячи до тями. Напрямок ранового каналу ззаду, знизу вгору під

кутом 40°. Вхідний отвір у четвертому крижовому хребці. Кулю калібром 9 мм витягли з кишечника. Куля деформована. Можна припустити, що вона деформована внаслідок удару при падінні на асфальт. У кишені піджака потерпілого виявлено трудову книжку на ім'я Сироткіна Тимофія Івановича. Інших документів немає.

За наказом начальника ГУ Національної Поліції м. Л. у всіх відділах поліції міста і області вже 10 годин проводиться перевірка з метою встановлення особи лейтенанта поліції «Володі». Опитування співробітників, огляду зброї та інші заходи поки не дали жодних результатів.

Слідчим Івановим було відкрите кримінальне провадження і почато розслідування.

Завдання

1. Не ознайомившись із нижченаведеним варіантом рішення, оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки (письмово).

2. Визначте комплекс початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів (письмово).

3. Порівняйте свої висновки та рішення з висновками і рішеннями слідчого.

Слідчий Іванов оцінив дану слідчу ситуацію таким чином:

1. Цілком достовірними є дані про те, що потерпілого було виявлено лікарем «швидкої допомоги» о 23 год 30 хв 10 листопада з вогнепальним пораненням біля буд. №98 по вул. Набережній і який помер о 1 год 25 хв після операції в лікарні.

2. Характеристика і особистість заявника – полковника Родікова (з урахуванням умов і обстановки події) дозволяють вважати достовірними відомості про те, що постріл у потерпілого був проведений чоловіком, одягненим у форму лейтенанта поліції, за обставин, на які вказав Родіков.

3. Найбільш імовірно, що потерпілим є Сироткін. Однак особу потерпілого не можна вважати встановленою, тому що в кишені піджака він міг носити чужу трудову книжку. Необхідна ідентифікація особи потерпілого.

4. Найбільш імовірно, що постріл зроблений з пістолета ПМ, однак не можна повністю виключати можливість застосування іншої зброї (іноземної або саморобної).

5. Дуже ймовірно, що стріляючий цілився в потерпілого, але слід рикошету на пулі і напрямок ранового каналу свідчать про можливість пострілу «в землю» з метою злякати, а не вразити втікаючого.

6. Ймовірно, що вбивця і жертва не знали раніше один одного і мотивом дій вбивці було тільки бажання відповісти на образу. Проте ймовірно і те, що між ними існували раніше якісь відносини, які й призвели до їх сутички.

7. Про особу вбивці нічого не відомо, крім того, що він – лейтенант поліції, що його ім'я – Володимир і що він озброєний (можливо, закріпленою за ним табельною зброєю ПМ). Все це «можливо» або «ймовірно», як імовірно й протилежне: до поліції відношення не має, назвався при знайомстві вигаданим ім'ям, має викрадену або саморобну зброю.

8. Важливими відомостями про особу вбивці, ймовірно, володіє його супутниця-знайома. Тому найкоротший шлях до встановлення особи «Володі» – це встановлення його знайомиї.

Комплекс початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів:

1. Допитати свідка-очевидця Родікова, звернувши особливу увагу на детальний і точний опис події й ознак зовнішності вбивці та його супутниці.

2. Допитати свідка Соколова (лікаря «швидкої допомоги»).

3. За участю свідків Родікова і Соколова оглянути місце події, максимально точно встановити місце знаходження того, хто стріляв і потерпілого в момент пострілу, знайти слід рикошету кулі на асфальті.

4. У відділі кадрів мережі ресторанів пред'явити Родікову для впізнання облікові картки з фотографіями працівників ресторану «Чайка».

5. У разі негативного результату попередньої слідчої дії у магазині «Трикотаж – галантерея» пред'явити Родікову для впізнання всіх продавців - жінок.

6. У разі негативного результату впізнання скласти за участю Родікова фотокомпозиційний портрет невідомої жінки і доручити працівникам поліції пошук і встановлення.

7. «Словесний портрет» убивці передати в міський відділ поліції для організації його пошуку.

8. Пред'явити труп потерпілого родичам Сироткіна для впізнання.

9. У разі негативного результату впізнання дактилоскопувати труп, детально описати в протоколі огляду трупа ознаки зовнішності та особливі

прикмети, сфотографувати труп за правилами пізнавальної зйомки і одночасно перевірити його за криміналістичними обліками.

10. Допитати лікаря-хірурга Резніченко про характер і ступінь тяжкості поранення, причини смерті потерпілого, заходи медичної допомоги потерпілому.

11. Провести виїмку історії хвороби потерпілого в лікарні №4.

12. Призначити судово-медичну експертизу трупа (у числі питань поставити питання про те, чи було поранення смертельним).

13. Провести огляд одягу, речей і трудової книжки потерпілого.

14. Призначити судово-балістичну експертизу стріляної кулі та гільзи.

15. Доручити співробітникам кримінальної поліції опитати мешканців буд. №98 і сусідніх будинків з метою виявлення свідків - очевидців.

16. Доручити співробітникам кримінальної поліції (перш за все, дільничному інспектору) зібрати відомості про особу, знайомства, зв'язки та спосіб життя свідка Родікова, наявність у нього нарізної вогнепальної зброї.

У результаті початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів встановлено на кінець дня 13 листопада, зокрема, наступне:

1. На місці події (за допомогою Родікова і лікаря «швидкої допомоги» Соколова) встановлено місце, на якому знаходився Родіков в момент пострілу, встановлено місце, де знаходився той, хто стріляв, і місце, де впав потерпілий. Дистанція між стріляючим і місцем падіння потерпілого – 60 м. За 57 м від місця пострілу на асфальті виявлений слід рикошету кулі.

2. Встановлено офіціантку ресторану «Чайка» Чечуліну Ніну Іванівну у віці 30 років, незаміжня, що проживає по вул. Шевченка, буд. 25, кв. 1, яка працювала раніше в магазині «Трикотаж – галантерея» і два роки працює в ресторані. На допиті вона розповіла:

«З лейтенантом поліції познайомила біля кінотеатру «Космос» приблизно о 13 год 30 хв 10 листопада. Стала в чергу за квитком на сеанс о 14 год 15 хв, так як у свій вихідний день мені хотілося подивитися новий художній фільм «Острів». Лейтенант підійшов і сказав, що сьогодні у нього День народження, що він вільний від служби і запрошує в кіно. Квитки він купив без черги. Назвався Володею. Про себе сказав, що він місцевий житель і до служби в армії жив тут. Після військової служби навчався в університеті і працює у поліції недалеко від м. Л. У м. Л. жити не хоче, тому що під час пожежі житлового будинку тут загинула його кохана дівчина. Після кінофільму ми гуляли по місту і

вечеряли в кафе «Ластівка». За вечерею випили по 2-3 чарки коньяку. Після вечері гуляли на Набережній. Володя проводжав мене додому. Але несподівано напав п'яний хуліган, який з нецензурними образами вдарив Володю по обличчю. Володя відповів ударом, а потім одразу вистрілив у втікаючого хулігана. Я дуже злякалася, крикнула: «Тікаємо», – і потягла Володю за собою. Ми втекли на вул. Шевченка у двір нашого будинку. Тут Володя сказав мені, що не міг навіть припустити такий кінець свята. Він попросив нікому нічого про це не говорити. Сказав, що, коли все буде гаразд, він мене знайде, і я пішла. Він мені сподобався. У нього мужнє обличчя. Звичайно, я зможу його впізнати. Прізвище він не називав».

3. Лейтенанта поліції «Володю», який стріляв на Набережній, поки не встановлено.

4. Встановлено, що потерпілим є Сироткін Тимофій Іванович, у віці 27 років, що проживає з матір'ю і братом за адресою: м. Л., вул. Шевченка, буд. 18, кв. 6. Три роки тому, коли працював водієм торгової бази, був притягнутий до кримінальної відповідальності за співучасть у розкраданні і відбув 1,5 року позбавлення волі. Після відбуття покарання часто змінював місце роботи, зазвичай працював вантажником на торговельних підприємствах. Притягувався за дрібне хуліганство до адміністративної відповідальності.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки (письмово).
2. Побудуйте версії і зробіть висновки по кожній версії.
3. Складіть план розслідування справи.
4. Порівняйте свої рішення з рішеннями слідчого.

Слідчий Іванов оцінив слідчу ситуацію і зробив наступні висновки:

1. Результати огляду місця події підтверджують показання свідка Родікова, збільшують їх достовірність. Показання свідка Чечуліної про подію на Набережній також відповідають показаннями Родікова і результатам огляду. Однак для досягнення повної ясності в питанні про механізм події необхідна перевірка показань Чечуліної на місці події (головне – місце знаходження того, хто стріляв і потерпілого при пострілі).

2. Достовірність показань Чечуліної про те, що з «Володею» вона познайомилася в день події і раніше його не знала, сумнівна (вона крикнула:

«Володю, що ти робиш!», і деякі інші факти). Досить імовірно, що вона давно знає і прізвище, і місце роботи «Володі», але не хоче його «видавати», маючи певні життєві плани (заміжжя). Навіть якщо вона знає його тільки один день, вона може дуже докладно описати його зовнішність. Але немає впевненості, що вона зробить це сумлінно й точно.

3. Головне завдання розслідування на даному етапі – встановлення особи вбивці – «Володі». Для вирішення цього завдання необхідно:

а) отримання інформації про прізвище та місце роботи «Володі» від самої Чечуліної або її найближчої подруги (родички, сусідки);

б) використання фотокомпозиційного портрета при пошуках серед офіцерів поліції та можливостей оперативно-розшукових заходів, а також використання впізнання особи по фотокарткам (в особистих справах офіцерів поліції);

в) проведення експериментальних пострілів з пістолетів запідозрених співробітників поліції (і тих співробітників, які в час події могли бути зі зброєю в районі Набережної) з подальшим порівнянням слідів на кулях і гільзах для ідентифікації зброї;

г) отримання з відділу МЧС міста інформації про пожежі, в яких загинули молоді дівчата, з подальшим виявленням зв'язків загиблих (через родичів і сусідів загиблих).

4. Встановлення особи потерпілого дозволяє детально вивчити його спосіб життя, зв'язки, взаємини з працівниками поліції (зокрема, наявність або відсутність відносин з убивцею).

Версії за суб'єктом злочину

1. Вбивство скоїв лейтенант поліції, який працює в м. Л.

2. Вбивство скоїв лейтенант поліції, який працює в органах поліції області.

3. Вбивство скоїв лейтенант поліції з іншої області, який прибув в м. Л. у відрядження або що знаходиться в місті проїздом, тобто, по дорозі в інше місто, куди він відряджений по службі.

4. Вбивство скоїв чоловік, який ніякого відношення до роботи в поліції не має, але одягся у форму поліції для якихось особистих цілей (можливо, злочинних).

Наслідки, які логічно впливають з версій

Якщо правильна **перша** версія, то вбивцю повинні знати багато жителів міста і, зокрема, багато працівників поліції. У відділі кадрів є його особиста справа з фотокарткою. Під час перевірки цієї версії ефективні всі чотири способи встановлення особи вбивці.

Якщо правильна **друга** версія, то встановлення особи вбивці стає легшим, тому що службові виїзди офіцерів поліції з периферійних населених пунктів до обласного центру порівняно нечисленні, вони здійснюються з відома і дозволу керівництва, а якщо самовільно, то це тим більше рідкісний випадок, який у певному відношенні легше встановлюється (повинен бути якийсь транспортний засіб, водії транспорту, попутники і т. д., тобто носії інформації про факт від'їзду, перебування в дорозі, приїзду до м. Л.). У цьому випадку також можна використовувати наявність особової справи у відділі кадрів поліції. Ефективні всі чотири способи встановлення особи вбивці. Але необхідна участь усіх периферійних обласних відділів поліції. Виїзд у відрядження повинен бути фіксованим і в місці служби, і в місці виконання завдання, а також у готелях, гуртожитках. Імовірність перебування у відпустці зі зброєю і у форменому одязі дуже мало ймовірна (практично дорівнює нулю).

Якщо правильна **третя** версія, то встановлення особи вбивці дійсно ускладнюється у багато разів. Пункт «а» – дуже мало ймовірний. Пункт «б» – практично не підходить. Пункт «в» – ні про що не говорить. Залишається головним – пункт «г» (пожежі). Але відрядження до м. Л. або через м. Л. не такі численні й зібрати про них потрібну інформацію цілком можливо.

Якщо правильна **четверта** версія, то, очевидно, діяв досвідчений злочинець, можливо небезпечний рецидивіст, що перебуває у загальнодержавному (або місцевому) розшуку. У цьому випадку про нього повинна бути інформація в криміналістичних обліках (перш за все, в обліку за способом вчинення злочинів), а також розшукові орієнтування в органах поліції. Особливо важливе значення набуває дослідження взаємин вбивці з Чечуліною і його взаємин з потерпілим Сироткіним (тут можливі й злочинні зв'язки, і зведення особистих рахунків, і багато чого іншого). У першу чергу, необхідна інформація про викрадення пістолетів ПМ і поліцейської форми одягу.

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, СКОЄНИХ БЕЗ ОЧЕВИДЦІВ

НЕВІДОМИМ ЗЛОЧИНЦЕМ

Задача №6

29 грудня 2017 р. о 21 год 35 хв підліток Микола Саричев бігом спускався з 10-го поверху по сходах 12-поверхового буд. №45 по вул. Шевченка в центрі м. Д., поспішаючи до квартири свого приятеля на 5-му поверсі, щоб встигнути до початку передачі детективного фільму. На майданчику між 7-м і 8-м поверхами, де не було освітлення, він спіткнувся за нерухоме тіло і впав у калюжу крові. Батьки його приятеля, дізнавшись про це, негайно повідомили в поліцію. Оперативна поліцейська група і бригада «швидкої допомоги» прибули одночасно о 21 год 45 хв. Через 5 хв після прибуття слідчо-оперативної групи, слідчий поліції Бистров і лікар обласного бюро судово-медичної експертизи Боткін, оглядом місця події і за зовнішнім оглядом трупа молодого дівчини встановили, що смерть настала приблизно 30 хв тому, тобто, о 21 год 20 хв. На трупі – чобітки з хутром, джинси, светр, розстебнуте пальто з вивернутими кишнями. В області шиї, грудей і живота – вісім колото-різаних ран. У роті – кляп, в якості якого використана стара, дитяча сукня для дівчинки приблизно 3-5 років. Біля трупа в калюжі крові лежали шапка, рукавички, відкрита і спустошена жіноча сумочка, студентський квиток на ім'я студентки першого курсу місцевого коледжу Ельвіри Самойленко (17 років, зареєстрована за місцем проживання у гуртожитку коледжу), а також кілька фотографій, листків паперу, косметичних засобів. У правій кишені штанів виявлена пачка грошових купюр 10-гривневого номіналу (17 штук), перетягнута чорною аптечною гумкою. Ознак замаху на згвалтування не виявлено. Видимих слідів взуття, крім слідів взуття Миколи Саричева, не виявлено. Сліди рук, придатних для дослідження, не виявлено. Кляп упакований для збереження запаху у прозору поліетиленову герметичну упаковку. З різних ділянок пальто і сумочки за допомогою липкої стрічки вилучені мікрочастинки.

Одночасно з оглядом місця події співробітниками поліції були оглянуті сходи обох під'їздів 48-квартирного буд. №45 і прилегла до будинку місцевість. Опитано багато жителів сусідніх будинків, що знаходилися у дворах і на вулиці о 21 год 00 хв – 21 год 30 хв, а також всі мешканці квартир під'їзду №1. Ніякої криміналістично значущої інформації не отримано. Горищене сполучення між

під'їздами будинку відсутнє. У кожному під'їзді – по два справних ліфта. Жителі рідко спускаються сходами пішки і ніхто пішки не підіймається на верхні поверхи. У ліфтах слідів крові немає. Розшукова собака взяла слід, але втратила його на найближчій автобусній зупинці.

Вранці 30 грудня після відкриття кримінального провадження слідчий пред'явив труп для впізнання однокурсницям Ельвіри: Ірі Совюк, і Валентині Семеновій. Усі три дівчини були вражені побаченим, труп впізнали і відразу ж були допитані. Всі три однаково повторювали питання: «За що?», стверджуючи, що «Еля була найтихіша дівчинка в групі». Совюк сказала, що «Еля отримала восени два перекази по 500 грн. від батьків, що живуть в м. В.». Вона ж указала, що в Елі немає жодних знайомств і зв'язків у місті, крім подруг у навчальній групі, але додала, що вони ще погано знають один одного, тому що зустрічаються і спілкуються тільки в коледжі або на практичних заняттях в універмазі №1.

Семенова засвідчила: «Еля нещодавно зізналася, що у неї з'явився друг тридцяти років, який працює в якомусь КБ і добре заробляє. Він познайомив її зі своєю мамою та друзями, запросив до себе на Новий рік, а їй нема чого надягти, немає нічого «фірмового», крім джинсів. Але начебто знайшлася людина, яка може дістати і продати модні чобітки за 1700 грн. Хто він – Еля не сказала».

Судово-медичною експертизою встановлено, що всі рани заподіяні ножем типу «кухонний» з клинком одностороннього заточення довжиною 12 см. Один удар завдано у шию ззаду, два – в груди нижче правої молочної залози, а решта – ще нижче, в область печінки. Судячи з напрямку ударів вбивця знаходився за спиною потерпілої впритул. Потерпіла жила раніше статевим життям, але ознак вагітності немає.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки (письмово).
2. Побудуйте версії і зробіть висновки по кожній версії.
3. Складіть план розслідування справи.

Відповідно до плану розслідування проведено різні слідчі дії у поєднанні з оперативно-розшуковими заходами.

Зокрема, 2 січня був встановлений і допитаний інженер-конструктор Ігор Василенко, який на слідчого справив враження людини розумної, серйозної,

скромної і відвертої. Алібі його до початку допиту було встановлено достеменно. Він сказав, що про його любов до Ельвіри говорити було б передчасно, але його захоплення дівчиною було серйозним. Часто відвідував з нею театр, клуб, дискотеку і бував у компанії своїх друзів; вона погодилася прийти до нього додому на Новий рік. Але соромилася бувати «на людях», так як відчувала почуття «меншовартості» із-за свого вбрання. Про намір Ельвіри придбати чоботи йому нічого не відомо, він бачив на ній чоботи і вважав, що їй інших не потрібно. Зі своїм «першим коханням» він розлучився незабаром після інституту, і вона давно одружена. Останні три роки у нього не було близьких подруг, крім Ніни Белих, але пізніше тому вони вирішили розлучитися з обопільної згоди, без сварки. У неї вже є наречений, і вони скоро одружаться.

Белих на допиті підтвердила ці свідчення, додавши, що бачила у кінотеатрі Ігоря з Ельвірою і навіть пораділа за нього. «Він ніякого відношення до вбивства мати не може. Для нього смерть Елі – це велика втрата, удар, якого він не чекав».

Огляд сукні за участю товарознавців дав переконливі дані про наявність суконь такого артикулу в продажу у двох магазинах міста 3 роки тому і про наявність на сукні індивідуальних ознак (слідів латання, нестандартних гудзиків, плям).

3 січня слідчий за участю співробітників провів слідчу операцію. Протягом одного дня в різних місцях сукня було пред'явлена для впізнання десяткам людей, серед яких в основному були батьки і родичі однокурсниць Ельвіри – жителі міста, а також однокурсниці, які проживають в гуртожитку (іногородні).

Сукня була впізнана батьками Іри Совюк та її сестрою Аллою 7 років. Сама Іра при впізнанні заявила, що схожу сукню дійсно носила її сестричка, але її давно викинуто на смітник. Стверджувати категорично приналежність сукні сестрі вона не може, тому що подібні сукні носило багато дітей у місті.

Батько Іри (заст. директора промкомбінату), Совюк Р. І., показав, що сім'ю свою вважає працелюбною. «Ми з дружиною сумлінно працювали і жили тільки на трудові доходи. Дочку виховували в дусі скромності і працьовитості. Вона слухняна, дбайлива, здібна до наук. Вчилася відмінно. Не курить і, звичайно, не п'є. Хлопчиками зовсім не цікавиться. Здивувала нас своїм вступом до торгового коледжу, так як ми думали, що вона поступить на філологічний чи історичний факультет університету. Трьох-чотирьох її подруг по коледжу ми знаємо.

Ельвіри серед них не було. Через її смерть Іра дуже переживає, вважає, що вбили хулігани, мабуть намагалися згвалтувати. Вона й сама в той день зазнала напад. Прибігла додому під кінець програми «Час», поспішала подивитися детектив. Я помітив у неї подряпини над верхньою губою і біля вуха. Вона, сміючись, сказала: «Хлопчики напали, побилася і відбилася». Фільм дивилася із захопленням і жваво коментувала. Потім прийняла ванну й лягла спати. Новий рік зустрічала вдома, була дуже веселою.

Одягнена вона, на наш погляд, цілком добре. Останнім часом вона, правда, скаржилася, що її гардероб застарів, став недостатньо модним. У середині грудня Еля просила 1570 грн. на якусь модну французьку сукню. Але ми з дружиною вирішили, що ціна надто велика. У дружини за все життя не було такої сукні».

Зі свідчень Іри Совюк на допиті 4 січня: «Увечері 29 грудня ходила по магазинах і купувала сувеніри батькам і сестричці. О 21 год 30 хв була вже вдома і дивилась телевізор. Подряпини на обличчі і руках тому, що того вечора на розі вулиці Спортивної причепилися хлопці, намагалися затягти у двір. Я відбилася і втекла. Це може підтвердити студент нашої групи Флегонін Валерій».

З показань свідка Флегоніна 4 січня: «На вул. Шевченко зустрів Іру о 21 год 15 хв чи о 21 год 20 хв. Вона була розпатлана і схвильована. Хустку притискала до щоки. Сказала: «Хлопці якісь причепилися», – і швидко пішла.

4 січня слідчий затримав Іру Совюк як підозрювану, прийшовши до висновку про її співучасть у вбивстві.

Того ж дня слідчий отримав усні повідомлення, отримані оперативно-розшуковим шляхом.

Зміст відомостей: Іра Совюк ретельно приховує від батьків та всіх однокурсниць, крім однієї (яка на допиті у слідчого промовчала про це), той факт, що закохана у дорослого, одруженого чоловіка, з яким познайомилася рік тому на пляжі, а у вересні відлітала з ним до Криму на три дні, сказавши батькам, ніби поїхала з групою на збирання картоплі. Працює він барменом у ресторані «Південний».

Перевіркою встановлено, що це Завалішин Георгій, пов'язаний приятельським і «діловими» відносинами із зубним техніком-протезистом Тетеріним, які проживають у буд. 45 по вул. Шевченко (у 2-му під'їзді). Завалішин має можливості «діставати» дефіцитні речі, іноді виступає

посередником в угодах, «поставляє» пацієнтів, які бажають мати протези із золота. Тетерін та Завалішин часто приводять на квартиру самотнього Тетеріна знайомих жінок. Можливо, в цій квартирі бувала і Совюк Іра.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Виявіть помилки та упущення слідчого.
3. Вкажіть, чи необхідне внесення яких-небудь корективів у висунуті слідчі версії.
4. Визначте комплекс і послідовність подальших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Задача №7

О 10 год 29 серпня (у понеділок) мешканка села Н. Ганна Митрофанова виявила на березі річки труп молодої дівчини, в якій упізнала мешканку цього ж села Таню Пахомову, ученицю місцевої школи-інтернату.

На місце події виїхала слідчо-оперативна група, лікар районної поліклініки Єрьомін та кінолог із розшуковою собакою. Об 11 год 35 хв за ясної сухої погоди почали огляд місця події, що розташовується у вигині річки, на її лівому березі, на відстані 500 м на південь від шосейного мосту. У південній та східній частинах долини уздовж берега ростуть численні дерева і чагарник. Інша частина долини являє собою луг, покритий високою травою, на якому майже щодня випасаються корови.

Між кущами на відстані 3 м від води лежить труп молодої жінки в літній сукні – халаті блакитного кольору і закритому купальному костюмі чорного кольору з синьою обробкою. На ногах коричневі шкарпетки і сині кеди. Біля голови трупа лежали махровий рушник рожевого кольору, господарська сумка з гладкої штучної шкіри коричневого кольору (порожня). На відстані 1 м на захід від трупа, у траві, лежать: кругле дзеркало в пластмасовій оправі з ручкою, дамський гребінець з пластмаси білого кольору, книга в паперовій глянцевої обкладинці «Герман Мелвілл. Мобі Дік» (вид. 2007 р.), коробка сірників, розпочата пачка цигарок «Прилуки» з 15 цигарками, гаманець з розмінною монетою (50 коп.) і двома грошовими купюрами номіналом 10 і 5 грн. На відстані 1,5 м від трупа на гілці чагарнику висить в'язана вовняна кофта синього кольору. У кишені сукні лежать зім'ятий носовичок і наручний годинник «Електроніка-5». На відстані 1 м від ніг

трупа і на відстані 2 м від води знаходиться чорна пляма від невеликого багаття, на якому теплого вугілля і свіжої золи немає. На плямі лежать два недопалки від цигарок «Прилуки», які за зовнішнім виглядом здаються нещодавно покинутими. Уздовж берега на північ і на південь від трупа в багатьох місцях є сліди вогнища, сліди від злитого автомобільного масла, старі і порівняно свіжі сліди автомашин на дорозі, які перекривають один одного. Багато порожніх пляшок, шматків газет та паперової тари.

При огляді трупа встановлено: труп лежить на спині, головою на північ, ногами на південь. Ліва рука напівзігнута і лежить на грудях, права рука витягнута вправо, долонею вгору. Ноги зігнуті в колінах і розведені. Купальний костюм (сухий на дотик) на грудях і в області проміжку розірваний, сукня розстебнута повністю, 2 відірвані гудзики, виявлені під трупом. Інших пошкоджень одягу немає.

Труп довжиною 165 см. Шкірні покриви бліді. Трупні плями синюватого кольору не зникають при натисканні пальцем, розташовані по задній поверхні тіла. Трупне задубіння добре виражено в м'язах особи, а також у верхніх і нижніх кінцівках. Очі відкриті. В отворах носа і рота кров'яниста рідина. На шиї ясно видно садна та синці. Зовнішні статеві органи забруднені кров'ю. Інших ушкоджень при первинному огляді не виявлено. Труп відправлено в морг обласної лікарні для судово-медичного дослідження.

Запрошені в якості понятих жителі села Н. Мітяєва і Ретюнських впевнено впізнали у потерпілій Таню Пахомову з буд. №16.

Розшукова собака не дала результатів. Вона взяла слід, але дійшовши до берега річки на відстані 12 м від трупа і біля самої води, слід втратила.

З місця події вилучені предмети, на яких можуть бути виявлені сліди рук: господарська сумка, дзеркало, гребінець, книга, пачка цигарок, які направлені на криміналістичне дослідження. Вилучені також предмети, на яких можуть бути мікрочастинки, а саме: кофта, сукня, шкарпетки, кеди, коробка сірників. Вилучено два недопалки цигарок «Прилуки», гаманець з грошима, рушник, годинник.

За попередньою думкою лікаря, Таня була згвалтована і задушена близько 22 год 28 серпня.

Під час розшукових заходів, що проводилися оперативними працівниками з 11 до 14 год, встановлено наступне:

На вигині річки у дні відпочинку (при гарній погоді) буває до 40-50 особистих автомашин відпочиваючих з обласного міста та інших місць.

Тетяна Миколаївна Пахомова (вік – 16 років) жила удвох із матір'ю у власному будинку матері (буд. №16). Батько розлучився з матір'ю років десять назад. Мати працювала в магазині, але основний дохід отримувала від продажу квітів, овочів і фруктів з присадибної ділянки. Кожного літа у них, як і в інших мешканців села, жили відпочиваючі. Зазвичай відпочиваючі з дітьми від'їжджають в останніх числах серпня. Так було і цього року. Відпочиваючі з дому Пахомової виїхали два дні тому. Таня залишилася одна, тому що півтора місяці тому поховала свою матір, яка раптово померла від інфаркту міокарда. З обласного міста до Тані часто приїжджає її тітка. Через два місяці повинен повернутися додому після служби в армії її брат Володимир.

Зі слів працівників школи, де вчилася Таня з 1-го по 9-й клас (і перейшла в 10-й), а також жителів села відомо, що у Тані багато подруг і приятелів, але нікого з хлопців вона особливо не виділяла і, як вважають, близького друга у неї до цих пір не було. Характеризують її позитивно і в школі, і в селі.

Із жителів села частіше за інших бували в будинку Пахомової останнім часом її сусідка з буд. №18 Олександра Соловійова та Гаврилов Петро з буд. №2, який намагався «доглядати» за Танею. Петро рік тому був звільнений з місць позбавлення волі де відбував покарання (відбув 8 років з 10) за групове зґвалтування. Зараз йому 28 років і він прагне створити сім'ю, «жити, як усі нормальні люди».

Оглянути будинок Пахомової не виявилось можливим, оскільки будинок зачинено на замок.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Побудуйте слідчі версії і обґрунтуйте кожну з них.
3. Складіть план початкових слідчих і оперативно-розшукових дій.

У результаті початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів встановлені нові дані.

1. Судово-медичним дослідженням встановлено, що смерть настала в результаті удушення руками близько 22 год 28 серпня. Виявлені пошкодження дівочої пліви, такої ж давності і сперма в піхві убитої. Інших пошкоджень немає.

Відсутні навіть характерні в таких випадках подряпини, садна і синці на руках, стегнах і в області статевих органів трупа.

2. Оперативно-розшуковими заходами 31 серпня встановлено, що два останні роки в будинку Пахомової зупинялися на відпочинок подружжя Кондратьєв Олег і Ніна з сином 5 років. Обидва працюють викладачами математики в середніх школах міста. Проживають разом з батьком Олега по вул. Шкільній, буд. №15, кв. 3.

3. Встановлено тітку убитої – Огурцова Уляна Юхимівна, старша сестра її матері. Працює завідуючою відділу овочів і фруктів у гастрономі №3. Живе в однокімнатній окремій квартирі одна. Одружена не була, дітей не має. Після смерті сестри мріє жити в її будинку і займатися вирощуванням овочів і фруктів. Умовляла Таню жити разом, але Таня відповідала одне: «Все вирішить Володимир, коли повернеться з армії».

4. 29 серпня співробітники поліції почали пошуки ключа від замка вхідних дверей будинку Пахомової на присадибній ділянці і на місці події. Ключ не знайдено. Сусіди пояснили, що у них немає ключа, що Таня ключ завжди брала з собою, не залишаючи у сусідів або ховала в «потайних місцях».

5. Експерт-криміналіст виявив і зафіксував численні сліди пальців на предметах, вилучених з місця події: сумці, дзеркалі, гребінці, книзі, пачці цигарок. Багато слідів придатні для ідентифікації.

6. Оперативно-розшуковими заходами на кінець дня 31 серпня встановлено 37 номерів легкових автомобілів даної області, які систематично перебували на березі річки.

Завдання

1. Складіть постанову про призначення судово-медичної експертизи.
2. Доповніть план розслідування невідкладними слідчими діями та оперативно-розшуковими заходами.

2 вересня судово-медичний експерт Тихомиров на прохання слідчого провів додаткове дослідження трупа і повідомив, що нанесенні пошкодження постраждалій безсумнівно смертельного походження, що додатковий висновок з цього питання він підготував.

Того ж дня керівник кримінальної поліції повідомив, що є неофіційні дані про відмикання будинку Пахомової у ніч з 28 на 29 серпня невідомою жінкою.

Жінка була в чорній сукні та чорній хустці, ховалася і намагалася бути невпізнанною. Замок від дверей відкрила ключем, а пробувши в будинку 10 хв, знову закрила замок ключем. На вулицю не виходила, пішла в глибину саду та городу. Невпізнана.

3 вересня, після похорону Тані Пахомової на кладовищі села С., її тітка – Огурцова на прохання слідчого відкрила своїм ключем замок дверей будинку Пахомових і в присутності понятих, які були присутні при огляді внутрішніх приміщень, заявила про зникнення грошей, що зберігалися за іконою, на суму 10500 гривень.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Визначте, чи немає доцільності внести у коло висунутих версій які-небудь корективи.
3. Продумайте план подальшого розслідування кримінального провадження.

РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА ПРИ ВИЯВЛЕННІ КІСТКОВИХ ОСТАНКІВ І ЧАСТИН РОЗЧЛЕНОВАНОГО ТРУПА

Задача №8

20 вересня під час військових навчань солдат-зв'язківець у лісі знайшов череп і кістки людини. На огляд місця події 21 вересня виїхала слідчо-оперативна група, судово-медичний експерт Личаківський. Місце події розташоване на відстані 45 км від с. Озерськ, на відстані 11 км на північ від с. Щуковське, на відстані 7 м на схід від занедбаної доріжки через ліс, в ямі, наполовину залитою водою. Станція Озерська і с. Озерськ знаходяться на відстані 100 км на південь від обласного центру Сіверськ. Голова і верхня частина тулуба трупа являють собою розкидані по краях ями в радіусі 2 м череп і окремі кістки, позбавлені м'яких тканин. Кістки хребта та нижньої частини (таз і нижні кінцівки) знаходяться в ямі з водою. На трупі виявлено розірваний бавовняний комбінезон чорного кольору, порвані майка і труси, онучі, кирзові чоботи. У правому чоботі – ложка з дюралюмінію. Ніяких інших предметів або документів не знайдено. На одязі відсутні будь-які позначки. Труп покладено в привезену на автомашині труну і доставлено в амбулаторію с. Озерськ для

дослідження. Слідчий призначив судово-медичну експертизу.

Судово-медичний експерт прийшов до висновку, що труп належить чоловікові у віці 21-22 років. Усі кістки скелета в наявності. На кістках є тільки одне прижиттєве ушкодження: перелом нижньої щелепи зліва. Давність настання смерті – не менше 15 і не більше 18 місяців. Причину смерті встановити не виявилось можливим.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Визначте комплекс первинних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

У результаті слідчих дій та оперативно-розшукових заходів встановлено, зокрема, наступне:

1. У травні минулого року співробітники Озерського відділення поліції перевіряли повідомлення директора лісового господарства Бугайова про зникнення робітника Симакова. У матеріалах перевірки слідчий виявив пояснення бригадира Чеснокова та робітника Акімова, які бачили зниклого Симакова останніми. З їх повністю співпадаючих за змістом пояснень випливало, що 18 травня, в день «зарплатні», вони троє (Чесноков, Акімов і Симаков) самовільно взяли автомашину і поїхали о 18 год, після роботи, в Озерськ, щоб побувати в станційному буфеті «Блакитний Дунай», як його називають місцеві жителі. Після спільної вечері з горілкою і пивом вони розійшлися близько 22 год. Симаков у той день був одягнений в чорний комбінезон. Бригадир Чесноков, сержант запасу, який нещодавно (до квітня минулого року) служив разом з демобілізованими солдатами Акімовим і Симаковим в 163-му батальйоні і був їх командиром відділення. Чесноков наказав Симакову повернутися на автомашині в розташування лісового господарства, Акімову дозволив піти в розташування 163-го батальйону провідати знайомих земляків, а сам останнім потягом о 23 год 10 хв поїхав у Сіверськ до знайомої жінки, на якій збирався одружуватися. Ця жінка, Соловйова Марина, підтвердила, що Чесноков приїхав до неї останнім потягом і весь наступний день (неділя) перебував у неї. Опитані солдати 163-го батальйону підтвердили той факт, що Акімов ночував у їх казармі. Автомашину ГАЗ-51 було виявлено вранці 19 травня на вулиці Озерська. Симакова ніхто більше не зустрічав у цій місцевості. Його одягу і валізи з речами в гуртожитку

робітників не виявилося. Не з'являвся він і за місцем проживання його батьків і родичів. Перевірку обставин його зникнення було припинено, незважаючи на те, що в матеріалах, вивчених слідчим, були деякі підозрілі факти. Зокрема, солдати 163-го батальйону по-різному вказували час відвідування їх частини Акімовим. В баку автомашини ГАЗ-51 вранці 19 травня практично не було бензину, хоча напередодні вона була заправлена паливом як звичайно.

2. Старший слідчий Думов і співробітники поліції встановили, що Чесноков, Акімов і Симаков разом служили в 163-му батальйоні і дружили між собою. Після демобілізації всі троє вирішили до зими попрацювати в лісовому господарстві в с. С., щоб заробити гроші. Однак після раптового зникнення Симакова Чесноков наприкінці травня звільнився з роботи і виїхав на батьківщину, де працює механіком на СТО. У червні звільнився і поїхав на батьківщину у м. В. Акімов, за отриманими даними служить у поліції.

3. Додаткові заходи розшуку Симакова за місцем проживання батьків, родичів і близьких знайомих результату не дали.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Побудуйте слідчі версії і обґрунтуйте кожен версію.
3. Розробіть план розслідування справи.

Наступними слідчими діями встановлено, зокрема, таке:

1. Виявлений труп, безперечно, належить Симакову.
2. Доставлений з м. В. Акімов на допиті в якості підозрюваного розповів:

«18 травня минулого року я, Чесноков та Симаков розійшлися в різні сторони після випивки в «Блакитному Дунаї». Раніше, коли нас допитувала поліція, ми з Чесноковим брехали, звичайно. Насправді було так. Коли ми трохи сп'яніли, то захотілося ще випити, а буфет уже закрили. Ну, ми сіли в машину і поїхали в Щуковськ, де завжди можна купити самогон. Була «біла» ніч і було видно як удень. Я погано керую машиною, а Симаков взагалі не вмів. За кермо сів Чесноков, я сів біля правої двері, а Симаков – у середині. Добре, що не я був на його місці. Вже недалеко від села Симаков сказав: «Сержант, а чого ми їдемо туди? Грошей все одно вже не залишилося». Чесноков лягнув рукою по кишені піджака з правого боку і сказав: «Грошей ще цілий гаманець». У цей час Чесноков виявив відсутність гаманця і запідозрив Симакова в крадіжці.

Зупинивши автомашину, він витяг Симакова з кабіни і став наносити йому удари заводною рукояткою. Бив праворуч, тобто тримаючи ручку в правій руці, по лівій стороні шиї Симакова. Потім крикнув: «Іди сюди, я вбив його!» Я вийшов з кабіни, підійшов і переконався в тому, що це так. Підкоряючись бригадиру Чеснокову, я допоміг йому відвезти труп на покинуту дорогу на північ від Щуковська приблизно на 10-12 км і там покласти в яму з водою. Повернувшись на станцію Озерська, ми з Чесноковим домовилися про дачу неправдивих показань, кинули машину на вулиці і розійшлися. Я дійсно ночував у казармі 163-го батальйону, щоб солдати це підтвердили, а Чесноков першим ранковим потягом поїхав до нареченої в Сіверськ. Повернувшись 19 травня ввечері, Чесноков непомітно забрав з гуртожитку одяг і чемодан Симакова в ліс, де спалив на багатті. Чесноков розповів про те, як, побачивши зниклий гаманець з грошима у своєї нареченої, він згадав, що переслав їй цей гаманець з одним із знайомих робітників відразу ж після отримання зарплати».

1. Під час перевірки показань на місці Акімов точно вказав місце, на якому були знайдені останки Симакова.

2. Коли слідчий Думов заарештував Чеснокова і в приміщенні відділу поліції допитав його як підозрюваного, Чесноков розказав:

«Так, у минулому році ми з Акімовим говорили неправду співробітникам поліції. Симаков нікуди не виїжджав і не зникав. Він дійсно вбитий. Його труп ми з Акімовим сховали в ямі з водою в декількох метрах праворуч від дороги, по якій ми їхали з села Щуковське на північ, до берега р. Глибокої, де збиралися переночувати біля багаття, а вранці наловити риби. Але Акімов і зараз дає неправдиві показання. Він хоче все звалити на мене. А насправді це він убив Симакова, а не я. У мене не було ніяких причин вбивати.

Справа була така. Увечері в Озерську я знову сів за кермо і ми приїхали в Щуковське. Тут я купив за свої гроші і гроші Акімова дві пляшки спирту у незнайомої бабки. Хлопці тут же випили по склянці спирту, запиваючи водою і закусивши чимось, що їм дала баба. Я випивати не став, тому що мені ще треба було вести машину, а я вже був нетверезий. Хлопці сильно сп'яніли. Кілометрів за 10 від села, коли ми вже їхали далі, я зупинив машину, тому що треба було отямитися. Я відійшов від машини метрів на десять. Раптом почув крики і нецензурну лайку. Коли я повернувся до машини, то побачив, що Акімов лупить

заводною рукояткою Симакова по плечах. Бачив удари і по правому, і по лівому плечу. Симаков впав і втратив свідомість. Я довго робив штучне дихання і лив воду на голову Симакова, але він так і не прийшов до тями. Коли я переконався, що його серце не б'ється, я зразу протверезів. Акімов теж. Від страху ми не знали, що робити. Швидко відтягли і сховали в яму з водою мертвого Симакова, а потім на максимальній швидкості поїхали назад. По дорозі Акімов умовив мене приховати все. Ми домовилися, як поводитися і що говорити. Речі Симакова я дійсно забрав з гуртожитку і спалив у лісі, але зробив це на прохання Акімова. Правда, мені й самому хотілося приховати цю історію, тому що покарали б і мене як бригадира.

Що стосується гаманця з грошима, то я дійсно відіслав його в Сіверськ своїй теперішній дружині приятелем Віктором Шишковим. Але справа не в гаманці. У мене були й інші гроші в піджаку, відкладені із зарплатні на особисті витрати.

Нехай Акімов каже, що хоче, а правда на моєму боці. Я був набагато тверезіший їх обох, тому що сидів за кермом. Крім того, я старший їх на два роки, їм був старшим другом і командиром. Характеристики у мене дуже гарні. Не міг я вбити людину. Акімов нічого не доведе, свідків немає, слідів немає і не бачити цьому шульзі свободи».

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і зробіть висновки.
2. Доповніть план розслідування подальшими слідчими діями та оперативно-розшуковими заходами.

Тема 3

Розслідування зґвалтувань

План

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні зґвалтувань.
2. Початкові слідчі дії при розслідуванні зґвалтувань.
3. Наступні слідчі дії при розслідуванні зґвалтувань.

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні зґвалтувань

Зґвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 152 КК України, є найбільш тяжким злочином проти статевої свободи особи.

Специфіка розслідування цих злочинів полягає у необхідності детального вивчення не тільки обставин самої події, але й різноманітних сторін особистого, у тому числі інтимного життя потерпілої особи, підозрюваного та інших осіб. Потерпіла особа, як правило, заперечує проти розголошення факту зґвалтування, й у зв'язку з цим подає клопотання про зберігання таємниці слідства від близьких та інших осіб (членів родини, подруг, колег тощо). Таке клопотання в більшості випадків є досить обґрунтованим, проте воно в цілому ускладнює процес розслідування.

Складність розслідування цих злочинів обумовлюється й тим, що потерпіла особа, як правило, психологічно не готова до викладення подробиць зґвалтування, на її поведінку часто впливають такі чинники, як сором, страх, що, в свою чергу, потребує особливого підходу до встановлення психологічного контакту між нею та слідчим.

Часто потерпіла особа тривалий час після зґвалтування не звертається із заявою до правоохоронних органів. Несвоечасність подання заяви суттєво ускладнює розшук злочинця та встановлення факту й обставин злочину. Разом з тим, відразу після зґвалтування (внаслідок психічного чи фізичного стану) участь потерпілої особи у деяких слідчих (розшукових) діях, важливих для з'ясування обставин вчиненого злочину, пов'язаних зі спілкуванням з підозрюваним

(пред'явлення для впізнання, одночасний допит двох чи більше осіб та інших), як правило, також викликає суттєві складнощі.

Необхідно також враховувати, що після початку досудового розслідування нерідко підозрюваний або його родичі здійснюють психологічний вплив (умовляння, обіцянка одружитися, пропонування грошей, подарунків тощо) на потерпілу особу. Внаслідок цього можливими є випадки, коли потерпіла на стадії досудового розслідування викриває підозрюваного, дає показання про факт зґвалтування, його обставини, а на стадії судового розгляду, під впливом обвинуваченого, його родичів чи інших заінтересованих осіб, відмовляється від показань, наданих раніше.

Виходячи зі специфіки розгляду цієї категорії проваджень у якості вихідних даних фігурує заява потерпілої. Доповненням до заяви можуть бути медичні документи, а також пояснення винного, якщо останній відомий потерпілій чи затриманий на гарячому після вчинення злочину.

Характер вихідної інформації визначають обставини, що підлягають встановленню і доведенню по даній категорії проваджень:

– **за об'єктом злочину:** хто є потерпілою особою, як характеризується її спосіб життя і поведінка; за яких обставин потерпіла опинилася на місці злочину; чи відомий потерпілій гвалтівник, у яких відносинах вона з ним знаходилася до і після злочину; як була одягнена потерпіла, чи залишилися на її одязі сліди злочину; які наслідки злочину; чи чинила опір гвалтівнику, які сліди на ньому чи на його одязі могли залишитися;

– **за об'єктивною стороною:** де, за яких обставин і коли було скоєно насильство, яким способом був переборений опір потерпілої, якщо він був; чи був винний озброєний, чим саме; яким способом потерпіла була приведена у безпорадний стан;

– **за суб'єктом злочину:** хто скоїв зґвалтування, скільки осіб брало участь у вчиненні злочину; як утворилася злочинна група, про що була змова, як діяли співучасники; як поводитись потерпіла до злочину, що пропонували їй гвалтівники; чи вчиняли раніше аналогічні чи інші злочини;

– **за суб'єктивною стороною:** як і за яких обставин виник намір вчинити злочин; про що існувала змова між гвалтівниками; як давно, з метою здійснення яких злочинів і за яких обставин виникла організована злочинна група та ін.

Наведений перелік носить приблизний характер і конкретизується в залежності від обставин і учасників злочину.

2. Початкові слідчі дії при розслідуванні зґвалтувань

Типові версії по цій категорії проваджень:

– злочинне діяння дійсно мало місце при зазначених потерпілою обставинах;

– це інсценування злочину, якого фактично не було.

Розслідування починається з детального допиту потерпілої. Незалежно від того, чи відомий їй винний, у процесі допиту має бути з'ясовано:

– у який день і о котрій годині було скоєно зґвалтування (якими даними підтверджуються день і година);

– де був скоєний злочин; у зв'язку з чим потерпіла опинилась на місці злочину; що собою являє місце злочину і звідки можна було бачити чи чути, що відбувалося на місці злочину; чи були присутні на місці злочину чи поблизу нього сторонні особи, хто саме, як вони поводитися;

– чи жила раніше потерпіла статевим життям, у якому стані вона була у момент зґвалтування, чи вживала безпосередньо перед здійсненням посягання на неї спиртні напої, наркотики, які, у якій кількості;

– із застосуванням яких засобів насильства було скоєно злочин, чи був злочинець озброєний і чим саме, був він один чи було декілька, чи всі вони брали участь у зґвалтуванні, яка була роль кожного з них;

– які сліди насильства залишилися на тілі потерпілої, чи збереглися вони до моменту його допиту, у якому вигляді, які сліди скоєного насильства залишились на білизні і верхньому одязі потерпілої, де знаходиться білизна і верхній одяг зі слідами насильства чи іншими слідами злочину;

– чи чинила потерпіла опір, у чому він виразився, чи кликала на допомогу; чи могли залишитися на тілі чи одязі злочинця сліди опору потерпілої, які саме, де; чи могли залишитися сліди злочину на місці злочину, які саме;

– які наслідки зґвалтування для здоров'я потерпілої;

– кому потерпіла розповідала про те, що трапилося, хто міг бачити сліди злочину на тілі чи одязі потерпілої; якщо потерпіла не відразу звернувся із заявою про скоєний злочин, то чому, чи не здійснювався на неї тиск з боку злочинця чи його знайомих, який, у чому він виразився.

Якщо злочинець (злочинці) не знайомий з потерпілій, варто з'ясувати його прикмети та інші дані про його особу для організації невідкладних оперативно-розшукових заходів. **Якщо гвалтівник знайомий з потерпілою**, то при його допиті, крім перерахованого, має бути з'ясовано: коли, де і за яких обставин вони познайомилися; чи часто вони зустрічалися, які в них були взаємини; чи були з його боку спроби вступити в статевий зв'язок; хто знав про їхнє знайомство і відносини, бачив їх разом; чи є в них спільні фотокартки; де і коли відбулася її зустріч зі злочинцем до зґвалтування; чи була ця зустріч випадковою чи ні, про що говорили при зустрічі; чи давав злочинець їй будь-які обіцянки; про що просив після зґвалтування; хто міг їх бачити до чи після злочину.

Якщо потерпіла була, за її словами, зґвалтована у квартирі гвалтівника чи його знайомого, при допиті варто зафіксувати всі деталі обстановки квартири.

Слідчий має вести допит потерпілої тактовно, переконати потерпілу, що всі інтимні подробиці злочину не будуть розголошені і що подібні справи, як правило, слухаються судом закрито.

Допитуючи потерпілу, варто мати на увазі і версії про інсценування зґвалтування, при якому «потерпіла» сама заподіяла ушкодження собі (на своєму одязі).

Після допиту потерпілої проводиться її судово-медичний огляд. Перед експертом ставляться питання про характер і давність ушкоджень на тілі потерпілої, про наявність ознак насильницьких статевих зносин, про те, чи жила потерпіла раніше статевим життям, про наслідки зґвалтування.

Мета оперативно-розшукових заходів, проведених на цьому етапі розслідування: встановлення, розшук і затримання підозрюваного. Якщо ці заходи були проведені успішно, далі здійснюється допит підозрюваного, його огляд, огляд одягу, у якому він був при скоєнні злочину, при необхідності – обшук його житла чи в інших місцях з метою виявлення одягу і знарядь злочину. Крім огляду одягу та білизни потерпілої і підозрюваного може бути проведений огляд місця злочину: для виявлення слідів боротьби між потерпілою і злочинцем, залишених там речей, слідів їхнього перебування на цьому місці та ін.

При наявності свідків-очевидців злочину їх допит також має бути невідкладним. З'ясовують, де вони були в момент зґвалтування, чому не прийшли на допомогу потерпілій, якщо вона кликала на допомогу та ін.

3. Наступні слідчі дії при розслідуванні зґвалтувань

В якості свідків допитуються, в першу чергу, крім очевидців, ті особи, на яких посилаються потерпіла і підозрюваний. Якщо потерпіла особа і підозрюваний знайомі, то при допиті свідків особливо детально з'ясовуються всі обставини знайомства і їх відносин, відомості про скоєний злочин та його сліди й наслідки.

Допит обвинувачуваного по цій категорії проваджень тактично не відрізняється від аналогічної слідчої дії по інших провадженнях. Однак, слідчий має знати типові хитрощі, до яких вдаються обвинувачені у зґвалтуванні:

- обвинувачені нерідко заявляють, що статеві зносини не носили насильницького характеру і їх було здійснено за згодою потерпілої;
- обвинувачений заявляє про свою нездатність до статевих зносин;
- обвинувачений заявляє, що заява потерпілої є наклепом, що це викликано помстою за невиконання обіцянки одружитися чи інші подібні причини на ґрунті ворожих відносин;
- якщо обвинувачений не знайомий з потерпілою, він посилається на помилку, допущену потерпілою при його впізнанні, на своє алібі.

Засобами спростування помилкових заяв обвинувачуваного слугують допити свідків, огляд одягу і білизни потерпілої і гвалтівника, місця і знарядь злочину, пред'явлення підозрюваного (обвинувачуваного) для впізнання потерпілій, очевидцям, його судово-медичний огляд, викриття алібі, судово-медична експертиза слідів крові і сперми на одязі та білизні, зразків, отриманих від обвинувачуваного і потерпілої, що проводиться з використанням сучасних методів генотипоскопії. Для встановлення фактів контактної взаємодії одягу і білизни гвалтівника і потерпілої проводиться експертиза речовин і матеріалів.

Особливу складність представляє розслідування зґвалтувань неповнолітніх і малолітніх. Це пов'язано з особливостями психіки дітей, їх схильністю до фантазування, часом з відсутністю достатнього життєвого досвіду. Як показує слідча практика, ці злочини відбуваються звичайно із заздалегідь обміркованим наміром. Під різними приводами дітей заманюють у такі місця, де ніхто не може перешкодити здійсненню злочинного наміру.

Контрольні питання

1. Криміналістична характеристика зґвалтувань.
2. Особливості відкриття кримінального провадження і обставини, що

підлягають встановленню у провадженнях про зґвалтування.

3. Типові ситуації початку розслідування зґвалтувань, програма дій слідчого.

4. Особливості тактики початкових слідчих дій.

5. Які відомості про злочинця і подію, що відбулася, можна отримати при огляді місця події і допиті потерпілої?

6. Які методи використовуються при встановленні гвалтівника, невідомого потерпілому?

Тести по темі

1. Які сліди на одязі потерпілої використовуються для встановлення злочинця?

- 1) сліди ґрунту;
- 2) сліди сперми;
- 3) сліди крові;
- 4) всі відповіді правильні.

2. Обставини, що підлягають встановленню у провадженнях про зґвалтування:

- 1) хто є потерпілою, який її вік, як вона характеризується;
- 2) особа, що вчинила зґвалтування;
- 3) які причини і умови сприяли зґвалтуванню;
- 4) всі відповіді правильні.

3. Що не є типовою слідчою дією для ситуації розслідування, коли потерпілій відома особа, яка вчинила зґвалтування?

- 1) судово-медична експертиза потерпілої;
- 2) огляд одягу потерпілої;
- 3) огляд місця події; 4) допит потерпілої.

4. Загальні типові версії, що висуваються на початковому етапі розслідування зґвалтування:

- 1) зґвалтування мало місце при обставинах, вказаних заявником;
- 2) заявник свідомо обмовляє кого-небудь;
- 3) мало місце добровільні статеві зносини;
- 4) всі відповіді правильні.

5. Що не є способом подолання опору потерпілого при зґвалтуванні?

- 1) застосування погроз;

- 2) зваблювання;
- 3) застосування фізичного насильства;
- 4) використання безпорадного стану потерпілого.

6. Що не є засобом попередньої перевірки заяви про зґвалтування?

- 1) допит потерпілої;
- 2) огляд місця події;
- 3) витребування медичних довідок з медичних установ;
- 4) судово-медична експертиза потерпілої.

7. Статеві злочини відносяться до злочинів проти:

- 1) здоров'я населення і суспільної моральності;
- 2) статевої свободи та статевої недоторканності особи;
- 3) держави;
- 4) моральності.

8. Яку експертизу призначають при статевих злочинах?

- 1) судово-психологічну;
- 2) судово-психіатричну;
- 3) судово-дактилоскопічну;
- 4) судово-медичну.

9. Початкові слідчі дії при статевих злочинах направлені на:

- 1) виявлення, вилучення слідів;
- 2) виявлення і вилучення речових доказів;
- 3) затримання злочинця по гарячих слідах;
- 4) допит потерпілої.

10. При скоєнні зґвалтувань неповнолітніх і малолітніх встановлюють:

- 1) умови життя неповнолітніх і малолітніх;
- 2) вік неповнолітніх і малолітніх;
- 3) наявність співучасників злочину;
- 4) всі відповіді правильні.

11. Якщо гвалтівник використовував існуючу ситуацію для посягання або ж створив для цього сприятливі умови, зґвалтування поділяються на вчинені:

- 1) раптово (у малолюдних місцях);
- 2) після попередньої спроби познайомитися, безуспішних спроб статевої близькості за згодою;

3) з використанням обману, коли потерпілу особу злочинець шляхом усіляких хитрощів заманює до відлюдного місця (наприклад, злочинець пропонує покатати потерпілу, підвести її до місця відпочинку, піти на вечірку тощо) або ж коли злочинець обманним шляхом проникає до приміщення (під виглядом працівника комунальної служби, лікаря тощо);

4) всі відповіді вірні.

12. За способом впливу на потерпілу особу і подолання її опору, зґвалтування поділяються на вчинені;

1) з використанням безпорадного стану потерпілої особи (фізичної хвороби, похилого або малолітнього віку, алкогольного або наркотичного сп'яніння тощо);

2) шляхом доведення потерпілої особи до безпорадного стану (у результаті використання наркотиків, снодійного, алкоголю, введення до гіпнотичного стану тощо);

3) шляхом різного роду залякувань, погроз та жорстокого фізичного впливу. Статистичні данні свідчать, що психічне насильство при вчиненні зґвалтувань застосовується злочинцями в 20 % від загальної кількості даних злочинів;

4) всі відповіді вірні.

13. Що є найбільш характерними слідами зґвалтування?

1) розірваний одяг потерпілої;

2) сліди боротьби на тілі потерпілої;

3) сліди боротьби на тілі гвалтівника;

4) всі відповіді вірні.

14. Які ознаки притаманні гвалтівнику?

1) прояви статевого потягу (фетишизм, ексгібіціонізм, садизм тощо);

2) зацікавленість жінками з інтелектуальної точки зору;

3) потяг до фізичного завдання болю;

4) всі відповіді вірні.

15. Що є способом приховання слідів зґвалтування?

1) створення помилкового алібі;

2) тиск на потерпілу;

3) тиск на свідків якщо вони є;

4) всі відповіді вірні.

16. Який суб'єкт за професійною ознакою може бути джерелом

відомостей про зґвалтування?

- 1) адвокат;
- 2) поліцейський;
- 3) медичний працівник;
- 4) пожежник.

17. Що в першу чергу слід встановити при розслідуванні зґвалтування?

- 1) наявність події злочину;
- 2) особу, яка вчинила зґвалтування;
- 3) винність особи у цьому злочині;
- 4) обставини, що визначають характер та ступінь відповідальності.

18. Нездатність особи вчинити фізичний опір – це ?

- 1) фізична безпорадність;
- 2) психологічна безпорадність;
- 3) анатомічна безпорадність;
- 4) всі відповіді вірні.

19. Які дії як правило вчиняють гвалтівники після скоєння злочину?

- 1) вбивають жертву злочину;
- 2) їдуть з місця злочину;
- 3) приховують сліди злочину;
- 4) всі відповіді невірні.

20. За статистикою, який вік є переважним серед гвалтівників?

- 1) 18-25;
- 2) 26-45;
- 3) 46-60;
- 4) 60 і вище.

Задачі по темі

Задача №1

До міського відділу поліції надійшла заява від громадянки В., яка стверджувала, що до неї додому прийшов малознайомий їй К., якого за три дні до цього приводила до неї в гості її приятелька. В. думала, що К. знову прийшов разом з приятелькою, тому відкрила йому двері. Однак К. під загрозою ножа примусив В. здійснити з ним кілька статевих актів і після цього пішов.

При допиті К. заявив, що бачив В. всього один раз, коли приходив у гості.

Завдання

1. Які обставини можуть підтвердити або спростувати заяву потерпілої?
2. На збирання яких доказів повинні бути спрямовані дії слідчого?

Задача №2

Т. був затриманий в якості підозрюваного у скоєнні серії зґвалтувань малолітніх на горищах житлових будинків. При огляді місць події на декількох горищах були знайдені сліди сперми. Інших слідів виявити не вдалося. Сам Т. заперечував причетність до цих злочинів.

Завдання

Які можливості перевірки причетності Т. до цих злочинів?

Задача №3

При розслідуванні зґвалтування Д. в якості обвинуваченого у провадженні було залучено А., який повідомив, що познайомився з Д. у кафе, після чого вони пішли гуляти, і він запропонував їй піти до нього в гараж. Д. погодилася, і там вони добровільно здійснили статевий акт. Д. стверджувала, що А. запропонував проводити її додому, але потім на вулиці став бити і кудись тягти. Привів її під загрозою вбивства в якесь приміщення і зґвалтував.

Завдання

1. Які обставини можуть підтвердити або спростувати версії обвинуваченого і потерпілої?
2. На збирання яких доказів повинні бути спрямовані зусилля слідчого?

Задача №4

О 22 годині до міського відділу поліції прийшла громадянка З. і заявила, що її зґвалтував незнайомий чоловік, який чекав її на парадному вході, а потім напав на неї і силою забрав у підвал, де скоїв насильницький статевий акт, попередньо побивши.

Завдання

1. Які невідкладні слідчі дії необхідно здійснити по даному провадженню?
2. Опишіть тактику їх проведення.

Задача № 5

До міського відділу поліції надійшла заява від громадянки В. про притягнення до відповідальності за зґвалтування двох її знайомих. При цьому В.

пояснила, що пішла митися в лазню з цими знайомими. Коли вона роздяглася, вони її згвалтували під загрозою утоплення в басейні.

Завдання

Якими мають бути заходи щодо перевірки цієї заяви?

Задача № 6

До міського відділу поліції надійшла заява від громадянки П. про те, що, повертаючись напередодні ввечері з аеропорту в місто на таксі, вона була згвалтована шофером таксі Д. Потерпіла повідомила, що таксист, звернувши з дороги на просіку, став домагатися статевої близькості, чіплятися до неї, після чого вона вирвалася, вискочила з машини і спробувала втекти, проте злочинець наздогнав її, повалив на землю, зірвав одяг і згвалтував. Після цього довіз її до найближчої зупинки громадського транспорту і висадив.

Потерпіла добровільно видала одяг, на якій були розриви, сліди бруду, крові, білясті плями.

При судово-медичному огляді у потерпілої виявлені синці і садна на внутрішній поверхні стегон, праве й ліве передпліччя, синець на лівій щоці, садно біля основи носа, старий розрив незайманої пліви.

Слідчий не став оглядати місце події і машину підозрюваного, вважаючи, що насильницький характер дій Д. в достатній мірі підтверджується наявністю характерних ушкоджень на тілі та одязі потерпілої.

При допиті підозрюваний Д. показав, що дійсно підвозив П. на машині і в переліску з її згоди здійснив з нею статевий акт. Про походження тілесних ушкоджень потерпілій він не знає.

Завдання

1. Чи правильно вчинив слідчий, відмовившись від огляду місця події?
2. Які сліди, що мають важливе значення для провадження у даній ситуації, могли бути виявлені на місці події?
3. Які ще первинні слідчі дії потрібно провести по даному провадженню?

Задача №7

23 листопада 2016 р. гр. Аніна П. Ж. заявила в чергову частину міського відділу поліції, що приблизно в 22 год 40 хв вона поверталася з роботи і в ліфті по вул. Г., буд. №23 була згвалтована невідомим, який, погрожуючи ножем, порізав їй пальці. Гр. Аніна П. Ж. не могла розглянути закрите маскою обличчя нападаючого, але вказала, що, чинивши опір, вона його відштовхувала від себе і на його плащі повинні були залишитися сліди її крові. Наступної години після звернення гр. Аніної П. Ж. оперативно-розшуковими заходами був затриманий

підозрюваний у цьому злочині гр. Жосан П. П. При його огляді судово-медичний експерт Ромін А. В. виявив на його плащі плями, що належать, при дослідженні, слідам крові потерпілої гр. Аніної П. Ж. 24 листопада 2016 р. судово-медичний експерт Сидоров А. П. надав висновок, що при дослідженні мазків з піхви гр. Аніної П. Ж. сперматозоїдів не виявлено, а виявлені при дослідженні пошкодження на внутрішній поверхні стегон у вигляді синців, подряпин і саден відносяться до вказаного потерпілою терміну і могли бути одержані в результаті боротьби і самооборони.

Завдання

1. Визначте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій.

Задача №8

Потерпіла гр. Іванова М. П. вказала на допиті, що була 29 вересня 2016 р. зґвалтована двома чоловіками в салоні автомашини «Мерседес-320». При спробі вискочити з машини «Мерседес-320» потерпіла гр. Іванова М. П. хапалася руками за виступаючі частини в салоні автомобіля. Ймовірно, в цей час втратила одну золоту сережку з рубіном. Крім того, злочинці відібрали у неї дорожню сумку, в якій знаходилися гроші в різних купюрах, парфумерне приладдя, носимі речі і поліетиленовий пакет з вареною ковбасою і перловою крупкою.

Потерпіла гр. Іванова М. П., працює старшим менеджером ТОВ «Каскад-2016», детально описала автомашину «Мерседес-320», в якій була зґвалтована, зокрема дефекти машини.

Завдання

1. Складіть план розслідування.
2. Складіть постанову про призначення експертизи.

Задача №9

Мати дівчинки Міщенко Світлани, 4 років 9 місяців повідомила, що 25 липня 2016 р. гр. Іволгін В. Н., 18 років притискував її дочку до стіни і заподіював їй біль між ногами.

При судово-медичній експертизі дитини 28 липня 2016 р. встановлено: скарги на болі в животі, загальний стан задовільний. Пошкодження на тілі над лобком, на лобку і великих статевих губах синьо-багровий синець з жовтим відтінком, розміром 11х16 см.

На передній поверхні грудної клітки, в підключичних областях і над рукояткою груднини сім синців округлої форми, розміром 1,5x1,3 см. На лівій щоці і в підщелепній області два зеленувато-сині синці розміром 4,5x3,5 і 2,2x2,4 см. Справа в підщелепній області переривистий синець багрового кольору величиною 1,5x1,5 см. На зовнішній поверхні верхньої третини лівого плеча синець жовто-синього кольору розміром 1,8x2,0 см. На згинаючій і розгинаючій поверхнях правого плеча у верхній третині два синці, розташовані паралельно, розміром 0,8x0,5 і 1,0x1,5 см. На лівій сідниці і зовнішній поверхні лівого стегна у верхній і середній третині п'ять синців жовтувато-синього кольору розміром 1,5x1,2 см. Над першим поперековим хребцем синець жовтого кольору розміром 2,0x2,0 см. На внутрішній поверхні правого стегна у верхній третині сім зеленувато-жовтих синців округлої форми, розташованих близько один до одного, кожен розміром 1,0x1,0 см.

Зовнішні статеві органи сформовані правильно і розвинені відповідно до віку. Слизиста оболонка входу і невинної пліви нормального рожевого забарвлення. Невинна пліва півмісяцевої форми, висока, тонка, просвічує. Вільний край її усюди гладкий, загострений, без пошкоджень. Дівчинка була направлена до венеролога, який не знайшов ознак зараження венеричною хворобою.

Висновок судово-медичного експерта: 1) цілість невинної пліви у дитини Міщенко Світлани, 4 років 9 місяців, не порушена. Слідів розпусних дій в даний час не виявляється; 2) множинні пошкодження на тілі можуть бути заподіяні тупим твердим предметом, яким можуть бути пальці руки. Деякі з них нагадують щипки і також є слідами притиснення твердим предметом; 3) термін виникнення їх близько 3 днів, тобто відповідає дню події– 25 липня 2016 р.

Завдання

1. Складіть план розслідування.
2. Складіть постанову про призначення судово-медичної експертизи.

Задача №10

14 вересня 2016 р. потерпіла гр. Іванова М. М. розповіла на допиті, що двоє молодих чоловіків, з якими вона познайомилась у ресторані «Хвиля», запропонували провести її додому. Будучи в стані сильного алкогольного сп'яніння, вона погано пам'ятає, як опинилася в незнайомій квартирі, де і була

згвалтована. Під ранок її виштовхали з будинку.

Додому добиралася пішки, тому шлях від місця події запам'ятала у загальних рисах. Сам будинок може відшукати по розташованому поряд дитячому садку, на території якого є вирізані з дерева фігури звірів, а квартиру – по оббиваній білою жерстю вхідних дверей. Може описати, хоч і не зовсім повно, обстановку в квартирі.

Оперативним шляхом була встановлена квартира, в якій імовірно був здійснений злочин.

Завдання

1. У чому полягатиме тактика огляду даної квартири з урахуванням описаних обставин?

2. Чи є необхідність після огляду квартири пред'являти її для впізнання потерпілій? Якщо так, то як це впізнання організувати і провести?

Задача №11

У серпні 2016 р. невстановлений чоловік познайомився з проживаючими спільно лесбіянками гр. Велковською Е. І. і гр. Смирновою Н. А., з останньою був у інтимних відносинах.

4 і 5 серпня 2016 р. він знов перебував у них в квартирі і розпивав з ними спиртні напої.

4 серпня 2016 р. в результаті такого спілкування чоловік приревнував і посварився з гр. Велковською Е. І., завдав їй удару рукою по голові, а коли вона впала на диван, він мотузкою для білизни, що знаходилася в квартирі, здавив їй шию так, що відбувся перелом правого ріжка під'язикової кістки, який за своїм характером був тяжким, небезпечним для життя і спричинив смерть потерпілої.

Знаходячись у квартирі лесбіянка гр. Смирнова Н. А., переконавшись у загибелі подруги-коханки, висловила своє обурення чоловіку з приводу вчинених дій.

У відповідь на це і з метою усунути свідка того, що відбулося, чоловік завдав їй удару кулаком по голові, а потім задушив її. Смерть гр. Смирнової Н. А. наступила від перелому лівого ріжка під'язикової кістки.

Після цього чоловік, створюючи видимість того, що потерпілі сплять, уклав трупи убитих на диван, накрив ковдрою.

Побачивши, що повернулася зі школи додому 12-річна дочка гр.

Велковської І. М. Велковську Світлану, він вирішив зґвалтувати її, а потім і убити з метою приховання вчинених злочинів.

Застосовуючи силу, він повалив Велковську Світлану на матрац. Там же, пригнічуючи її волю до можливого опору, завдав їй удару в праву скроневу область голови. На завершення своїх злочинних дій він зґвалтував і задушив її. При задушенні використовував ту ж мотузку, яку застосував відносно першої потерпілої.

Завдання

1. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.
2. Винесіть постанову про призначення експертизи.

Задача №12

13 вересня 2016 р. гр. Олешко А. Н., 20 років заявила в чергову частину міського відділу поліції наступне: 11 вересня 2016 р. була на дні народження подруги гр. Ревінської В. П., де вживала спиртні напої. Коли сп'яніла, то прилягла відпочити в сусідньому приміщенні. Через 2 год пішла додому. Коли гр. Олешко А. Н. вийшла у двір, то невідомий молодий чоловік зтягнув її на дитячий ігровий майданчик. До нього через деякий час приєдналися ще декілька чоловіків, і на дитячому майданчику вони всі гр. Олешко А. Н. зґвалтували. Гр. Олешко А. Н. кричала і відбивалася, але нічого не могла зробити.

Зовнішньо над лівою бровою гр. Олешко А. Н. спостерігається бурий поверхневий струп овальної форми розміром 1,5x0,7см.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №13

Гр. Анін П. П. звернувся із заявою в міський відділ поліції із заявою, що гр. Федоровський А. А. 23 жовтня 2016 р. вчинив з ним акт мужолозства. Після здійснення акту мужолозства гр. Федоровський А. А. побачив кров на статевому члені і звернувся цього ж дня до лікаря в районну поліклініку за місцем постійного проживання, розповівши, що нібито пошкодив статевий член під час статевого акту з якоюсь жінкою.

При огляді лікарем гр. Анін П. П. пред'явив скарги на болі і кровотечу із заднього прохідного отвору. Об'єктивно на слизистій оболонці заднього прохідного отвору є поверхнева, подовжнена зяюча рана розміром 0,9x0,4 см, що кровоточить; інших змін не виявлено. Поверхнева рана слизистої поверхні заднього прохідного отвору могла бути одержана від дії тупого твердого предмету при введенні в задній прохід. Давність пошкодження відповідає часу, вказаному гр. Аніним П. П.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

АНАЛІЗ ПОЧАТКОВИХ ДАНИХ. СПЕЦИФІКА ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ПОЧАТКОВИХ СЛІДЧИХ ТА ІНШИХ ДІЙ

Задача №14

16-річна Т., учениця 9-го класу, після кіносеансу познайомилася з молодим хлопцем, який називався Едіком. Як пояснила Т., він попросився провести її додому і в розмові з нею повідомив, що приїхав з Риги для участі в телепередачі «Що? Де? Коли?» Едік показував їй на лацкані свого шкіряного коричневого кольору піджака значок, на якому було зображення книги і сови. Говорив, що працює інженером на заводі. Ліва рука у нього була в гіпсі.

По дорозі вони заходили в під'їзд один з будинків, сиділи там на підвіконні другого поверху, розмовляли. Потім він почав її обіймати, розстебнув бюстгальтер, цілував. Вона вирвалася, він наздогнав її, говорив, щоб вона не кричала, поводитися тихо, садив до себе на коліна, потім узяв за руку, вивів на вулицю. Коли вони перейшли залізничний переїзд, повалив її на землю, затискав рот, щоб не кричала, а потім, стиснувши рукою горло, погрозив убити, якщо чинитиме опір. Вона злякалася, тому опору йому не завдала. Після згвалтування Едік провів її додому і пішов.

Додому повернулася о третій годині ночі. Вранці розповіла про те, що відбулося батькам, які побачили забруднені брудом і кров'ю її пальто і сукню. Як пояснювала Т., батько, дізнавшись про те, що трапилося, почав бити її

ременем, а потім велів одягнутися і поїхав разом з нею в поліцію.

Т. повідомила наступні прикмети Едіка: обличчя довгасте, східного типу, ніс великий, але не дуже, з горбовиною, волосся темне, хвилясте. На верхній губі маленькі вусики, говорить без акценту.

У процесі перевірки заяви Т. з'ясувалося, що в Едіка був портфель і згорток, які Т. допомагала нести. Судово-медичним оглядом у Т. виявлений синець на передній поверхні шиї, свіжий розрив невинної пліви, статевої зрілості вона досягла. Мати Т. пояснила, що її дочка боїться батька, тому і не сказала відразу про те, що трапилося. Класний керівник охарактеризував Т. як скромну, сором'язливу, хворобливу дівчинку, правдиву, не фантазерку.

Завдання

1. Визначите, чи достатні наявні дані для вирішення питання про відкриття кримінального провадження.

2. Охарактеризуйте слідчу ситуацію, яка може скластися у цьому провадженні на початковому етапі розслідування.

3. Спробуйте визначити версії, які може висунути особа, відносно якої подана заява.

4. Які предмети слід вилучити у потерпілої і особи, запідозреної у здійсненні зґвалтування?

5. Складіть план розслідування, включивши до нього слідчі дії і оперативно-розшукові заходи, необхідні для встановлення особи, що скоїла злочин.

Задача №15

О 4 год ранку 20 липня 2016 до міському відділу поліції прийшла із заявою 19-річна Д. і повідомила, що її зґвалтував водій таксі Кларов, якого вона просила притягнути за це до кримінальної відповідальності. Д. написала заяву, а потім усно розповіла слідчому Іванову, що близько 11 год вечора вона прибула рейсовим літаком з Одеси. Автобус, на якому можна було доїхати з аеропорту до міста, тільки що пішов, наступний відправлявся лише за годину, тому вона вирішила доїхати до будинку на таксі. Разом з нею у таксі сіли незнайомі їй чоловік і жінка, мабуть, подружжя. Вони зійшли біля заводу керамблоків, а далі вона їхала одна.

По дорозі водій таксі Кларов, прізвище його вона запам'ятала по табличці,

прикріпленій перед переднім сидінням, несподівано звернув з дороги вліво на просіку, проїхав по ній 300 метрів, зупинив машину і почав домагатися від неї статевої близькості. Д. обурилася і зажадала відвезти її додому, але Кларов продовжував залищатися, намагався її обійняти. Вона вирвалася, вистрибнула з машини, він її наздогнав, затував назад і, погрожуючи придушити, зірвав з неї одяг і згвалтував. Після цього Кларов довів Д. до першої зупинки міського транспорту і, не узявши гроші за проїзд, поїхав.

Слідчий Іванов записав пояснення Д. і запропонував їй принести для залучення до провадження верхній і нижній одяг, в якому вона була у момент згвалтування, попередивши, що одяг не можна чистити і прати. Доставлений одяг Д. був оглянутий у присутності понятих. На сорочці, трусах і бюстгальтері були сліди розривів, забруднення і плями білястого кольору. При судово-медичному огляді у Д. були виявлені синці і садно на внутрішній поверхні стегон, правому і лівому передпліччях, синець на лівій щоці, садно у підстави носа і свіжий розрив невинної пліви.

Слідчий Іванов отримав від доставленого в чергову частину поліції Кларова пояснення. Кларов пояснив, що Д. сіла до нього в машину на зупинці таксі, попросила довести її до селища Н., у дорозі сама почала йому нав'язуватися. Статевий акт з нею він вчинив у машині з її згоди біля просіки між містом і аеропортом. Застосування яких-небудь насильницьких дій відносно Д. Кларов заперечував, причину появи у Д. тілесних ушкоджень пояснити не міг. Іванов запропонував Кларову показати труси і, не виявивши на них і його верхньому одязі яких-небудь пошкоджень, вирішив у присутності понятих їх не оглядати і не вилучати. Потім він направив Кларова на судово-медичну експертизу. Автомашину і місце, де було здійснено згвалтування, слідчий Іванов оглядати не став вважаючи, що і без того насильницький характер дій Кларова в достатній мірі підтверджується фактом наявності пошкоджень на одязі заявниці і характерними тілесними ушкодженнями, що є у неї. Він відкрив кримінальне провадження за ч. 1 ст. 152 КК України.

Завдання

Визначите, чим характеризується слідча ситуація на даному етапі розслідування. Дайте відповідь на наступні питання:

1. Чи правильно вчинив слідчий, вирішивши не проводити огляду

автомашини і місця, де відбулася подія, що розслідувалася?

2. Які науково-технічні засоби необхідні при огляді автомашини? На що при цьому слід звертати особливу увагу?

3. Як треба було провести вилучення одягу потерпілої?

4. Які сліди, що мають значення для розслідування, можуть бути виявлені на тілі і одязі підозрюваного?

5. У чому полягає специфіка криміналістичного і судово-медичного дослідження особи, запідозреної у здійсненні зґвалтування?

6. Які сліди підлягають вилученню у потерпілої та підозрюваного?

Задача №16

У підозрюваного у здійсненні зґвалтування Дукова слідчий обрізав нігті. Причому нігті з піднігтьовим вмістом з кожного пальця були упаковані в окремі конверти, на яких було вказано, з якого пальця і з якої саме руки проведено вилучення, прізвище підозрюваного, дата, номер провадження. Конверти підписувалися слідчим і понятими, присутніми при вилученні. Потім слідчий призначив судово-медичну експертизу, на вирішення якої поставив наступні питання:

1. Чи є на представлених для дослідження нігтях і у піднігтьовому вмісті, вилучених у підозрюваного Дукова, кров, епітеліальні клітини, клітини епідермісу? Якщо так, то яка їх статева і групова приналежність? Чи не схожі вони з групою крові потерпілої?

2. Чи є на вказаних об'єктах вміст вагінального походження (клітини, мікроби піхви, кров, слиз і т.п.)? Якщо є, то чи співпадає воно по морфологічним та іншим ознакам з вагінальним вмістом потерпілої?

3. Чи є на нігтях і в піднігтьовому вмісті Дукова частинки волосся? Якщо так, то яка їх групова і статева приналежність і чи не схожі вони з волоссям потерпілої?

4. Чи є у вмісті з під нігтів і на нігтях Дукова частинки волокон, фарби, пил та інші мікрочастки? Чи не схожі вони з волокнами одягу й іншими мікрочастками з одягу потерпілої?

5. Чи є у піднігтьовому вмісті підозрюваного Дукова спори, пилок та інші залишки рослинного походження, характерні рослинності місця події?

Завдання

1. Визначите питання, які необхідно поставити на вирішення судово-медичної експертизи при дослідженні нігтів і піднігтьового вмісту, вилученого у потерпілої (завдання виконується письмово).

2. Вкажіть, які вилучення, крім того, необхідно провести для забезпечення ефективності проведення експертиз нігтів і піднігтьового вмісту, вилучених у підозрюваного і потерпілої.

Задача №17

О 13 год дня до райвідділу поліції з'явилася із заявою 18-річна Антоніна К. Вона повідомила, що напередодні близько 22 год вечора, коли йшла по алеї міського парку у бік танцмайданчика, до неї підішли двоє незнайомих молодих хлопців приблизно одного з нею віку і запропонували погуляти з ними. Після того, як вона відмовилася, один з них, що був нижче зростом, загородив їй дорогу, витягнув ніж і, погрожуючи їм, разом зі своїм приятелем затягнув її вглиб парку. Там вони її роздягнули і звалтували. Опору вона їм не завдала і не кричала, тому що вони їй весь час казали: «Якщо хоч раз пискнеш, заріжемо». Потім вони допомогли їй одягнутися, трохи проводили, запитали у неї, де вона живе. А той, що вище зростом, призначив їй на суботу побачення біля входу в парк. Як пояснила потерпіла: «Я не можу зараз пояснити, чому я їм розповіла про своє місце проживання і навчання. Я навіть погодилася прийти на побачення».

Відповідаючи на питання слідчого, чому вона не повідомила про те, що трапилося відразу, Антоніна К. пояснила: «Я була в такому жахливому стані, що не могла додумати все до кінця. У гуртожитку вночі до мене дійшло все як катастрофа, як горе, як біда. Вранці я пішла до подруг, все їм розповіла і разом з ними пішла в поліцію». Подруги потерпілої Горінова і Семенова підтвердили, що рано вранці до них прийшла Антоніна К., розповіла їм про вчинене над нею насильство і за їх порадою написала заяву, яку віднесла в поліцію.

Разом з потерпілою слідчий виїхав на місце події. У процесі огляду в міському парку місця, на яке вона вказала, були виявлені: ділянка з прим'ятою травою, на відстані 1,5 м від нього гребінець коричневого кольору із змащеними потожировими слідами пальців рук, а на відстані 2 м – недопалок цигарки «Прилуки» з характерним прикусом. Антоніна К. пояснила, що один із гвалтівників палив, і, мабуть, недопалок був кинутий ним. Слідчий упакував недопалок у скляну

пробірку, а гребінець – у пластмасову коробочку, поклавши в ній прокладки так, щоб потожировий слід гребінця не стикався із стінками коробки.

Судово-медичною експертизою у потерпілої були виявлені два невеликі синці на внутрішній поверхні стегон і свіжий надрив невинної пліви. За вказівкою слідчого судово-медичний експерт вилучив мазки з піхви потерпілої для визначення наявності в них сперми і його диференціювання по групах з урахуванням здійснення зґвалтування двома особами.

У результаті перевірки заяви потерпілої у розпорядженні слідчого була наступна інформація:

а) заява потерпілої про напад на неї двох незнайомих нею осіб у пізній вечірній час із погрозою застосування ножа;

б) відокремленість місця нападу, його віддаленість від алей парку і танцмайданчика;

г) пояснення її подруг про обставини, за яких Антоніна К. повідомила про зґвалтування.

На підставі цих даних слідчий відкрив кримінальне провадження і детально допитав потерпілу, уточнивши з нею прикмети злочинців, зміст їх розмови, прізвиська та імена, з якими вони звертались один до одного, час, на який було призначено побачення з нею. Потім слідчий дав завдання працівникам поліції затримати злочинців у випадку, якщо вони прийдуть на обумовлене місце. Проте цей захід не приніс успіху. Пізніше, коли гвалтівники були встановлені і затримані, при їх допитах з'ясувалося, що один з них приходив до парку в призначений час, проте до К. не підійшов, оскільки побачив поряд з нею якогось хлопця. Одяг у потерпілої слідчий вирішив не вилучати, оскільки вона показала, що труси, плаття випрала.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію, яка склалася після відкриття кримінального провадження, визначте основні напрями розслідування і план подальших слідчих та інших дій у провадженні.

2. Визначіть, як слід було організувати затримання злочинців з урахуванням показань потерпілої про призначене нею побачення.

3. Дайте відповідь на наступні питання:

1) які оперативно-розшукові заходи щодо встановлення осіб, що вчинили

згвалтування К., треба провести надалі за участю потерпілої?

2) яке доказове значення може мати в процесі розслідування одяг потерпілої і що слід вилучити в осіб, підозрюваних у здійсненні згвалтування Антоніної К.?

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ, ПОВІДОМЛЕНОЇ ПОТЕРПІЛОЮ ОСОБОЮ

Задача №18

Потерпіла М. на допиті у слідчого показала, що не знає злочинця, який вчинив замах на її згвалтування і наніс їй при цьому тяжке ножове поранення. Як показала М., о 12-ій годині ночі вона поверталася з гостей додому. На повороті з вул. Козацької до провулку Рибного до неї підійшов незнайомий хлопець років 20, який намагався з нею заговорити, а потім почав залицятися, обійняв її за плечі. Вона його відштовхнула. Тоді він обхватив її ззаду, затиснув рот, відтягнув до квітника одного з будинків, повалив на землю і почав стягувати з неї труси. Їй вдалося вирватися, піднятися і у цей момент вона відчула, як він ударив її ножом у живіт. М. закричала, хлопець втік. Потім вийшли з сусіднього будинку чоловік і жінка, посадили її на лавку, викликали швидку допомогу і відправили до лікарні.

Спостерігаючи за поведінкою потерпілої на допиті, за зміною її емоційних реакцій при висвітленні обставин посягання, слідчий уловив на перший погляд непомітну фрагментарність показань М., коли вона перейшла до розповіді про обставини зустрічі з невідомим. Слідчий звернув увагу, що в цій частині розповідь потерпілої у порівнянні з показаннями про наступні події містила якусь частку внутрішньої невпевненості, була більш схематичною. При уважному аналізі можна було відмітити і деяку невідповідність дійсним подіям. Так, при описі прикмет злочинця М. несподівано повідомила, що у нього були «не очі, а очі чорні, такі, що в них можна потонути». Навряд чи така деталь могла бути відмічена такою, що потерпіла в умовах короткочасної зустрічі із злочинцем в нічний час на малоосвітленій вулиці, та ще в умовах напруженої боротьби із особою, що посягає. Емоційність і навіть деяка ліричність опису викликали сумнів у правдивості її показань про скоєння злочину невідомою особою.

Можна було звичайно відразу запитати у потерпілої, а як вона змогла розгледіти в темноті очі злочинця і до того ж визначити, що у нього були «не очі, а очі чорні», та ще «такі, що в них можна потонути». Проте передчасне з'ясування цієї суперечності могло насторожити М. і перешкодило б отриманню від неї правдивих і повних показань з інших важливих для встановлення істини обставин. Тому було вирішено не висловлювати М. виниклих підозр, а тим часом вжити заходи для встановлення того «невідомого» злочинця, якого не хотіла з якихось причин називати потерпіла.

Завдання

1. Визначте психологічний механізм відомостей, мимоволі повідомлених на допиті потерпілої.
2. Назвіть шляхи встановлення особи, що приховується потерпілою.
3. Розробіть тактику подальших допитів потерпілої.

ТАКТИКА ПОДОЛАННЯ ДІЙ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ЗАЦІКАВЛЕНИМИ ОСОБАМИ ВІДНОСНО ПОТЕРПІЛОЇ

У процесі розслідування провадження про зґвалтування необхідно передбачати можливість зміни потерпілими відношення до провадження і показань під впливом зацікавлених осіб і в кожному випадку прогностично оцінювати чинники, що сприяють цьому. Найчастіше змінюють позицію і показання потерпілі:

- а) знайомі із злочинцем;
- б) що мали досвід статевого життя;
- в) що допускали у своїй поведінці до скоєння злочину необережність або ж дії, що в деякій мірі провокують посягання;
- г) неповнолітні, такі, що знаходяться в несприятливих умовах сімейного виховання.

До заходів, що вживаються слідчим по запобіганню небажаній дії на потерпілих, відносяться:

- а) збереження в таємниці відомостей про місце проживання потерпілої або місце її тимчасового перебування;
- б) проведення ретельного розслідування по всіх фактах дій на потерпілу, з викликом на допит осіб, що надають або беруть участь у подібних діях;
- в) попередження цих осіб про кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 384

Задача №19

14 червня до міського відділу поліції разом зі своєю двоюрідною сестрою Сіленко прийшла 17-річна В. і повідомила про зґвалтування її увечері 13 червня знайомим Овсюговим Віктором. В. розповіла, що познайомилася з Овсюговим на початку червня, ходила з ним до кінотеатру, а 13 червня пішла до нього додому, де вони слухали музику і розпивали спиртні напої. Потім Овсюгов почав домагатися статевої близькості з нею, вимагав, щоб вона роздяглася, почав бити по обличчю і голові, тягав за волосся, ганявся за нею по кімнаті, порвав сукню, бюстгальтер, труси і двічі зґвалтував.

Судово-медичною експертизою у В. виявлені свіжі розриви невинної пліви, синці на обличчі, правій молочній залозі, в правій клубовій області. Статевої зрілості вона не досягла.

Овсюгов був арештований. При пред'явленні звинувачення винним себе не визнав, заявивши, що у статеву близькість з В. вступив з її згоди.

1 липня потерпіла прийшла до слідчого і подала нову заяву, в якій написала, що перша заява була помилковою: «Оскільки ми були п'яні, ми не розуміли, що робили. Все відбулося само собою, і коли я відчула біль, то вдарила його, а він мене. Написала першу заяву за наполяганням своєї двоюрідної сестри. Я люблю Віктора, і ми вирішили одружитися». 10 липня слідчий допитав В. На цьому допиті вона показала, що заява з проханням про припинення провадження була написана нею під впливом батьків Овсюгова. Вона повідомила, що намагалася отримати в РАЦСі дозвіл на реєстрацію шлюбу з Овсюговим, але дістала відмову. Допитом В. і її матері було встановлено, що батьки Овсюгова систематично умовляли їх закрити кримінальне провадження, спокушали матеріальними благами, викликали у них жалість до свого сина, пропонували В. вийти за нього заміж. Навіть на допит в поліцію Овсюгові підвозили потерпілу на своїй машині. «Я більше не можу приховувати, – сказала на допиті мати В., – нас здолали домовленостями батьки Овсюгова. Прошу вас не брати до уваги заяву моєї дочки».

При аналізі зібраних у провадженні доказів слідчий міркував таким чином. Хоча потерпіла в ході слідства і змінювала свої показання, проте причина нестійкості її позиції з'ясована. В. підтвердила свою першу заяву і первинні показання. Провина обвинуваченого доведена. Викликати батьків Овсюгова

немає необхідності. Їх допити зайві і не мають відношення до провадження, відкритого за фактом зґвалтування. Слідчий направив провадження до суду, проте в судовому засіданні потерпіла знов змінила свої показання у зв'язку з чим провадження було направлене на додаткове розслідування.

Завдання

1. Визначте тактичну помилку, допущену слідчим у процесі розслідування.
2. Оцініть виниклу слідчу ситуацію.
3. Складіть план розслідування, включивши в нього заходи щодо припинення і нейтралізації здійснюваних у відношенні до В. дій.

Задача №20

Інформація 1. 14 травня до міського відділу поліції м. М. звернулася із заявою 17-річна Семенова. Вона повідомила, що напередодні, близько 23.00, до неї підійшли в парку два молодих людей приблизно одного з нею віку і запропонували з ними погуляти. Дівчина відмовилася, і тоді вони, погрожуючи ножем, відвели її вглиб парку. Там Семенову роздягли, і зґвалтували. Опір вона не чинила і не кричала, бо була сильно перелякана. Потім хлопці допомогли їй одягтися і трохи провели. Один з них при цьому запропонував Семеновій зустрітися в суботу біля входу в парк.

У результаті проведення судово-медичної експертизи у потерпілої виявлено два невеликих синці на внутрішній стороні стегон і свіжий надрив дівочої пліви.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики зґвалтування.
2. Визначте слідчі версії і охарактеризуйте слідчу ситуацію, яка склалася у цьому провадженні на початковому етапі розслідування.
3. Складіть план розслідування..

Інформація 2. На питання слідчого, чому Семенова не повідомила у поліцію про те, що трапилося відразу, вона пояснила, що була налякана. Вранці вона розповіла про все подругам і разом з ними звернулася до поліції.

Подруги потерпілої Трескунова і Кондратьєва підтвердили, що рано вранці до них прийшла Семенова, розповіла про скоєне над нею насильство і за їхньою порадою написала заяву в поліцію.

Разом з потерпілою слідчий виїхав на місце події. У процесі огляду в міському парку місця, на яке вказала Семенова, були виявлені: ділянка з

прим'ятою травою, гребінець коричневого кольору з наявними на ній змазаними потожировими слідами пальців рук і недопалок сигарети «Winston». Семенова пояснила, що один з гвалтівників куриє, і, мабуть, недопалок був кинутий ним.

Потім слідчий дав завдання працівникам поліції організувати затримання злочинців, якщо вони прийдуть на домовлену зустріч з Семеновою. Однак цей захід успіху не приніс.

Завдання

1. Проаналізуйте інформацію 2, охарактеризуйте зібрані докази на даному етапі розслідування.

2. Сформулюйте слідчі версії щодо осіб, які могли вчинити зґвалтування потерпілої.

3. Доповніть план розслідування кримінального провадження.

Інформація 3. Через два тижні під час спільного з працівниками поліції патрулювання в міському парку потерпіла впізнала одного з гвалтівників. Ним виявився учень коледжу Комаров.

На допиті Комаров факт насильства над потерпілою не визнав і сказав, що часто приходять у міський парк на дискотеки. Там він бачив Семенову, але з нею не знайомий.

У ході подальшого допиту Комаров визнав факт вступу в статевий зв'язок з потерпілою, зазначивши, що все відбувалося з її згоди, і сказав, що в той вечір він був у парку зі своїм знайомим Гончаровим.

Гончаров був доставлений до слідчого, проте факт насильства не визнав і заявив, що потерпілу бачить вперше.

Завдання

1. Проаналізуйте інформацію 3 та назвіть тактичні прийоми, які повинен застосувати слідчий, щоб схилити Комарова до дачі правдивих показань.

2. Оцініть зібрані докази на даному етапі розслідування.

3. Визначте слідчі дії, які необхідно провести слідчому для викриття Гончарова у зґвалтуванні потерпілої.

Інформація 4. На наступному допиті Гончаров сказав, що Комаров дійсно вступав у статевий зв'язок із Семеновою за згодою з нею. Однак свою участь у насильстві над потерпілою затриманий і раніше не визнав, заявивши слідчому, що Семенова і Комаров його обмовляють.

Завдання

1. Проаналізуйте інформацію 4 і визначте тактичні прийоми, які необхідно застосувати до Гончарова для викриття його у брехні.
2. Оцініть зібрані по даному кримінальному провадженню докази і прийміть тактичне рішення в даній ситуації.
3. Складіть план наступного етапу розслідування, вкажіть особливості проведення слідчих дій.

Тема 4

Розслідування крадіжок

План

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні крадіжок.
2. Початкові слідчі дії при розслідуванні крадіжок.
3. Наступні слідчі дії при розслідуванні крадіжок.

1. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні крадіжок

Крадіжки – найбільш поширені та небезпечні злочини, що посягають на державне, комунальне та особисте майно громадян. Відповідно до ст. 185 КК України, крадіжка – таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються у вигляді злочинного промислу злодіями-рецидивістами чи особами, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітніми, які об'єдналися в організовані злодійські групи з метою систематичного вчинення крадіжок.

Поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що різняться предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму. З огляду на це виділяють:

- 1) крадіжки з приміщень – крамниць, кіосків, складів, готелів, санаторіїв, гардеробів, гуртожитків, квартир, будинків, дач тощо;
- 2) крадіжки матеріальних цінностей з цехів промислових підприємств, підприємств АПК, комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті;
- 3) крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо;
- 4) кишенькові крадіжки (на базарах, у громадському транспорті);
- 5) крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, мопедів тощо).

Будь-який злочин, у тому числі й крадіжка, являє собою подію, що характеризується сукупністю тільки йому притаманних властивостей та відмінних ознак. Разом з тим, ці злочини мають і спільні риси, які дозволяють дати їм узагальнену характеристику й виділити при цьому певну специфіку розслідування деяких видів крадіжок. Криміналістична характеристика крадіжок містить відомості про своєрідні ознаки (елементи): обстановку, в якій готуються

і вчиняються крадіжки; предмет злочинного посягання; способи вчинення крадіжок; типові сліди; особу злочинця (типи і характер злочинських груп, мотиви поведінки тощо); особу потерпілого від злочину.

Вихідними даними для відкриття кримінального провадження про вчинення крадіжок є такі:

- заяви громадян чи посадових осіб;
- заяви очевидців чи інших осіб, які дізналися про крадіжку;
- заяви громадян про злочинну діяльність конкретних осіб;
- затримання з краденим;
- інші джерела.

Кожне повідомлення про факт крадіжки вимагає негайного реагування.

Конструкція складу крадіжки і його криміналістична характеристика припускають необхідність встановлення і доведення:

– **за суб'єктом злочину** – хто скоїв крадіжку, особа винного (винних), вік, минула злочинна діяльність (здійснення злочинів проти власності неодноразово); характер і склад злочинної групи, ступінь її організованості; розподіл функцій між її членами; підбурювачі і пособники;

– **за суб'єктивною стороною** – наявність попередньої змови; коли і за яких обставин була здійснена змова, що було її предметом;

– **за об'єктом злочину** – яке майно викрадене, його розмір; де та у кого знаходиться викрадене майно, як воно збувалося чи як передбачалося його збути; які дії вчинені, щоб ускладнити розшук викраденого;

– **за об'єктивною стороною** – яким чином був здійснений доступ до місця крадіжки, ким і які дії для цього були здійснені; дії винних на місці крадіжки і після її скоєння з метою приховання злочину та його слідів.

Типові слідчі версії при розслідуванні крадіжок:

- крадіжка дійсно мала місце;
- крадіжки не було, у наявності обман заявника;
- інсценування крадіжки.

2. Початкові слідчі дії при розслідуванні крадіжок

Допит заявника чи власника викраденого майна з метою встановлення обставин вчинення крадіжки; найменування, кількість та ознаки викраденого майна; осіб, підозрюваних у здійсненні крадіжки.

При крадіжці майна з промислових, торгових, складських підприємств під час допиту осіб, які відповідають за його схоронність, варто з'ясувати:

- що вкрадено; чи залишилися на місці крадіжки предмети, більш коштовні, ніж викрадені, і де вони знаходилися; коли було отримано майно, що викрали злочинці; хто знав про його одержання і місце збереження; які родові та індивідуальні ознаки викрадених речей; яка вартість викраденого;

- час вчинення крадіжки; коли востаннє був у наявності викрадений предмет; коли і хто виявив факт крадіжки, за яких обставин; протягом якого часу крадіжка могла бути невиявленою в силу тих чи інших обставин;

- який режим роботи підприємства; хто має доступ до сховищ і як вони охороняються; чи перевіряються приміщення після закінчення роботи з метою виявлення осіб, які там залишилися; чи не було відхилень від розпорядку роботи в день крадіжки; якщо були, то які і за чією вказівкою, хто міг знати про них; чи були зміни в складі штатних охоронців, які, хто міг знати про них; як вони впливали на охорону об'єкта;

- чи не з'являлися перед крадіжкою на охоронюваному об'єкті особи, які до моменту крадіжки вже не працювали на підприємстві, а також підозрілі сторонні (їх прикмети), чим вони цікавилися, з ким зустрічалися з числа співробітників;

- чи були раніше на підприємстві крадіжки чи замаху на крадіжки, про які не повідомлялося органам розслідування; ким вони здійснювалися, що саме, за яких обставин злочинець викрав чи намагався викрасти; як була припинена крадіжка, чому про неї не повідомлялося в органи розслідування.

Допитуючи відповідальних за схоронність осіб чи власників майна, варто мати на увазі інсценування крадіжки з метою приховування чи присвоєння розтрата, приховування майна, що підлягає арешту та ін.

У провадженнях про крадіжку з квартири при допиті потерпілих з'ясовуються:

- які речі вкрадені, їхні ознаки, вартість, коли вони були придбані, де зберігалися, хто знав про їхнє придбання, використання, місцезнаходження;

- коли, ким і за яких обставин була виявлена крадіжка;

- за яких обставин могла бути здійснена крадіжка; які умови полегшили її вчинення і хто міг знати про ці сприятливі умови, кого потерпілий підозрює у

вчиненні крадіжки, хто зі сторонніх осіб був до крадіжки в його житлі, під яким приводом, чи виявляв інтерес до його майна.

За допомогою огляду місця події необхідно з'ясувати:

– яким способом злодій проникнув на місце крадіжки і за допомогою яких знарядь зроблений злом, які сліди злomu, розташування і стан замикаючих пристроїв, дверей і вікон;

– звідки проникли злочинці на місце крадіжки, у якому напрямку і яким чином залишили його, чи використовували вони транспортні засоби, які саме, де вони знаходилися під час крадіжки;

– хто скоїв крадіжку, скільки було злодіїв, як довго вони знаходилися на місці крадіжки, які їх фізичні якості та особливості, чи володіють злочинці професійними і злочинними навичками;

– що саме викрадено (повну відповідь на це питання дають допити власників чи відповідальних за схоронність майна осіб, інвентаризація, судово-економічні експертизи);

– які інші обставини можуть надалі слугувати викриттю злочинців.

На цьому етапі розслідування при допиті свідків з'ясовують прикмети підозрюваних і транспортних засобів. За показаннями свідків складають суб'єктивні композиційні портрети підозрюваних, фіксують імена, за якими вони зверталися один до одного, особливості голосу і мови та ін.

Для встановлення механізму проникнення злочинців на місце крадіжки, визначення їхнього числа, напрямку, в якому вони зникли і т.д. призначають і здійснюють судові (переважно криміналістичні) експертизи слідів злomu, слідів перебування злочинців на місці крадіжки, транспортних засобів.

Певними особливостями характерний початковий етап розслідування кишенькових крадіжок при захопленні злодія на «гарячому».

Затримка на «гарячому» може бути здійснена як самим потерпілим, свідками, очевидцями, так і оперативними групами органів поліції, що спеціалізуються по боротьбі з кишеньковими крадіжками.

Початкові слідчі дії при затримці кишенькового злодія на «гарячому»:

– особистий обшук; огляд місця затримки;

– встановлення особи затриманого і його місця проживання;

– виявлення і допит усіх потерпілих і свідків, очевидців;

- допит затриманого;
- огляд речових доказів: знарядь злочину (леза, ножі, монети із заточеними краями, предмети «ширми» й ін.), одягу і носимих предметів зі слідами ушкоджень;
- обшук квартири затриманого та інших місць збереження краденого.

У процесі допиту затриманого з'ясовуються: спосіб злочину, обставини затримання, наявність співучасників, місця збереження і способи збуту викраденого. Якщо затриманий заперечує свою причетність до крадіжки, необхідно ретельно до найменших подробиць, зафіксувати його пояснення про місце перебування і дії до затримки і його пояснення про причини затримки.

3. Наступні слідчі дії при розслідуванні крадіжок

Цей етап розслідування крадіжок характеризується вирішенням завдань, спрямованих на розширення доказової бази та підтвердження раніше зібраних фактів щодо винності обвинуваченого. Результативність цих дій багато в чому обумовлена підсумками початкового етапу розслідування. На наступному етапі розслідування крадіжок можуть скластися такі типові слідчі ситуації:

1. Подія злочину не мала місця (предмет крадіжки виявлено потерпілим в іншому місці; інсценування злочину). Розпізнання інсценування крадіжки проводиться на підставі вивчення:

- негативних обставин під час розслідування події (зайве безладдя, навмисне пошкодження матеріальних цінностей; наявність ознак, що вказують на те, що хоч перешкода і зламана, але не знадвору, а зсередини приміщення; незаймані пил чи павутиння на зовнішньому боці рами, нібито виламаной ззовні; відсутність слідів, які обов'язково мають бути при певному способі дій; відсутність на місці події металевих ошурків, що вказує на те, що перепилування, приміром дужок замка, було здійснено зовсім в іншому місці);

- результатів слідчого експерименту по перевірці певного факту (наприклад, чи могли фактично знаходитися у даному приміщенні матеріальні цінності у певній кількості й обсязі; чи дійсно можна було крізь такий пролом у стіні чи через двері винести вказані предмети тощо);

- даних судових експертиз, допитів, очних ставок.

2. Факт крадіжки й особа, яка її вчинила, встановлені, злочинець

затриманий і визнає себе винним у повному обсязі пред'явленого обвинувачення, його показання не суперечать зібраним у провадженні доказам, викрадене майно виявлено. У даній ситуації слідчий приймає рішення про достатність зібраних доказів для завершення досудового слідства.

3. Факт крадіжки встановлено, зібрано докази про винність особи, яка її вчинила, однак обвинувачений визнає свою вину частково (визнає, що вкрав лише майно, яке виявлено у нього під час обшуку, заперечує окремі епізоди злочинної діяльності, приміром, факт виготовлення заздалегідь знаряддя злому, збуту викраденого тощо). У даній ситуації слідчий на підставі аналізу показань обвинуваченого висуває версії по кожному пункту як зізнання, так і заперечення пред'явленого обвинувачення. З метою перевірки висунутих версій проводяться допити нових свідків, очні ставки.

4. Факт крадіжки встановлено, зібрано докази винності обвинуваченого у її вчиненні, але він пред'явленого обвинувачення не визнає, посилаючись на алібі (називає місце перебування на момент крадіжки й осіб, які можуть це підтвердити), викрадене майно не знайдено. У даній ситуації перевіряються версії щодо місця знаходження обвинуваченого (чи міг він перебувати у вказаному ним місці на момент крадіжки), а також причетність осіб, на свідченні яких базується алібі обвинуваченого, до його злочинної діяльності. Опрацьовуються версії про місце знаходження викраденого майна, продовжується реалізація тактичних операцій «Перевірка алібі», «Розшук викраденого майна». З цією метою проводяться додаткові обшуки за місцем проживання обвинуваченого, за місцем знаходження належного йому майна (дача, гараж, автомашини тощо), пред'явлення для впізнання обвинуваченим предметів, що належать йому (одяг, взуття, валізи та ін.), судові експертизи, допити свідків, очні ставки та ін.

У тих випадках, коли злочинця не встановлено або встановлено, але ще не затримано, вказані слідчі ситуації початкового етапу переходять і на наступний етап розслідування. Дії слідчого мають бути спрямовані на виявлення злочинця, а також на розшук викраденого (обшук, допит родичів, колег по службі), забезпечення відшкодування матеріального збитку, виявлення й усунення причин і умов, що сприяють учиненню крадіжки. При цьому сприяти вирішенню вказаних завдань може вміла взаємодія слідчих органів з громадськими організаціями й окремими громадянами.

4. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій

Огляд місця події під час розслідування крадіжок є однією з найбільш інформативних слідчих дій. Результати огляду дозволяють вирішити питання про відкриття кримінального провадження, побудувати версії та скласти план їх перевірки. До виїзду на місце події необхідно забезпечити його охорону з тим, щоб обстановка крадіжки залишилась незмінною, потім визначити, хто повинен взяти участь в огляді (поняті, криміналіст, кінолог, опер уповноважений, службові й матеріально відповідальні особи, потерпілі, свідки-очевидці та ін.). Визначивши учасників огляду та його межі, здійснюють фотографування місця події. При детальному огляді першочергово обстежують місце проникнення злочинця до майна: двері, вікна, балкони, димоходи, дахи, стелі, підлоги, засувні пристрої, їх розміщення і стан.

Сліди рук необхідно шукати, керуючись версією про дії злочинця: на засувних пристроях, вікнах, дверях, пакувальних матеріалах, пляшках, склі балконів, касових апаратах, сейфах, посуді та інших предметах. Сліди знарядь злочину можуть залишитись на замках, петлях дверей, накладках та інших частинах вікон і дверей, а також навколо них. З метою виявлення слідів ніг і транспортних засобів оглядаються припустимі шляхи зникнення злочинців. Особливо уважно оглядаються предмети з явними слідами злочину (відкриті та пошкоджені шафи, шухляди й поверхні письмових столів, скриньки, предмети пакування). Під час огляду встановлюється також наявність у потерпілого технічних паспортів, фабричних ярликів, етикеток, товарних чеків, пакувальних матеріалів від викрадених предметів, зразків тканини, з якої виготовлені викрадені носимі речі, оббиття салону або чохли сидінь викраденої автомашини тощо.

Для організації розшуку і виявлення злочинця звертається увага на пошук і вилучення мікрослідів, залишених злодієм на місці події. Це можуть бути частинки бруду, фарби, пилу, крові, волокна рукавичок, одягу та ін. Іноді з метою утруднити розслідування злодії посипають підлогу тютюном, молотим перцем, поливають одеколоном, бензином, сумішшю на ефірній або ацетоновій основі. Частинки тютюну, перцю, інших мікрослідів, а також предмети із запахом вилучаються і ретельно пакуються. Під час огляду місця події по даній

категорії кримінальних проваджень виявляються і фіксуються негативні обставини, що вказують на можливе інсценування крадіжки, а також встановлюються такі фактичні дані:

- хто здійснив крадіжку, скільки осіб брало участь у реалізації злочинного наміру, їхні прикмети;

- шляхи підходу до місця крадіжки і його залишення, транспортний засіб, використаний злочинцем;

- чим і як давно здійснено злом, чи був зломщик достатньо досвідчений, які його фізична сила і звички, тривалість крадіжки, сліди злочинця та його дії на місці крадіжки, а також сліди, які могли залишитися на самому злочинцеві, його одязі, знаряддях злочину (частинки певної породи дерева, сліди сажі, масла, штукатурки, фарби тощо). У даній ситуації перевіряються версії щодо місця знаходження обвинуваченого (чи міг він перебувати у вказаному ним місці на момент крадіжки), а також причетність осіб, на свідченні яких базується алібі обвинуваченого, до його злочинної діяльності. Опрацьовуються версії про місце знаходження викраденого майна, продовжується реалізація тактичних операцій «перевірка алібі», «розшук викраденого майна». З цією метою проводяться додаткові обшуки за місцем проживання обвинуваченого, за місцем знаходження належного йому майна (дача, гараж, автомашини тощо), пред'явлення для впізнання обвинуваченим предметів, що належать йому (одяг, взуття, валізи та ін.), експертизи, допити свідків, очні ставки та ін.

- предмети крадіжки, а також способи їх винесення, вивезення, схову.

Допит потерпілих (при крадіжці особистого майна) та свідків із числа матеріально відповідальних осіб і керівників об'єкта має на меті встановити певні обставини.

1. За фактами крадіжки державного або комунального майна:

- що викрадено, які родові та індивідуальні ознаки викрадених предметів (найменування, призначення, місце і час виготовлення, матеріал, клейма, товарні знаки, упаковка та ін.); чи залишилися предмети більш цінні, ніж викрадені;

- час вчинення і виявлення крадіжки;

- коли востаннє здійснювалася перевірка наявності товарно-матеріальних цінностей;

- який режим роботи підприємства; хто має доступ до сховищ, як вони

охороняються, чи перевіряється приміщення перед закінченням роботи, чи не було відхилень від розпорядку роботи в день крадіжки; якщо були, то які і за чією вказівкою, хто міг знати про ці відхилення;

- чи не з'являлися перед крадіжкою підозрілі особи; коли так, то чим вони цікавились і які їхні прикмети;

- чи є на підприємстві охоронна сигналізація, як вона працює, її стан після крадіжки; чи є сторожова охорона, хто саме охороняв об'єкт у день крадіжки;

- чи було звільнено кого-небудь перед крадіжкою з підприємства, за що, коли саме, як характеризуються ці особи, їхнє місцезнаходження в даний час;

- чи були раніше на даному підприємстві крадіжки або замах на крадіжки, про які не повідомлялося в поліцію; як вони вчинялися, що саме і за яких обставин злочинець крав або намагався вкрати;

- що сприяло вчиненню крадіжки (недоліки в роботі підприємства, організації охорони, упущення в доборі кадрів та ін.).

Якщо під час огляду або з інших підстав виникла версія про інсценування крадіжки матеріально відповідальною особою з метою приховати факт крадіжки, при допиті додатково слід з'ясувати: де знаходилась ця особа і чим займалася в період крадіжки; як давно працює на цьому підприємстві; які зауваження були по роботі, чи були недостачі товарно-матеріальних цінностей, причини їх виникнення, ким вони виявлені, яких заходів було вжито для відшкодування шкоди; чи підозрює кого-небудь допитуваний у вчиненні крадіжки, на якій підставі. У даному випадку в обов'язковому порядку призначається інвентаризація.

2. За фактами крадіжки особистого майна громадян:

- що саме викрадено, ознаки викраденого (паспорти, товарні чеки, фотографії цих речей), чи залишились у потерпілого речі, аналогічні викраденим;

- де знаходилися викрадені речі, хто знав про їх існування і місцезнаходження;

- час виявлення і вчинення крадіжки, за яких обставин вона вчинена;

- які умови полегшили вчинення крадіжки і хто міг знати про ці сприятливі умови;

- кого потерпілий підозрює у вчиненні крадіжки;
- хто із сторонніх осіб був перед крадіжкою у нього в квартирі (будинку) і виявив інтерес до його майна.

Допитом свідків-очевидців встановлюються дані про прикмети зовнішності підозрюваного, час і спосіб вчинення крадіжки, про сліди або предмети, які залишили злочинці на місці злочину, викрадені предмети та їхні індивідуальні особливості, про напрямок, в якому зникли злочинці, транспортні засоби та ін. Сусіди можуть дати показання про час вчинення крадіжки, підозрюваних та їхні прикмети, про обставини, за яких була виявлена крадіжка, про осіб, які заходили в квартиру або з'являлися поблизу будинку напередодні крадіжки.

Допитуючи осіб, які затримали злочинця на місці злочину, слід встановити, за яких обставин вони його помітили, що навело їх на думку про вчинення ним крадіжки, які заходи вжиті ними для затримання, як поводив себе затриманий (чи виявив опір, чи намагався втекти, позбутися викраденого майна), чи не було у нього співучасників.

Працівники комісійних магазинів можуть повідомити прикмети зовнішності осіб, які здали на комісію речі з числа викрадених. Допитуючи сторожів, слід з'ясувати час заступлення їх на зміну, місцеперебування під час чергування, в тому числі в період вчинення крадіжки, коли і ким вона виявлена, чи не відлучалися вони з поста, коли і куди саме.

Допит підозрюваного (обвинуваченого) проводиться після затримання, особистого обшуку і освідування (в тих випадках, коли є підстави припустити, що злочинець, учиняючи крадіжку, міг отримати пошкодження на тілі), обшуку за місцем проживання. Слід запропонувати допитуваному розповісти про факт крадіжки, пояснити, коли, у зв'язку з чим виник намір учинити крадіжку, чи була здійснена підготовка до неї, хто сприяв крадіжці або знав про неї, як вчинена крадіжка, чи використовувалися технічні засоби і які саме, що викрадено, де сховано крадене, а якщо продано, то через кого, де, на яку суму, чи витрачені ці гроші, чи були співники, хто саме, їх місцезнаходження. Об'єктивність показань підозрюваного (обвинуваченого) підтверджується результатами пред'явлення для впізнання (осіб, речей, знарядь злочину), слідчого експерименту, перевірки показань на місці.

Призначення експертиз. Під час розслідування крадіжок експертизи, що

призначаються, можуть бути поділені на дві групи:

- ті, що призначаються для ідентифікації злочинця, знарядь злочину, взуття, транспортних засобів (або їх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ;

- ті, що призначаються для дослідження викраденого майна.

До першої групи належать дактилоскопічна експертиза, судово-медична, трасологічна (в тому числі встановлення цілого за частинами), експертиза слідів нашарування та ін.; до другої – товарознавча, хімічна і біологічна.

До числа наступних слідчих дій відноситься **обшук**, якщо він не проводився на початковому етапі розслідування. Обшуку підлягають житло і ділянка (присадибний, садовий) підозрюваного чи обвинувачуваного; обшуки повинні бути проведені й у знайомих обвинувачуваного, обов'язково у пособників. Основні об'єкти пошуків – викрадене майно і знаряддя злочину.

Після затримки підозрюваного він пред'являється для впізнання свідкам, очевидцям (потерпілому).

З числа судових експертиз на цьому етапі можуть бути проведені ті, котрі не призначалися по гарячих слідах і які сприяють детальному доведенню таких обставин, як перебування підозрюваного на місці злочину: трасологічна, ґрунтознавча експертизи, експертиза речовин і матеріалів.

Перевірка версії про інсценування крадіжки

Для перевірки версії про інсценування крадіжки є необхідним огляд місця «крадіжки», слідчий експеримент і судова експертиза.

Негативні обставини, що виявляються при огляді, що свідчать про ознаки інсценування:

- невідповідність між необхідними для проникнення до місця крадіжки і фактично виявленими ушкодженнями перешкод та замикаючих пристроїв;

- відсутність найбільш коштовних предметів, місця збереження яких нікому зі сторонніх осіб не повинні бути відомі, невідповідність характеру нібито викраденого майна об'єктивним умовам;

- ушкодження предметів обстановки і місць збереження цінностей, не обумовлені характером крадіжки;

- відсутність слідів злочинців і злочину там, де такі сліди повинні бути.

Слідчий експеримент проводиться:

- з метою перевірки показань потерпілого про обставини вчинення крадіжки;
- для встановлення характеру слідів, що повинні були утворитися, якби крадіжка дійсно мала місце;
- для встановлення можливості проникнення на місце крадіжки тим шляхом, яким нібито проникнули злочинці;
- для з'ясування, чи могла знаходитися на місці крадіжки та кількість товарів, що нібито була викрадена;
- для встановлення, чи можна було винести дану кількість товарів протягом даного часу і т.п.

Викриттю інсценування крадіжки може сприяти проведення криміналістичної, судово-бухгалтерської, товарознавчої експертиз.

Контрольні питання

1. Які вирізняють види крадіжок?
2. Чи існують особливості часового чинника при вчиненні крадіжок?
3. Що найбільш часто є предметом злочинного посягання при вчиненні крадіжок?
4. Які існують способи вчинення крадіжок?
5. Які сліди можуть залишатись при вчиненні крадіжок?
6. Які обставини слід встановлювати під час розслідування крадіжок?
7. Які слідчі ситуації є найбільш типовими на початковому етапі розслідування крадіжок?
8. Які типові слідчі версії характерні для початкового етапу розслідування крадіжок?

Тести по темі

1. Типовий спосіб проникнення у сховища:

- 1) злом дверей у вразливих місцях;
- 2) злом дверних замикаючих пристроїв;
- 3) пролом стін у вразливих місцях;
- 4) злом віконних замикаючих пристроїв;
- 5) всі відповіді правильні.

2. Обставини, що вказують на спосіб проникнення у сховище:

- 1) розташування сховища, наявність у злочинця певних навичок, планування приміщення;
- 2) планування приміщення, особа злочинця, наявність у злочинця певних навичок;
- 3) організація охорони, планування приміщення, місце розташування сховища;
- 4) розташування сховища, умови і організація охорони, особа злочинця;
- 5) всі відповіді правильні.

3. Класифікація крадіжок майна у громадян залежно від місця їх здійснення:

- 1) крадіжки в суспільних місцях; крадіжки з автомобілів; крадіжки грошей і цінних паперів;
- 2) крадіжки з автомобілів; крадіжки з рухомого складу залізничного транспорту; у міському громадському транспорті; у громадських місцях; крадіжки з квартир і особистого господарства;
- 3) крадіжки з квартир і особистого господарства; крадіжки на вулиці; крадіжки ювелірних виробів;
- 4) крадіжки грошей і цінних паперів; автотранспортних засобів; крадіжки з кафе, ресторанів;
- 5) всі відповіді правильні.

4. Які слідчі дії не проводяться на початковому етапі розслідування крадіжок, коли злочинець був затриманий на місці злочину?

- 1) особистий обшук, огляд місця події;
- 2) допит потерпілого, допити двох і більше вже допитуваних осіб;
- 3) огляд місця події, слідчий експеримент;
- 4) огляд місця події, допит свідків;
- 5) обшук за місцем проживання підозрюваного, допит підозрюваного.

5. Характерні сліди, виявлені на місцях здійснення крадіжок майна:

- 1) документи особи; мікрочастки одягу; сліди ґрунту; сліди крові;
- 2) сліди рук; сліди знарядь злочину; сліди взуття; сліди транспортних засобів; мікрочастки; сліди ґрунту;
- 3) сліди рук; сліди взуття; сліди транспортних засобів; сліди знарядь злочину; сліди крові;

4) сліди волосся злочинця; рукописні документи; знаряддя злочину, інструментів.

5) всі відповіді правильні.

6. Типові ситуації на початковому етапі розслідування крадіжок:

1) злочинець затриманий на місці злочину;

2) злочинець не затриманий, але про його особу є певна інформація;

3) про злочинця немає або майже немає відомостей;

4) особа, що вчинила крадіжку, затримана, факт крадіжки не встановлений;

5) всі відповіді правильні.

7. Що не відноситься до ознак інсценування крадіжки?

1) відсутність слідів злочину і руйнувань там, де вони повинні бути;

2) наявність зайвих пошкоджень місць зберігання майна, а також домашньої обстановки, що не були спричинені повсякденним використанням;

3) велика кількість слідів рук, слідів взуття, мікрочасток;

4) зникнення найбільш цінних предметів, які були ретельно заховані і про місця зберігання яких сторонні особи не знали;

5) суперечливі, плутані показання потерпілого про обставини здійснення крадіжки.

8. Які обставини дозволяють висунути найбільш обґрунтовану версію про крадіжку транспортного засобу?

1) автомобіль був залишений біля будинку, де проживає потерпілий;

2) автомобіль був викрадений відразу після покупки, до постановки на облік Управління безпеки дорожнього руху ДПД Національної Поліції України;

3) транспортний засіб викрадений під час короткочасної зупинки;

4) транспортний засіб викрадений із стоянки, що не охороняється;

5) всі відповіді правильні.

9. Які судові експертизи найчастіше проводяться при розслідуванні крадіжок чужого майна?

1) судово-дактилоскопічна, судово-трасологічна, товарознавча;

2) судово-балістична, судово-трасологічна, судово-матеріалознавча;

3) судово-біологічна, судово-дактилоскопічна, судово-автотехнічна;

4) судово-психіатрична, судово-почеркознавча, судово-балістична;

5) всі відповіді правильні.

10. У якій відповіді правильно вказано, які види крадіжок виділяють у криміналістиці залежно від способу проникнення до предмета посягання?

- 1) крадіжки зі зломом і крадіжки без злому з відкритих сховищ;
- 2) крадіжки державного, колективного та індивідуального майна;
- 3) крадіжки особистих речей і крадіжки громіздких предметів;
- 4) крадіжки з наперед обдуманим і крадіжки з раптовим умислом;
- 5) крадіжки, вчинені професійними злодіями, і такі, що вчиняються випадковими правопорушниками.

11. Які види крадіжок виділяються криміналістикою залежно від взаємозв'язку властивостей особи злочинця з іншими елементами криміналістичної характеристики крадіжок?

- 1) наперед організовані крадіжки і крадіжки того, «що погано лежить»;
- 2) крадіжки, що вчиняються злодіями-одиначками і крадіжки, що вчиняються організованими групами з розподілом ролей;
- 3) крадіжки, що вчиняються за вказівкою, і без такої;
- 4) крадіжки, що вчиняються професійними злодіями, і такі, що вчиняються випадковими (некваліфікованими) злочинцями;
- 5) крадіжки з наперед обдуманим умислом і з умислом, який виникає раптово.

12. У чому полягає метод «царської горілки» як спосіб проникнення у закриті приміщення з метою крадіжки?

- 1) проникнення в приміщення шляхом обману мешканців квартири, що представились далекими родичами їхніх сусідів, мовляв, останніх поки що немає вдома;
- 2) виведення з ладу механізму замка концентрованою сумішшю азотної і соляної кислоти;
- 3) вчинення крадіжки за свідомою чи несвідомою вказівкою осіб із оточення потерпілого;
- 4) вчинення крадіжки особою, яка раніше проводила будь-які роботи у помешканні потерпілого або побувала в його квартирі з іншого приводу;
- 5) у процесі підготовки крадіжки зав'язування дружніх стосунків з потерпілим, розпивання з ним спиртного з метою отримання відомостей про місцезнаходження предметів, які планується викрасти.

13. У якій відповіді правильно вказано, які за характером види слідів властиві для слідової картини крадіжок?

- 1) переважно матеріальні сліди злочинця і матеріальні сліди знарядь вчинення злочину на предметах обстановки місця події;
- 2) переважно ідеальні сліди в пам'яті потерпілих;
- 3) переважно ідеальні сліди в пам'яті свідків;
- 4) головним чином ідеальні сліди в пам'яті потерпілих, а разом з ними можливі матеріальні мікросліди на предметах-знаряддях та сліди-документи;
- 5) рівною мірою ідеальні сліди в пам'яті потерпілих і матеріальні сліди злочинця та його дій на предметах обстановки місця події та на потерпілому.

14. У якій відповіді правильно вказано, які об'єкти рекомендовано пред'явити потерпілому для впізнання при розслідуванні крадіжок?

- 1) вилучені в результаті обшуку в підозрюваного (затриманого), як презюмується, викрадені предмети та цінності;
- 2) вилучені в результаті обшуку в підозрюваного (затриманого) знаряддя, що могли використовуватись для проникнення в приміщення для крадіжки;
- 3) вилучені в результаті обшуку підозрюваного (затриманого) предмети, заборонені в цивільному обігу;
- 4) відбитки пальців рук, залишені злодієм на предметах обстановки місця вчинення крадіжки.

15. Які обставини сприяють вчиненню крадіжок?

- 1) відсутність охоронної сигналізації, недостатнє освітлення в нічний час;
- 2) недостатньо кваліфікований підбір матеріально відповідальних осіб і працівників охорони;
- 3) розміщення торговельних підприємств і складів у приміщеннях, не пристосованих для схову товарів і матеріальних цінностей;
- 4) безлад у складських та підсобних приміщеннях;
- 5) всі відповіді правильні.

16. Якого способу приховування крадіжок не існує?

- 1) знищення слідів на місці злочину;
- 2) маскування слідів на місці злочину;
- 3) фальсифікації слідів злочину;
- 4) імітації слідів на місці злочину;
- 5) правильна відповідь відсутня.

17. Які розрізняють види крадіжок залежно від місця реалізації злочинного задуму?

- 1) крадіжки, поєднані з проникненням у приміщення;
- 2) крадіжки без проникнення;
- 3) крадіжки-«підсадки»;
- 4) крадіжки на вулицях;
- 5) всі відповіді правильні.

18. Які фактичні дані встановлюються під час огляду місця події крадіжки?

- 1) хто вчинив крадіжку, скільки осіб брало участь у реалізації злочинного наміру, їхні прикмети;
- 2) шляхи підходу до місця крадіжки і його залишення, транспортний засіб, використаний злочинцем;
- 3) чим і як давно здійснено злом, чи був зломщик достатньо досвідчений, які його фізична сила і звички, тривалість крадіжки, сліди злочинця і його дії на місці крадіжки, а також сліди, що могли залишитися на самому злочинцеві, його одязі, знаряддях злочину (частини певної породи дерева, сліди сажі, масла, шпаклівки, фарби тощо);
- 4) вік, стать, характерні ознаки злочинця;
- 5) всі відповіді правильні.

19) В який час здійснюється найбільша кількість квартирних крадіжок?

- 1) з 6 до 12 год;
- 2) з 12 до 18 год;
- 3) з 18 до 24 год;
- 4) з 24 до 6 год;
- 5) правильна відповідь відсутня.

20) Вкажіть захід, як один із найбільш ефективних у провадженнях про квартирні крадіжки:

- 1) звернення до громадськості через засоби масової інформації;
- 2) перевірка місцезнаходження в момент крадіжки осіб, які раніше відбували покарання за даний вид злочину;
- 3) опитування мешканців;
- 4) прочісування місцевості;
- 5) всі відповіді правильні.

Задачі по темі

Задача №1

30 серпня 2016 р. невідомі злочинці проникли до квартири гр. В. і викрали звідти різні носимі речі на загальну суму 18 тис. грн. Під час продажу золотого персня із зображенням знаку зодіаку «стрілець», схожого на викрадений у гр. В. біля магазину, співробітниками поліції був затриманий гр. Ф.

Слідчий Ростов Е. Г. в процесі допиту затриманого по даному кримінальному провадженню з'ясував, що крадіжку підбурих учинити гр. К. Він же, працюючи в майстерні, підібрав ключ, яким були відкриті двері квартири. Участь гр. Ф. у злочині полягала в тому, що коли гр. К. відкривав двері квартири гр. В., він знаходився біля під'їзду будинку і дивився, щоб до під'їзду ніхто не увійшов, а потім допоміг гр. К. перенести викрадені речі і їх заховати. Гр. К. на допиті не підтвердив показань гр. Ф і заявив, що це все вигадка оперативних співробітників.

Гр. К., 1990 року народження, освіта середня, за місцем роботи характеризується негативно, неодружений, близьких родичів не має, раніше був судимий.

Гр. Ф., 1998 року народження, навчається на другому курсі коледжу економіки і права, за місцем навчання і проживання характеризується позитивно, раніше неосудний.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення наступних слідчих дій.

Задача №2

У листопаді 2016 р. оперативний працівник міського відділу поліції Осипов А. Г. у процесі оперативно-розшукової діяльності встановив, що на взуттєвій фабриці при розкрій заготовок модельного взуття залишаються невраховані надлишки шкіри. З цих надлишків виготовляється необлікована продукція, яка потім реалізується в магазинах. Виручені від продажу такого взуття гроші привласнюються учасниками розкрадання шкіри. За попередніми даними протягом 2016 р. ними було привласнено матеріалів на суму більше 200 тис. грн. Обставини розкрадання підтверджені необхідними оперативно-розшуковими даними.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №3

Гр. Шварц Д. Г. 2 вересня 2016 р., виходячи з автобуса 712 маршруту, виявив, що кишеня його пальто розрізана і у нього викрали гроші в сумі 550 грн., паспорт, посвідчення «Ветеран праці» і водійське посвідчення. Про це він повідомив у найближче міське відділення поліції. При допиті гр. Шварц Д. Г. пояснив, що він щодня їздить в автобусі за цим маршрутом до місця роботи. Цього разу він сидів на передостанньому сидінні разом з чоловіком на вигляд 35-40 років, одягненим у коричневу шкіряну куртку виробництва Туреччини.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №4

До районного відділу поліції м. Ж вранці 10 квітня від адміністрації швейної фабрики надійшла заява про крадіжку грошей у касі швейної фабрики. З отриманої інформації було очевидно, що працівники бухгалтерії, прийшовши до початку роботи 10 квітня, виявили двері каси відкритими. Сейф із грошима, отриманими для видачі заробітної плати, був зламаний і грошей у сумі 12627 грн. в ньому не було.

В ході огляду місця події було виявлено, що приміщення каси знаходиться в адміністративному корпусі, що перебуває під охороною співробітників служби охорони. Поруч з приміщенням каси є туалет. У стелі туалету, в тій його частині, котра відсиріла виявлено отвір розміром 50x52 см. На підлозі туалету були сліди шматків шпаклівки від стелі. Серед них виявлені невеликі частини якоїсь речовини жовто-зеленого кольору, ледь помітної при освітленні ультрафіолетовими променями. По запаху і кольору вона нагадує порох. Спеціалісти після огляду виявили, що дві частини знайденої речовини жовтувато-зеленого кольору являються бездимним порохом марки «Сокіл».

На підлозі коридору на ділянці від туалету до дверей каси виявлено сліди ніг, що утворені речовиною обваленої шпаклівки з довжиною сліду 30 і 28 см.

У дверях каси слідів злому не виявлено. Вони відкрита, ймовірно, за допомогою підібраного ключа або відмички. Сейф зламаний шляхом сверління отворів навколо замка, випилюванням і віджиму замка за допомогою металевого знаряддя (лому або «фомки»). Підлога приміщення каси та коридор від каси до туалету посипані тютюном.

Допитані співробітники охорони, що чергували в цю ніч, нічого підозрілого не помітили та не чули ніяких сторонніх звуків. Касир і робітники бухгалтерії не мали ніяких версій щодо того, хто міг скоїти цю крадіжку. Разом з тим вони повідомили, що в приміщенні каси і взагалі в адміністративному корпусі порох ніколи не зберігався. Ніхто з числа працюючих у цьому корпусі з використанням пороху не був пов'язаний.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №5

До районного відділу поліції м. Харкова по телефону надійшло повідомлення громадянки Лобанової про те, що в її квартирі скоєна крадіжка. Для перевірки вказаної інформації на місце події виїхала слідчо-оперативна група. У результаті перевірки було встановлено, що на вхідних дверях буд. №3, кв. 27 по вул. Асхарова є сліди злому, у квартирі безлад. Лобанова пояснила, що з дому зникли золоті прикраси, мобільний телефон, чоловіча шкіряна куртка.

Її чоловік давати будь-які пояснення відмовився і вказав, що про крадіжку його жінка повідомила без поради з ним, сам він не зацікавлений у відкритті кримінального провадження по факту крадіжки його індивідуального майна. Причину цього Лобанов пояснювати відмовився.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №6

Житель с. Заворичі Рябов повідомив поліцію, що за час його нетривалої відсутності невідомою особою був зламаний замок на вхідних дверях його

будинку і винесені цінні речі та шкіряне чорне жіноче пальто.

На місце події разом зі слідчим прибув кінолог із службово-розшуковою собакою, яка взяла слід і привела до будинку односельця Рябова – Ільчука. Шляхом проведення обшуку було знайдено пальто, яке потім впізнала дружина Рябова як своє. Інших викрадених речей не виявлено. Ільчук пояснив, що це пальто він купив своїй дружині два дні тому на ярмарку в незнайомого йому чоловіка за 700 гривень і заявив протест проти того, що його підозрюють, ганьблять в очах односельців лише на підставі того, що до його будинку привела собака.

Який доказовий матеріал зібрано слідчим? Оцініть пояснення Ільчука.

Задача №7

До міського відділу поліції подзвонив завідувачий складом матеріальних цінностей диитячої лікарні №1, що знаходиться по вул. Чарівна, 37 і повідомив, що вранці він виявив сліди проникнення до складу. Зі складу зникло багато матеріальних цінностей. На місце виїхала слідчо-оперативна група.

Завдання

Проаналізуйте ситуацію. Вкажіть завдання, що потрібно вирішити у ході огляду місця події, висуньте типові версії відносно фабули, вкажіть основні напрями розслідування.

Задача №8

3 січня о 13.20 до міського відділу поліції по телефону звернулася гр. Овчаренко С. С. з повідомленням про те, що вранці, коли вона перебувала на роботі, невідомі злодії шляхом злочину вхідних дверей проникли в її квартиру, з якої здійснили крадіжку індивідуального майна і цінностей на суму понад 15000 грн.

Завдання

Проаналізуйте ситуацію, складіть письмовий план початкових слідчих дій, висуньте версії відносно фабули. Обґрунтуйте свою відповідь.

Задача №9

Інформація 1. 22 грудня о 7.30 у міський відділ поліції надійшло повідомлення про квартирну крадіжку в будинку №2 по вул. Лісовий с. Боровляни. Слідчо-оперативна група встановила, що здійснена крадіжка з

квартири №6 шляхом злому замка вхідних дверей. На місці події виявлено два чітких відбитки пальців руки, крапля рідини бурого кольору, схожої на кров, а також невеликий ломик («фомка») з клеймом «ТТК». Власник квартири Забродський, який брав участь в огляді, пояснив, що у нього в результаті злочину зникли 1000 доларів США, домашній кінотеатр «Панасонік» вартістю 400 доларів США, пляшка коньяку «Глорія» та банка огірків власного виготовлення.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики квартирних крадіжок.
2. Визначте склад слідчо-оперативної групи.
3. Визначте тактику огляду місця події у даній слідчій ситуації.

Інформація 2. Допитаний в якості потерпілого власник квартири Забродський підтвердив інформацію про зниклі речі, дану їм на місці події, а також заявив, що в день крадіжки він пішов на роботу о 7 год. Квартиру закрив на ключ. О 7.30 йому на роботу зателефонувала сусідка по сходовому майданчику Мурзіч, яка сказала, що вхідні двері до його квартири відчинені. Забродський відразу ж повідомив про подію в поліцію, а сам побіг додому. Там він виявив, що замок вхідних дверей його квартири зламаний. До приїзду працівників поліції у приміщення не входив. Хто міг скоїти крадіжку, не знає.

Допитана як свідок Мурзіч, проживає у квартирі №7, пояснила, що 22 грудня о 7.30 вона, йдучи на роботу, помітила, що двері в квартиру №6 відкриті, про що тут же повідомила по телефону Забродського. Хто міг скоїти крадіжку, не знає.

Завдання

1. Назвіть обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню.
2. Визначте коло невідкладних слідчих дій.
3. За інформацією 2 визначте тактику допиту потерпілого. Вкажіть, чи правильно діяв слідчий при визначенні суми збитку, заподіяного потерпілому.

Інформація 3. Допитаний в якості свідка мешканець квартири №2 Трухан повідомив, що 22 грудня о 7.10, вийшовши на сходовий майданчик, він побачив двох незнайомих йому молодих людей, що піднімалися сходами, які здалися йому підозрілими. Прикмети їх свідок описати не зміг, проте заявив, що впізнати зможе.

Інші мешканці будинку, допитані у цій справі, нічого суттєвого пояснити

не змогли.

Завдання

Складіть план подальших слідчих дій.

Інформація 4. У результаті проведених оперативно-розшукових заходів було встановлено, що викрадений з квартири Забродського домашній кінотеатр зданий для реалізації у комісійний магазин громадянином Кукіним, який проживає за адресою: вул. Грушева, буд. №11, кв. 28.

Завдання

Визначте тактику слідчих дій у даній слідчій ситуації.

Інформація 5. Слідчий здійснив виїмку домашнього кінотеатру з комісійного магазину. При спробі отримання грошей за нього оперативними працівниками був затриманий Кукін.

На допиті він пояснив, що до крадіжки з квартири Забродського ніякого відношення не має. Домашній кінотеатр придбав за 500 доларів США на ринку в Ждановичах у незнайомого чоловіка. Але із-за виниклих матеріальних проблем вирішив продати цю техніку через комісійний магазин.

Завдання

1. Визначте тактику допиту Кукіна.
2. Складіть план подальших слідчих дій.

Інформація 6. Проведеною у провадженні дактилоскопічною експертизою було встановлено, що одні з відбитків пальців рук, виявлених на місці події, залишені Кукіним.

У квартирі останнього при проведенні обшуку виявлена «фомка» з клеймом «ГТК», аналогічна до знайденої на місці події, і банка огірків домашнього приготування.

Завдання:

Керуючись інформацією 5 і 6, визначте тактику повторного допиту Кукіна, та складіть план цього допиту.

Інформація 7. Повторно допитаний у даному кримінальному провадженні Кукін зізнався в крадіжці з квартири Забродського і пояснив, що скоїв її за попередньою змовою спільно з раніше судимим Старостенко. Де проживає ця людина, він не знає, і зв'язатися з ним не може. Старостенко сам приходив до нього додому, коли вважав за потрібне.

Через деякий час Старостенко був затриманий. Він заявив, що з Кукіним не знайомий і злочинів після звільнення з місць позбавлення волі не здійснював.

При пред'явленні для впізнання, свідок Трухан впізнав затриманих молодих людей, яких бачив 22 грудня у під'їзді свого будинку.

Судово-біологічною експертизою встановлено, що рідина, виявлена на місці події, є кров'ю людини і відповідає групі крові Старостенко. Судово-дактилоскопічна експертиза встановила ідентичність відбитків пальців рук Старостенко і відбитка, виявленого на місці події.

Завдання

1. Визначте тактику проведення пред'явлення для впізнання та допиту двох чи більше вже допитуваних осіб у цій слідчій ситуації і складіть їх плани.

2. Підготуйте постанови про призначення судово-біологічної та судово-дактилоскопічної експертиз.

3. Назвіть зібрані докази стосовно Старостенко і обґрунтуйте можливість складання постанови про притягнення його як обвинуваченого.

Задача №10

6 серпня о 3 год. 10 хв в чергову частину Чернігівського райвідділу поліції надійшло повідомлення від жителя с. Слобода Гринько Н. І. про крадіжку та вбивство керівника фермерського господарства Сосновського М. І. Черговий по райвідділу поліції наказав Гриньку нікого не допускати на місце події і, повідомив про це керівника райвідділу поліції. На місце події негайно виїхала слідчо-оперативна група.

Оглядом місця події встановлено, що магазин, з якого була вчинена крадіжка, розташований в окремій дерев'яній будівлі на східній околиці при в'їзді до с. Слобода по дорозі, що веде від м. Березове через с. Грошове. Будівля магазину складається з відокремлених коридором підсобних приміщень торгового залу і складу, що знаходиться на північній стороні. У торговому залі магазину є два вікна з північної і західної сторін з металевими ґратами й дерев'яними віконницями, які в момент огляду ніяких пошкоджень не мали.

Вхід до магазину через тамбур зі східного боку. Вхідні двері одностулкові, закриті металевою накладкою, закріпленої на лівій стороні дверної коробки петлею і дужкою масивного навісного замка, протягнутої через отвори металевих запорів з правого боку дверей. На прилеглій до замка праворуч лиштві

дверей на відстані 23 см є здвоєний втиснутий слід знаряддя прямокутної форми з чіткими краями розміром 16x40 мм. На внутрішній поверхні дужки замка добре видно сліди тертя, що відрізняються від решти поверхні свіжим металевим блиском. Вдавлені сліди сфотографовані способом масштабної фотозйомки і з них виготовлено два пластилінових зліпка.

Фанера нижньої частини дверей відсутня. Її шматки з нерівно поламаними краями розмірами 15x50 см і 35x50 см в тамбурі магазину.

При огляді країв утвореного пролому розміром 50x50 см були виявлені частинки волокон сірого і зеленого кольорів, які вилучені в целофанові пакетики. З лівої сторони дверей перерізано дріт сигнального електропроводу на відстані 1 м 10 см від рівня ганку тамбура.

Біля ганку магазину лежать два мішки і валіза бежевого кольору. В одному з мішків – 16 пляшок горілки, 6 батонів хліба і 36 банок різних консервів. У другому – 4 шкіряні куртки і 6 чоловічих костюмів. У валізі виявлено коробку тютюну, пасатижі та сокиру. В торговому залі магазину з північного боку розташований продовольчий відділ. Кут скляної вітрини цього відділу розбито. Гірка консервів, що знаходилась там, зруйнована. Банки з консервами розкидані по підлозі торгового залу, товари на полицях – у безладі. Пляшка з соком «Нектар» перекинута, на ній виявлено слід долоні і пальців правої руки. Порожній ящик з-під горілки перекинута.

У відділі промислових товарів частина чоловічих костюмів викинута на прилавок. У складському приміщенні магазину є ящики з горілкою, соками, водою, консервами, хлібом, стелажі з тканинами і культтоварами. Тканини знаходяться на двох верхніх полицях на висоті відповідно 1 м 70 см і 2 м 20 см. На одному з мішків із борошном, що лежить на підлозі біля стелажа з тканинами, виявлено запошений слід взуття з рифленою підошвою довжиною 28 см, з якого виготовлений масштабний фотознімок.

У північно-західному куті складського приміщення знаходиться прикріплений до підлоги вогнетривкий ящик. Його дно з правої сторони відірване від підлоги. Під ящиком з правого боку є численні вдавлені прямокутні сліди металевих предметів розмірами 16x25 мм і 16x45 мм.

На пильній поверхні дороги біля магазину є множинні свіжі сліди взуття, що ведуть до ганку магазину і від нього до місця, від якого слід протектора чотирьох коліс легкової автомашини виходить на проїжджу частину дороги в

напрямку с. Грошове.

Із слідів взуття і протектора автомашини зроблені фотознімки й виготовлені гіпсові зліпки.

На відстані 22 м на північ від магазину на дорозі лежить труп чоловіка середніх років, одягнений у білу сорочку, костюм темного кольору і чоботи. В області шиї зліва, лівого плеча, грудей (зліва) і лівого стегна є множинні пошкодження одягу та прилеглих ділянок тіла діаметром 4-5 мм й рясні патьоки крові. За участю судового медика складено окремий протокол огляду трупа і виконані фотознімки. На 3 м від північно-західного кута магазину на площі 2x4 м виявлено 5 шматків газети та 18 шматочків паперу із зошита в клітинку зі слідами кіптяви. При поєднанні останніх можна прочитати текст, виконаний синім барвником «... тоспіри. Збуджувачі водяної ... і хвороби Вейля-Васильєва ... стожір під мікроскопом ... ».

На відстані 31 м на північ від магазину стоїть окремо старий дуб, у корі якого з південно-західного боку виявлено 4 ушкодження на рівні 70, 95, 133 і 160 см, з яких вилучені деформовані дроби діаметром 4,5 мм.

Місцеві жителі впізнали в убитому керівника фермерського господарства Сосновського М.І., який, як з'ясувалося, повертався близько 12 год вечора від своїх родичів додому. Голубко П. С., Хмелевський В. П. і Попревко С. І., повертаючись із дискотеки, чули два постріли зі східного боку села й відразу після цього – звук мотора, що набирає швидкість автомашини. На думку судового медика, який брав участь в огляді, смерть Сосновського М. І. настала від втрати крові в результаті пошкодження сонної артерії. Всі пошкодження завдані вогнестрільною гладкоствольною зброєю з великим дробом на близькій відстані. Судячи з розташування ушкоджень, у потерпілого заподіяно два постріли. Смерть настала 4-5 годин тому, тобто близько 2 год ночі.

Присутній при огляді продавцю Санько К. О. було пред'явлено вміст мішків і валізи, знайдених біля магазину. Санько К. О. заявила, що в мішку знаходяться продукти й промтовари, викрадені з її магазину. Валізу та речі, що є в ній, вона бачить вперше. Чи викрадено з магазину ще що-небудь, крім того, що виявлено в мішках, Санько К. О. відповісти не змогла.

Таким чином, з місця події вилучено для залучення до провадження в якості речових доказів:

- 1) два пластилінових зліпка зі слідами злому на лиштві вхідних дверей;
- 2) два пластилінових зліпка зі слідами злому під вогнетривким ящиком;
- 3) навісний замок магазину;
- 4) частинки волокон сірого і зеленого кольорів з місця пролому фанери вхідних дверей;
- 5) два кінці електропроводу зі слідами їх перекусу;
- 6) валіза із сокирою, пасатижами і коробкою тютюну;
- 7) пляшка соку «Нектар» зі слідами руки;
- 8) три гіпсових зліпка із слідів взуття біля магазину;
- 9) гіпсовий зліпок зі сліду протектора біля магазину;
- 10) 23 шматка газетного паперу і паперу із зошита зі слідами кіптяви;
- 11) 4 дрови, витягнуті з дерева.

Труп Сосновського М. І. відправлено до районного моргу для судово-медичного дослідження.

На основі зібраних в ході огляду даних було відкрито кримінальне провадження.

Розслідування доручено слідчому Башкіну А. Г.

Завдання

1. На основі аналізу зібраних матеріалів вказати дані про обставини вчиненого злочину:

- а) в який час було скоєно злочин;
- б) яким шляхом злочинці прибули на місце злочину і проникли до магазину;
- в) якими знаряддями та яким способом були подолані перешкоди у сховище;
- г) які дії з метою маскуванню виконали злочинці при скоєнні злочину;
- д) яка послідовність дій злочинців;
- е) що стало предметом посягання і яка мета скоєного злочину;
- ж) які дані про осіб, які вчинили злочин.

2. З огляду на спосіб вчинення злочину визначити, які сліди з місця злочину можуть бути виявлені на тілі, одязі злочинців та на їх речах. Які висновки з цього слід зробити для подальшого розслідування?

3. Визначити, як можуть бути використані виявлені при огляді сліди рук,

взуття та знарядь злочину в ході подальшого розслідування.

4. Дати аналіз дій осіб, які виконували огляд місця події:

а) чи правильні були дії співробітників поліції з охорони місця події;

б) чи достатньо повно й детально проведений огляд місця події; які об'єкти оглянуті недостатньо детально і які факти залишилися у зв'язку з цим не встановленими;

в) чи правильно прийнято рішення про вилучення предметів, які можуть бути речовими доказами;

г) чи правильно виконані фіксація та процесуальне оформлення даних, встановлених у процесі огляду.

5. Які заходи з розслідування необхідно провести на даній стадії розслідування і які обставини необхідно з'ясувати?

Нові вихідні дані по попередній задачі

Згідно з довідкою експерта-криміналіста, сліди автомашини, виявлені на місці злочину, могли бути залишені легковою машиною марки ВАЗ («Жигулі»).

30 липня з гаражу гр-ки Курсо А. І. в м. Березове викрадена машина ВАЗ-21006 червоного кольору, яку вона збиралася продати і підшукувала покупця. Розслідування веде слідчий Євдокимов Н. С.

Сокира і пасатижі, що знаходилися у валізі, пред'являлись жителям с. Слобода. Гринько Н. І. сказав, що схожу сокиру він бачив у односельчанки Цедрик М. В., з якої вони недавно рубали віники в лісі. Свідок Клебча П. Ф., якому також була пред'явлена сокира, показав, що топориче до нього робив він особисто на прохання гр-ки Цедрик М. В. Присадибна ділянка будинку гр-ки Цедрик примикає до магазину.

У результаті ряду консультацій з фахівцями, в числі яких були лікарі та біологи, з'ясувалося, що зміст записів на клаптиках зошитного паперу, використаного в якості пижа, відноситься до області мікробіології і швидше за все є записом лекції. Було встановлено, що у філії Смоленського медичного училища в м. Березове навчалася Шахрай А. М., яка проживає у с. Грошеве, розташоване на відстані 12 км від с. Слобода. У будинку, що належав матері Шахрай А. М., було проведено обшук, в результаті якого знайдені зошити, виконані почерком, схожим з тим, якою написаний текст на пижах. Почерк у

документах особової справи Шахрай, витребуваного з медучилища, також виявився схожим. Під час обшуку було виявлено також кілька коробок тютюну, упаковка яких була аналогічна до знайденої на місці злочину. З'ясувалося, що в будинку Шахрай А. М. ніхто не проживав, а влітку ним користувався як дачею житель м. Березове Холмогоров Ілля, який є чоловіком рідної сестри Шахрай А. М. Холмогоров І. І. був раніше судимий за крадіжки, а два роки тому був доставлений до Березовського РВВС з обрізом мисливської рушниці. У будинку у Холмогорова І. І. в м. Березове були виявлені боєприпаси до мисливських рушниць, бідон емалі і рулон поліетиленової плівки.

Завдання

Побудувати версії про осіб, які могли вчинити крадіжку та розбійний напад. Скласти розгорнутий план їх перевірки.

Подальші вихідні дані

У ході розслідування крадіжки автомашини ВАЗ-21006 з гаражно-будівельного кооперативу «Джерело», що належить Курсо А. І., потерпіла повідомила, що про крадіжку їй стало відомо 4 серпня від Міллера А. Т., гараж якого знаходиться поруч з її гаражем. Прибігши туди, вона переконалася, що навісний замок зірвано, а автомашини разом з розташованими в ній речами відсутня. Через 3 дні її викликали до відділу поліції, де їй був пред'явлений обгорілий кузов її машини. Вона впізнала свою машину по зварним швах і днища, які сама покривала актикорозійним покриттям. У крадіжці вона підозрює свого знайомого шофера Геннадія, який проводив ремонт її машини і неодноразово бував у її гаражі.

Свідок Фомін Н. П. повідомив, що його родич Секірян Геннадій 1 серпня приїхав до нього зі своїм другом Василем на двох «Жигулях», причому одна машина була червоного кольору. Цілий день у дворі його будинку вони займалися ремонтом машин і перебирали двигуни. На наступний день рано вранці вони виїхали. Червоні «Жигулі» були на буксирі. Фомін Н. П. надав слідчому деталі розібраного двигуна, що залишилися в його гаражі від автомобіля ВАЗ.

Свідок Дісков М. Ф. упізнав Секіряна Г. А. і Євсеєнко В. С. як тих осіб, яких він бачив з каністрами біля червоних «Жигулів» на березі р. Чурі. У цей момент він виходив з будівлі спортивної школи, де працює заступником

директора. Перед цим він звернув увагу на покинуту машину без водія, про що заявив у поліцію. Євсеєнко Василь визнав факт знайомства з Холмогоровим Іллею і проживання у нього на дачі з метою полювання з Секіряном Г. А. 5 серпня.

Проведеними у провадженні експертизами встановлено, що слід протектора автомашини, вилучений з місця крадіжки, залишений протектором такого ж типу, що і протектор заднього колеса, представленого на дослідження, автомашини ВАЗ-21006, що належить Секіряну Г. А.

Вдавлені сліди, вилучені з лиштви дверей магазину і сліди з підлоги біля вогнетривкого ящика залишені, ймовірно, заводною ручкою автомашини, вилученої під час обшуку у Секіряна Г. А.

Слід руки, наявний на пляшці «Нектар», що був вилучений з місця крадіжки, залишений правою рукою Євсеєнко В. С.

Рукописний текст, наявний на клаптиках зошитного паперу, використаних у якості пижа, написаний Шахрай А. М.

Тютюн, знайдений у валізі на місці крадіжки і під час обшуку в будинку Шахрай, відноситься до однієї і тієї ж партії тютюну, випущеної Могилевською тютюновою фабрикою.

Порівняльним дослідженням дробів і пижів, вилучених з місця злочину та боєприпасів, вилучених під час обшуку у Холмогорова, встановлено, що вони мають спільне джерело походження – масу боєприпасів, які зберігаються в окремому ящику столу в майстерні будинку Холмогорова І. І.

Частинки волокон сірого кольору з місця злому дверей мають той же склад і спосіб обробки, що й волокна тканини мішків, виявлених біля магазину.

Частинки волокон зеленого кольору мають той же склад (шерсть, бавовна, поліестер), спосіб обробки, тип фарбування, що й тканина гімнастерки Євсеєнко В. С., представлена на дослідження.

Розрізання вільних (не міцно зв'язаних) кінців сигнального проводу зроблено пасатижами, надісланими на дослідження.

Мешканка с. Падевічі Цедрик М. В., якій була пред'явлена для впізнання сокира, впізнала її. За її словами, вона завжди знаходилася у дворі будинку на підставці для рубання дров.

У м. Березове протягом останніх двох років зареєстровані випадки

нерозкритих злочинів, пов'язаних з розкраданням автомашин та їх деталей:

1) 15 червня з території автомобільної майстерні Березовського міського управління побутового обслуговування викрадена автомашина ВА3-22103, що належить Стрижову В. В.;

2) У ніч на 31 травня викрадені два колеса з автомашини ВА3-2105 Астахова В. Д., яка перебувала на стоянці біля буд. №7, корпус 1 по вул. Івана Франка.;

3) У ніч на 17 вересня з автомашини Оганесяна В. Д. ВА3-21011, що знаходиться на стоянці біля буд. №3 по вул. Лесі Українки, викрадено лобове скло, дві стереоколонки, бічне дзеркало і дзеркало заднього виду;

4) Вночі 29 вересня з автомашини Мосягина В. Є. ВА3-2101 у буд. №21, корпус 1 по вул. Академіка Павлова викрадені лобове скло, дві стереоколонки і чохол;

5) У ніч на 15 листопада з автомашини Шапіро Е. І. ВА3-2101 викрадено два підголівника фінського виробництва;

6) У ніч на 18 листопада з багажника автомашини Маклакова Н. І. «Москвич-2140» у буд. 1 по вул. Академіка Павлова викрадені колесо і каністра з бензином;

7) У ніч на 19 листопада з автомашини Ананенко В. І. ВА3-21013, що знаходилася на території автопарку, викрадено 4 колеса, автомобільний двигун, набір інструментів;

8) У ніч на 16 грудня з багажника машини Агафошина «Москвич-2140», що знаходилася у дворі буд. №5, корпус 1 на Сонячному проспекті, викрадено автомобільне колесо;

9) У ніч на 8 січня з багажника автомашини Родіонової Г. Г. «Москвич-2140», що знаходилася у буд. №36 по вул. Лісовій, викрадено автомобільне колесо.

Секірян Геннадій Ашотович, уродженець м. Баку, 36 років, вірменин, освіта – неповна середня, одружений, має на утриманні двох малолітніх дітей, працює шофером. Проживає у м. Березове в буд. №20 по вул. Академіка Павлова.

Євсеєнко Василь Сергійович, уродженець м. Березове, 26 років, білорус, освіта середня спеціальна, одружений, має на утриманні малолітню дитину,

проживає у буд. №10 по вул. Івана Франка, працює шофером.

Холмогоров Ілля Іванович, 29 років, уродженець м. Житомир, освіта неповна середня, одружений, дітей не має, судимий за ч. 1 ст. 185 КК України, в травні звільнений з місць позбавлення волі. Ніде не працює.

Завдання

1. Які обставини, що підлягають доведенню у провадженні, можна вважати встановленими і на основі яких доказів? Які обставини слід додатково встановити? Які методи розслідування та криміналістичні засоби використані на попередніх стадіях недостатньо?

2. Складіть план закінчення розслідування.

3. Визначте черговість допиту осіб, що залучаються в якості обвинувачених. Складіть план допиту одного з обвинувачених і продумайте тактику пред'явлення наявних доказів.

4. Проведіть аналіз способу вчинення злочину і зіставте його із способом скоєння дев'яти нерозкритих крадіжок автомашин й автодеталей.

5. Складіть план слідчих і оперативно-розшукових заходів по встановленню зв'язку з дев'ятьма нерозкритими крадіжками автомашин та автодеталей.

Тема 5

Розслідування шахрайства

План

1. Криміналістична характеристика шахрайства.
2. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні шахрайства.
3. Початкові слідчі дії при розслідуванні шахрайств.
4. Наступні слідчі дії при розслідуванні шахрайства.

1. Криміналістична характеристика шахрайства

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України). Предметом шахрайства може бути не тільки майно, а й право на таке майно (наприклад, заволодіння шляхом шахрайства такими документами, що надають право вступити у спадщину, отримати майно за заповітом, вимагати виконання майнових зобов'язань та ін.).

Під обманом розуміється повідомлення неправдивих відомостей або приховування, умовчання певних обставин, повідомлення про які було обов'язковим у даних ситуаціях. Шахрайський обман являє собою такий вплив на поведінку власника майна або особи, що відає майном чи охороняє його, який здатний ввести цю особу в оману відносно добровільних дій з передачі майна винному. Шахрайський обман передбачає передачу злочинцю майна самим потерпілим або іншою особою.

Зловживання довірою полягає в тому, що злочинець для заволодіння майном потерпілого використовує близькі, довірчі стосунки з ним. Довіра може породжуватись службовими, родинними стосунками, особливою довірливістю потерпілого.

Існують різноманітні способи шахрайства, які можуть бути класифіковані за різними підставами. Так, залежно від спрямованості шахрайського посягання розрізняють такі основні способи шахрайства:

1. З метою заволодіння державним або колективним майном:
 - заволодіння матеріальними цінностями шляхом отримання цього майна за підробленими документами на базах, складах та інших об'єктах з

використанням упущень відповідних службових осіб;

- заволодіння грошовими коштами шляхом незаконного отримання державних пенсій або інших виплат від органів соціального захисту за допомогою підроблених документів про стаж роботи, заробіток та інші дані, необхідні для отримання пенсії;

- заволодіння майном шляхом придбання тих або інших товарів в кредит за підробленими документами і ухилення від сплати решти суми;

- привласнення майна, помилково відпущеного у великій кількості чи кращої якості;

- отримання авансу за обіцянку виконати певні роботи чи за постачання товарів з наступним ухиленням від виконання зобов'язань за договором;

- постачання товарів у меншій кількості та нижчої якості, ніж передбачено договором;

- заволодіння великими грошовими сумами в банківських установах шляхом використання у банківських розрахунках між організаціями фальшивих кредитових авізо і різного роду чекових документів.

2. З метою заволодіння індивідуальним майном громадян:

- підміна предметів продажу, обміну і грошових коштів, що підлягають передачі контрагенту (використання шахраями грошових та майнових «ляльок»);

- продаж виробів нижчої, ніж передбачено домовленістю, якості (продаж прикрас з міді, латуні чи бронзи як золотих);

- заволодіння предметами угоди без наміру виконати зобов'язання за договором (залишення потерпілого під якимось приводом і зникнення через прохідний двір – «протяг»);

- обрахування потерпілого при розміні великих купюр грошей або при купівлі;

- підкидання потерпілому фіктивних цінностей, втягнення його у «розподіл» знахідки і виманювання грошей як частини вартості «знайденого»;

- обман під час азартних ігор;

- проведення лотерей, ворожіння чи знахарства як форми обману;

- позичання грошей без наміру повернути борг;

- шлюбні афери;

- збирання «пожертвувачів»;
- продаж невідчужуваного майна.

Способи шахрайства можуть бути поділені на види залежно від сфери соціально-економічної діяльності:

1) соціальної допомоги (підроблення документів з метою отримання пенсій чи допомоги, надання довідки про значно завищену заробітну плату з метою підвищення пенсії та ін.);

2) побутового обслуговування (отримання речей, що дорого коштують, за документами своїх родичів, за викраденими чи знайденими документами);

3) страхування (завищення сум шкоди, що підлягають сплаті клієнтові у результаті обумовлених страхових подій);

4) туризму (туристичні афери);

5) вивезення робочої сили за кордон (афери зі збирання грошей у бажаючих поїхати на заробітки) та ін.

Способи шахрайства поділяють залежно від характеру «стосунків», що виникають між підприємствами чи господарськими товариствами:

1) фіктивне представництво (використання фіктивних документів про належність до тієї чи іншої фірми з метою укладання договорів і отримання товару без оплати);

2) фіктивне посередництво (особа чи група осіб діють від імені неіснуючої фірми з метою укладення договору з підприємством на закупівлю в нього сировини, матеріалів тощо для іншого підприємства; від першого підприємства шахрай отримує матеріальні цінності, а від другого – гроші);

3) отримання позик під фіктивні проекти (шахрай пред'являє документи, що нібито підтверджують його наміри).

Залежно від тривалості злочину можна виділити такі способи шахрайства:

1) одноразові (отримання товару в кредит без наміру наступної виплати грошей);

2) тривалі (незаконне отримання пенсії або грошової допомоги).

Залежно від характеру локалізації шахрайства можуть бути названі такі способи:

1) спрямовані на вузьке коло жертв;

2) спрямовані на широке охоплення населення.

Визначальною криміналістичною ознакою злочину є спосіб його здійснення, що у кінцевому рахунку зводиться до обману чи зловживання довірою обманутої особи чи організації. У будь-якому випадку спосіб злочину спрямований на одержання майнової вигоди. Майновий характер злочинного посягання являє собою один з основних елементів предмета доведення за цією категорією проваджень.

2. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні шахрайства

Обставини, що підлягають з'ясуванню та доведенню при розслідуванні шахрайства:

– **за суб'єктом злочину** – хто вчинив злочин, якщо злочин носить груповий характер, ким були члени злочинної групи і як розподілялися між ними обов'язки по підготовці, здійсненню та прихованню злочину, хто саме з членів групи безпосередньо входив у довіру потерпілих;

– **за суб'єктивною стороною** – дії з прямим умислом, наявність цього умислу в усіх членів злочинної групи;

– **за об'єктом** – характер і розмір майна, отриманого шахрайським шляхом, зміст майнового права; розмір сукупного майнового збитку, заподіяного злочином;

– **за об'єктивною стороною** – спосіб шахрайства, неодноразовість шахрайських посягань у минулому, якими способами вони здійснювалися, чи не використовувалося винним своє службове становище, у чому це виразилося.

Підставами для відкриття кримінального провадження є заяви потерпілих, а якщо об'єктом шахрайства є підприємство чи організація – повідомлення відповідних посадових осіб чи власників, на власний розсуд органів розслідування. Якщо об'єктом посягання стало підприємство, установа чи організація будь-якої форми власності, варто висунути версію про використання в шахрайських цілях посадовими особами об'єкта посягання свого службового становища. Причому, таке використання можливе не тільки особами, які працюють безпосередньо на об'єкті посягання, але й в інших організаціях чи установах, зв'язок яких з об'єктом став або елементом способу злочину, або був необхідною умовою здійснення шахрайства.

На початковому етапі розслідування слідчі дії плануються в залежності від підстави відкриття кримінального провадження. Якщо нею є заява потерпілого, здійснюється його допит, огляд знарядь і засобів злочину, допит очевидців, при необхідності – експертиза предмета шахрайської угоди. Якщо шахрайство скоєне проти підприємства, організації, здійснюється допит відповідних посадових осіб – суб'єктів шахрайської угоди, способи визначення розмірів матеріального збитку, огляд документів, носіїв комп'ютерної інформації, призначення необхідних експертиз. При висуванні версії про здійснення шахрайства за допомогою використання особою свого службового становища здійснюється обшук з метою виявлення документів, що викривають злочинця, огляд документів, детальний допит цієї особи.

При затриманні шахраїв на «гарячому», що частіше буває при здійсненні шахрайських угод купівлі-продажу, підкиданні «знахідок» й застосуванні інших способів обману на вулиці, у громадському транспорті і т.п., здійснюється особистий обшук затриманих, огляд знарядь злочину, допит затриманих та потерпілих та ін.

3. Початкові слідчі дії при розслідуванні шахрайств

Допит потерпілого покликаний дати в розпорядження слідчого максимально повну інформацію про особу шахрая, його прикмети і ознаки його одягу, дії винних, у тому числі про те, як відбулося залучення потерпілого в обманні дії винних. Звичайно, шахраї психологічно точно вибирають жертву злочину, впливають на такі її особистісні якості, як користолюбство, довірливість, азартність, легковажність, відсутність належного життєвого досвіду. Потерпілим рухає прагнення одержати без праці значну майнову вигоду, азарт картяра, іноді жалість до мнимої жертви стихійного лиха чи інших життєвих обставин, що спонукає продавати за безцінь «коштовності», антикварні та колекційні вироби і т.п. Варто мати на увазі, що при допиті потерпілого іноді доводиться зачіпати його дещо аморальні вчинки, що вимагає від слідчого проявляти необхідну делікатність, тактовність і в той же час – наполегливість у з'ясуванні всіх деталей поведінки.

Очевидців шахрайських дій, як правило, не буває; свідки можуть бути очевидцями самого факту знайомства злочинця з потерпілим, іноді їхньої

розмови, спільного виходу, рідше обставин затіяної з потерпілим гри – у карти, «наперстки» й ін. Однак, вони можуть дати важливі свідчення про зовнішність і одяг шахраїв, особливості поведінки, стилю мови та її специфіки, про обраний привід для знайомства, можливих співучасників тощо.

Якщо на руках у потерпілого залишився предмет шахрайської угоди – грошова чи речова «лялька», фальшиві коштовності і т.п. – вони підлягають огляду і, при необхідності, – експертизі. За прикметами шахраїв складаються суб'єктивні портрети, перевіряються за обліками сліди рук на «ляльці», потерпілим та свідкам, очевидцям можуть бути пред'явлені фотоальбоми чи відеотеки злочинців.

Оперативно-розшукові заходи можуть виражатися у пошуку за участю потерпілого чи свідків, очевидців, орієнтуванні інших органів поліції, вивченні практики застосування аналогічних способів шахрайства за іншими архівними й припиненими провадженнями.

При затриманні шахраїв на «гарячому» розслідування починається з особистого обшуку затриманих і їхнього допиту. Шляхом допиту повинна бути отримана повна інформація про те, як була обрана жертва, як і за допомогою кого відбувалися шахрайські дії, яке майно було привласнено шляхом шахрайства, у якому розмірі чи якій вартості, де воно знаходиться; чи вчинювались затриманим раніше аналогічні чи інші злочини.

Майно, що було предметом шахрайства, виявлене при затриманні винного, повинно бути оглянуте, при необхідності піддано експертизі (криміналістичній, товарознавчій та ін.). Якщо воно має індивідуальні ознаки, то повинно бути пред'явлене для впізнання потерпілому.

4. Наступні слідчі дії при розслідуванні шахрайства

Наступні слідчі дії забезпечують всебічне дослідження предмета доведення. Допит обвинуваченого має дати інформацію не тільки про обставини і способи здійснення шахрайства, але й про всіх осіб, які брали участь у його підготовці, здійсненні та прихованні. Це особливо необхідно, якщо злочин – частина злочинної діяльності організованої групи. Перед слідчим стоїть завдання виявити всі епізоди злочинної діяльності, сфери цієї діяльності, особу організатора групи.

Допити свідків проводяться з метою одержання даних про спосіб життя обвинувачуваного, його зв'язки, факти придбання коштовних речей, транспортних засобів, нерухомості, закордонні поїздки. При великих шахрайствах, особливо в банківській сфері, повинна бути перевірена версія про наявність у обвинуваченого банківських рахунків в іноземних банках, нерухомості за кордоном, фіктивних компаній.

Істотну роль у доведенні по цій категорії проваджень відіграють судові експертизи. Крім тих судових експертиз, що проводяться на початковому етапі розслідування, можуть бути проведені експертизи металів і сплавів, мінералогічних та інших речовин і матеріалів; економічні, судово-економічні, мистецтвознавчі експертизи предметів мистецтва й антикваріату, а також при складних шахрайствах з використанням комп'ютерної техніки – комп'ютерно-технічні експертизи.

Контрольні питання

1. Криміналістична характеристика шахрайства.
2. Основні способи здійснення шахрайства (традиційні і сучасні).
3. Особливості відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають встановленню у справах про шахрайство.
4. Типові ситуації і дії слідчого на початковому етапі розслідування.
5. Особливості тактики слідчих дій. Питання, що з'ясовуються при допиті потерпілого у провадженнях про шахрайство.
6. Найбільш характерні експертизи. Використання допомоги фахівців при підготовці матеріалів і призначенні судових експертиз.
7. Особливості взаємодії слідчого з органами дізнання, використання допомоги фахівців і громадськості, засобів масової інформації при розслідуванні шахрайства.

Тести по темі

1. Які обставини не типові для встановлення при розслідуванні шахрайства?

- 1) моральна шкода, заподіяна злочином, форма вини, спосіб привласнення майна;

2) чи мало місце шахрайство;

3) відносно кого здійснено шахрайство (державна або громадська організація, комерційна структура, приватна особа);

4) дані про шахрайство у злочинній групі та інших осіб, що брали участь у її діях, склад, чисельність, технічна оснащеність, зв'язок із корумпованими елементами, спеціалізація;

5) предмет шахрайства, спосіб здійснення шахрайства; хто був очевидцем злочину.

2. Предметом шахрайства є:

1) промислові товари;

2) валюта;

3) цінні папери;

4) гроші;

5) всі відповіді вірні.

3. Що відноситься до традиційних способів здійснення шахрайства?

1) створення фіктивних фірм для залучення коштів населення з подальшим їх привласненням;

2) використання чужих або підроблених пластикових карток для отримання грошей в банкоматах або придбання товарів на торгових підприємствах;

3) обман при обміні валюти, оформленні закордонних паспортів, віз, приватизаційних чеків, продажу незабезпечених акцій і сурогатів цінних паперів;

4) фіктивні операції з житлом (продаж, обмін, оренда, застава);

5) шахрайство під час гри у карти, а також під час інших азартних ігор.

4. Які способи здійснення шахрайства з'явилися останнім часом?

1) створення фіктивних фірм для залучення коштів населення з подальшим їх привласненням; використання грошових і речових «ляльок»; побори під виглядом представників контролюючих або правоохоронних органів;

2) отримання банківських кредитів за допомогою підроблених документів; створення фіктивних фірм для залучення коштів населення з подальшим їх привласненням; використання чужих або підроблених пластикових карток для отримання грошей у банкоматах або придбання товарів на торгових підприємствах;

3) використання грошових «ляльок»; створення фіктивних фірм для

залучення коштів населення з подальшим їх привласненням; використання чужих або підроблених пластикових карток для отримання грошей в банкоматах або придбання товарів в торгових підприємствах;

4) побори під виглядом представників контролюючих або правоохоронних органів; використання грошових «ляльок»; отримання банківських кредитів за допомогою підроблених документів;

5) всі відповіді вірні.

5. Якої типової слідчої дії немає на початковому етапі розслідування шахрайства?

1) виїмка і вивчення засновницьких та інших документів фірми, що перевіряється;

2) встановлення і допити вкладників (якщо фірма збирала гроші з фізичних осіб);

3) допит двох і більше вже допитуваних осіб;

4) допити посадовців та інших співробітників;

5) огляд або обшук службових приміщень.

6. Визначити місце події при шахрайстві:

1) місце передачі цінностей шахраю;

2) місце зустрічі потерпілого і шахрая;

3) місце знайомства потерпілого і шахрая;

4) місце здійснення шахрайських дій;

5) всі відповіді вірні.

7. Що не є загальною типовою версією, що висувається на початковому етапі розслідування шахрайства?

1) шахрайство вчинене особою, яка раніше судима за аналогічні злочини;

2) шахрайство мало місце за обставин, про які повідомляє заявник;

3) мала місце законна цивільна операція;

4) мало місце не шахрайство, а інший злочин;

5) всі відповіді вірні.

8. Що є типовою слідчою дією для ситуації, коли шахрай відомий, проте його дії оформлені як законні операції?

1) огляд місця події;

2) допит посадовців, причетних до видачі документів і укладення операції;

3) огляд документів, супроводжуваних відповідною операцією;

4) допит обвинуваченого;

5) всі відповіді вірні.

9. Які типові початкові слідчі дії до ситуації, коли шахрай невідомий?

1) огляд місця події; допит потерпілого; допит свідків;

2) допит потерпілого; складання суб'єктивного портрета; допит свідків; перевірка по криміналістичних обліках;

3) допит потерпілого; допит свідків; огляд місця події; перевірка по криміналістичних обліках;

4) перевірка по криміналістичних обліках; допит потерпілого; допит свідків; складання суб'єктивного портрета;

5) складання суб'єктивного портрета; допит потерпілого; огляд місця події; перевірка по криміналістичних обліках.

10. Які типові слідчі дії на наступному етапі розслідування шахрайства?

1) обшуки; накладення арешту на рахунки підприємства; огляд місця події;

2) призначення комп'ютерно-технічної експертизи; огляд місця події; накладення арешту на рахунки підприємства;

3) обшуки; призначення комп'ютерно-технічної експертизи; призначення техніко-криміналістичної експертизи документів;

4) обшуки; накладення арешту на рахунки підприємства; огляд місця події;

5) огляд місця події; обшуки; накладення арешту на рахунки підприємств.

11. Який із приведених нижче способів шахрайства характерний для заволодіння майном фізичних осіб?

1) використання підроблених документів з метою заволодіння товаром;

2) взяття грошей у борг без наміру його повертати;

3) незаконне отримання державних пенсій або інших виплат від органів соціального захисту за допомогою підроблених документів;

4) привласнення майна, яке було помилково відпущене у більшій кількості або кращої якості.

12. Який із перерахованих способів вчинення шахрайства відноситься до категорії комп'ютерного?

1) введення до системи електронних платежів неправдивих електронних документів на переказ особою, яка не має доступу до системи;

2) продаж потерпілому під виглядом сучасного обладнання комп'ютера з процесором моделі 5-річної давнини;

3) надання до органів соціального захисту неправдивого документу, виготовленого за допомогою комп'ютерної техніки;

4) використання підроблених за допомогою комп'ютерної техніки документів з метою заволодіння товаром.

13. Вкажіть характерний елемент механізму шахрайства з фінансовими ресурсами:

- 1) доведення підприємства до банкрутства;
- 2) виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів;
- 3) використання підроблених (фіктивних) документів при укладанні кредитного договору з банком;
- 4) порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів.

14. До відділу Національної поліції звернулася Єфимова із заявою про те, що вона віддала 15 тисяч гривень незнайомій жінці, яка представилась працівником одного навчального закладу і пообіцяла допомогу на вступних іспитах її сину. Однак син іспити не склав, а цю жінку більше не бачила. За підозрою у скоєнні шахрайства була затримана Мальцева, неодноразово судима за аналогічні злочини. Яку слідчу дію необхідно провести першою в даній ситуації?

- 1) пред'явлення для впізнання Мальцевої;
- 2) допит двох і більше вже допитуваних осіб між Єфимовою та Мальцевою;
- 3) слідчий експеримент;
- 4) обшук квартири Мальцевої.

15. У кримінальному провадженні про шахрайство були затримані шахраї під час гри в карти в автомобілі «Жигулі». Провівши особистий обшук, у затриманих було вилучено шматків паперу і 2 колоди карт в упаковці. Яку слідчу дію доцільно провести першою в даній ситуації?

- 1) призначити криміналістичну експертизу документів;
- 2) огляд шматків паперу та 2 колод карт;
- 3) допит двох уже допитуваних осіб між потерпілим і затриманими;
- 4) слідчий експеримент.

16. Хто найчастіше вчиняє шахрайства?

- 1) чоловіки похилого віку;
- 2) особи з вищою освітою, які легко входять у довіру;
- 3) особи, які вживають наркотичні засоби;
- 4) особи без певного місця проживання.

17. У провадженні про шахрайство, вчинене шляхом отримання страхового платежу за договором купівлі насіння з використанням підроблених документів щодо наявності насіння, було затримано Козлова у момент, коли він виходив із власного автомобіля «Audi 100». Який вид обшуку необхідно провести в першу чергу в даній ситуації?

- 1) обшук місця, де проходило затримання;
- 2) особистий обшук Козлова;
- 3) обшук за місцем роботи Козлова;
- 4) обшук проживання Козлова.

18. Які за характером види слідів властиві для слідової картини шахрайства?

- 1) переважно матеріальні сліди злочинця і матеріальні сліди знарядь вчинення злочину на предметах обстановки місця події;
- 2) матеріальні мікросліди злочинця на предметах-знаряддях, сліди на документах, сліди дій злочинця на предметах обстановки місця події та на потерпілому;
- 3) переважно ідеальні сліди в пам'яті потерпілих;
- 4) переважно ідеальні сліди в пам'яті свідків;
- 5) рівною мірою ідеальні сліди в пам'яті потерпілих і матеріальні мікросліди злочинця на предметах-знаряддях, сліди на документах, сліди дій на предметах обстановки місця події та на потерпілому.

19. Які ознаки належать особі потерпілого в системі криміналістичної характеристики шахрайства?

- 1) демографічні відомості;
- 2) дані про спосіб життя, риси характеру, схильності, зв'язки і стосунки;
- 3) відомості про матеріальний стан, віросповідання, політичні переконання;
- 4) відомості про віктимність;
- 5) усі відповіді вірні.

20. Які загальні версії можуть висуватися при розслідуванні шахрайства?

- 1) шахрайство мало місце;
- 2) вчинено інший злочин;
- 3) надійшла неправдива заява і злочинного діяння не було;
- 4) усі відповіді вірні.

Задачі по темі

Задача №1

У листопаді 2016 р. гр. Дудін Д. Д., маючи намір заволодіти квартирою, що належить на праві особистої власності гр. Єсєєву Е. Е. і гр. Єсєєвій М. І., запропонував подружжю продати йому квартиру з правом їх довічного мешкання і з умовою надання їм щомісячної матеріальної допомоги.

Одержавши згоду Єсєєвих, гр. Дудін Д. Д. під приводом необхідності укладення відповідного договору шляхом обману одержав їх підписи на чистих бланках нотаріальної довіреності, виготовив підроблену довіреність від імені гр. Єсєєвих на своє ім'я на право продажу квартири, заволодів паспортами потерпілих, свідоцтвом на право власності на житло та 15 листопада 2016 р. продав квартиру гр. Єсєєвих без їх згоди гр. Войтову В. В., уклавши відповідний договір у нотаріальній конторі «Омега». Гроші за квартиру гр. Дудін Д. Д. потерпілим не передав, заподіявши їм матеріальний збиток і позбавивши їх житла, вартість якого складала не менше 1млн. грн.

20 листопада 2016 р. гр. Войтов В. В. спробував вселитися до квартири гр. Єсєєвих. Цього ж дня гр. Войтов В. В., гр. Єсєєв Е. Е. і гр. Єсєєва М. І. звернулися із заявами у міський відділ поліції.

Завдання

1. Складіть план проведення початкових слідчих дій та інших заходів.
2. Яку судову експертизу необхідно призначити у даному провадженні?

Задача №2

На початку грудня 2016 р. у співробітників поліції з'явилася інформація про шахрая, що заробляє гроші продажем одного і того ж автомобіля різним людям.

28 грудня 2016 р. гр. Лосев В. В. у передсвяткові дні вирішив виставити свій джип на продаж за 12 тис. 500 дол. США на П'ятницькому шосе.

29 грудня 2016 р. при затриманні у гр. Лосева В. В. були виявлені наступні документи: паспорт на ім'я 42-річного Володимира Вікторовича Іванова, але з фотографією затриманого, а також паспорт транспортного засобу на автомобіль, що продається, оформлений на ім'я того ж гр. Іванова В. В. Також встановлено, що відповідно до цих документів за аналогічну суму даний джип вже продавався у листопаді 2016 р. За цей злочин на гр. Лосева В. В. Відкрито кримінальне провадження .

При допиті у міському відділі поліції гр. Лосев В. В. сказав, що,

одержавши згоду покупця на придбання машини, їхав разом з ним оформляти документи. Після видачі генеральної довіреності і отримання грошей гр. Лосев В. В. та щасливий володар автомобіля роз'їхались у різні боки. Продавець віз додому виробіток, а покупець відправлявся на стоянку, де, як правило, і проводився огляд транспортного засобу, що продається. Після прибуття на місце покупець машину не знайшов.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та інших заходів щодо розслідування шахрайства.

Задача №3

26 жовтня 2016 р. пенсіонерці гр. Давидовій С. А. листоноша гр. Верховак А. С. з місцевого поштового відділення №23 принесла пенсію за жовтень. При видачі пенсії гр. Верховак А. С. заявила пенсіонерці, що за розпорядженням мера за доставку пенсії листоношам із жовтня поточного року повинні платити 5% від розміру пенсійних виплат. Дана сума відразу обчислюється в поштовому відділенні. Після відходу листоноші гр. Давидова С. А. вирішила все-таки з'ясувати, чому стали платити 5% від пенсії за доставку, для чого подзвонила начальнику поштового відділення гр. Жиленко М. І. Остання відповіла гр. Давидовій С. А., що про відрахування з пенсії їй нічого не відомо.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію.
2. Складіть план початкових слідчих дій та інших заходів.

Задача №4

11 вересня 2016 р. в компанію «Чековий фонд» звернулася гр. Сидорова М. І. із замовленням на розмін трикімнатної квартири на дві однокімнатні. Співробітники компанії «Чековий фонд» продали трикімнатну квартиру, отримавши за неї гроші. Проте далі все несподівано і дуже різко змінилось: дві обіцяні однокімнатні квартири ріелтори так і не купили, пояснивши це тим, що одна з квартир призначена для людини, що знаходилася на той час у слідчому ізоляторі.

Власниця проданої житлової площі гр. Сидорова М. І. вирішила це питання, привівши нотаріуса прямо у слідчий ізолятор. Але квартира все одно куплена не була. Ріелтори пояснювали це відсутністю відповідних варіантів. У гр. Сидорової М. І. від хвилювання стався нервовий зрив, її поклали до

психіатричної лікарні.

Коли гр. Сидорова М. І. в листопаді 2016 р., підлікувавшись, вийшла з психіатричної лікарні, ріелтори визнали, що жінка недієздатна (хоча медичного свідоцтва із цього приводу не було ні у посередників, ні у самої власниці), і оформили над нею опікунство.

22 листопада 2016 р. гр. Сидорова М. І. звернулась із заявою у міський відділ органів поліції.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та інших заходів.

Задача №5

На початку липня 2016 р. в газеті «Мрія господині» з'явилися оголошення про передачу в найм квартир за низькими цінами: двокімнатних – від 5000 грн., однокімнатних – від 3000 грн. При цьому послуги агентства «Орендар» склали всього 700 грн.

До вказаного агенства почали звертатися громадяни, охочі одержати окреме житло. Відвідувачів за вказаною адресою зустрічали дві милі дівчини, що представлялися робітницями якогось інформаційно-аналітичного агентства. Вони пропонували клієнту відразу на місці заплатити ті самі 700 грн. і підписати з агентством договір на обслуговування.

Громадяни платили гроші, підписували договір і акт про приймання послуг, хоча жодних послуг їм ще ніхто не надав. Після того, як клієнт заплатив фірмі 700 грн., йому пропонувалися на вибір варіанти (у будь-якому районі, з телефоном, з меблями).

Як зв'язок із власниками житла агентство надавало номер пейджер. Клієнт передавав інформацію власнику на пейджер, йому дзвонили та призначали зустріч, на яку не приходили. Люди відправлялися за адресами і там дізнавалися, що в деяких квартирах вже давно ніхто не живе й сусіди нічого не чули про власників; у інших – жили люди, які нічого не знали про те, що їх квартира здається невідомим агентством.

22 листопада 2016 р. гр. Онопкін Н. Г. і гр. Анохін А. Д. звернулись із заявами до міського відділу поліції про діяльність агентства «Орендар».

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.

2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та інших заходів. Які види судових експертиз необхідно призначити в даній ситуації?

Задача №6

У кримінальному провадженні про шахрайство в якості підозрюваного був затриманий чоловік, у якого було вилучено два паспорти на ім'я Петренка Миколи Григоровича, 1970 р. народження і Сердюка Василя Івановича, 1968 р. народження.

Завдання

1. Висуньте версії відносно затриманого, вкажіть основні напрями розслідування.
2. Складіть вимогу до інформаційного підрозділу на встановлення (перевірку) судимості підозрюваного.

Задача №7

15 червня на Центральному ринку робітниками поліції був затриманий Морозов С. С. при спробі обміну підроблених 20 грн. купюр, на загальну суму 2000 грн., в обмінному пункті банку «Еліта». При огляді автомобіля Морозова було виявлено ще 300 таких купюр, що мали ознаки підробки.

Завдання

1. Проаналізуйте ситуацію та прийміть аргументоване рішення про відкриття кримінального провадження.
2. Складіть письмовий план початкових слідчих дій, висуньте версії відносно фабули.

Задача №8

10 вересня 2016 р. контролерами гр. Мішиним Н. А. і гр. Новіковим М. С. у трамваї 342 маршруту був затриманий гр. Єрохін Д. Р. з проїзним документом, що має ознаки підробки. Контролер Мішин Н. А. доставив гр. Єрохіна Д. Р. у міський відділ поліції. Останній повідомив черговому поліції Васіну С. Я., що проїзний квиток він знайшов годину тому на трамвайній зупинці по вул. Коливанівській і про те, що проїзний квиток підроблений, він не знав.

Завдання

1. Які дії необхідно провести до відкриття кримінального провадження?

Задача №9

26 листопада 2016 р. гр. Белих І. І. передав гр. Носовій А. Д. підроблену грошову купюру номіналом 500 грн. для придбання товарів. Гр. Носова А. Д.

передала цю купюру продавцю магазину «Меркурій» гр. Ловчиній А. А. як оплату за три пари шкарпеток, які узяла з прилавку, і стала чекати здачу. Продавець гр. Ловчина А. А. прийняла від неї купюру для оплати, але потім повернула її, сказавши, що у неї немає здачі. У цей момент гр. Носова А. Д. була затримана співробітниками міського відділу поліції.

Завдання

1. Які дії необхідно провести до відкриття кримінального провадження?
2. Які слідчі дії можна провести на початковому і наступному етапах розслідування кримінального провадження?

Задача №10

При перевірці оперативних даних співробітниками поліції було встановлено, що в ході приватизації (передачі у власність трудовому колективу) торгового підприємства власниками майна підприємства виявилися Б. та його син, які для отримання підприємства у власність надали підроблені документи і скористалися пільгами колишнього трудового колективу, всі члени якого були до моменту подачі документів звільнені.

Завдання

1. Які невідкладні слідчі дії необхідно провести по цьому провадженню?
2. Визначте коло осіб, яких необхідно допитати у даному провадженні, та черговість їх допитів.

Задача №11

При розслідуванні провадження про шахрайство, вчинене у великих розмірах, слідчий вирішив провести виїмку документів бухгалтерського обліку в офісі інвестиційної компанії «Аврора» з метою встановлення напрямків витрачання коштів інвесторів та призначення бухгалтерської експертизи. Однак документів у офісі не виявилось, і генеральний директор К. заявив, що вони були загублені під час багаторазових переїздів.

Завдання

1. Чи можна вважати, що можливості для проведення бухгалтерської експертизи повністю втрачені?
2. Якщо ні, то які дії необхідно виконати?

Задача №12

Інформація 1. 16 квітня до міського відділу поліції м. М. звернулася громадянка Дмитрієва із заявою, в якій вказала, що приблизно два місяці тому

знайома Александрова познайомила її з Максимовою. Остання запропонувала допомогу в позачерговому придбанні двокімнатної квартири, початковий внесок за яку складе 3 тис. доларів США. Дмитрієва погодилася. Через кілька днів Максимова зателефонувала їй додому і призначила зустріч у вестибюлі будівлі житлового управління міськвиконкому, куди Дмитрієва прийшла зі своїм чоловіком і громадянкою Івановою та передала Максимовій 3 тис. доларів США й паспорти. Після цього остання попросила всіх почекати. Приблизно через сорок хвилин вона повернулася із бланком житлового управління міськвиконкому, завіреного печаткою та підписами посадових осіб, в якому значилося, що від Дмитрієвої на рахунок початкового внеску за будівництво двокімнатної квартири прийнято 3 тис. доларів США.

Зазначений документ Дмитрієва додала до своєї заяви, пояснивши, що з розмови із Александровою дізналася, що і їй Максимова надає подібну послугу. Александрова ж познайомила її з цією жінкою через свою родичку Ульянову, яка живе в гуртожитку і якій Максимова також обіцяла допомогу у вирішенні житлової проблеми.

На питання слідчого, що змусило Дмитрієву звернутися до поліції, вона пояснила, що зробила це за наполяганням чоловіка, який вважає підозрілою довгу відсутність повідомлень із житлового управління. У житловому управлінні міськвиконкому Дмитрієва дізналася, що ніякого будівництва, зазначеного в документі, не ведеться і не планується.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики шахрайства.
2. Назвіть додаткові перевірочні дії, необхідні для вирішення питання про відкриття кримінального провадження, якщо наявних підстав недостатньо.
3. Складіть план початкових слідчих дій або перевірочних дій, визначте зміст завдання на проведення оперативно-розшукових заходів.

Інформація 2. У результаті допитів Александрової та Ульянової встановлено, що вони також передавали Максимовій на рахунок початкового внеску за квартиру відповідно 2 і 3 тис. доларів США.

Ульянова при цьому пояснила, що з Максимовою її познайомила Курдюмова, яка проживає у гуртожитку та зі слів якої вона знає, що Максимовій передавали гроші ще кілька людей з гуртожитку. Александрова та Ульянова також передали слідству віддрукувані на бланках житлового управління

міськвиконкому для поточного листування машинописні тексти про прийом грошей, завірені підписами, виконаними від імені керівника квартирного відділу та печаткою житлового управління міськвиконкому.

Завдання

1. На основі інформації 2 оцініть зібрані докази на даному етапі розслідування.
2. Доповніть план розслідування провадження.
3. Визначте зміст завдання, яке має надати слідчий органу дізнання.

Інформація 3. У результаті оперативно-розшукових заходів були встановлені ще п'ять осіб, які передали Максимовій різні суми грошей. Деяким із них остання давала відповідні розписки.

Секретар житлового управління міськвиконкому Купрейчик по фотографії впізнала Максимову і пояснила, що та часто заходила до неї й просила щонебудь надрукувати. Представлялася Максимова директором будівельної фірми «Житло». Тексти, які Купрейчик друкувала для Максимової, були якимись доповідями. Фірмові бланки житлового управління при цьому ніколи не використовувалися. Купрейчик повідомила також, що іноді по службовій необхідності покидала кабінет, залишаючи там Максимову одну.

У результаті проведення оперативно-слідчих заходів було встановлено місце проживання Максимової. Удома її не виявилось. Зі слів сусідів, тиждень тому Максимова кудись поїхала.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію.
2. Доповніть план розслідування кримінального провадження.

Інформація 4. У ході оперативно-розшукових заходів 15 травня Максимова була затримана в м. Вітебську. Провину в отриманні грошей шляхом шахрайства визнала частково.

Завдання

1. На основі інформації 4 складіть план допиту підозрюваної Максимової.
2. Прийміть тактичне рішення.
3. Оцініть виконану роботу і складіть план завершального етапу розслідування провадження.

Тема 6

Розслідування вимагання

План

1. Криміналістична характеристика вимагання.
2. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні вимагання.
3. Початкові слідчі дії при розслідуванні вимагання.
4. Наступні слідчі дії при розслідуванні вимагання.

1. Криміналістична характеристика вимагання

Вимагання в останні роки стало одним з найбільш розповсюджених злочинів і є одним із найбільш соціально небезпечних і поширених злочинів. На сьогоднішній день спостерігається не тільки кількісний ріст даної категорії злочинів, а й значні її якісні зміни – все більше ускладнюються способи вчинення вимагання: від простої вимоги під різноманітного роду погрозами видати гроші і цінності до витончених способів вилучення власності членами злочинних угруповань у комерційних структур та осіб, що займаються підприємницькою діяльністю.

Вимагання передбачає вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав або законних інтересів усіх осіб, пошкодження або знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому відомі чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберігати в таємниці (ст. 189 КК). Предметом вимагання можуть бути майно, гроші і цінності, права на майно, а також інші вимоги вчинення дій майнового характеру. Засобами вимагання можуть бути погроза насильством чи знищенням або ушкодженням майна; вимагач може погрожувати поширенням ганебних для потерпілого чи його близьких відомостей або інших відомостей, поширення яких може заподіяти істотну шкоду правам і законним інтересам потерпілого чи його близьких.

Вивчення та аналіз судово-слідчої практики свідчить про те, що для вимагання характерні такі **ознаки**, як високий ступінь латентності, організованість і ретельна підготовка злочинних дій, особливо в тих випадках,

коли вимаганням займаються злочинні групи, протидія слідству з боку заінтересованих осіб.

Вимагання – одна з форм організованої злочинності, яка може супроводжуватися захопленням заручників. Злочин ретельно готується, потенційна жертва всебічно вивчається: з'ясовуються її матеріальне становище, зв'язки, можливості здійснення тих чи інших цікавлячих злочинців дій, спосіб життя; виявлення сумнівних угод, актів одержання неправомірної вигоди, аморальних зв'язків і захоплень. Якщо передбачається захоплення заручників, заздалегідь підшукується місце для їх утримання, підбираються предмети, що можуть служити засобами залякування і катування заручників.

У криміналістичній характеристиці вимагання, насамперед, варто виділити інформацію про суб'єкта і жертву злочину, способи та обставини його вчинення.

За соціальним статусом **вимагачів** можна поділити на дві групи:

1. Явно кримінальні особи – особи, що вчиняють вимагання у вигляді промислу і розглядають даний вид злочинної діяльності як засіб існування (насамперед, це члени організованих злочинних угруповань).

2. Зовнішньо законослухняні громадяни – працівники комерційних та охоронних структур, банків, акціонерних товариств (вартові, експедитори, а інколи й керівники вказаних структур); студенти вищих навчальних закладів, коледжів, робітники підприємств; представники спортивних товариств (тренери, інструктори); працівники правоохоронних органів.

У переважній більшості вимагачами є представники чоловічої статі (99%) віком: до 18 років – 10 %; 18-25 років – 28 %; 26-30 років – 25 %; 31-35 років – 32 %; 41-50 років – 5 %. Серед них 75 % раніше засуджених, в основному за корисливо-насильницькі злочини.

Жертви вимагання також можуть бути поділені на дві груп:

1. Законослухняні громадяни, які, як правило, займаються комерційною діяльністю, але ними можуть бути і державні службовці, за родом своїх функцій пов'язані з керівництвом і розпорядженням майном, розподілом квот на експортно-імпортні операції, відведенням земель, орендних приміщень і т.п.;

2. Особи, діяльність яких носить протиправний характер, систематично чи епізодично порушують закон: службові особи, що отримують неправомірну вигоду, учасники незаконних і сумнівних угод, організатори фінансових

«пірамід», посередники у «відмиванні» грошей та ін.

Серед потерпілих за віковим складом найбільший відсоток становлять особи зрілого віку (30-45 років – 64 %), причому такий віковий розподіл потерпілих є найбільш характерним для злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями, оскільки в якості своїх жертв вони вибирають людей заможних. У багатьох випадках (понад 45 %) жертви були знайомі із вимагачами, раніше мали з ними спільний бізнес.

Способи здійснення вимагання дуже різноманітні. Найбільш поширеними **способами вимагання є:**

- пряма передача коштів, цінних паперів на пред'явника або майна потерпілого;
- переведення коштів на визначений вимагачами рахунок у банку;
- переоформлення на ім'я зазначених вимагачами осіб і передача їм документів, що дають право на майно: доручень на керування автомобілем із правом його продажу, заповітів, дарчих, договорів купівлі-продажу, генеральних доручень на право вчинення угод із нерухомістю тощо;
- оформлення на користь вимагачів строкових розписок або анулювання боргових розписок, отриманих потерпілим від третіх осіб;
- переадресування на ім'я зазначених вимагачами осіб цінних паперів, наприклад, векселів (індосамент);
- оплата нав'язаних послуг, виконуваних організаціями, контрольованими вимагачами, у сумі, що явно перевищує обсяг виконаних робіт;
- вимога на постачання сировини, матеріалів або встановлення каналів збуту готової продукції, виробленої потерпілими, на умовах вимагачів;
- прийняття на роботу зазначених вимагачами осіб за умови одержання ними зарплатні без виконання роботи;
- здача у оренду приміщення за невисоку платню;
- залучення жертви до азартної гри;
- згода на фінансування її ризикованої угоди з наступними, явно нездійсненими для боржника умовами повернення боргу.

Обравши жертву злочину, вимагачі пред'являють їй свої вимоги. Це можуть бути пропозиція «взяти під охорону» належний жертві об'єкт із виплатою вимагачам щомісячної винагороди; фіктивне зарахування на посаду

одного із вимагачів; передача пакета акцій; доручення на розпорядження рахунком у банку і т.п. При відмові жертви вона одержує «попередження», наприклад, підпалюється один із належних їй торгових об'єктів, здійснюється вибух автомобіля, жертву б'ють у під'їзді, вдома чи на вулиці і т.п. Крайніми заходами впливу можуть стати захоплення в заручники самої жертви чи когонебудь з її близьких, катування заручника і навіть вбивство його для залякування інших потенційних жертв.

Найбільш витончені способи вчинення даного виду злочину характерні для діяльності організованих злочинних груп, коли вимагаються величезні суми грошей або значні цінності, потерпілих викрадають, а їх близьких беруть в заручники, зав'язуються корумповані зв'язки з працівниками правоохоронних органів, органів влади і управління. Своєрідність структури організованих груп вимагачів полягає в тому, що вона найчастіше складається з декількох відносно самостійних підгруп – «бойових загонів», діяльність яких координує організатор і наближені до нього активні члени злочинного угруповання. Вони розробляють плани злочинних акцій (оцінюють матеріальне положення потерпілого, визначають суму, яку слід від нього вимагати, і порядок її передачі, здійснюють добір виконавців, виходячи з можливого опору з боку потерпілого та ін.), розподіляють злочинний прибуток, координують злочинну діяльність учасників, виробляють правила поведінки учасників групи і стежать за їхнім виконанням, встановлюють потрібні зв'язки. Як правило, вони ні в яких злочинних акціях безпосередньо не беруть участі; у випадку провалу рядові вимагачі, тобто виконавці, їх не видають, а якщо організатори відомі правоохоронним органам, то не дають проти них ніяких показань. У зв'язку з цим організатори та основне ядро групи залишаються непокараними і продовжують злочинну діяльність.

У криміналістичній характеристиці вимагань **місцем учинення злочинного діяння** виступають: місце, де висловлювалися та здійснювалися погрози (для організованих злочинних груп характерний вивіз потерпілих у спеціально підготовлені для цього місця (наприклад, у підвали окремо розташованих будинків тощо); місце, де відбулося викрадення потерпілих (якщо таке мало місце) і де вони утримувалися; місце передачі грошей (найчастіше воно збігається з місцем роботи потерпілого – ринки, магазини, різноманітні торговельні майданчики, офіси приватних фірм; у таксистів і осіб, що

займаються перевезенням вантажів, гроші вимагали в автомобілі); місце повернення викрадених людей; місце знищення майна потерпілих; місце затримання вимагачів.

2. Підстави відкриття кримінального провадження та обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при розслідуванні вимагання

Типові обставини, що підлягають встановленню і доведенню при розслідуванні вимагань:

– **за суб'єктом злочину** – хто вчинив злочин, його співучасники (організатор, виконавці, пособники), чи вчинялися ними (ним) раніше розкрадання чи вимагання, як характеризуються особи вимагачів;

– **за суб'єктивною стороною** – наявність попередньої змови, приналежність до організованої злочинної групи, що систематично вчиняє навмисні злочини проти власності;

– **за об'єктом злочину** – хто став жертвою вимагання, у чому склалися вимоги вимагачів, чи були вони виконані, чи не призвели вони до порушення жертвою закону; розмір і характер заподіяного вимаганням збитку, шкоди здоров'ю жертви чи його близьким; у чому виразилося обмеження особистих і майнових прав жертви в результаті вимагання;

– **за об'єктивною стороною** – спосіб вимагання: характер і зміст погроз, форма і ступінь їх реалізації; зміст вимог вимагачів, умови їх задоволення; чи було здійснено захоплення заручників, кого саме; де і як довго вони утримувалися, чи піддавалися фізичному насильству, якому і як; як були звільнені.

Підставами до відкриття кримінального провадження можуть бути заява особи, яка зазнала вимагання, її близьких чи знайомих, повідомлення службових осіб державних органів або громадських організацій, повідомлення у засобах масової інформації, а також безпосередня ініціатива правоохоронних органів.

Типові версії:

- вимагання дійсно мало місце;
- інсценування вимагання.

Якщо в повідомленні містяться дані про захоплення заручника і вони підтверджені перевіркою, усі наступні дії спрямовані на встановлення місцезнаходження заручника і його звільнення.

Вихідними для планування розслідування можуть бути наступні ситуації:

1. Отримана інформація свідчить про злочинні дії вимагачів, ще не доведених до кінця: сформульовано визначені вимоги вимагачів, висловлені погрози чи вже розпочаті дії насильницького характеру.

2. Вимагання здійснене, але жертва не звертається в правоохоронні органи.

3. Вимагання здійснене, носить триваючий характер, що спонукає потерпілого заявити про це в правоохоронні органи.

4. Про факт вимагання стало відомо з оперативних джерел, а потім жертва підтвердила його в неофіційному порядку.

Перша і третя ситуації вимагають оперативного реагування: вжиття невідкладних заходів по припиненню злочинних дій вимагачів, звільненню заручників, якщо було їх захоплення, організації затримки вимагачів на «гарячому».

Друга і четверта ситуації дозволяють більш ретельно вивчити особи вимагачів і жертви, з'ясувати і всебічно проаналізувати мотиви і мету вимагачів. Слідчий має можливість з більшим ступенем деталізації скласти план початкових слідчих дій і визначити коло і завдання оперативно-розшукових заходів. При цьому він повинен мати на увазі можливість відмови потерпілого підтвердити факт вимагання зі страху перед злочинцями чи через розголос власних протиправних чи аморальних дій, поведінки. У четвертій ситуації варто передбачити такі дії й оперативні заходи, що мають спонукати потерпілого дати офіційну інформацію про скоєний по відношенню до нього злочин.

У плані розслідування варто передбачити заходи для виявлення предмета вимагання, знарядь і засобів злочину:

- вогнепальної і холодної зброї; вибухових пристроїв, вибухових речовин;
- засобів фізичного впливу на потерпілого;
- документів погрозливого чи іншого змісту;
- грошей, цінностей чи іншого майна, що були предметом вимагання;
- аудіо записів переговорів жертви з вимагачами, зроблених з ініціативи потерпілого чи зроблених злочинцями і використаних ними для спонукання жертви виконати їх вимоги;
- медичних документів, що підтверджують заподіяння потерпілому побоїв, катувань чи іншої фізичної шкоди здоров'ю.

3. Початкові слідчі дії при розслідуванні вимагання

Початкові слідчі дії плануються в залежності від ситуації, у якій відкрите кримінальне провадження.

Коли отримана інформація про захоплення заручника, то насамперед, проводиться операція по його звільненню і захопленню осіб, які його охороняють й інших учасників злочину. Такі операції проводяться, як правило, спеціальними підрозділами без участі слідчого, чи за його участю відразу ж після затримки злочинців.

Якщо надійшла заява про розпочаті вимагачами дії, тобто, про ще не закінчений злочин чи про триваюче, багаторазове вимагання, і перевірка показала його вірогідність, початковою слідчою дією буде допит заявника, у ході якого з'ясовується:

- чи відомі заявнику особи вимагачів, хто вони, у яких відносинах з ними він знаходився до пред'явлення до нього вимог вимагачами; якщо їх особи заявнику невідомі, то кого і за якими ознаками він може підозрювати у вимаганні;

- як, за яких обставин і яким чином заявнику були передані вимоги вимагачів, у чому вони полягають, чи реальні домагання вимагачів;

- чи є у заявника предмет вимагання, як він опинився у його власності чи володінні, розпорядженні, у чому полягають його права на предмет вимагання;

- які відомості погрожують розголосити злочинці (потерпілий може відмовитися повідомити зміст цих відомостей із причин особистого, інтимного порядку чи послатися на комерційну таємницю і т.п. Задача слідчого полягає в тому, щоб, не вдаючись у цьому випадку в зміст відомостей, одержати в загальній формі інформацію про їх ганебний характер чи причини конфіденційності);

- як і при яких обставинах було здійснене захоплення і звільнення заручника, які засоби насильства застосовували злочинці, які наслідки перебування в якості заручника;

- яким чином злочинці вимагають передати їм предмет посягання, коли це повинно відбутися, де і т.д.

Якщо злочин не закінчений чи є триваючим, після допиту потерпілого необхідно провести захоплення злочинців на «гарячому». У цих випадках створюється слідчо-оперативна група і проводяться:

- підготовка технічних засобів контролю за діями вимагачів і фіксації

факту передачі предмета вимагання чи документів, що засвідчують перехід права власності;

- інструктаж потерпілого про дії при зустрічі з вимагачами, користування звукозаписною апаратурою, поводження в момент захоплення злочинців на «гарячому»;

- вживання заходів по блокуванню шляхів відходу злочинців і нейтралізації їх можливого опору в момент затримання;

- підготовка предмета вимагання (переписування номерів купюр, нанесення невидимих міток на предмет, відділення частини упакування для наступного встановлення приналежності частини цілому, виготовлення муляжу предмета – грошової чи речової «ляльки»);

- забезпечення безпеки потерпілого, його співробітників і членів його родини як у момент затримки, так і після, у ході розслідування.

Затримані вимагачі обшуковуються особами тієї ж статі, об'єкти, що викривають їх (предмет вимагання, документи, аудіокасети з записами погроз і т.п.) вилучаються і обов'язково вказуються та описуються в протоколі обшуку. Спроби вимагачів позбутися від доказів повинні бути припинені, викинуті об'єкти, на яких могли залишитися сліди рук, запах, мікрооб'єкти вилучаються і фіксуються в протоколі затримки та обшуку.

Затримані негайно допитуються, паралельно з допитом може проводитися обшук у їх житлі чи за місцем роботи.

При допиті вимагача з'ясовуються його особа, місце служби, проживання і наступні обставини:

- як, коли, у кого виник намір вчинити злочин, чим керувалися злочинці у виборі жертви, у яких відносинах з нею знаходилися;

- якщо ділових чи інших зв'язків з жертвою раніше не було, то якою інформацією керувалися злочинці, плануючи вимагання, від кого була отримана ця інформація;

- які матеріальні вигоди розраховували одержати злочинці, як передбачалося їх розділити;

- яким мало бути вимагання – одноразовим чи триваючим;

- у чому полягали погрози вимагачів, чи були вони приведені у виконання, ким, коли, у яких умовах, які були їх наслідки; яким чином погрози

доводилися до відома жертви;

- якщо планувалося захоплення жертви чи інших заручників, то чи було воно здійснене і як; хто був захоплений, де, як довго й у яких умовах утримувався; хто охороняв заручника; як було здійснено саме захоплення, як і де були задоволені вимоги злочинців;

- ким і при яких обставинах була здійснена передача злочинцям необхідного майна, цінностей, де вони знаходяться зараз.

У якості свідків у справі можуть фігурувати люди, щодо яких, крім жертви, висловлювалися погрози вимагачем:

- члени родини потерпілого, інші особи, з якими потерпілий знаходився в ділових, дружніх та інтимних зв'язках, розголосити які погрожували злочинці;

- особи, у яких потерпілий позичав гроші, призначені для вимагачів, чи ті, хто на прохання потерпілого повинен був зробити які-небудь дії на користь вимагача;

- боржники потерпілого, змушені раніше обумовленого терміну повернути йому борг чи відсотки за позикою;

- очевидці захоплення заручника, свідки передачі злочинцям цінностей чи посередники між злочинцями і потерпілим.

У результаті огляду місця, де перебував заручник, можуть бути виявлені предмети, що слугували знаряддями катувань; сліди, за якими можливо встановити кількість і особистість тих, хто здійснював охорону заручника чи брав участь у застосуванні до нього фізичного впливу; предмети, залишені злочинцями і т.п.

5. Наступні слідчі дії при розслідуванні вимагання

На цьому етапі розслідування здійснюється допит обвинувачуваного, зміст якого відповідає змісту допиту підозрюваного.

Якщо зовнішність злочинця для жертви залишилася невідома, можливе пред'явлення винного для впізнання за ознаками голосу і мови. Жертві можуть пред'являтися для впізнання ділянки місцевості чи приміщення, де відбувалися її зустрічі зі злочинцями, чи де вона перебувала, чи де передавався предмет вимагання. Посередник, якщо їм була випадкова особа, яка не виступала в ролі співучасника і не припускала, що вона бере участь у злочинних діях, може брати

участь у пред'явленні для впізнання в якості особи, яка пізнає, при впізнанні осіб, предметів, приміщень і ділянок місцевості.

Крім фоноскопичної експертизи, в справі можуть бути проведені різні криміналістичні експертизи: дослідження слідів рук на предметах вимагання, слідів зубів на харчових продуктах; експертизи речовин і матеріалів.

При наявності листування між жертвою і злочинцями можливе проведення почеркознавчої, авторознавчої і техніко-криміналістичної експертиз документів. У деяких випадках важливий доказовий матеріал можуть дати ґрунтознавча і біологічна експертизи.

Контрольні питання

1. Криміналістична характеристика вимагання.
2. Особливості відкриття кримінального провадження і обставини, що підлягають встановленню у справах про вимагання..
3. Типові ситуації початкового етапу розслідування і програма дій слідчого.
4. Особливості тактики початкових слідчих дій.
5. Типові джерела інформації про вчинення вимагань.
6. Особливості призначення експертиз під час розслідування вимагань.
7. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні вимагань.

Тести по темі

1. Хто є вимагачем?

- 1) особа, яка вимагає майнових прав;
- 2) особа, яка вимагає неправомірну вигоду;
- 3) особа, яка просить гроші у борг;
- 4) особа, яка пропонує купити певне майно, добуте злочинним шляхом.

2. Які типові слідчі ситуації при розслідування вимагання?

- 1) отримана інформація про те, що особі запропоновано купити певне майно, добуте злочинним шляхом;
- 2) отримана інформація про те, що особі погрожують насильством з мотивів помсти;
- 3) отримана інформація про те, що потерпілому пред'явлені вимоги про протиправну передачу майна;

4) отримана інформація про те, що особі запропоновано віддати певне майно, за деякі послуги.

3. Які слідчі дії проводяться з обвинуваченим у справах про вимагання з метою уточнення обставин передачі предмета злочинного посягання?

- 1) слідчий експеримент;
- 2) експертизи відносно психічного стану обвинуваченого;
- 3) обшук за місцем роботи обвинуваченого;
- 4) пред'явлення для впізнання потерпілому обвинуваченого.

4. З якої слідчої дії зазвичай починають розслідування вимагання?

- 1) призначення судово-фоноскопичної експертизи;
- 2) огляд місця події;
- 3) допит потерпілого;
- 4) огляд потерпілого;
- 5) всі відповіді правильні.

5. Яке з перерахованих припущень є загальною типовою версією, що висувається на початку розслідування вимагання?

- 1) вимагання здійснене особою, що добре знала потерпілого;
- 2) вимагання здійснене особою, раніше судимою за аналогічні злочини;
- 3) вимагання здійснене організованою злочинною групою;
- 4) вимагання здійснене при обставинах, вказаних в заяві;
- 5) всі відповіді правильні.

6. Підготовка до затримання вимагача включає наступні дії:

- 1) освідкування і огляд одягу потерпілого;
- 2) огляд предмету вимагання, який заявник повинен буде передати злочинцям; організація спостереження за місцем майбутнього затримання;
- 3) огляд майбутнього місця затримання; освідкування і огляд одягу потерпілого;
- 4) організація спостереження за місцем майбутнього затримання; освідкування і огляд одягу потерпілого;
- 5) всі відповіді правильні.

7. Які слідчі дії проводяться при ситуації, коли вимагання носить систематичний характер і злочинці невідомі?

- 1) доручення органам дізнання про прослуховування і звукозапис телефонних переговорів;

2) допит заявника; огляд предмету вимагання, який буде переданий вимагачу; затримання вимагача на місці злочину;

3) огляд предмету вимагання, який буде переданий вимагачу; допит заявника; доручення органам дізнання про прослуховування і звукозапис телефонних переговорів;

4) призначення судово-фоноскопичної експертизи; огляд предмету вимагання, який буде переданий вимагачу; допит заявника;

5) всі відповіді правильні.

8. Які експертизи не типові для розслідування вимагання?

1) судово-трасологічні;

2) судово-почеркознавчі;

3) судово-фоноскопичні;

4) судово-психіатричні;

5) техніко-криміналістичне дослідження документів.

9. Які слідчі дії у справах про вимагання проводяться, зазвичай, на наступному етапі розслідування?

1) пред'явлення для пізнання;

2) допит підозрюваного;

3) призначення судово-фоноскопичної експертизи;

4) допит двох і більше вже допитуваних осіб;

5) обшук за місцем роботи.

10. З якого моменту вимагання вважається вчиненим?

1) з моменту, в який потерпілий погодився виконати вимоги вимагача;

2) з моменту, коли потерпілий вивіз майно до місця, вказаного злочинцями;

3) з моменту, коли було передано протиправну вимогу;

4) з моменту, коли злочинець заволодів майном.

11. Які дії входять до способу вчинення вимагання?

1) таємне викрадення майна;

2) відкрите викрадення майна;

3) насильницьке вилучення майна;

4) вимога передати майно.

12. Що, крім майна, може виступати як предмет вимагання?

1) право на житло;

- 2) право на отримання медичної допомоги;
- 3) право освіти;
- 4) право на віросповідання.

13. Що є місцем вчинення вимагання?

- 1) місце, де було висловлено протиправну вимогу;
- 2) місце, де знаходиться майно, яке вимагається;
- 3) місце, куди необхідно доставити майно;
- 4) місце, де знаходяться злочинці.

14. Які види судових експертиз найчастіше призначаються при розслідуванні вимагань?

- 1) судово-медична;
- 2) почеркознавча;
- 3) матеріалознавча;
- 4) хімічна.

15. Хто є потерпілим від вимагання?

- 1) партнери по бізнесу;
- 2) сусіди власника майна;
- 3) власник майна;
- 4) родичі власника майна.

16. Які типові матеріальні сліди залишаються при вчиненні вимагання?

- 1) записка з вимогою передачі майна;
- 2) сліди пальців рук;
- 3) сліди транспортних засобів;
- 4) сліди знарядь злому.

17. Які обставини підлягають встановленню у справі про вимагання?

- 1) хто вчинив вимагання;
- 2) коли конкретно вперше була пред'явлена вимога вимагачами;
- 3) чи супроводжувалось вимагання іншими злочинами, якщо так – то якими;
- 4) всі відповіді правильні.

18. Яка послідовність проведення слідчих дій після затримання вимагача?

- 1) обшук місця роботи вимагача, допит осіб, які можуть його охарактеризувати;

- 2) особистий обшук, допит затриманого;
- 3) обшук місця проживання знайомих вимагача, їхній допит;
- 4) встановлення зв'язків вимагача, допит свідків.

19. Під час розслідування вимагання потерпілому Савіну пред'явили для впізнання Марченко серед двох інших чоловіків. Марченко був впізнаний як вимагач. У вступній частині протоколу впізнання відносно пред'явлених осіб було відмічений їх рік народження та адреса проживання. У суді цей протокол був виключений з сукупності доказів. У чому була допущена помилка слідчим при складанні протоколу?

- 1) у протоколі треба було вказати, що обвинувачений та статисти не знайомі;
- 2) у протоколі слід було вказати, що всі особи не відрізняються по зовнішності;
- 3) у протоколі необхідно ретельно описати зовнішність та одяг всіх осіб, які пред'являються для впізнання;
- 4) у протоколі необхідно вказати, чи проводилась фото-, відеозйомка.

20. Яку експертизу призначають для дослідження аудіокасети, вилученої з автовідповідача телефону потерпілого і в якій записана усна мова вимагача з вимогою про передачу грошей?

- 1) фоноскопична;
- 2) технічна;
- 3) експертиза промислових виробів;
- 4) техніко-криміналістична експертиза аудіо касет.

Задачі по темі

Задача №1

21 вересня 2016 року слідчому міського відділу поліції Сергееву В.Т. стало відомо, що один із співробітників фірми «Вятка», гр. Новосицький Ю.Р., неодноразово шантажував гр. Шагина В.С, вимагаючи від нього передачі майна у вигляді двох комп'ютерів і портативного ксерокса для фірми «Рінгвест», обіцяючи, що інакше його дружині гр. Шагиної М.І. стане відома конфіденційна інформація, що стосується його особистого, інтимного життя і багаторічному співжитті з гр. Івіноюю М.Н. У розмові гр. Шагина В.С. з гр. Новосицьким Ю.Р. була призначена конкретна дата передачі майна останньому – 27 вересня 2016 р.

За комп'ютерами і ксероксом гр. Новосицький Ю.Р. приїде разом з другом гр. Вельчинським К.І. на своїй машині «Мерседес-320».

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення затримання підозрюваного (підозрюваних).
3. Складіть план проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №2

22 вересня 2016 р. оперативний працівник міського відділу поліції Седов К.С, одержавши інформацію про незаконні дії гр. Ребусова Ю.Р. – директора ТОВ «Експерт-300» – зібрав документи, що дозволяють притягати останнього до кримінальної відповідальності. Коли до директора в черговий раз прийшов з проханням співробітник ТОВ «Експерт-300» гр. Філатов В.Я., то він непомітно записав його вимоги про надання неправомірної вигод в сумі 1000 доларів США за переведення на іншу роботу. Цю запис гр. Філатов В.Я. приніс оперативному працівнику поліції Седову К.С.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №3

21 грудня 2016 р. в міський відділ поліції надійшов анонімний дзвінок. Невідомий повідомив, що 47-річну жінку вже декілька днів насильно тримають в кв. 34 буд. 12 по вул. Братевській. За вказаною адресою виїхала група негайного реагування поліції, жінку звільнили.

Як встановило слідство, ще 15 грудня 2016 р. власницю квартири гр. Лоциліну К.К. викрали четверо чоловіків. Вони привезли жертву на Братевську вулицю., зв'язали її і жорстоко били, вимагаючи, щоб вона віддала їм свою трикімнатну квартиру. Злочинці також винесли з квартири цінності – 140 тис. грн., відеокамеру, відеомагнітофон та інші цінні речі.

Завдання

1. Визначте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №4

Ввечері 18 листопада 2016 р. гр. Долбін Д.Д., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, виїжджав з території приватного підприємства «Омега-30» і ненавмисно пошкодив стоячий поряд легковий автомобіль «Мерседес-300» 1995 року випуску. Через деякий час з'явився власник пошкодженого автомобіля з двома своїми приятелями, які витягнули з машини ВАЗ-2104 гр. Долбіна Д.Д., нанесли декілька сильних ударів. Від гр. Долбіна Д.Д. тут же зажадали компенсації за нанесення матеріальної і моральної шкоди. Потрібної суми у гр. Долбіна Д.Д. не було, її появи теж не передбачалося, що він і спробував пояснити. Ті не стали звертатися по допомогу до правоохоронних органів і вирішили вибити гроші самі. Гр. Долбіна Д.Д. відтягнули в порожній контейнер, що стояв недалеко, і продовжили побиття. Закінчивши, троє товаришів пішли, залишивши винуватця дорожньо-транспортної події замкнутим в контейнері. Його тримали там четверо діб, постійно б'ючи і вимагаючи все більшу суму. Заручника зрідка годували. Про те, що в контейнері на Бакалійній вул. незаконно утримується людина, оперативний працівник міського відділу поліції Іванов І.Ж. дізнався в ході проведення оперативно-розшукових заходів.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №5

У травні-вересні 2016 р. члени Слободського організованого злочинного угруповання займалися вимаганням грошей у власників автозаправних станцій. Кожного місяця два члени угруповання приїжджали до бухгалтера або безпосередньо до власника автозаправної станції і вимагали від 1000 до 2000 доларів США. У разі відмови від сплати необхідної суми власника жорстоко били або викрадали когось із членів сім'ї власника. Повідомлення про злочинні дії надходили до міського відділу поліції по телефону одночасно з трьох місць. Однак встановити точні дані про осіб, що дзвонили, не вдалося.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих (розшукових) дій та інших заходів з розслідування справи.

Задача №6

У травні 2016 р. гр. Судін С.С. створив АТ «Благодійний центр», основною діяльністю якого є купівля-продаж квартир у населення, що стала згодом прикриттям кримінальної діяльності злочинної групи у складі гр. Судіна С.С., гр. Дурова Д.Д., гр. Орова О.О. і гр. Птіцина П. П.

Ролі розподілялися наступним чином: гр. Судін С.С. був організатором злочинної діяльності всієї групи, при цьому він розробляв плани нападів на громадян, керував членами групи, надаючи гр. Дурову Д.Д. і гр. Орову О. О. отримували інформацію про адреси потерпілих, вивозив їх на місця підготовки злочинів для ознайомлення з обстановкою і самими потерпілими; гр. Орову О.О. підшукував осіб, які мали наміри продати квартири, доповідав про них гр. Судін С.С, який організовував напади на цих осіб з метою заволодіння квартирами і коштами, виступав в якості керівника групи, перевозячи учасників групи до місць вчинення злочинів на належному йому автомобілі «Мерседес-230»; гр. Птіцин П.П. придбав для групи пістолет «ГТ» та 12 патронів до нього, стежив за технічним станом зброї; гр. Оров О.О. і гр. Дуров Д.Д. за вказівкою гр. Судіна С.С. за грошову винагороду здійснювали вбивства громадян, у тому числі і з використанням вогнепальної зброї.

У травні 2016 р. гр. Оров О.О. від свого знайомого гр. Спритніна Л.Л. дізнався про його намір продати свою квартиру, повідомив про це гр. Судіну С.С. Останній намагався схилити самотнього гр. Спритніна Л.Л. на укладення договору купівлі-продажу квартири, але зробити цього не зміг і прийняв рішення про вбивство потерпілого з метою заволодіння його квартирою, з метою її подальшого продажу.

12 травня 2016 р. гр. Судін С.С. направив гр. Орова О.О. та гр. Дурова Д.Д. до гр. Спритніна Л.Л. Гр. Оров О.О., увійшовши до квартири, два рази вистрілив у гр. Спритніна Л.Л. з пістолета «ГТ», завдавши йому тяжку шкоду здоров'ю, а гр. Дуров Д.Д. накинув гр. Спритніну Л.Л. на шию мотузку і задушив його. Після цього труп гр. Спритніна Л.Л. вивезли до лісу в Подільський район. Гр. Оров О.О. забрав паспорт гр. Спритніна Л.Л. і передав його гр. Судіну С.С. Гр. Судін С.С. в період з 12 по 17 травня 2016 р. виготовив підроблене доручення, згідно з яким гр. Спритнін Л.Л. передає йому право приватизації та продажу належної йому квартири. Потім, використовуючи викрадений паспорт і підроблену

довіреність, він, виступаючи як довірена особа гр. Спритніна Л.Л., оформив відповідну заяву і договір передачі квартири у свою власність. 18 травня 2016 р. незаконно оформив приватизацію квартири, отримавши свідоцтво на право власності житла потерпілого.

Продовжуючи злочинну діяльність групи гр. Судін С.С. у липні 2016 р. знайшов квартиру, де проживав гр. Морозов О.О. З метою заволодіння зазначеною квартирою гр. Судін С.С. схилив його до укладення договору купівлі-продажу квартири з правом довічного проживання. Не бажаючи виконувати взяті на себе зобов'язання, гр. Судін С.С. в серпні 2016 р. приймає рішення про вбивство гр. Морозова О.О. і гр. Чітайлова М.М., який за договором з фірмою гр. Судіна С.С. доглядав за паралізованим гр. Морозовим О.О.

На виконання злочинного наміру гр. Судін С.С. спільно з гр. Оровим О.О. і гр. Дуровим Д.Д. прибули 12 серпня 2016 р. на автомобілі гр. Судіна С.С. «Мерседес-230» до будинку гр. Морозова. Судін С.С. залишився в машині, а гр. Оров О.О. і Дуров Д.Д. проникли у квартиру. Гр. Оров О.О. двома пострілами з пістолета «ГТ» вбив гр. Чітайлова М.М., а Дуров Д.Д. накинув мотузку на шию гр. Морозова О.О. та задушив його. 20 серпня 2016 р. гр. Судін С.С., гр. Дуров Д.Д., гр. Птіцин П.П. і гр. Оров О.О. були затримані співробітниками міського відділу поліції.

Завдання

1. Складіть план проведення початкових слідчих (розшукових) дій по всіх епізодах злочинної діяльності.

Задача №7

22 жовтня 2016 р. о 15 год 30 хв. підприємцю гр. Сенегіну К.К., що займається торговим бізнесом, надійшов телефонний дзвінок: «Твій син у нас. Хочеш побачити його живим, готуй 200 тис. доларів США». Злочинці дзвонили три рази, щоразу сума викупу змінювалася, а врешті вони вимагали 300 тис. доларів США.

За декілька годин до цього дзвінка сина бізнесмена, 20-літнього студента четвертого курсу Міжнародного філософського університету дійсно викрали. У квартиру, яку він знімав в буд. №93 по вул. Мирній увірвалися кілька чоловіків. Свою жертву вони відвезли в заздалегідь підготовлене місце в м. Видне.

До операції по встановленню місцезнаходження заручника була задіяна слідчо-оперативна група.

Завдання

1. Визначте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та оперативно розшукових заходів

Задачі №8

Інформація 1. 11 травня у чергову частину міського відділу поліції м. М від адміністрації установи «Белпроект», розташованого по пр-ту Машерова, 23 надійшло повідомлення про те, що у ТОВ «Спектр», що орендує у них приміщення, виникла пожежа. Директор ТОВ «Спектр» Гриньов госпіталізований з тілесними ушкодженнями. У ході огляду місця події встановлено, що ТОВ «Спектр» займає три кімнати на першому поверсі будівлі. Кабінет директора розташований в кінці коридору. На вхідних дверях кабінету видимих пошкоджень зовні немає, замок знаходиться в робочому стані. Телефонний дріт, що веде в кабінет, обірваний. У самому приміщенні виявлені розбитий телефон, факс, телевізор, на підлозі розкидані обвуглені і обпалені документи, крісло і журнальний столик пошкоджені вогнем. На письмовому столі, на підлозі біля нього, а також біля вхідних дверей є сліди крові. У ході огляду виявлено та вилучено безліч відбитків пальців рук.

Згідно з повідомленням, отриманим з медичної установи, Гриньову поставлений наступний початковий діагноз: забита рана голови без ушкоджень частин склепіння черепа, струс головного мозку, що спричинило втрату свідомості, численні побої. За станом здоров'я Гриньов пояснення з приводу того, що сталося, дати не може.

Зі слів охоронця будівлі Твердова встановлено, що близько 19 години він побачив, що з кабінету директора ТОВ «Спектр» йде дим. Твердов викликав пожежників, а сам побіг до кабінету, де виявив лежачого на підлозі без свідомості Гриньова, на обличчі якого була кров. Охоронець витягнув постраждалого в коридор і викликав швидку допомогу. Також Твердов показав, що за його зміну в ТОВ «Спектр» прийшло 6-7 осіб. Останніми заходили троє чоловіків. Прикмети їх він назвати не може, хоча, як йому здається, один з них був кавказької національності.

У ході опитування співробітників ТОВ «Спектр» причину того, що сталося встановити не вдалося.

Дружина Гриньова пояснила, що останнім часом чоловік нервував. Одного разу вона почула, що він розмовляє по телефону. Їй здалося, що чоловікові хтось погрожував. Причину того, що сталося вона пов'язує тільки з роботою чоловіка.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної структури вимагання.
2. Сформулюйте початкові слідчі версії.
3. Складіть початковий план розслідування кримінального провадження.
4. Розкрийте зміст тактичної операції із затримання вимагача на гарячому.

Інформація 2. У ході оперативно-слідчих заходів встановлено, що ТОВ «Спектр» займається продажем комп'ютерної техніки. Засновниками ТОВ є Гриньов і Птіцин. За наймом там працюють бухгалтер Сазонова, інженери Уткін і Лебедев, завідувач складом Медведєв і водій Лісоєв. У січні Птіцин з числа засновників товариства вибув. Відповідні розрахунки з ним були зроблені.

14 травня Гриньов дав свідчення з приводу того, що сталося. Так, він пояснив, що 11 травня, близько 19 години, до нього в кабінет зайшли троє хлопців, на вигляд 24-28 років, один з них кавказької національності. Двоє інших – високі, світловолосі, з короткими стрижками, одягнені в куртки і джинси. Особливих прикмет не помітив. До цього часу співробітники ТОВ «Спектр» розійшлися, і він був один. Один з невідомих чоловіків запитав, коли Гриньов збирається розраховуватися. Про які розрахунках йдеться, потерпілий не розумів, їх він не знав і сказав їм про це. Тоді кавказець вдарив Гриньова чимось по голові, і він втратив свідомість.

Те, що сталося, потерпілий пов'язує з телефонними дзвінками до нього додому і на роботу, які почалися з квітня. Той, хто дзвонив вимагав у Гриньова гроші, погрожуючи в іншому випадку розправою. Голос був незнайомим. У скоєнні злочину потерпілий нікого не підозрює.

З приводу залишення роботи Птіциним Гриньов пояснив, що той вирішив відкрити власну справу. Статутний фонд і прибуток були при цьому розділені, що підтверджується документами.

Завдання

1. Проаналізуйте зібрані по справі докази і визначте, як може скластися слідча ситуація на даному етапі розслідування кримінального провадження.
2. Сформулюйте слідчі версії щодо осіб, які могли вчинити злочин.
3. Складіть план подальшого розслідування кримінального провадження.

Інформація 3. 15 травня в міський відділ поліції звернувся завідуючий складом ТОВ «Спектр» Медведєв і повідомив, що вранці до нього на роботу зайшли двоє чоловіків кавказької національності і вимагали до 17 травня віддати їм 5000 доларів США, погрожуючи в іншому випадку підпалити склад, а з самим Медведєвим розправитися так само, як з Гриньовим. 16 травня вранці Медведєву повинні були подзвонити для уточнення часу та місця передачі грошей.

17 травня при отриманні від Медведєва грошей був затриманий ніде не працюючий, що мешкає без реєстрації Гудіашвілі. Медведєв пояснив, що Гудіашвілі бачить вперше. Гриньов також не впізнав затриманого.

Завдання

1. Проаналізуйте інформацію 3 та оцініть зібрані по справі докази.
2. Визначте тактичні прийоми, які повинен застосувати слідчий для дачі Гудіашвілі правдивих показань.
3. Складіть план подальшого розслідування кримінального провадження.

Інформація 4. Гудіашвілі на допиті показав, що його попросив взяти гроші у Медведєва його знайомий Отуджієв, що займається торгівлею на ринку.

Отуджієв був затриманий. Гриньов і Медведєв впізнали цю особу, яка була директора ТОВ «Спектр» і вимагала гроші на складі. Отуджієв зізнався у побитті Гриньова і вимаганні грошей у Медведєва. Також він пояснив, що зробив це на прохання якогось Смирнова, з яким нещодавно познайомився. Останній попросив допомогти повернути борг, сказавши, що його друга, який раніше працював в одному з ТОВ «Спектр», обдурили і не заплатили за роботу. 11 травня Отуджієв, Смирнов і ще один невідомий хлопець зайшли в кабінет до Гриньова і стали вимагати гроші. Той їм відмовив. Тоді Отуджієв вдарив його, а Смирнов розбив телефон і підпалив папери. Через кілька днів Отуджієв приїхав з такою ж вимогою до Медведєва на склад.

У цей же день Смирнов був затриманий у себе в квартирі. Гриньов упізнав і його. Смирнов зізнався у скоєнні злочину і сказав, що зробив це на прохання Птіцина. Останній, зі слів допитуваного, сказав, що Гриньов повинен йому багато грошей. За послугу Птіцин пообіцяв Смирнову половину боргу.

Завдання

1. Проаналізуйте інформацію 4, складіть план допиту Птіцина.
2. Оцініть зібрані по справі докази і прийміть тактичне рішення.
3. Складіть план закінчення розслідування кримінального провадження.

Задача №9

Інформація 1. До чергової частини міського відділу поліції м. В звернувся громадянин Єгоров із заявою про те, що 28 вересня 2016 р. йому зателефонували і вимагали сплатити 250 доларів США за торгове місце на ринку, де з недавнього часу працював. За невиконання цієї вимоги невідома особа погрожувала йому заповіданням тілесних ушкоджень.

Завдання

1. Визначити організаційні і тактичні заходи щодо розслідування кримінального провадження.
2. Складіть план допиту Єгорова.

Інформація 2. У ході допиту Єгоров пояснив, що працює в якості індивідуального підприємця близько місяця. Має на ринку торгове місце з реалізації аудіотехніки. Ні з ким не мав конфліктних ситуацій. До 28 вересня йому кілька разів невідомі особи телефонували і натякали, що за «дах» на ринку необхідно платити. Підприємець не сприйняв дані натяки серйозно. 27 вересня в розмові по телефону з підприємця вимагали 250 доларів США, які він повинен передати 18 квітня. У разі невиконання вимоги невідома особа загрожувала створити проблеми в роботі на ринку, а також «забезпечити перебування на лікарняному ліжку». Хто прийде за грошима, і в який час – невідомо.

Завдання

1. Складіть план подальшого розслідування кримінального провадження.
2. Визначте процесуальні дії, які необхідно провести з Єгоровим, виходячи з його показань, складіть план слідчих дій.
3. Назвіть організаційні заходи, які повинен провести слідчий.

Задача №10

До міського відділу поліції надійшла заява від громадянки Чернової, в якій вона повідомила, що вранці її чоловік Чернов збирався на роботу, але там він не з'явився. Вона стала розшукувати чоловіка, але в тих місцях, де він міг перебувати, його не було. Увечері цього ж дня їй подзвонив невідомий чоловік і заявив, що її чоловік взятий у заручники і перебуває у надійному місці, але за його звільнення вона повинна виплатити 100 тисяч доларів США. В іншому випадку він погрожував вбивством чоловіка. Вона просила допомогти звільнити чоловіка від злочинців.

За отриманими від неї відомостями її чоловік є заможною людиною, яка працює представником спільного українсько-американського підприємства «Глобус» у Варшаві. Отримує зарплату в доларах і у гривнях. Але про те, які накопичення є у чоловіка і де він їх зберігає, вона не знає. Він їй конкретно не говорив, що його хтось шантажує або вимагає у нього гроші, хоча, як їй здається, щось його турбувало, бо останнім часом він був чимось засмучений, похмурий, неговіркий. І навіть сказав їй, що, якщо з ним щось трапиться, щоб вона відразу інформувала поліцію.

Через деякий час після дзвінка вимагача, їй подзвонив чоловік і сказав, що його захопили в якості заручника група осіб і вимагає за його звільнення викуп, в іншому випадку загрошують болісною смертю. Його надійно охороняють кілька людей. Доки його не катують, але якщо переговори затягнуться, йому буде дуже погано. Він просив її зібрати необхідну вимагачем суму у знайомих і рідних, а після звільнення поверне їм ці гроші. Тон його голосу був штучно бадьорий, але вона відчула, що він знаходиться у дуже поганому та фізично незадовільному стані і під загрозою вимагачів боїться сказати зайве слово. Однак алегорично він натякнув на те, щоб вона виконала його прохання про повідомлення органів поліції про те, що трапилося.

Працівники кримінального розшуку поінформували про отриману заяву керівнику підрозділу по боротьбі з економічними злочинами. На основі спільного аналізу зазначених вихідних даних було прийнято рішення передати їх для проведення необхідних дій слідчому Серову. Одночасно було вирішено створити слідчо-оперативну групу, до якої, крім слідчого, повинні увійти співробітники підрозділу по боротьбі з економічними злочинами. Оскільки даний факт вимагання був пов'язаний із захопленням потерпілого як заручника і є загроза його життю, слідчий Серов прийняв рішення: перевірку даної заяви до відкриття кримінального провадження не проводити, а відразу ж відкрити кримінальне провадження. У результаті, він, як слідчий, вирішив очолити цю групу і активно залучитися до процесу розслідування, та проведення необхідних заходів по виявленню місця знаходження заручника, його звільнення та затримання вимагачів.

План першочергових слідчих дій передбачав наступне:

1. Запропонувати Черновій вести з вимагачами переговори, обіцяючи їм зібрати обіцяну суму грошей у валюті.

2. Записати всі ці переговори.
3. Вжити заходів щодо визначення номера телефону, з якого будуть дзвонити вимагачі до Чернової з їх наполяганням.
4. У разі визначення номера вжити заходів щодо затримання вимагачів.
5. Підготувати необхідну грошову суму (передбачивши можливість створення грошової ляльки).
6. Обробити гроші хімічним барвником, який може залишитися на руках та одязі вимагачів при отриманні ними цих грошей.
7. Продумати всі деталі операції із затримання вимагачів на «гарячому» при отриманні ними грошей.

Чернова на прохання слідчого два рази розмовляла з вимагачами про умови передачі їм грошей. Незважаючи на стислість переговорів (хоча Чернова їх намагалася затягнути), було встановлено, що кожен раз телефонні розмови велись із телефонів-автоматів, розташованих у різних місцях міста. Тому влаштувати засідки і затримати вимагачів під час цих переговорів не вдалося. Але всі ці розмови були записані на магнітну стрічку.

На вимогу вимагачів гроші їм повинна передати дружина Чернова біля входу в міський парк культури і відпочинку об 11 год ранку (у малолюдному місці в цю години). До неї підійде чоловік і назве її прізвище. І йому вона повинна віддати гроші. Її чоловік буде знаходитися не дуже далеко від цього місця, і, якщо передача пройде без затримки, то через нетривалий час до неї підвезуть її чоловіка. У разі їх затримання працівниками поліції вони чоловіка живим не повернуть.

Слідчий Серов та інші члени слідчо-оперативної групи продумали операцію із затримання вимагачів на гарячому при отриманні ними грошей. Для забезпечення безпеки Чернової було вирішено не затримувати злочинців у всіх на очах (припускаючи, що за передачею грошей можуть спостерігати інші учасники групи або у них є засіб зв'язку), а здійснити їх затримання, як тільки вони покинуть місце передачі грошей. Відповідно, були визначені заходи по блокуванню району передачі грошей і неможливості зникнення вимагачів з поля зору для їх захоплення. Крім того, було вирішено дати Черновій мініатюрний диктофон з тим, щоб вона завела розмову про те, де знаходиться чоловік і які гарантії його повернення, і цю розмову записати на магнітну стрічку. Також було вирішено здійснити прихований відеозапис акту передачі грошей.

Об 11 годині дня до входу в парк, де стояла Чернова, під'їхав автомобіль марки «Мерседес», з якої вийшов чоловік високого зросту міцної статури, підійшов до Чернової і після короткої розмови отримав від неї гроші та сів у машину. Там сиділи ще двоє чоловіків (один з них за кермом). Як тільки машина від'їхала від місця отримання грошей і стала невидимою для візуального огляду з можливих місць спостереження і до того ж минув необхідний час для радіоінформації, вона була заблокована, зупинена і всі особи, що в ній знаходилися, затримані.

У результаті було затримано троє осіб: Громов, 32 роки, працював навчальним майстром в одному з ПТУ міста, раніше двічі судимий за вчинення умисних корисливих злочинів; Галушко, 35 років, працював електриком, раніше двічі судимий за насильницькі злочини; Баградзе, 25 років, не працюючий, раніше не судимий.

Під час особистого обшуку у всіх затриманих на руках були виявлені сліди барвника, яким були позначені гроші. У Громова і Баградзе в кишені піджака було по одному газовому пістолету з повною обоймою патронів. У Галушко на ремені під піджаком виявлений пістолет «ПМ» з повністю спорядженим магазином. Крім того, у всіх трьох були виявлені документи на різні прізвища і одне посвідчення працівника поліції зі слідами підробки на ім'я Свиридова.

При огляді автомобіля (що, зі слів затриманих, належить Громову) у її салоні виявлено радіотелефон та синя сумка, в якій знаходилися отримані вимагачами гроші. На сумці також були виявлені сліди барвника. У багажнику знайдено: мисливську рушницю і патронташ до нього, два мисливських ножі, гумовий шланг, армований металевою сіткою, шкіряна куртка коричневого кольору, в кармані якої була виявлена в'язка ключів.

При допиті відразу після затримання всі троє заявили, що не розуміють, чому їх затримали. Гроші належать їм. Ніякого відношення до будь-яких вимагань вони не мають. Мисливська рушниця належить Громову. Останній сказав, що недавно їздив на полювання і з тих пір рушниця залишилася в багажнику. Гумовий шланг він зберігав для самооборони. Шкіряна куртка – його. На питання, що може бути в її кишенях, він відповісти не зміг. Коли його попросили надіти куртку, вона виявилася йому замала. На питання, що це за ключі в кишені куртки, він сказав, що цю в'язку ключів він недавно знайшов на вулиці і забув, що поклав її в кишеню куртки.

Потерпілий Чернов через десять хвилин був привезений на таксі до місця передачі грошей. На допиті він повідомив, що вранці того дня, коли його забрали в якості заручника, у під'їзді будинку його зустріли троє чоловіків, вдарили по голові важким гумовим шлангом, збили з ніг, бризнули в обличчя сльозогінним газом, посадили його в машину, зав'язали і привезли в трикімнатну квартиру. У ній до тих трьох злочинців приєднався ще один чоловік, який, на його думку, грав якусь керівну роль у цій групі, бо давав їм завдання, перемовлявся з кимось по телефону, але й сам від когось отримував вказівки. Коли його привезли до квартири, вимагачі відразу ж заявили йому, що, оскільки він свого часу ухилився від сплати їм грошей (у вигляді мита) за поставлені і продані його фірмою в даному регіоні комп'ютери, і не реагував на їх вимоги, вони почали його захоплення. За його звільнення вони зажадали 100 тисяч доларів США. За невиконання погрожували вбивством. Повідомили, що передали ці вимоги його дружині і пропонували в його ж інтересах самому сказати дружині та іншим родичам, щоб вони виконали їх вимогу. Для переговорів по телефону з жінкою і родичами його вивозили у денний і вечірній час на машині, як йому здавалося, в різні райони міста. При цьому йому кожен раз зав'язували очі і відкривали їх тільки в телефонних будках. На запитання слідчого, в якому одязі він був, коли його захопили вимагачі, відповів, що на ньому був костюм, який зараз на ньому, і шкіряна куртка коричневого кольору, яку вимагачі забрали собі.

У цій квартирі його тримали десять днів. У той день, коли його звільнили, об 11 год. ранку, знову зав'язавши йому очі, вивели з дому, посадили на заднє сидіння автомобіля, поруч когось посадили і кудись повезли. Потім десь машина зупинилася. Його вивели і пересадили в іншу машину. Згодом знову трохи проїхали і зупинилися. Чоловік, що сидів поруч із ним, вийшов з машини і з кимось почав розмовляти. При цьому йому здалося, що він чув тріск і шум, як від радіопереговорного пристрою. Після чого йому розв'язали очі. У чоловіка, що зняв з нього пов'язку, він упізнав одного з тих, хто його захопив у під'їзді будинку. Водія автомобіля він бачив уперше. Машина нагадувала йому таксі. Чоловік, що його супроводжував, сказав водієві, щоб той рушав, а сам далі не поїхав. Через хвилин десять машина під'їхала до входу в парк, і його там висадили поруч з дружиною, а водія затримали працівники поліції.

Затриманий водій таксі Петрухін привіз потерпілого, показав, що об 11 год. ранку його зупинив чоловік і попросив підвезти його хворого родича до входу в

парк культури і відпочинку. Там на нього чекає дружина. Він погодився. Чоловік, що зупинив машину, відійшов до іншої поруч машини «Жигулі». Висадив з неї чоловіка із зав'язаними очима і посадив до його машини, а сам сів поруч з ним. Не доїжджаючи до входу в парк, він попросив зупинити машину. Вийшов з неї, зайшов за ріг будинку. Йому здалося, що там він з кимось розмовляв. При цьому чувся писк і шум, схожий на шум від мікрофона або передавача. Через деякий час він повернувся, зняв зі свого родича пов'язку і попросив їхати далі до парку, як домовилися. Проїзд йому заздалегідь оплатили.

При пред'явленні для впізнання трьох затриманих у машині чоловіків Чернов упізнав Громова і Галушко, які напали на нього в під'їзді і охороняли в квартирі. Третього – Баградзе, він бачив уперше.

При пред'явленні шкіряної куртки і в'язки ключів йому на впізнання, він також упізнав свою куртку і зв'язку ключів від своєї квартири.

Під час обшуку за місцем проживання у всіх затриманих виявлені значні суми грошей у гривнях і валюті, імпортна відеотехніка, золоті та ювелірні вироби.

Перевірка мисливської рушниці та пістолета Макарова за реєстраційними даними показала, що мисливську рушницю зареєстровано на ім'я громадянина Ізотова – працівника поліції, а пістолет значився викраденим в одній з військових частин. За наведеним довідками, на момент перевірки Ізотов в органах поліції вже не працював. Був звільнений за шахрайство та інші непристойні вчинки і ніде не працював, але жив «на широку ногу».

Відстріл пістолета Макарова і перевірка відстріляних гільз і куль по кулегільзотеці експертно-криміналістичного центру показали, що ця зброя вже була застосована у раніше нерозкритому розбійному нападі і розкраданні цінностей з квартири співробітника акціонерного товариства «Топаз» Ташідзе. При цьому злочинці в масках увірвалися до квартири, придушили опір дружини Ташідзе і, вбивши собаку, що накинулася на них, викрали золоті та ювелірні вироби, дорогу відео- і аудіоапаратуру, 5000 грн. Їх розшук успіхом не увінчався.

Затримані Громов і Галушко спочатку намагалися відстоювати версію про свою непричетність до розслідуваної події. Після пред'явлення їм зібраних слідством фактичних даних, заявили, що Чернов заборгував їм велику суму грошей, але довго не міг повернути. Тому і довелося його захопити.

Затриманий Баградзе заявив, що він ніякого відношення до захоплення Чернова не має. Громов і Галушко – його знайомі, які обіцяли підвезти його до потрібного йому місця.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію, що склалася до даного моменту розслідування.

2. Дайте відповіді на наступні питання:

– чи були у слідчого Серова підстави для відкриття кримінального провадження до затримання злочинців на гарячому?

– чи всі необхідні первинні і невідкладні слідчі дії були намічені слідчим?

– чи правильно була продумана операція із затримання вимагачів на гарячому в сформованій слідчій ситуації?

– яка роль слідчого в таких операціях?

– яким чином можна використовувати відеозапис передачі грошей вимагачам, записи їх телефонних розмов з дружиною і розмови в момент передачі грошей?

– чи можна говорити про те, що в даному випадку діє група злочинців, і до того ж організована злочинна група?

– який може бути склад злочинної групи і хто міг бути її лідером?

– чи можуть мати якесь відношення до цієї групи колишній працівник поліції Ізотов, затримані Петрухін і Баградзе?

– чи необхідно вжити заходів та яких саме по встановленню інших учасників злочинної групи та тієї квартири, в якій злочинці тримали Чернова?

– які зібрані у провадженні дані можна використовувати для викриття підозрюваних?

– як можна перевірити, чи не має ця група відношення до скоєння розбійного нападу на квартиру Ташідзе?

– яку інформацію і де її можна отримати для перевірки того, не здійснювали члени даної групи інші раніше нерозкриті злочини?

3. Складіть письмові плани:

– всього подальшого розслідування у провадженні;

– основного епізоду, пов'язаного з вимаганням та захопленням Чернова;

– перевірки, чи здійснювали дані особи розбійний напад на квартиру Ташідзе;

- перевірки на можливість вчинення ними інших нерозкритих злочинів;
- розшуку інших учасників групи;
- з'ясування, чи не має відношення до групи колишній працівник поліції

Ізотов;

- допиту затриманих Громова і Галушко.

Задача №11

До міського відділу поліції надійшла заява від директора нещодавно створеної комерційної фірми «Губернія» Трофимова про вимагання у нього грошей особою, яка, на його думку, належить до певної організованої злочинної групи.

Із заяви стало відомо, що до нього на роботу нещодавно з'явився чоловік, Самарін, який назвав себе представником якогось угруповання, що нібито забезпечує безпеку функціонування комерційних фірм у даному районі. Він запропонував забезпечити безпечну діяльність фірми «Губернія» і зажадав за це 1 мільйон грн. готівкою відразу після домовленості та 20% від прибутку щомісячно. При цьому він сказав, що відмова від запропонованого співробітництва може сильно зашкодити фірмі Трофимова і йому особисто. Трофимов інформував його про те, що у нього вже набрані свої охоронці та іншої охорони він не потребує. Однак Самарін на це ніяк не відреагував і дав йому двотижневий термін для обмірковування даної пропозиції. І, як він зрозумів, щоб показати реальність здійснення висловлених вимагачем загроз, протягом цих двох тижнів було побито двох його охоронців і здійснена спроба підпалу офісу фірми.

Через два тижні Самарін знову з'явився до Трофимова і підтвердив, що, якщо вони не домовляться, то офіс спалить, не дадуть співробітникам фірми спокійного життя, а йому особисто загрожуватиме убивством. Потім дав йому новий тижневий термін. Через сім днів він обіцяв прийти за грошима. Трофимов заздалегідь підготував диктофон і про всяк випадок записав свою розмову з Самарініним на магнітну стрічку.

Для отримання більш вичерпної інформації від Трофимова про факт вимагання та його деталі і для ознайомлення з розташуванням офісу фірми і його плануванням у порядку оперативної негласної перевірки заяви до нього під виглядом представника іншої фірми (для всіх інших працівників фірми) прийшов

співробітник підрозділу по боротьбі з економічними злочинами Сергєєв. У результаті бесіди з Трофимовим була отримана додаткова інформація, що має відношення до даної заяви. Зокрема, Трофимов повідомив, що з розмови з Самаріним у нього виникло припущення про те, що останній якимось чином пов'язаний зі знайомим йому директором конкуруючої комерційної фірми «Менедж» Коробейникова. Можливо, угруповання, членом якої є Самарін, забезпечує охорону фірми Коробейникова і останній від цього угруповання залежний. Для перевірки такого припущення Трофимов переговорив із Коробейниковим, який підтвердив, що знайомий із Самаріним, але не повідомив жодних подробиць. Тоді Трофимов попросив його поговорити з Самаріним і умовити його припинити вимоги, пред'явлені до фірми «Губернія», посиляючись на те, що ця фірма у фінансовому плані ще слабка, малоприбуткова, сплачує великі гроші своїй охороні і поки додаткові витрати для неї непосильні. Але в майбутньому до цього питання можна буде повернутися. Коробейников обіцяв поговорити, але на наступний день подзвонив і сказав, що не зміг вплинути на Самаріна і змінити його рішення. У зв'язку з цим у Трофимова виникла підозра, що Коробейников залежить від угруповання Самаріна і намагається чимось йому догодити, і навів останнього на його фірму. Можливо тим самим він хотів якимось зашкодити роботі конкуруючої фірми, а може бути, навіть щось отримати з тих грошей, які вимагачі отримали б від фірми Трофимова.

Для проведення розслідування з цього провадження слідчим відділом було призначено слідчого Храпова. Слідчий за погодженням з співробітниками підрозділу по боротьбі з економічними злочинами вирішив відкрити кримінального провадження в момент затримання вимагача на гарячому в приміщенні фірми Трофимова. При прийнятті такого рішення слідчий і оперативно-розшукові працівники виходили з того, що раптом вимагач під впливом якихось непередбачених обставин (можливо, і під впливом розмови з Коробейниковим) відмовиться від доведення злочинного наміру до кінця. Але, оскільки кримінальне провадження вже було відкрито, необхідно проводити розслідування. Ймовірність залучення Самаріна до кримінальної відповідальності в цьому випадку буде практично нульова.

У плані підготовки до операції по затриманню Самаріна на гарячому була підготовлена сума в 1 мільйон грн. У присутності понятих були переписані

номера купюр, які будуть передані вимагачеві, а упаковка купюр оброблена хімічною речовиною.

У призначений час Самарін з'явився в офіс Трофимова, отримав від нього гроші в упаковці і був затриманий працівниками поліції при виході з офісу.

Затриманий дійсно виявився Самаріним 23 років, співробітником комерційного магазину «Вега», кандидатом у мастери спорту по дзюдо. Під час особистого обшуку у нього вилучили пакунок вручених йому грошей. У протоколі особистого обшуку були перелічені номери купюр і зафіксований факт фарбування одягу та рук Самаріна барвником. При допиті відразу після затримання він не визнав факт вимагання з його боку і заявив, що прийшов до Трофимова за отриманням грошей, які він був йому повинен за надану послугу по відверненню від його фірми якихось дрібних вимагачів.

Трофимов заперечував факт надання подібних послуг Самаріним і заявив, що раніше, до першої появи в офісі з метою вимагання, його не зустрічав і ніяких справ з ним не мав.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію і вирішіть:

– чи правильно вчинив слідчий Храпов, прийнявши рішення про суміщення за часом факту відкриття кримінального провадження з моментом затримання вимагача;

– чи достатньо повно була здійснена підготовка до проведення операції по затриманню;

– які дані необхідно використовувати для викриття Самаріна у скоєнні вимагання: що вже є і що необхідно додатково зробити для закріплення виконаної роботи;

– яким чином можна встановити: Самарін діяв наодинці або був членом організованої злочинної групи;

– якщо буде встановлено існування організованої злочинної групи, то що слід зробити;

– чи можна якимось чином використовувати інформацію щодо можливої причетності Коробейникова до факту вимагання.

2. Складіть письмовий план подальшого розслідування.

ВПРАВИ НА ЕКСПРЕС-ОЦІНКУ ПОЧАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І ВИБІР СПОСОБІВ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

1. Власник торгівельної палатки звернувся до міського відділу поліції із заявою про те, що до нього день тому прийшли двоє невідомих йому чоловіків і запропонували щомісяця виплачувати їм 800 доларів США, нібито за забезпечення безпеки його торгівлі. При цьому погрожували зброєю і тим, що спалять палатку. Раніше у нього вже вимагали гроші за безпеку його торгівлі інші особи, але щось цієї безпеки він не відчуває. Боячись втілення погроз нових вимагачів, він обіцяв подумати. Вимагачі дали йому три дні на обдумування їх пропозиції.

Завдання

Продумайте рішення і дії, які повинні бути виконані по даній заяві.

2. До міського відділу поліції звернувся Петров – власник автомобіля-таксі, який займається приватним перевезенням. У своїй заяві він повідомив, що напередодні у його машину сів чоловік міцної статури і попросив підвезти його в аеропорт. По дорозі в аеропорт він змусив його завернути до лісу. У лісі під загрозою зброї і вбивства пасажир забрав у нього денний виробіток і вимагав через два дні покласти під камінь біля кілометрового стовпа (15 км) по дорозі в аеропорт 500 тисяч грн. Якщо це не буде виконано, злочинець обіцяв підірвати його машину, бо знає, де він її паркує і живе, і взагалі йому від нього нікуди не втекти, тому краще гроші віддати. Заявник просив допомоги.

Завдання

1. Вирішіть, які дії слід виконати?
2. Які сили до цього залучити?
3. Чи слід проводити операцію по затриманню?

3. До міського відділу поліції звернувся президент науково-виробничого підприємства «Полімер» Орлов і заявив, що до нього кілька днів тому з'явилися двоє невідомих йому чоловіків і почали вимагати, щоб він заплатив їм 1 млн грн. за нібито посередницькі послуги, надані ними його фірмі при реалізації договору на поставку м'ясних продуктів. При цьому вони натякнули на можливість великих неприємностей для нього, його родини і фірми. Тим часом, Орлов

ніяких посередницьких послуг при реалізації зазначених продуктів не отримував, про що він сказав вимагачам і відмовив їм у виплаті необхідної суми. Незважаючи на це, останні наполягали на свою вимогу і дали йому два дні на обдумування їх пропозиції. Через два дні вони знову прийшли до нього в офіс. На цей раз свою вимогу вони супроводжували прямими погрозами підпалити приміщення підприємства і вбити його. Він знову намагався переконати їх у тому, що їх вимоги не обґрунтовані. І на цей раз згоди вони не дійшли. Однак цю розмову з вимагачами він записав на мобільний телефон.

Через три дні після другого відвідування ці ж двоє у супроводі третього чоловіка знову прийшли до нього, схопили його, із застосуванням насильства вивели з кабінету, заштовхнули у свій автомобіль і відвезли в ліс. Там вони прив'язали його до дерева і до ніг підклали гранату, погрожуючи її підірвати, якщо він не виконає їх вимогу. Боячись, що вимагачі дійсно можуть його вбити, він погодився виплатити необхідну їм суму. Приїхавши з ними на своє підприємство, він розпорядився виплатити вимагачам гроші.

Завдання

1. Вирішіть, чи необхідна в даному випадку якась оперативна перевірка інформації, що надійшла або слід відразу відкрити кримінальне провадження і почати розслідування;

2. Яким чином можна використовувати звукозапис розмови з вимагачами.

3. Складіть план дій за цією заявою.

4. До міського відділу поліції надійшла заява від заступника директора акціонерного товариства «Прометей» Смирнова про те, що троє невідомих йому чоловіків вимагають у нього 50 тисяч доларів США за те, що його підприємство поставило виробничому кооперативу «Будівельник» установку для виготовлення цегли, яка відразу вийшла з ладу. За заявою Смирнова, такої установки кооперативу «Будівельник» його фірма не постачала. Про названий ними кооператив він нічого не знає. Про це він і сказав особам, що прийшли до нього, але останні продовжували наполягати на своїй вимозі і запропонували добре подумати. У виплаті цієї суми їм було відмовлено.

Спочатку Смирнов не надав серйозного значення цьому візиту. Однак через деякий час почалися телефонні дзвінки додому і на роботу з погрозами

розправи над близькими, знищення майна. Потім вимагачі знову прийшли до нього на роботу і погрожували його взяти в заручники, якщо не виконає їхню вимогу. Пропонували серйозно подумати про життя дружини і сина. Ці вимоги і погрози він записав на мобільний телефон. Зрозумівши, що справа набуває серйозного характеру, він пообіцяв виплатити через два дні частину необхідної суми і водночас направив заяву в поліцію.

Завдання

1. Чи необхідна в даному випадку оперативна перевірка заяви?
2. Як слід використовувати наявний звукозапис розмови з вимагачами?
3. Складіть план дій за цією заявою.

ВПРАВИ НА ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ В ДІЯХ ВИМАГАЧІВ

1. До поліції надійшла заява від директора посередницької фірми «Гарант» Климова. У ній повідомлялося, що як тільки на рахунок його фірми було перерахована велика сума грошей за вдало проведену посередницьку операцію, до нього в офіс з'явився незнайомий йому чоловік. Він заявив, що знає про успіх зазначеної операції, інформований про суму отриманого фірмою доходу і вимагав під загрозою вбивства, знищення майна фірми перерахувати 3 млн грн. на вказаний розрахунковий рахунок.

При цьому він рекомендував оформити це перерахування оплатою за нібито отриману фірмою оргтехніку. Климов відмовився виплатити необхідну суму і намагався з'ясувати, звідки вимагач дізнався про суму доходу фірми, що є комерційною і банківською таємницею. Дізнатися йому це не вдалося. Через деякий час до нього на роботу прийшли вже троє чоловіків, серед яких був і той, що раніше відвідував його, і заявили, що, якщо не буде оформлений рахунок на отримання оргтехніки на суму 3 млн грн. і ці гроші не будуть перераховані на відповідний розрахунковий рахунок, вони виконають свої погрози.

Завдання

1. Вирішіть, чи є в даній заяві будь-які ознаки, які свідчать, що в даному випадку діють члени організованої злочинної групи. Якщо є, то які?
2. Продумайте план дій за цією заявою.

2. Директор магазину «Сервіс» Саркісян подав заяву в поліцію про те, що два дні тому, коли вони вранці з дружиною вийшли з будинку, їх затримали четверо незнайомих їм чоловіків, змусили сісти в їх машину «Мерседес» темного кольору. У машині під загрозою його вбивства і зґвалтування дружини вимагали сплатити їм 10 млн грн. Чотири мільйони – через тиждень, решта шість мільйонів – через один місяць. Злочинці були озброєні пістолетами. Після цього вони відвезли їх до його магазину; погрожуючи зброєю, забрали два ящика імпортованих спиртних напоїв і поїхали.

Необхідна вимагачам сума повинна бути покладена в комірку вокзальної камери схову, номер якої вони вкажуть безпосередньо перед передачею грошей. У діях вимагачів відчувалася впевненість, наполегливість і нахабство.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася і вирішіть: чи є у цій інформації будь-які вказівки на дії членів організованої злочинної групи. Якщо так, то які?
2. Продумайте план початкових і невідкладних дій у даній ситуації.

3. Від кількох торговців, які реалізують сільськогосподарську продукцію на міському ринку, надійшла заява про те, що на ринку нещодавно з'явилося шестеро молодих хлопців у віці 17-20 років, які, погрожуючи знищенням продукції, вимагають у них гроші за право торгівлі. При цьому вони видають себе за працівників ринку, але при появі працівників поліції та ринку швидко зникають. Суми грошей вимагають різні. Найчастіше знаходяться у нетверезому стані. У тих, що відмовилися платити їм гроші, скидають продукти з лавки і топчуть їх.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася і вирішіть: чи можна вважати, що в даному випадку діє організована злочинна група вимагачів?
2. Чи потрібна будь-яка додаткова інформація для відповіді на перше питання?
3. Продумайте план дій за вказаною заявою.

4. До поліції надійшла заява від директора нещодавно заснованого акціонерного товариства «Інтер-2» з проханням про надання допомоги. У ній він

повідомив, що до квартири, де він проживає з дружиною, коли його не було вдома, прийшло кілька чоловіків кавказької національності і забрали дружину в заручниці. Після цього почали вимагати від нього 24 тисячі доларів США як викуп за дружину. Незадовго до викрадення дружини до нього на роботу прийшли двоє кавказців і запропонували своє заступництво, при цьому вимагали дуже велику суму. Він відмовився заплатити їм необхідну суму. Тоді вони пригрозили йому великими неприємностями. Такою неприємністю для нього виявилось викрадення дружини вимагачами.

Завдання

1. Чи можна вважати, що в даній ситуації діяла організована злочинна група?
2. Продумайте план початкових і невідкладних оперативно-розшукових і слідчих дій.

ВПРАВИ НА ВИБІР СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ РІШЕНЬ І ДІЙ У НАВЕДЕНИХ СИТУАЦІЯХ

1. Директор підприємства «Сатурн», заснованого на базі приватизованої лазні, звернувся із заявою в поліцію про вимагання у нього грошей. У ній повідомлялося, що чотири дні тому в його бані парилися четверо молодих чоловіків. З того, як нахабно і розкуто вони себе поводити, багато пили спиртного, він зрозумів, що вони є членами якоїсь злочинної групи. Після сеансу в лазні вони зайшли до нього в кабінет і заявили, що він нібито всіляко заважає комерційної діяльності іншого спорідненого підприємства «Колорит», якому вони надають заступництво, і навіть заподіяв цьому підприємству якийсь збиток. У якості компенсації за цей «невідомий йому збиток» вони зажадали від нього 3 млн грн. відразу, щомісяця їм виплачувати 1 млн грн. і щотижня забезпечувати їм лазню з вином, закусками і дівчатами.

При цьому для виплати 3 мільйонів і виконання інших вимог, вони йому дали один тиждень. Свої вимоги вимагателі спочатку супроводжували погрозами пістолетом. Потім накинули на ший петлю і почали його душити. Він майже знепритомнів і, зрозумівши, що його можуть вбити, віддав їм 200 тисяч грн. в рахунок грошей, що вимагали. У заяві він просив захистити його від цих злочинців.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася.
2. Які рішення необхідно прийняти, виходячи з даної ситуації.
3. Яким способом слід реалізовувати прийняте рішення.
4. Складіть план дій в даній слідчій ситуації.

2. У поліцію надійшла заява від керівника фірми «Ефект» Губермана з проханням про допомогу. Із заяви випливало, що два дні тому о 23 годині трьох співробітників цієї фірми – Ташідзе, Полякова та Кривенко – біля квартири, в якій вони проживали, захопила група невідомих осіб. На наступний день біля свого будинку був захоплений ще один співробітник фірми – Трофимов. Увечері цього ж дня йому, як директору фірми, подзвонили невідомі особи і повідомили, що четверо його співробітників у них в надійному місці і за їх визволення зажадали 4 млн грн. і 15 тисяч доларів США. В іншому випадку обіцяли повернути їх трупи. При цьому вимагали передати зазначену суму готівкою через два дні на центральній площі міста о 12 годині дня, а також повідомили, що вони озброєні і при необхідності пустять зброю в хід.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася і вирішіть, які рішення можливі в цій ситуації і як їх реалізувати?
2. Складіть план невідкладних дій.

3. До поліції від громадянки Ємельянової надійшла заява про факт вимагання у неї грошей. У заяві вказувалося, що день тому в другій половині дня до неї у квартиру під приводом покупки наявного у неї цуценя породи Ротвейлер прийшли двоє чоловіків і жінка. Двері вона їм відчинила тому, що розмовляла з нею через двері жінка. Увійшовши до неї у квартиру, вони повідомили, що захопили її дочку, яка зараз знаходиться в їх машині. Якщо вона не передасть їм 3 млн грн. і 3 тисячі доларів США, її дочку згвалтують. Дочка дійсно мала давно прийти додому, але її все не було. Не знаючи, що робити, боячись за свою дочку, Ємельянова погодилася дати їм у якості авансу 150 тисяч грн., дві золоті каблучки з діамантами вартістю приблизно 500 тисяч грн. Ці гроші і цінності вона обіцяла віддати їм тоді, коли побачить свою дочку. Один із чоловіків

підійшов до вікна, відкрив його і крикнув комусь, щоб привели дочку. Коли дівчина прийшла додому, мати віддала їм обіцяне. Відсутні ж гроші обіцяла вручити їм через два дні. Перед відходом вони сказали, що якщо вона повідомить про них у поліцію і їх затримають, то інші члени їх групи все одно захоплять її дочку, зґвалтують і вб'ють. При цьому вона повідомила, що в одного з чоловіків на одному з пальців було татуювання у вигляді персня, в прямокутнику якого на темному тлі білими лініями був відтворений хрест, а в центрі хреста – зображення черепа.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася і вирішіть: які дії можливі в цій ситуації і яким чином їх можна реалізувати?
2. Які дані з початкової інформації можуть бути використані для подальшого викриття злочинців?
3. Складіть план невідкладних та інших первинних дій.

4. Троє молодих людей – Чебриков, Гуцал і Трофимов – подали спільну заяву про вимагання у них грошей і майна. Із заяви випливало, що вони свого часу виступали свідками звинувачення в одному кримінальному провадженні, за яким був засуджений Багіров. Останній нещодавно повернувся з місця позбавлення волі і за допомогою своїх «друзьків» став їх тероризувати, бити, вимагати у них гроші та майно. Протягом останнього місяця їм довелося під загрозою вбивства передати вимагачам 1 млн грн., переоформити одну з наявних у них машин на ім'я Багірова. Відчувалося, що потерпілі дуже обтяжені ситуацією, що склалася і вже більше не можуть виконувати вимоги вимагачів. Але в той же час дуже налякані, бояться вимагачів і під їх натиском можуть навіть відмовитися від своєї заяви.

Завдання

1. Оцініть ситуацію, що склалася і вирішіть: які дії доцільні в ситуації, що склалася і яким чином їх можна реалізувати?
2. Що необхідно зробити для того, щоб попередити можливість відмови потерпілих від своєї заяви і свідчень?
3. Складіть план початкових слідчих (розшукових) дій.

Тема 7

Розслідування службових злочинів

План

1. Криміналістична характеристика службових злочинів.
2. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування службових злочинів.
3. Організація й тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході розслідування службових злочинів.

1. Криміналістична характеристика службових злочинів

Методика розслідування службових злочинів є груповою криміналістичною методикою, що включає в себе видові та особливі (окремі) методики, об'єднані в єдину за таким елементом криміналістичної характеристики злочину, як особа злочинця. Так, службові злочини можуть бути вчинені лише певною категорією осіб – службовими особами, посадовими особами, особами, які надають публічні послуги тощо. Перелік таких осіб визначений чинним законодавством. Лише невелика частка цих злочинів може вчинятися будь-якою особою.

У 2011 та 2014 роках розділ XVII Кримінального кодексу України, який передбачає відповідальність за службові злочини, значно розширено. Якщо до 2011 р. розділ містив назву «Злочини у сфері службової діяльності», то на сьогодні його назву доповнено також словами: «та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Тому, під назвою групової «методики розслідування службових злочинів» слід розуміти, зокрема, методику розслідування корупційних злочинів (у тому числі отримання неправомірної вигоди), методику розслідування зловживання (перевищення) владою чи повноваженнями та методику розслідування службової недбалості.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття

обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

До корупційних правопорушень, відповідальність за які передбачена КК України, відносяться діяння, передбачені такими статтями КК України: ст. 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), ст. 368-2 (Незаконне збагачення), ст. 368-3 (Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ст. 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), ст. 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), ст. 369-2 (Зловживання впливом) та ст. 370 (Провокація підкупу).

Видова методика розслідування зловживання (перевищення) владою чи повноваженнями включає в себе методики розслідування таких діянь: ст. 364 (Зловживання владою або службовим становищем), ст. 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), ст. 365-2 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги).

Методика розслідування службової недбалості є окремою методикою, яка власне і передбачає розслідування службової недбалості, злочину, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 367 КК України.

Крім того, будь-який із зазначених вище злочинів може супроводжуватися службовим підробленням, відповідальність за яке передбачена ст. 366 КК України.

Криміналістична характеристика службових злочинів складається з таких структурних елементів: предмет безпосереднього злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, типова «слідова картина», особа злочинця, особа потерпілого.

Предмет безпосереднього злочинного посягання цієї групи злочинів є

дуже широким і в цілому характеризується як предмет неправомірної вигоди, яку злочинець бажає отримати для себе, родичів чи третіх осіб.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» **неправомірна вигода** – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Найчастіше предметом безпосереднього злочинного посягання цих злочинів є грошові кошти (отримання чи вимагання неправомірної вигоди, пропозиція неправомірної вигоди) або нерухоме та рухоме майно (будинки, квартири, офіси, документи, промислове обладнання, транспортні засоби, побутова техніка тощо).

Переваги – це додаткові матеріальні чи інші вигоди або можливості, які суб'єкт має порівняно з іншими, і які ставлять його в нерівне становище з іншими особами. Переваги можуть полягати, зокрема, у праві на позачергове або першочергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, наприклад, отримання особою квартири поза чергою.

Під **пільгами** слід розуміти соціальні та інші пільги, встановлені законодавством для різних категорій осіб, що полягають у звільненні їх від певних обов'язків, або у наданні додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру. До майнових пільг можна віднести надбавку до пенсії, зарплати, звільнення від сплати комунальних послуг тощо. До немайнових пільг відносяться додаткові відпуски, безкоштовне санаторно-курортне лікування, скорочення робочого часу тощо. Отримання таких пільг можливе, наприклад, при оформленні суб'єктом документів учасника бойових дій, учасника ліквідації на ЧАЕС тощо.

Послуги також є широким поняттям і можуть включати в себе, наприклад, транспортні послуги, житлово-комунальні послуги, послуги зв'язку, туристичні послуги тощо. Неправомірне отримання таких послуг відбувається, наприклад, у випадку використання службового автомобіля (чи літака) у приватних цілях.

Нематеріальні активи – це будь-які блага нематеріального характеру (позитивна характеристика, позитивна публікація у пресі, надання престижної

роботи, звання, права інтелектуальної власності, права на користування природними ресурсами тощо). Неправомірне отримання таких активів може бути у випадку присвоєння собі твору чи наукових розробок іншої людини, наприклад, отримання патенту на винахід, який насправді зробила інша людина.

Додатковим предметом безпосереднього злочинного посягання службових злочинів може бути визнано особу (її честь, гідність, ділову репутацію), якій пропонується неправомірною вигодою іншою службовою особою. Наприклад, у випадку пропозиції неправомірної вигоди службовою особою своєму керівництву за просування по службі чи необгрунтоване надання надбавок до заробітної плати, премій тощо.

Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики характеризується сукупністю дій з підготовки, вчинення та приховання злочину, а також обстановкою його вчинення.

Інформація про спосіб вчинення службових злочинів є основою для висунення версій, організації та планування розслідування, обрання напрямків розслідування та визначення першочергових слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести при розслідуванні.

Службові злочини характеризуються високим ступенем латентності. Службові особи, які їх вчиняють, роблять усі можливі дії для приховання факту вчинення ними злочину. У зв'язку з цим підготовка до вчинення злочину, як правило, вже включає планування злочинцем способу його приховання. Так, готуючись до вчинення службового злочину, наприклад отримання неправомірної вигоди, особа заздалегідь вчиняє дії щодо його приховування, а саме: підшукує посередника; відкриває банківський рахунок на ім'я одного з родичів або близької особи; складає фіктивні документи про наявність боргу, виграш, сплату послуг тощо; готує неправдиве алібі та ін.

Способи вчинення службових злочинів дуже різноманітні і залежать насамперед від виду злочину, який вчиняється. Найчастіше службові злочини вчиняються для отримання неправомірної вигоди шляхом:

– документальної фальсифікації (створення неофіційної звітності, ведення обліку неіснуючих втрат, створення документально неіснуючих зобов'язань, використання підроблених документів, умисне знищення документації). Тобто у

цьому випадку отримання неправомірної вигоди пов'язане зі службовим підробленням;

- підкупу (державних посадових осіб, посадових осіб іноземних організацій чи приватних організацій) для певного сприяння ними в отриманні неправомірної вигоди;

- розкрадання майна (державного чи приватної юридичної особи) шляхом використання свого службового становища; зловживання службовим становищем чи впливом;

- перевищення влади чи службового становища;

- невиконання чи неналежного виконання своїх службових обов'язків;

- легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;

- невиконання судових рішень чи перешкодження здійсненню правосуддя тощо.

В останні роки безпосереднє вчинення службових злочинів полягає у активних завідомо протиправних діях, що порушують обов'язкові до виконання норми законодавства, правила, інструкції. Зокрема, це: підкуп посадових осіб; інтелектуальна та матеріальна підробка документів; вчинення правочинів за відсутності економічної необхідності, відсутності можливості повернення отриманих матеріальних цінностей, на завідомо не вигідних умовах; зняття грошей з банківських рахунків підприємства, організації під звіт без надання звітної документації, з використанням їх на власні потреби; надання грошових кредитів в порушення існуючого порядку; незаконне використання службового становища у процесі приватизації державних підприємств з метою придбання їх у приватну власність або заволодіння значним числом акцій самим чиновником, близькими йому особами; перепродаж земельних ділянок, які знаходились в розпорядженні їх власників; незаконне і явно не вигідне відчуження основних засобів виробництва; потурання, сприяння правопорушникам, неприйняття до них заходів; фіктивне прийняття на високооплачувану роботу і незаконне нарахування заробітної плати; сприяння у створенні при державних підприємствах комерційних структур з метою «перекачування» коштів цих підприємств на рахунки окремих фірм; тимчасове запозичення державних або

громадських коштів або використання їх не за призначенням, у тому числі нецільове використання бюджетних коштів; сприяння методам недобросовісної конкуренції на споживчому ринку.

Способи приховання службових злочинів також різноманітні. Вони полягають у прихованні злочину в цілому, прихованні факту участі посадової чи службової особи в злочині (зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, видавання завідомо неправдивого документа, одержання та провокація неправомірної вигоди), приховання слідів злочину (службове підроблення).

Головними способами приховання службових злочинів є: фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування, використання посередників; організація неправдивого алібі; оформлення фіктивних договорів; оформлення предмета неправомірної вигоди як офіційну виплату, виграш, благодійний внесок тощо.

Крім того, службове підроблення (як окремий злочин) є способом приховання інших злочинів у сфері службової діяльності, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, отримання неправомірної вигоди тощо.

Обстановка вчинення службових злочинів також завчасно підбирається злочинцем. Зокрема місце та час отримання неправомірної вигоди обирається злочинцем, щоб уникнути можливості бути поміченим. Зазвичай місце вчинення злочину співпадає з місцем перебування особи злочинця (місце роботи чи проживання) або з місцем знаходження предмета посягання. При цьому, службовий кабінет завчасно замикається, чи гроші отримуються через посередників, або ж в іншому місці (не в робочому кабінеті) тощо.

Типова «слідова картина» характеризується наявністю матеріальних та ідеальних слідів.

Матеріальні сліди службових злочинів можна поділити на такі групи:

- документи (адміністративні, відомчі, бухгалтерські, особисті тощо);

- предмети, пов'язані зі злочинною діяльністю;
- приміщення (службові, житлові, складські тощо); товарно-матеріальні цінності та грошові кошти;
- електронні носії інформації (комп'ютери, диски, дискети тощо).

Матеріальні сліди наявні насамперед в різноманітних документах (договорах, даних бухгалтерського обліку, рішеннях суду тощо). Матеріальними слідами також є сліди підробки документів (травлення, підчистка, виправлення, дописки тощо). При цьому, документи є основними матеріальними слідами, які залишаються при вчиненні службових злочинів у зв'язку з тим, що реалізація владних повноважень або виконання службових обов'язків є майже неможливими без їх документування. У документах завжди залишається різного роду інформація (сліди), яка має значення при розкритті та розслідуванні злочину. Документи можна поділити на такі групи: адміністративного характеру; бухгалтерської звітності; різноманітні неофіційні документи (чернетки, записки, розрахунки тощо); аналітичні (довідки, звіти); технологічні; плануючі; товарознавчі; статистичні.

Важливе значення мають також ідеальні сліди злочину, які збереглися в пам'яті свідків (працівників підприємств чи органів влади, де особа працює; працівників органів та установ, в яких злочинець отримував пільги чи переваги; осіб, які випадково спостерігали вчинення злочину тощо).

Особа злочинця є одним із найбільш важливих елементів криміналістичної характеристики службових злочинів, оскільки спосіб злочину та сліди злочинної діяльності чи бездіяльності зумовлені особистими якостями злочинця.

Службові злочини вчиняються лише певною категорією осіб (спеціальними суб'єктами) – особами, які мають певну посаду (владу) чи виконують певні службові повноваження.

У ч. 3 ст. 18 КК України розкривається загальне поняття **службових осіб**, ними є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських

функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Корупційні правопорушення вчиняються особами, визначеними в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». До них відносяться: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Зазначені особи мають повну вищу освіту (іноді науковий ступінь). У суспільстві займають високе становище, мають певний вплив на повагу. Мають повноцінні сім'ї. За місцем роботи працюють певний час, на роботі характеризуються позитивно. Головним мотивом їх дій є бажання отримання неправомірної вигоди для себе чи для своїх близьких або родичів.

Особа потерпілого залежить від виду злочину, який вчиняється. Так, зокрема, при вчиненні злочинів, передбачених ч.ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч.ч. 1 і 2 ст. 368-1, 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України потерпілим є службова особа юридичної особи приватного права; особа, яка надає публічні послуги (нотаріус, аудитор, оцінювач тощо), службова особа, якій пропонують чи обіцяють надати неправомірну вигоду. У цьому випадку шкода завдається честі, гідності та діловій репутації такої особи. Потерпілою така особа визнається у випадку повідомлення нею про факт вчинення щодо неї злочину. У разі ж прийняття такої пропозиції особа є співучасником злочину.

Зазначена вище службова особа, яка є потерпілим, має таку ж позитивну характеристику, як і особа злочинця. Особа має сім'ю, постійну роботу, вищу освіту. Характеризується позитивно у суспільстві і за місцем роботи. Має вплив і повагу у суспільстві.

Потерпілими у разі вчинення службовими особами злочинів (наприклад, зловживання чи перевищення влади чи службових повноважень) є фізична особа, якій такими діями завдано шкоду майнову, моральну чи фізичну шкоду – окремі громадяни, або ж юридичні особи, державні органи, державні чи комунальні підприємства, установи, організації, яким завдано майнової шкоди.

2. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування службових злочинів

Слідча ситуація, яка складається на початковому етапі розслідування службових злочинів, визначає зміст початкового етапу розслідування. Так, слідчий на цьому етапі володіє певною інформацією про обставини вчиненого злочину та про осіб, які його вчинили. Оцінюючи цю інформацію, слідчий може перевірити висунуті версії та спланувати розслідування.

На початковому етапі можуть бути виділені такі **типові слідчі ситуації**:

– отримана інформація про підготовку до вчинення службового злочину (наприклад, отримання чи передачі неправомірної вигоди), особа того, хто передаватиме/отримуватиме відома;

– отримана інформація про те, що злочин вже було вчинено (неправомірна вигода була передана/одержана в минулому), особа злочинця відома. При цьому, злочинець може визнавати або заперечувати свою винуватість у вчиненні злочину.

Інформація може бути отримана: в результаті проведення контролюючими органами документальної перевірки діяльності підприємства, установи, організації; із заяви (повідомленням) громадянина про підготовку чи вчинення службового злочину; з матеріалів оперативно-розшукової діяльності (найчастіше інформація отримується від підрозділів по боротьбі з економічною злочинністю); в результаті розслідування інших злочинів (наприклад ухилення від сплати податків, злочинів проти власності).

Оскільки у двох слідчих ситуаціях особа відома, **слідчі версії** висуваються щодо цієї особи, а саме:

– має місце вчинення / підготовка до вчинення службового злочину цією особою;

– має місце добросовісна помилка;

– має місце обмова з метою компрометації службової особи.

У разі підготовки до вчинення злочину (наприклад щодо підготовки для отримання неправомірної вигоди) завданням слідчого є забезпечення фіксації факту підготовки чи отримання неправомірної вигоди: планування комплексу слідчих (розшукових) дій (у тому числі і негласних) для фіксації факту вчинення

злочину, затримання та обшук особи на місці вчинення злочину, допит затриманого, огляд вилучених у нього предметів та документів, які можуть мати відношення до факту отримання неправомірної вигоди.

Проте, у разі затримання особи під час отримання нею неправомірної вигоди, слідчий повинен також перевірити версію про непричетність особи до вчинення злочину (зокрема, якщо особа мала намір повідомити про факт передачі їй неправомірної вигоди, але не встигла це зробити або ж особа не помітила того, що їй залишили предмети (гроші), які є неправомірною вигодою. Зокрема у випадку, коли гроші знайдені на столі серед паперів або у відкритій чи загальнодоступній шухляді і були непомітними.

Ознаками, які можуть свідчити про підкуп особи є дані про вчинення інших службових кримінальних правопорушень, які пов'язані з отриманням неправомірної вигоди (зловживання владою чи службовим становищем, перевищення влади чи службового становища, службове підроблення, службова недбалість, отримання неправомірної вигоди третьою особою тощо).

У разі вчинення злочину, перевіряється насамперед спосіб його вчинення (підкупу чи передачі/отримання неправомірної вигоди): пряма передача (безпосередньо службовій особі, шляхом перерахування на рахунок особи чи передачі третій особі, яка не є посередником); маскування під законні дії (дарування, отримання премії, виграшу, спадщини, гонорару, повернення боргу тощо).

Версії щодо службової особи, яка отримує неправомірну вигоду перевіряються щодо того, чи є ця особа дійсно службовою особою, чи наділена вона певними повноваженнями, чи має місце зловживання чи перевищення нею повноваженнями. Чи це саме ця службова особа, щодо якої отримано інформацію про факт отримання нею неправомірної вигоди. Чи існують якісь зв'язки між нею і особою, яка пропонує неправомірну вигоду (тобто чи уповноважена особа на прийняття якогось рішення чи вирішення якогось питання особи, яка пропонує/надає неправомірну вигоду). Якщо ж такого немає, тоді необхідно перевіряти версії про помилку чи обмову особи з метою її дискредитації.

У разі підкупу особи (пропозиції чи обіцянки надання неправомірної вигоди) перевіряється особа, яка здійснює такий підкуп, при цьому, крім

з'ясування даних щодо її характеристики, перевіряються також джерела походження матеріальних коштів (їх отримання на законних підставах чи здобуття злочинним шляхом (як неправомірна вигода, у результаті розкрадань, інших економічних злочинів, вимагання тощо); або ж отримання з джерел, що належать злочинній групі чи організованій злочинній організації.

Водночас, залежно від конкретного виду службового злочину, який розслідується, можуть існувати інші типові слідчі ситуації та версії, характерні саме для цього виду злочину.

3. Організація й тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході розслідування службових злочинів

Початковими слідчими діями, послідовність яких може варіюватися у залежності від слідчої ситуації, є: затримка і допит учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, огляд місць передачі неправомірної вигоди, обшук робочих і житлових приміщень, призначення експертиз (найчастіше криміналістичних і економічних).

У випадку вимагання неправомірної вигоди, як правило, проводиться оперативно-тактична операція: підготовлюється предмет неправомірної вигоди (рід, гроші та ін.); цей предмет може бути спеціально позначений або використовується спеціально підготовлене упакування для нього, номери грошових купюр фіксуються і т.п. Під час передачі неправомірної вигоди особа, яка одержує неправомірну вигоду, захоплюється на «гарячому». При цьому проводиться огляд предмета неправомірної вигоди (для виявлення і фіксації його ознак, у тому числі привнесених при його маркіруванні), потім обшук робочого місця і житла особи, яка надала неправомірну вигоду, (для виявлення предметів неправомірної вигоди і схованок з цінностями), допит.

При **допиті особи**, яка надала неправомірну вигоду, з'ясовується: за яких обставин відбулося знайомство з суб'єктом, якому вона надана; які дії повинна була вчинити чи не вчинити особа, яка одержала неправомірну вигоду, і в чий інтересах (самої особи, яка надала неправомірну вигоду, чи інших осіб); який предмет неправомірної вигоди, і як була здійснена ця передача чи отримана інша майнова вигода та у чому вона складалася; чи були посередники в прийнятті

пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, хто саме, з яких причин вони використовувалися; чи відомі допитуваному інші факти прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у тому числі зі сторони даної особи, яка одержала неправомірну вигоду.

При допиті особи, яка одержала неправомірну вигоду, встановлюються: коло його обов'язків і пов'язані з ним повноваження; при яких обставинах відбулося знайомство з особою, яка надала неправомірну вигоду, і в якій формі останній було дано зрозуміти про необхідність надання неправомірної вигоди; якою повинна бути ця неправомірна вигода, як передана; які дії вона повинна була вчинити чи не вчиняти, як ховався факт здійснення чи не здійснення цих дій за одержання-надання неправомірної вигоди; попередні факти прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

При допиті посередника з'ясовуються обставини залучення його до прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, у чому склалися його дії і як вони були ним здійснені.

В окремих випадках може виникнути необхідність у проведенні **обшуку** місцевості, наприклад, для виявлення предметів і цінностей, викинутих суб'єктами одержання-надання неправомірної вигоди, для розшуку схованок і інших місць збереження предмета неправомірної вигоди.

Огляд місця події у справах про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою складається з дослідження місця передачі неправомірної вигоди з метою уточнення обстановки, у якій вона здійснювалася. Виявляються сліди рук, взуття, частини упакування предмета неправомірної вигоди, одягу, мікрооб'єкти (волосся, волокна і т.п.), предмети, загублені чи залишені суб'єктами злочину (недопалки, авторучки, гребінці, окуляри, гудзики та ін.).

На першому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою провадяться також **виїмка та огляд документів**, що свідчать про виконання особи, яка одержала неправомірну вигоду, яких-небудь дій (бездіяльності) в інтересах особи, яка надала цю вигоду, і про характер цих дій.

У якості свідків можуть бути допитані родичі, знайомі і сусіди суб'єктів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, очевидці злочину, особи, у яких вимагали неправомірну вигоду, товариші по службі

особи, яка одержала неправомірну вигоду, громадяни, які зверталися в дану установу за вирішенням тих чи інших питань, і будь-які інші особи, які мають відомості, що цікавлять слідство. Допити співробітників суб'єкта злочину, які знаходяться в службовому підпорядкуванні підозрюваного, проводяться після арешту чи затримки останнього, якщо підозрюваний чи обвинувачуваний знаходиться на волі, він не повинен знати про факт допиту підлеглого.

При наявності істотних протиріч у показаннях раніше допитаних при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди осіб проводиться допит двох і вже допитуваних осіб, метою якої є одержання правдивих показань щодо учасників окремих епізодів, часу і місця зустрічей суб'єктів злочину, предмета неправомірної вигоди та ін.

У розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою істотна роль належить **судовим експертизам**. Проводяться техніко-криміналістична експертиза документів, почеркознавча, авторознавча, а також дактилоскопічна та інші експертизи, а при необхідності судово-бухгалтерська, фінансово-економічна, товарознавча, експертиза речовин і матеріалів.

У процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводяться також такі слідчі дії, як слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання.

Контрольні питання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.
2. Які обставини підлягають встановленню у справах про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?
3. Які існують особливості відкриття кримінального провадження при розслідуванні даного виду злочину?
4. Які типові ситуації виникають на початковому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?
5. Які судові експертизи найбільш характерні для розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?
6. Назвіть особливості використання допомоги спеціалістів при затриманні на місці злочину, в проведенні слідчих дій, підготовці матеріалів і призначенні судових

експертиз.

Тести по темі

1. Яке положення не розкриває зміст предмета неправомірної вигоди?

- 1) має виключно майновий характер;
- 2) ним може бути як майно, так і право на майно;
- 3) неправомірною вигодою є безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт;
- 4) предметом неправомірної вигоди не можуть визнаватися послуги, вигоди немайнового характеру;
- 5) особа, яка надає неправомірну вигоду, і особа, яка її отримує, зацікавлені у збереженні таємниці щодо предмету неправомірної вигоди.

2. У якій відповіді розкрито відомості про особу злочинця як елемента криміналістичної характеристики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) суб'єктна система прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди складається з двох обов'язкових елементів – особи, яка надає неправомірну вигоду, і особи, яка її отримує (службової особи);
- 2) суб'єктна система складається з двох обов'язкових елементів – особи, яка надає неправомірну вигоду, і особи, яка її отримує (може бути і не службовою особою);
- 3) суб'єкти прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди діють для підтримання авторитету влади;
- 4) суб'єкти прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди не переслідують корисливих мотивів;
- 5) особа, яка надає неправомірну вигоду, і особа, яка її отримує обов'язково повинні бути службовими особами.

3. Яка з перерахованих слідчих ситуацій є типовою на початковому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) підозрюваний у одержанні неправомірної вигоди визнав свою вину і розкаюється у вчиненому злочині;
- 2) підозрюваний у одержанні неправомірної вигоди повідомив відомості про інші вчинені ним злочини, в тому числі і про отримані раніше неправомірні вигоди;
- 3) є відомості про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди, що відбулося, які надійшли від правоохоронних органів та особи, яка надала неправомірну вигоду;

4) досудове розслідування припиняється, оскільки в підозрюваного не виявлено предмета неправомірної вигоди;

5) досудове розслідування припиняється, оскільки особа, яка отримала неправомірну вигоду видала її предмет.

4. За змістом «затримання особи, яка одержала неправомірну вигоду за...» – це:

1) ефективний тактичний прийом;

2) тактична комбінація;

3) тактичне рішення;

4) мета діяльності правоохоронних органів під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;

5) тактична операція.

5. Яке з перерахованих питань є предметом допиту особи, яка надає неправомірну вигоду?

1) чи мали предмети, що передавались як неправомірна вигода, індивідуальні ознаки;

2) чи є на предметі неправомірної вигоди сліди пальців рук, придатні для ідентифікації;

3) чи становить предмет неправомірної вигоди історичну та культурну цінність;

4) обсяг повноважень особи, яка одержує неправомірну вигоду;

5) зміст оперативно-розшукових заходів, які проводилися для викриття прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

6. Яке з перерахованих питань не становить предмет допиту особи, яка одержала неправомірну вигоду, під час досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

1) коло його прав та обов'язків;

2) чи бажає обмінятися з особою, яка надає неправомірну вигоду, репліками;

3) чи одержував раніше неправомірні вигоди та за які дії;

4) в який спосіб передбачалося передавання неправомірної вигоди;

5) чи були посередники, якщо так, то хто саме.

7. Яка з перерахованих дій проводиться під час тактичної операції «затримання особи, яка одержала неправомірну вигоду, з поличним»?

- 1) допит обвинуваченої особи, яка одержала неправомірну вигоду;
- 2) слідчий експеримент стосовно механізму давання неправомірної вигоди;
- 3) спостереження за особою, річчю або огляд місця вчинення злочину;
- 4) пред'явлення для впізнання предмета неправомірної вигоди у випадку заперечення особи, яка її одержала, факту її надання;
- 5) судово-дослідницьке фотографування.

8. Яке положення розкриває тактику обшуку під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) обшук доцільніше замінити оглядом місця події, оскільки така слідча дія є простішою в організації;
- 2) метою обшуку є пошук лише предмета неправомірної вигоди;
- 3) обшук не проводиться, якщо службова особа переконала слідчого, що надання неправомірної вигоди не було, а має місце обмова;
- 4) обшук не проводиться, якщо за результатами оперативно-розшукових заходів існує факт надання неправомірної вигоди;
- 5) для пошуку доказів причетності службової особи до інших випадків прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, доцільно проводити обшук і за місцем проживання її рідних.

9. Яке положення не розкриває тактику призначення та проведення судових експертиз під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) для ідентифікації відбитків пальців, залишених на предметі неправомірної вигоди призначається судово-дактилоскопічна експертиза;
- 2) для встановлення тотожності країв, частин паперу (тканини) у який була загорнена неправомірна вигода з тим, що залишився у особи, яка надала неправомірну вигоду, призначається судово-авторознавча експертиза;
- 3) стосовно наявності на змивах рук хімічних речовин, які входили до складу спеціальних речовин, якими помічали предмет неправомірної вигоди, призначають судово-матеріалознавчу експертизу;
- 4) для дослідження стану бухгалтерського обліку з метою виявлення нестачі або надлишків матеріальних цінностей щодо розслідування розкрадання,

яке пов'язане з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди, призначається судово-бухгалтерська експертиза;

5) для визначення чи має предмет неправомірної вигоди історичну або культурну цінність, та її вартість, призначають судово-мистецтвознавчу експертизу.

10. Яка (-кі) обставина (-ни), підлягає (-ють) встановленню у справі про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) чи мав місце факт дачі-отримання неправомірної вигоди;
- 2) хто був очевидцем злочину;
- 3) хто є особою, яка надала неправомірну вигоду, посередником.
- 4) за виконання яких дій, з якою метою була надана неправомірна вигода;
- 5) всі відповіді правильні.

11. Що не є предметом неправомірної вигоди?

- 1) надання благ немайнового характеру;
- 2) матеріальні цінності;
- 3) надання певних послуг майнового характеру;
- 4) гроші.

12. Прихована форма надання неправомірної вигоди – це:

- 1) надання послуг;
- 2) передача грошей через посередника;
- 3) матеріальна винагорода, що надається близьким родичам винного;
- 4) надання житла на пільгових умовах;
- 5) всі відповіді правильні.

13. Яка (-кі) дія (-ї) має (-ють) місце при перевірці заяви особи, яка надала неправомірну вигоду?

- 1) отримання пояснень від особи, яка надала неправомірну вигоду;
- 2) виїмка і огляд документів, що свідчать про наявність факту надання неправомірної вигоди;
- 3) призначення судово-бухгалтерської експертизи;
- 4) перевірка за криміналістичними і оперативно-довідковими картотеками;
- 5) всі відповіді правильні.

14. Які типові дії слідчого на початковому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, коли

є заява особи, яка надала неправомірну вигоду?

- 1) організація затримання особи, яка надала неправомірну вигоду і особи, яка її одержала на місці злочину, їх особисті обшуки;
- 2) допити підозрюваних осіб;
- 3) обшуки за місцем проживання, накладення арешту на майно суб'єктів одержання неправомірної вигоди;
- 4) обшук за місцем проживання або роботи особи, яка одержала неправомірну вигоду, накладення арешту на її майно;
- 5) всі відповіді правильні.

15. Які нетипові дії слідчого на початковому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, коли особа, яка надала неправомірну вигоду, і особа, яка її одержала, діють у змові, і інформація про одержання неправомірної вигоди поступила з оперативних джерел?

- 1) очні ставки;
- 2) допити свідків;
- 3) виїмки і огляд документів;
- 4) доручення органам дізнання проведення оперативно-розшукових заходів;
- 5) всі відповіді правильні.

16. Які нетипові дії слідчого на початковому етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, коли особа, яка надала неправомірну вигоду, і особа, яка її одержала, діють у змові, інформація про одержання неправомірної вигоди надійшла з офіційних джерел, внаслідок чого злочинцям відомо про майбутнє розслідування?

- 1) допит свідків;
- 2) виїмка і огляд документів;
- 3) огляд місця події;
- 4) доручення органам дізнання проведення оперативно-розшукових заходів;
- 5) всі відповіді правильні.

17. Які слідчі дії нетипові для наступного етапу розслідування

прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) очні ставки;
- 2) допит обвинувачених;
- 3) затримання і особистий обшук особи, яка одержала неправомірну вигоду;
- 4) огляд місця події;
- 5) призначення судових експертиз.

18. Який момент є найбільш доцільним при затриманні особи, яка одержала неправомірну вигоду, на місці злочину?

- 1) коли гроші вже знаходяться в столі у особи, яка одержала неправомірну вигоду;
- 2) під час дачі-отримання неправомірної вигоди;
- 3) після виходу особи, яка надала неправомірну вигоду від особи, яка її одержала;
- 4) коли особа, яка одержала неправомірну вигоду, розпорядиться предметом неправомірної вигоди;
- 5) всі відповіді правильні.

19. Яка мета особистого обшуку особи, яка одержала неправомірну вигоду?

- 1) виявлення і вилучення доказів підготовки інших злочинів;
- 2) виявлення і фіксація предмету неправомірної вигоди;
- 3) виявлення і вилучення предметів і документів, що зберігаються без спеціального дозволу;
- 4) виявлення особистих документів обшукуваної особи;
- 5) всі відповіді правильні.

20. Які експертизи не типові при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

- 1) судово-бухгалтерські;
- 2) судове дослідження мікрооб'єктів;
- 3) судово-балістичні;
- 4) судово-почеркознавчі;
- 5) судово-фоноскопичні.

Задачі по темі

Задача №1

Гр. Іванова Т.Н., будучи завідуючою кафедрою опору матеріалів технологічного університету, як викладач згідно з трудовим договором була наділена правом прийому іспитів у студентів.

Не здача студентом заліку або іспиту мала певні правові наслідки: він не допускався до наступної сесії, не переводився на наступний курс або міг бути відрахований з вишу. Виконання студентами учбових планів регулювалось офіційними документами – екзаменаційними відомостями, заліковими книжками, на підставі яких ухвалювалися рішення про переведення студентів на наступний курс, а у результаті – про допуск до дипломної роботи.

У 2015-2016 р.р. порушуючи свої посадові обов'язки гр. Іванова Т.Н. за грошову винагороду виставляла оцінки за курсові проекти і за іспити без самої процедури їх прийому.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і проведення оперативно-розшукових заходів.

Задача №2

6 липня 2016 р. старший викладач кафедри аналітичної хімії гр. Свечникова П. чула через нещільно прикриті двері, як завідувач кафедрою гр. Протасов Г. С. в розмові з невідомою жінкою сказав, що за вступ її сина до університету необхідно до 15 липня 2016 р. заплатити 5000 дол. США. У цьому випадку її син буде зарахований до університету.

Про дану розмову гр. Свечникова П. письмово повідомила в міський відділ поліції.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і проведення оперативно-розшукових заходів.

Задача №3

19 грудня 2016 р. в міський відділ поліції надійшло усне повідомлення від гр. Феофанова Р. І. про те, що він був на прийомі у головного спеціаліста міської управи гр. Вандіна Н. М. з питання придбання садової ділянки недалеко від м.

Покровського. Гр. Вандін Н. М. сказав гр. Феофанову Г. І., що це питання може бути вирішене позитивно у випадку, якщо він принесе йому 2300 дол. США. Дану суму він збирається поділити з своїм безпосереднім начальником відділу землекористування міської управи гр. Светловим Г. Л., тому із його точки зору ця сума цілком прийнятна.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задача №4

21 листопада 2016 р. гр. Сидоров П. П. – директор кафе «Чапля» зрозумівши, що директор «Тепломережа-22» гр. Окунев А. А. вимагає передачі йому грошей, звернувся із заявою в міський відділ поліції.

У заяві він повідомив, що гр. Окуневим А. А. був складений кошторис платежів за послуги в сумі 180 тис. грн., що підлягають оплаті очолюваним ним кафе «Чапля». Маючи намір переговорити з гр. Окуневим А. А. про зниження розміру цих платежів, він запросив його в кафе, куди той прийшов разом зі своєю знайомою гр. Проклової А. І. Під час вечері гр. Окунев А. А. запропонував передати йому готівкою 60 тис. грн., пообіцявши при цьому «пробачити» кафе платежі в такій же сумі. Ця розмова гр. Сидоровим П. П. була записана на мобільний телефон.

Вранці 22 листопада 2002 р. гр. Сидоров П. П. одержав від співробітників поліції диктофон і помічені гроші. Після цього він повинен був піти в кабінет гр. Окунева А. А і передати йому пакет з грошима в сумі 60 тис. грн.

Завдання

1. Дайте оцінку слідчій ситуації.
2. Складіть план проведення початкових слідчих (розшукових) дій.

Задача №5

23 липня 2016 р. близько 10 год. 30 хв. гр. Плюсов Г. Д., управляючи особистим автомобілем «Ауді-320» і рухаючись по Мінському проспекту, зробив зіткнення з автомобілем «Мерседес-540В», керованим гр. Оковим Р. Р., внаслідок чого гр. Плюсов Г. Д. втратив управління автомобілем і збив пішохода гр. Селегіна П. Р., який від одержаних пошкоджень помер у лікарні. Слідчий

Мірюков Б. Ю. порушив кримінальне провадження щодо гр. Плюсова Г. Д.

Після отримання грошей 28 липня 2016 р. в сумі 2500 дол. США від гр. Плюсова Г. Д. слідчий Мірюков Б. Ю. передрукував протоколи допитів, внісши в них завідомо неправдиві відомості про те, що гр. Плюсов Г. Д. намагався гальмувати, але педаль гальма «провалилася» і гальмування не відбулось. Крім того, слідчий Мірюков Б. Ю. склав свідомо неправдивий протокол огляду автомобіля «Ауді-320», де вказав на несправність ножного гальма в результаті пошкодження гальмівного шланга і на вилучення гальмівного шланга як речового доказу. Насправді автомобіль «Ауді-320» не оглядався і з нього нічого не вилучалося. Після цього слідчий Мірюков Б. Ю. виніс постанову про призначення автотехнічної експертизи, в якому свідомо вказав на причину події – несправність в гальмівній системі, і надав на дослідження гальмівний шланг, нібито вилучений при огляді автомобіля гр. Плюсова Г. Д. Використовуючи підроблені документи і заснований на них невірний висновок експерта, 8 вересня 2016 р. слідчий Мірюков Б. Ю. виніс постанову про припинення відносно гр. Плюсова Г.Д. кримінального провадження за відсутністю в його діях складу злочину.

Завдання

1. Дайте оцінку слідчій ситуації.
2. Складіть план проведення початкових слідчих (розшукових) дій .

Задача №6

У міський відділ поліції надійшло повідомлення від керівників АТ «Співучасть» про те, що працівники поліції вимагають у них гроші під загрозою закриття їхньої торгової палатки. Вони також вказали місце і час чергової передачі грошей.

Завдання

1. Опишіть порядок підготовки і тактику проведення оперативно-тактичної операції затримання «на гарячому» у даному провадженні.
2. Як визначити найбільш оптимальний момент затримання одержувача неправомірної вигоди при проведенні даної операції?

Задача №7

У міський відділ поліції надійшло повідомлення від громадянина,

керівника К. житлового відділу адміністрації району про те, що громадянин М. пропонує йому неправомірну вигоду за допомогу в отриманні житла. К. домовився про зустріч з М. у своєму кабінеті.

Завдання

Яким чином повинно бути організовано оперативно-тактичну операцію затримання «на гарячому»?

Задача №8

За відомостями оперативних даних, директор кладовища Т. офіційно відмовляв родичам померлих у виділенні ділянки для поховання у зв'язку з порушенням санітарних норм і виділяв ділянки тільки після отримання певної винагороди.

Завдання

1. Яким чином можна перевірити ці дані оперативно-слідчим шляхом?
2. За яких умов результати оперативних дій у даному провадженні можуть бути використані як докази?

Задача №9

Інформація 1. 23 жовтня в міській відділ поліції м. М. звернувся робітник СП «ОТІКА» Іванов, який заявив, що він має право на отримання безкоштовного житла. У жовтні він повинен був отримати документи на квартиру. Однак працівник житлового управління Герасимов заявив, що за рішенням міськвиконкому особи, які стоять на черзі з 1998 р., не можуть цього року отримати таке житло, в тому числі і Іванов. У той же час Герасимов за 2000 доларів США пообіцяв дану проблему вирішити.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної структури службових злочинів.
2. Вкажіть обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню по даній категорії кримінальних проваджень.
3. Прийміть тактичне рішення.

Інформація 2. Порушивши кримінальне провадження, слідчий спільно з працівниками поліції затримав Герасимова при отриманні неправомірної вигоди від Іванова. При затриманні у Герасимова було вилучено 2000 доларів США.

Завдання

1. Розкрийте зміст тактичної операції із затримання службової особи на

«гарячому».

2. Визначте порядок допиту Герасимова і складіть план цієї слідчої дії.

3. Складіть план подальшого розслідування кримінального провадження

Інформація 3. Підозрюваний Герасимов за участю адвоката пояснив, що працює в житловому управлінні більше 10 років. З Івановим познайомився давно, коли ще не працював у житловому управлінні. Іванов у вересні взяв у борг у нього для особистих потреб 2000 доларів США під розписку. Даний документ підозрюваний пред'явив слідчому.

Іванов цей факт повністю заперечував і наполягав на своїх показаннях.

Завдання

1. Оцініть ситуацію слідчу ситуацію і складіть план подальшого розслідування кримінального провадження.

2. Складіть план допиту двох і більше вже допитуваних осіб між Герасимовим і Івановим.

3. Вирішити питання про призначення необхідної експертизи.

Інформація 4. У процесі розслідування кримінального провадження було встановлено, що ніяких рішень про відмову у виділенні квартир черговикам громадянам 1998 року міськвиконком не приймав. Також було з'ясовано, що розписка про отримання грошей підписано не Івановим, а дружиною Герасимова.

Завдання

1. Оцініть зібрані у провадженні докази і прийміть тактичне рішення.

2. Складіть план повторного допиту Герасимова.

3. Назвіть наступні слідчі дії при розслідуванні даного кримінального провадження.

Тема 8

Розслідування порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів

План

1. Криміналістична характеристика дорожньо-транспортних пригод.
2. Обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів.
3. Початкові слідчі дії у провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди.
4. Наступні слідчі дії у провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди.

1. Криміналістична характеристика дорожньо-транспортних пригод

Порушення правил безпеки експлуатації і руху транспортних засобів має злочинний характер у випадку заподіяння смерті чи заподіяння тяжкої чи середньої тяжкості шкоди здоров'ю людини або заподіяння великої матеріальної шкоди.

Дорожньо-транспортна пригода (ДТП) – подія, що виникла в процесі руху по дорозі транспортного засобу і за його участю, у результаті якого загинули чи поранені люди, пошкоджені транспортні засоби, вантаж, споруди.

За характером механізму вчинення всі ДТП поділяються на наступні види: зіткнення, перекидання, наїзд на транспортний засіб, наїзд на перешкоду, наїзд на пішохода, наїзд на велосипедиста, наїзд на гужовий транспорт, падіння пасажирів тощо.

Слідча практика найчастіше має справу з автотранспортними подіями. Кримінальна відповідальність настає лише у випадку тяжких наслідків (смерть потерпілого, заподіяння тяжкої чи середньої тяжкості шкоди здоров'ю, великої матеріальної шкоди).

Об'єктивна сторона злочину припускає наявність причинного зв'язку між подією і його наслідками. При встановленні причинного зв'язку необхідно з'ясувати, чи мав місце період некеруваності транспортним засобом. Цей період складається з часу реакції водія на виниклу небезпеку і часу дії відповідних механізмів транспортного засобу. Тому якщо водій навіть і побачив небезпеку, але за об'єктивними причинами, всупереч певним зусиллям з його боку, не міг в

обмежений час їй запобігти, склад злочину в його діях (бездіяльності) відсутній.

Із **суб'єктивної сторони** злочин характеризується необережною формою вини стосовно наслідків. При наявності прямого чи непрямого умислу відповідальність настає за злочин проти життя особи чи майна, диверсію.

В останні роки різкий ріст чисельності автомобільного транспорту в країні в сполученні з низьким рівнем підготовки водіїв і значною кількістю порушень ними правил дорожнього руху викликав небезпечний ріст ДТП, у тому числі і тих, що потягли за собою тяжкі та особливо тяжкі наслідки.

Особливу роль у ДТП відіграють водії автомобілів іноземного виробництва, оскільки їх професійний рівень найчастіше не відповідає високим технічним характеристикам автотранспортних засобів, що розвивають значну швидкість, не адаптованих до вітчизняних дорожніх умов і т.п. Варто згадати і типову недисциплінованість пішоходів, з вини яких нерідко виникають аварійні ситуації.

2. Обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів

При розслідуванні ДТП з'ясуванню підлягають наступні **обставини**:

- чи є дана подія ДТП;
- час і місце події, її наслідки;
- чи є потерпілі, який характер заподіяної їм здоров'ю шкоди; час і причини смерті;
- характер і розмір заподіяної матеріальної шкоди;
- які транспортні засоби брали участь у події, який механізм ДТП;
- з чияї вини відбулося ДТП (водія, пішохода, пасажира, велосипедиста й ін.), який її характер;
- які правила дорожнього руху та експлуатації транспортного засобу були порушені винними і у чому виразилися ці порушення;
- чи є причинний зв'язок між порушеннями цих правил і наслідками, що настали;
- чи не несуть відповідальність за ДТП посадові особи, які допустили випуск з автопарку, гаражу та ін. несправного транспортного засобу чи водія з ознаками перевтоми, хворого та ін.;
- обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності винного, а також обставини, що сприяли ДТП;

– чи не мало місце інсценування ДТП.

3. Початкові слідчі дії у провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди

На початковому етапі планування перелік первинних невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів залежить від наявності на місці ДТП транспортних засобів, що брали участь у ньому. Якщо особа, яка скоїла ДТП, втекла з місця події на автомобілі чи без нього, у плані розслідування передбачаються заходи для розшуку особи і транспортного засобу, що здійснюються паралельно з оглядом місця події.

Кримінальне провадження порушується за фактом ДТП, про який органу розслідування стає відомо з повідомлення співробітника дорожньої поліції, очевидців події, а іноді і від водія транспортного засобу.

Розслідування починається, як правило, з **огляду місця ДТП**. Основними завданнями цієї слідчої дії є:

- встановлення факту ДТП, точного місця і часу його вчинення;
- можлива класифікація ДТП;
- встановлення напрямку руху, місцезнаходження і дії учасників події в момент виникнення небезпечної ситуації і самого ДТП;
- місцезнаходження і дії учасників до і у момент ДТП, у кінцевій стадії ДТП;
- стан вантажу, дорожніх споруд.

Особливістю слідчого огляду місця ДТП є те, що до прибуття слідчого там можуть бути зроблені на законній підставі істотні зміни, що вимагає обліку і коректив у ході огляду. Відповідно до встановлених правил працівник дорожньої поліції, який прибув на місце ДТП, зобов'язаний надати потерпілим першу медичну допомогу і при необхідності відправити їх у медичний заклад.

Якщо є труп, то його розташування фіксується на дорожньому покритті за допомогою барвника чи крейди шляхом обведення контурів тіла.

Далі працівник дорожньої поліції вживає заходів до відшукування слідів ДТП і речових доказів, відзначає їх місце розташування і встановлює перед ними знак загородження. При необхідності налагодити дорожній рух дозволяється відбуксувати ушкоджені транспортні засоби вбік, відзначивши попередньо їх розташування на місці події; встановлює учасників ДТП, вилучає у водіїв

документи (права водія, технічний паспорт транспортного засобу та ін.), встановлює очевидців ДТП, налагоджує нормальний рух транспорту і очікує приїзду слідчо-оперативної групи.

До виїзду на місце ДТП слідчий з урахуванням наявних повідомлень визначає коло осіб, яких слід залучити до участі в огляді (експерт-автотехнік, криміналіст-експерт в галузі транспортної трасології, судовий медик), а також дає вказівки щодо необхідних технічних засобів (освітлювачі, засоби для вимірювання, стереофотографії та ін.). Якщо відомо, що водій втік, то в групу включають працівника карного розшуку чи іншого оперативного співробітника.

На початковій стадії огляду слідчий вивчає і фіксує (у протоколі, на схемі) дорожню обстановку:

- тип і стан дорожнього покриття;
- ширину і розмітку дороги, її облаштованість, наявність дорожніх знаків, характеристику прилеглих ділянок;
- оглядовість, видимість, освітленість;
- інтенсивність і щільність руху; наявність перешкод руху.

Далі слідчий встановлює місце знаходження центру (вузла) події. Для цього враховують розташування осколків освітлювальної апаратури транспортного засобу; палива, що пролилося, гальмівної рідини, змащення, охолоджувальної рідини, слідів, залишених на дорожньому покритті колесами та іншими частинами транспортного засобу, слідів на об'єктах облаштованості дороги. Визначається зона розподілу виявлених об'єктів і слідів, їх розміри, здійснюється прив'язка до нерухомих орієнтирів (стовпу на узбіччі, осьової лінії та ін.). Особливу увагу звертають на наявність чи відсутність слідів гальмування, відзначаючи вид слідів (суцільні, переривчасті) і їх довжину.

Якщо перекидання транспортного засобу відбулося при заносі на повороті, то за допомогою фахівця встановлюють радіус повороту, радіус заокруглення дороги і її поперечний профіль.

Огляд транспортного засобу (ТЗ) починають з тієї його частини, що, судячи зі слідів, ввійшла в безпосереднє зіткнення з іншим ТЗ, тілом людини чи іншим об'єктом при зіткненні чи наїзді. При цьому фіксують форму слідів, що утворилися, їх розміри і місце розташування відносно частин ТЗ, а також відносно дорожнього покриття, висоту розташування верхньої і нижньої меж

сліду. Ушкодження ТЗ характеризують вм'ятини, подряпини, розриви, злами, відшарування і нашарування лакофарбового покриття, ґрунтове забруднення.

При наїзді на пішохода основну увагу звертають на деталі передньої частини ТЗ, якими найчастіше травмується пішохід: бампер, облицювання радіатора, фари, крила. Фіксують їхню деформацію, відшарування, забруднення лакофарбового покриття, накладення волокон тканини, часток крові, епідермісу, інших речовин, відбитки тканини одягу.

Якщо відбулося зіткнення двох ТЗ, то огляд починають з поверхонь, що контактували при зіткненні. Враховують, що зіткнення бувають зустрічні, побіжні і кутові. Оглядаючи сліди первинного зіткнення, виділяють так звані контрпари слідів, тобто сліди, що взаємно переходять з одного ТЗ на інший. Для того, щоб визначити, якою частиною ТЗ залишені сліди на іншому ТЗ, враховують форму сліду, його розміри і висоту від дорожнього покриття як сліду, так і слідоутворюючої деталі. При огляді бокових і задніх поверхонь ТЗ особливу увагу звертають на виступаючі деталі і частини дверей, пороги, бічні дзеркала заднього виду, катафоти, освітлювальну апаратуру. Оглядаючи нижню частину ТЗ, фіксують наявність від'єднання при ДТП частин, а також стан деталей і вузлів, що могли залишати сліди на дорожньому покритті, на тілі людини.

Поряд із зовнішніми поверхнями оглядають і внутрішню частину салону (кабіни), звертають увагу на стан вітрового скла, його прорізів (якщо скло розбите), бічних вікон, дзеркала заднього виду, рульового колеса, рукоятки переключення швидкостей, рукоятки ручного гальма; відзначають положення датчиків керування і показання спідометра.

Якщо є заява водія, що транспортним засобом керував не він, а інша особа (звичайно вказують на загиблого), то вживають заходів до виявлення і фіксації слідів рук на рульовому колесі і рукоятці переключення передач. З цією метою вилучають також гумові килимки і гумові накладки педалей для наступного їхнього експертного зіставлення з можливими слідами на підошвах взуття.

У ході огляду ТЗ слідчий спільно з фахівцем (у тому числі працівником дорожньої поліції) перевіряє технічний стан рульового керування, гальмової системи, дію освітлювальних приладів, замірює тиск у шинах. При випаденні людини перевіряється стан дверних замків.

Коли на місці події є труп (наїзд на пішохода, переїзд, випадання), то огляд трупа та його одягу сприяє з'ясуванню механізму ДТП, його причин, а іноді дозволяє прийти до висновку про замасковане вбивство, інсценоване як ДТП. Оглядаючи труп, відзначають його місце розташування стосовно осьової лінії, узбіччя, базового орієнтира ТЗ, фіксують місце розташування, форму і розміри слідів крові на дорозі. При зовнішньому огляді трупа обов'язково бере участь судовий медик чи лікар, який його заміняє. У протоколі огляду фіксують наявність і форму ушкоджень, їхні розміри.

При огляді одягу відзначають його стан, наявні ушкодження і забруднення (розірваний, чи є сліди волочіння, протектора, накладення часток лакофарбового покриття, бруду і т.п.).

У тих випадках, коли водій зник з місця події разом із ТЗ, особливу увагу звертають на сліди, що допоможуть встановити модель ТЗ і будуть використані для його розшуку, а також наступного ототожнення. Спочатку фіксують сліди ходової частини: ширину колії, ширину бігової частини протектора, малюнок протектора, базу ТЗ. Потім вивчають сліди, що залишив ТЗ на об'єктах навколишнього оточення, замірюють верхню і нижню межі сліду. Звертають увагу на відокремлені від ТЗ деталі, частини, шматочки фарби, уламки і т.п. З урахуванням слідів на потерпілому і на інших об'єктах може бути зроблений висновок, які пошкодження і сліди могли залишитися на ТЗ, на яких його частинах.

Підсумовуючи отримані дані, слідчий визначає дані, що є орієнтиром для розшуку ТЗ і дає завдання по його розшуку співробітникам судово-карного розшуку і дорожньої поліції.

Якщо ТЗ залишився на місці, а водій зник, то при огляді ТЗ виявляють і вилучають сліди рук на рульовому колесі, рукоятці переключення передач, ручному гальмі, на кришці шухляди для дрібних речей, вилучають речі і документи, виявлені в салоні (кабіні). Для фіксації результатів огляду місця ДТП використовують фотозйомку (стереофотозйомку), відеозапис.

Водій ТЗ направляється в медичний заклад для встановлення стану алкогольного сп'яніння.

При допиті водія після його вільної розповіді слідчий з'ясовує, чи був ТЗ у справному стані перед ДТП, у чому виражалася несправність, у який момент водій її

виявив, які заходи вживав до її усунення чи припинення руху. Відомості, що повідомляються водієм, співставляються з даними огляду і перевірки ТЗ на місці події. Згодом при призначенні судово-автотехнічної експертизи перед експертом має бути поставлене питання про наявність несправності, її причини і вплив на ДТП.

При допиті водія повинні бути з'ясовані наступні обставини: хто, крім нього, знаходився в кабіні (салоні), скільки часу до ДТП він безпосередньо знаходився за кермом, куди їхав, по якій вулиці (дорозі), з якою швидкістю, на якій смузі руху, яка була видимість, оглядовість, які транспортні засоби знаходилися на дорозі та їх взаємне розташування, які дорожні знаки, світлофори бачив водій безпосередньо до ДТП. З'ясовують обставини механізму самого ДТП: коли водій побачив і усвідомив аварійну ситуацію, у чому вона виражалася; які дії він почав здійснювати чи збирався почати; чи вживав заходи до припинення руху шляхом гальмування чи застосування маневру.

При допиті водія, що зник з місця події, з'ясовують, чому він зник, які заходи здійснив для знищення слідів, що виникли на ТЗ під час ДТП.

При допиті свідків варто мати на увазі, що рідко одна особа бачила у всіх деталях події, що розвиваються, і дії їх учасників. Звичайно, присутні реагують на звук різкого гальмування, сигналу, удару частіше після того, як ДТП уже відбулося. Крім того, для сприйняття свідком події істотне значення має його місце розташування в даній дорожній ситуації, що і необхідно з'ясувати на початку допиту. При допиті з'ясовують: напрямок руху ТЗ, приблизну швидкість його руху, наявність інших ТЗ, поведінку потерпілого та інші обставини.

Якщо ТЗ зіштовхнулися, то свідка запитують про напрямок руху кожного з них. Якщо свідок знаходився в кабіні (салоні) разом з водієм, то в нього з'ясовують, як давно він їхав з водієм, чи не вживав останній спиртні напої, чи відволікався водій під час руху, чи вели вони розмову, чи дивився свідок на панель приладів, чи зауважував він показання швидкості і яка вона була перед ДТП і під час його; коли він, свідок, усвідомив аварійну ситуацію, які заходи здійснив водій, щоб запобігти ДТП.

4. Наступні слідчі дії у провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди

Наступні слідчі дії у провадженнях про ДТП залежать від тієї ситуації, що складається після проведення початкового етапу розслідування. Якщо ТЗ ще не

встановлено і водій не знайдений, то основна увага приділяється пошуковим діям.

Коли ТЗ і водій відомі, головне – це одержання і перевірка відомостей про ДТП, для чого плануються встановлення і допит нових свідків, перевірка та уточнення показань на місці, призначення судових експертиз, проведення слідчого експерименту і пред'явлення для впізнання.

Судові експертизи відіграють по даній категорії справ важливу роль. У першу чергу, це відноситься до **автотехнічної експертизи**. Вона проводиться для з'ясування технічного стану ТЗ чи окремих його вузлів, визначення часу появи конкретної несправності (чи виникла вона до ДТП чи в результаті його), причин і умов утворення несправності; встановлення причинного зв'язку між наявною несправністю і наслідками, що настали. Автотехнічна експертиза дозволяє встановити механізм ДТП (комплексно з транспортно-трасологічною експертизою), оцінити психофізіологічний стан водія в даній ситуації, з'ясувати, чи мав він технічну можливість уникнути наїзду, зіткнення, чи відповідали його дії Правилам дорожнього руху.

Поряд з автотехнічною експертизою може бути призначена і **транспортно-трасологічна експертиза**, що дозволяє ототожнити ТЗ чи встановити його групову приналежність слідам ходової частини, частин, що виступають, за деталями, що відокремилися. Діагностичними завданнями, розв'язуваними експертизою цього виду, є встановлення лінії і кута зіткнення ТЗ, розмежування слідів первинного і вторинного зіткнення (перекидання); обставин випадання людини з ТЗ і ін.

Судово-медична експертиза вирішує питання про причину і час смерті, про механізм ушкоджень на тілі людини, прижиттєвому чи посмертному характері цих ушкоджень і ін. Якщо на ТЗ виявлені сліди крові, волосся чи інші біологічні сліди людини, призначається судово-медична експертиза речових доказів.

Важливу роль при розслідуванні ДТП відіграє призначення комплексних експертиз.

Металознавча експертиза дозволяє встановлювати причини ушкоджень деталей транспортних засобів (знос металу, крихкий злам у результаті зіткнення, дефект виготовлення). Призначаються також і інші види експертизи речовин і матеріалів (паливно-мастильних матеріалів і нафтопродуктів, лакофарбуючого

покриття, волокон і ін.) для встановлення фактів контактної взаємодії потерпілого і його одягу з частинами ТЗ.

Слідчий експеримент проводиться для перевірки показань водія, потерпілого, свідка і для об'єктивізації даних про механізм ДТП. Він дозволяє перевірити відомості про оглядовість і видимість у даній ситуації; про можливість спостерігати хід події з конкретного місця в конкретних умовах; можливості вчинити визначені дії в даній обстановці. При необхідності можуть бути проведені пред'явлення для впізнання (ТЗ, водія), очні ставки, повторні допити і т.д.

Контрольні питання

1. Які існують особливості проведення огляду місця події при розслідуванні ДТП?
2. Які спеціальні знання використовуються при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод?
3. Які заходи використовуються для розшуку автомобіля і водія, що зник з місця пригоди?
4. Які особливості призначення та провадження судових експертиз при розслідуванні порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів?
5. Які існують види дорожньо-транспортних пригод?
6. Які початкові невідкладні слідчих дій і оперативно-розшукові заходи існують на початковому етапі планування розслідування порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів?

Тести по темі

1. Розслідування якого виду злочинів не охоплюється груповою криміналістичною методикою розслідування кримінальних порушень правил безпеки дорожнього руху?

- 1) ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом»;
- 2) ст. 286 КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами»;
- 3) ст. 291 КК України «Порушення чинних на транспорті правил»;

- 4) ст. 415 КК України «Порушення правил водіння або експлуатації машин»;
- 5) ст. 288 КК України «Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху».

2. Залежно від механізму дорожньо-транспортної пригоди вирізняють такі її види:

- 1) викрадення транспортного засобу;
- 2) підробка номерів транспортного засобу;
- 3) заміна вузлів чи агрегатів транспортного засобу;
- 4) наїзд на пішохода;
- 5) виїзд на зустрічну смугу руху.

4. Які фази виділяють в дорожньо-транспортній пригоді?

- 1) початкова-наступна-заклучна;
- 2) попередня-наступна-завершальна;
- 3) початкова-кульмінаційна-завершальна;
- 4) початкова-подальша-заклучна;
- 5) вступна-робоча-резолютивна.

5. Який елемент входить до механізму дорожньо-транспортної пригоди?

- 1) зношеність обшивки сидінь у салоні автомобіля;
- 2) подряпини від каблучки водія на ручці перемикача коробки передач;
- 3) підробка номерів транспортного засобу;
- 4) навколишнє середовище, зокрема перешкоди, інші транспортні засоби, погодні умови тощо;
- 5) підробка номерів на агрегатах транспортного засобу.

6. Який елемент криміналістичної характеристики злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху становить собою узагальнені дані про просторово-часові, дорожні, погодні та інші умови за яких відбувається рух на певній ділянці дороги чи вулиці і за яких, або з неврахуванням яких вчиняються ДТП?

- 1) обстановка ДТП;
- 2) слідова картина;
- 3) спосіб ДТП;
- 4) механізм ДТП;

5) засоби вчинення ДТП.

7. Початкову фазу дорожньо-транспортної пригоди характеризують:

1) зближення транспортного засобу і пішохода чи транспортних засобів між собою;

2) передаварійні умови руху, що передують виникненню небезпечної ситуації;

3) минає швидко і відбувається на ділянці дороги незначної протяжності;

4) ситуація з небезпечної трансформується в аварійну;

5) учасники руху вже не можуть вжити заходів для попередження ДТП.

8. Кульмінаційну фазу дорожньо-транспортної пригоди характеризують:

1) передаварійні умови руху, що передують виникненню небезпечної ситуації;

2) учасники руху ще можуть вжити заходів для уникнення ДТП;

3) ситуація з небезпечної трансформується в аварійну, учасники руху вже не можуть вжити заходів для попередження ДТП;

4) збігається в часі з припиненням руху транспортного засобу;

5) під час цієї фази учасники руху повинні вжити всіх можливих заходів для уникнення ДТП.

9. До суб'єктивних причин дорожньо-транспортних пригод можуть бути віднесені:

1) несприятливі дорожні умови;

2) перевищення встановленої швидкості руху;

3) несправності транспортних засобів, що виникли під час руху раптово;

4) випадковий збіг обставин, що не могли бути передбачені учасниками руху;

5) заводські чи конструкторські дефекти автомобіля.

10. До об'єктивних причин дорожньо-транспортних пригод можуть бути віднесені:

1) перевищення встановленої швидкості руху;

2) недотримання сигналів світлофору;

3) раптова поява на проїжджій частині пішоходів;

4) несприятливі дорожні умови;

5) посадка і висадка пасажирів під час руху транспорту.

11. Вкажіть особливість елемента криміналістичної характеристики кримінальних порушень правил безпеки дорожнього руху – особа злочинця:

- 1) можуть бути вчинені лише з необережності;
- 2) можуть бути вчинені лише повнолітніми особами;
- 3) можуть бути вчинені лише умисно;
- 4) можуть бути вчинені лише особами, які не мають права керувати транспортними засобами;
- 5) саме порушення встановлених на транспорті правил може бути і умисним, але ставлення до наслідків, до яких призвело порушення, – завжди необережне.

12. У справах про дорожньо-транспортні пригоди встановленню розслідуванням підлягає обставина:

- 1) проглядуваність чи непроглядуваність місця події з будь-яких точок для встановлення можливих свідків очевидців;
- 2) чи є підстави для призначення комплексної авто технічної та автотрасологічної експертизи;
- 3) чи є підстави для розслідування ДТП слідчою групою;
- 4) чи не мало місце інсценування ДТП;
- 5) належність транспортного засобу органам місцевого самоврядування.

13. Що характерно для початкового етапу розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху?

- 1) слідчий експеримент;
- 2) призначення і проведення автотехнічної експертизи;
- 3) огляд місця події;
- 4) допит обвинуваченого;
- 5) призначення і проведення трасологічної експертизи.

14. Що характерно для наступного етапу розслідування кримінальних порушень правил безпеки дорожнього руху?

- 1) призначення і проведення судово-медичної експертизи;
- 2) допит обвинуваченого;
- 3) вилучення одягу потерпілих, документів водія шляхом виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів;

- 4) пред'явлення для впізнання трупа, предметів, що належать учасникам ДТП тощо;
- 5) розшук водія і транспортного засобу.

15. Не є видом дорожньо-транспортної пригоди:

- 1) зупинка транспортного засобу внаслідок технічної несправності;
- 2) випадання пассажира;
- 3) перекидання транспортного засобу;
- 4) наїзд на перешкоду;
- 5) зіткнення транспортних засобів.

16. Які з перерахованих обставин не відображають у протоколі огляду місця дорожньо-транспортної пригоди?

- 1) погодні умови;
- 2) фізичний стан водія;
- 3) стан дорожнього покриття;
- 4) ширина проїзної частини;
- 5) наявність роздільної смуги.

17. Яка експертиза не типова для розслідування дорожньо-транспортних злочинів?

- 1) судово-психіатрична експертиза;
- 2) судово-медична експертиза речових доказів;
- 3) судово-почеркознавча експертиза;
- 4) судово-трасологічна експертиза;
- 5) судово-біологічна експертиза.

18. Які питання не вирішується судово-автотехнічною експертизою?

- 1) хто керував транспортним засобом;
- 2) які є несправність транспортного засобу, їх причина та дальність освітлення;
- 3) з якою швидкістю рухалися транспортний засіб перед подією;
- 4) яка технічна причина події;
- 5) які обставини сприяли злочину.

19. Які слідчі дії не типові для розслідування дорожньо-транспортних пригод?

- 1) огляд місця події;
- 2) обшук;

- 3) слідчий експеримент;
- 4) огляд;
- 5) пред'явлення для впізнання.

20. Що не відноситься до типової версії щодо причин дорожньо-транспортної пригоди?

- 1) порушення водієм правил руху та експлуатації транспортного засобу;
- 2) навмисний наїзд водієм транспортного засобу на пішохода;
- 3) незадовільний стан засобів регулювання руху;
- 4) технічні несправності систем управління автомобіля;
- 5) порушення правил руху пішоходом або правил поведінки пасажиром.

Задачі по темі

Задача №1

13 листопада 2018 р. о 13 год 15 хв. на 20 км водій гр. Михайлівський Е. Я., керуючи автомобілем «Жигулі» ВАЗ-2106, здійснив наїзд на пішохода гр. Леонтьєву П. К., 68 років, яка від отриманих ушкоджень померла.

До моменту виїзду на місце події слідчий Сидоркін Н. І. отримав від чергового дорожньої поліції інформацію про те, що після наїзду на пішохода автомобіль виїхав на узбіччя і передньою частиною вдарився в дерево, в результаті чого водій гр. Михайлівський Е. Я. отримав тілесні ушкодження, проте відмовився їхати в лікарню і знаходиться на місці події.

Завдання

1. Складіть план розслідування.
2. Винесіть постанову про призначення експертизи.

Задача №2

10 листопада 2017 р. о 18 год 35 хв. на вул. Чернишевського близько буд.17 автомобілем ЗІЛ-130, державний номер ВС 1784 МН під керуванням водія Підгайного Л. Н. скоєно наїзд на пішохода гр. Жабіна І. К., 52 років, який отримав тілесні ушкодження та був доставлений до лікарні № 12.

Опитуючи водія гр. Підгайного Л. Н., який знаходився на місці події, про обставини наїзду на пішохода, слідчий Іванов П. П. звернув увагу на запах алкоголю, що йшов від водія.

Завдання

1. Яке рішення має бути прийняте слідчим у зв'язку з цією обставиною?
2. З якими документами водія необхідно ознайомитися слідчому перед його допитом?
3. Які обставини необхідно з'ясувати на допиті водія і потерпілого?

Задача №3

23 жовтня 2016 р. гр. Репіна Л. Р. зупинила легковий автомобіль на 40 км автодороги, щоб дістатися до с. Берізки. Водій автомобіля порушив правила безпеки дорожнього руху, внаслідок чого автомобіль наїхав на стовпи огорожі дороги, а гр. Репіна Л. Р., що знаходилася в кабіні автомобіля отримала ушкодження. Водій покинув автомобіль і з місця пригоди зник. Гр. Репіна Л. Р. вдарилася головою об приладовий щиток і була доставлена до лікарні машиною швидкої допомоги в несвідомому стані.

У неї виявлено наступне: в правій лобно-тім'яної області припухлість м'яких тканин на ділянці 6x8 см і синець синювато-багряного кольору. На оглядових рентгенограмах черепа кісткової патології не виявлено. Наступного дня потерпіла повідомила слідчому Михайлову М. Д., що може описати водія «Ауді-300», з яким вона їхала по автодорозі. Автомобіль «Ауді-300», що залишився на місці події і територія місця події були оглянуті слідчо-оперативною групою. На рульовому колесі автомобіля були виявлені два сліди пальців рук. Встановити власника автомобіля за номером не вдалося.

Завдання

1. Охарактеризуйте слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.
3. Винесіть постанови про призначення експертиз.

Задача №4

14 листопада 2016 р. о 20 год в районі вул.Миру іномарка «Мерседес-300» зачепила іншу іномарку, «Вольво-500». Водій «Мерседеса-300» гр. Онопрієв А. А. вирішив втекти з місця дорожньо-транспортної пригоди та додав швидкості. Водій гр. Петровський М. М. наздогнав його в районі готелю «Сонечко» на вул.Новічкова і двічі вистрілив у повітря з карабіна «Сайгак». Гр. Онопрієву А. А. довелося зупинитися. Жителі навколишніх будинків викликали співробітників поліції. Прибувши на місце наряд поліції затримав того, хто стріляв і доставив

всіх учасників події в районний відділ поліції.

Завдання

1. Оцініть слідчу ситуацію.
2. Складіть план проведення початкових слідчих дій та інших заходів.

Задача №5

27 грудня в чергову частину міського відділу поліції надійшло повідомлення про те, що по вул. Кооперативній в районі будинку 15 автомобілем «ВАЗ-2106» здійснено наїзд на жінку. Потерпіла отримала тілесні ушкодження і знаходиться в непритомному стані. Автомобілем керував Мітько П. П., який з двома пасажирами знаходиться на місці події.

Завдання

1. Охарактеризувати елементи криміналістичної характеристики ДТП.
2. Складіть письмовий план початкових слідчих дій.

Задача №6

Інформація 1. О 23 год 15 хв до чергової частини міського відділу поліції надійшло повідомлення про те, що на проїжджій частині вул. Матусевича навпроти будинку № 3 лежить в несвідомому стані чоловік у віці 35-40 років з пошкодженням голови. На місце події виїхала слідчо-оперативна група.

На місці події було встановлено, що невідомим чоловіком є громадянин Чиж, який проживає по вул. Матусевича, буд. 2, кв. 3 та працює столяром в ЖЕС. З рота потерпілого відчутно запах спиртного.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики дорожньо-транспортних пригод.
2. Визначте невідкладні слідчі дії.

Інформація 2. При огляді проїжджої частини вулиці встановлено, що потерпілий лежить на позначеному пішохідному переході, освітленому лампою вуличного світла, на відстані 3 м від правого бордюру, якщо дивитися у напрямку вул. Радянській, головою у вказаний бік. У 4 м від пішохідного переходу на асфальті чітко видно сліди ходової частини коліс автомобіля довжиною 14 м. На пішохідному переході і навколо нього виявлені уламки скла від фар, а також уламки декоративної пластмасової решітки радіатора. На відстані 2 м від потерпілого лежить господарська сумка з чорного

шкірозамінника, в якій є розбиті пляшки з-під вина і горілки, шматки хліба, ковбаси, стакан і скляна банка, закрита металевією кришкою, з речовиною темно-бурого кольору, схожим на тютюн.

Завдання

1. На основі інформації 2 оцініть проведений огляд місця події і вкажіть:
 - а) що повинно підлягати фіксації на місці події і яким способом;
 - б) як необхідно виміряти сліди ходової частини, їх практичне значення;
 - в) які вимірювання проводяться і відображаються в протоколі огляду місця події;
 - г) що фотографується на місці ДТП.
2. Встановіть обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню при ДТП.
3. Підготуйте постанову про призначення автотехнічної та трасологічної експертизи.

Інформація 3. На місце події прибула бригада «швидкої допомоги» і встановила у Чижа забиту рану лобової частини голови, множинні садна обличчя, кистей рук, ненормальну рухливість кісток лівої гомілки. У лікарні Чижу був поставлений наступний діагноз: закрита черепно-мозкова травма, забита рана і садна голови, струс головного мозку важкого ступеня, перелом кісток лівої гомілки зі зміщенням уламків, садна кистей рук, травматичний шок; алкогольне сп'яніння.

Завдання

1. Визначте порядок фіксації інформації, отриманої від лікаря «швидкої допомоги» і лікаря лікарні.
2. Підготуйте постанову про призначення судово-медичної експертизи.

Інформація 4. При проведенні судово-медичної експертизи було встановлено, що отримані пошкодження у Чижа утворилися в результаті удару виступаючими частинами автомобіля в задню поверхню лівої гомілки при вертикальному або близькому до нього положенні потерпілого з подальшим відкиданням тіла і ударом об дорожнє покриття. Дані ушкодження спричинили розлад здоров'я.

Виявлена при хімічному дослідженні крові концентрація в ній етилового алкоголю – 1,6% – свідчить, що Чиж в момент отримання травми перебував у стані середнього ступеня алкогольного сп'яніння.

Прийшовши до тями, Чиж пояснив, що, повертаючись з роботи додому близько 23 години, він перетинав по пішохідному переходу вул. Матусевича. Вулиця була освітлена. Перебуваючи приблизно в 3 м від бордюру, несподівано побачив зліва від себе рухомий на великій швидкості автомобіль «Жигулі», здається, синього кольору, який вдарив його в ліву частину тіла. Від удару Чиж знепритомнів. Крім того, потерпілий пояснив, що того вечора він разом зі своїм знайомим по роботі Васильєвим розпивав з нагоди дня народження останнього спиртні напої. Ні в якій бійці участі не брав.

Завдання

1. Складіть план розслідування кримінального провадження.
2. Складіть план допиту потерпілого Чижа.
3. Визначте зміст завдання для оперативних працівників.

Інформація 5. У ході оперативно-розшукових заходів в одному з гаражних кооперативів виявлено автомобіль ВАЗ-21063, що належить громадянину Брільову. При огляді автомобіля встановлено, що він в результаті ДТП вдарився передньою частиною бампера в освітлювальну щоглу. У підсумку бампер виявився увігнутим за формою «овалу» щогли. У автомобіля відсутня передня решітка радіатора, на капоті наявна вм'ятина розміром 10,4 x16,8 см. На рульовій колонці і дзеркалі заднього виду виявлені відбитки пальців рук. За заявою власника автомобіля Брільова, автомобіль у нього викрали, хто це зробив, він не знає.

Завдання

1. На основі інформації 4 і 5 встановіть власника викраденого автомобіля, вказавши, які криміналістичні обліки необхідно при цьому використовувати.
2. Визначте необхідність вивчення особи потерпілого в даній ситуації і які джерела у разі такої необхідності можна використовувати в такій ситуації.
3. Підготуйте постанови про призначення необхідних у даній ситуації експертиз.

Інформація 6. У результаті проведення дактилоскопічної експертизи встановлено, що всі відбитки пальців рук, виявлені в автомобілі, належать власнику автомобіля Брільова.

При повторному допиті Брільов сказав, що викрадення автомобіля не було, він на вул. Радянської наїхав на освітлювальну щоглу. Після цього автомобіль залишив у гаражному масиві, так як був у нетверезому стані.

Наїзд на пішохода не здійснював.

Завдання

1. Назвіть тактичні прийоми, які необхідно застосувати при допиті Брільова для встановлення істини у справі.
2. Визначте слідчі дії, необхідні для встановлення вини Брільова в наїзді на пішохода.
3. Складіть план наступних слідчих дій.

Задача №7

Скласти план розслідування за наведеними фабулами.

Фабули

1. На трасі Харків-Полтава (40 км від Харкова) було знайдено жінку в непритомному стані з пошкодженнями голови. При огляді місця події за два метри від потерпілої виявлено чіткі сліди гальмування автомобіля (довжина сліду 3 м 20 см), численні частинки фарби жовтого кольору. Одна з частинок фарби розміром 1,2 см мала чіткий обрис п'ятикутної форми. На краю шляху знайдено розсипані вишні. Працівником поліції був помічений автомобіль МАЗ, на бампері якого висіла корзина, на значній швидкості автомобіль зник в напрямку м. Л.

2. 16 квітня 2017 р. на дорозі знайдено труп громадянки С. При огляді місця події на блузці потерпілої виявлено плями масляної рідини. На передній частині спідниці потерпілої чітко відбився слід протектора автомобіля. За припущенням спеціаліста (автотехніка) сліди були залишені автомобілем ВАЗ. У результаті оперативно-розшукових заходів встановлено, що автогосподарствами району в цей час було направлено в рейс сім автомобілів такої марки.

3. Автомобіль «ГАЗель», яким керував водій О., 13 березня 2017 р. на трасі Харків-Київ перевернувся. Було пошкоджено будівлю біля дороги і завдано травми пасажиром. При огляді транспортного засобу виявлено обрив гальмової трубки заднього лівого колеса автомобіля.

ОЦІНКА КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ, ЩО МІСТЯТЬСЯ В ПОЧАТКОВИХ МАТЕРІАЛАХ І СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ОГЛЯДУ

Задача №8

Черговий слідчий міського відділу поліції м. Нововолинська отримав інформацію про те, що на перехресті Боварської вулиці і Остапівського проїзду

відбулося зіткнення двох легкових автомобілів: «Москвич-401» і ВАЗ-2102, є жертви серед пасажирів обох автомобілів. Постраждалих на машині швидкої допомоги доставлено в лікарню № 6. Водії автомобілів, що зіткнулися, знаходяться на місці події.

Обстановка на місці події була наступною.

Поверхня проїжджої частини вул. Боварської і Остапівського проїзду в місці зіткнення асфальтована, рівна, без вибоїн. В 7,5 м від кромки тротуару, прилеглого до Боварської вулиці, автомобіль ВАЗ-2102 вишневого кольору з зовнішніми пошкодженнями: передній бампер пом'ятий, крило і кузов з правого боку сильно деформовані, двері з правого боку зламані, скло розбите. Автомобіль «Москвич-401» світло-сірого кольору знаходиться на середині вулиці, навпроти Остапівського проїзду. Капот деформований і піднятий догори.

Водій автомобіля ВАЗ-2102 сказав, що в зіткненні не винен, він їхав по головній (Боварській) вулиці, не порушуючи правил дорожнього руху, на середній швидкості. Під'їжджаючи до перехрестя, побачив, що з боку прилягаючої дороги – Остапівського проїзду – на великій швидкості до перехрестя наближається автомобіль «Москвич». Він вжив всіх заходів екстреного гальмування, але уникнути зіткнення не зміг. «Москвич» бампером вдарився в передню половину правого боку його автомобіля.

Водій автомобіля «Москвич-401» стверджував, що в аварії теж не винен. Він їхав по Остапівському проїзду обережно. Також він усвідомлював, що його авто знаходиться на прилягаючій дорозі, бачив дорожній знак – «Дати дорогу», тому переключив коробку передач і в 20 м від виїзду на головну дорогу почав гальмувати. Спочатку гальма працювали справно, але потім педаль вільно впала до підлоги, а автомобіль продовжував рухатися до перехрестя. В цей час він побачив на Боварській вулиці автомобіль «Жигулі», що наближається до перехрестя. Розуміючи, що з несправною гальмівною системою виїзд на головну дорогу неминучий, увімкнув повну передачу, натиснув на газ, вважаючи, що зможе проскочити смугу руху, але його автомобіль все одно зіткнувся з «Жигулями». Гальма на його автомобілі перед виїздом були справні, що може підтвердити механік Козліков, який проводив ТО його автомобіля. Що з ними сталося в дорозі, він не розуміє.

Завдання

1. Вкажіть, яку з наявної інформації можна вважати криміналістично значимою.
2. Визначте, чи є в цій інформації матеріали для ствердження про

механізм зіткнення двох легкових авто.

3. Складіть протокол огляду ДТП. Розробіть подальший план дій слідчого в даній ситуації.

ОЦІНКА СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ І КОНСТРУЮВАННЯ СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ, ПЛАНУВАННЯ У СПРАВІ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНУ ПРИГОДУ, В ЯКІЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ, НА ЯКОМУ СКОЄНО НАЇЗД НА ЛЮДЕЙ І ЙОГО ВОДІЙ ЗНАХОДЯТЬСЯ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Задача №8

14 квітня черговому слідчому міського відділу поліції м. Ж, зателефонував лейтенант поліції Камочкін В. Н. і повідомив, що на вул. Білокам'яній тролейбус маршруту № 8 № 52-42 виїхав на тротуар, що прилягає до дороги, збив двох жінок і після удару в стіну будинку зупинився. З осіб, які перебували в салоні тролейбуса, троє отримали тілесні ушкодження. Водій тролейбуса Боголюбов М. М. знаходиться на місці події. Машина «швидкої допомоги» відвезла всіх потерпілих до лікарні.

Прибувший працівник слідчо-оперативної групи працівник поліції Камочкін проінформував про те, що він:

- 1) забезпечив охорону місця події, доручивши це двом поліцейським;
- 2) записав адресу лікарні, куди відправлені потерпілі, встановив їх прізвища, імена, по батькові, адреси;
- 3) огордив фішками праву сторону проїзної частини вулиці і тротуар, позначив крейдою місця, де знаходилися потерпілі, і за допомогою інспектора поліції організував об'їзд для транспорту;
- 4) виявив очевидців, які можуть повідомити деякі відомості про дорожньо-транспортну пригоду, що мала місце о 14 год 15 хв, записав їхні прізвища, імена, по батькові, адреси;
- 5) вилучив посвідчення водія у водія тролейбуса Боголюбова;
- 6) затримав чоловіка, який, зі слів водія тролейбуса Боголюбова, створив аварійну обстановку, гр. Муратова.
- 7) запросив двох понятих для участі в огляді місця події.

Камочкін додав, що не встиг записати номер автомобіля МАЗ, що стояв в момент події на лівій стороні вулиці Білокам'яної, так як самоскид відразу після

події поїхав.

З огляду місця події стало відомо, що проїзна частина вул. Білокам'яної має горизонтальну поверхню, ширина 10 м, асфальтована, заповнена снігом, порушень дорожнього покриття немає. Вулиця розділена лінією, з обох сторін має тротуар, ширина якого дорівнює 3,5 м. На тротуарі на проїзній частині вздовж кожної сторони вулиці розташовані замети снігу заввишки 0,5 м і шириною 1,5 м. Слідів гальмування на проїзній частині і на тротуарах не виявлено. Найближчий пішохідний перехід знаходиться близько буд. № 48 в 60 м від місця події.

Передня частина тролейбуса марки ЗІУ-10 № 52-42 знаходиться на тротуарі біля буд. 34 і звернена в сторону Данилівського ринку. Автомеханік повідомив слідчому, що гальмівна система і рульове керування тролейбуса відповідають технічним умовам.

Передня частина тролейбуса пошкоджена: зігнутий бампер, є вм'ятини і потертості на правому боці, розбите скло фар.

На протилежному боці вулиці навпроти буд. № 34 в сніжному заметі виявлені вдавнені сліди від коліс автомобіля і невелика пляма темної речовини. Ознаки, що визначають модель шини, її розмір і ширину сліду, виявити не вдалося. За частками ґрунту у вигляді віяла, і по бризкам з калюжі зроблено висновок про напрямок руху автомобіля.

Очевидці події, Кольцова З. Г. і Казаков Л. Б. вказали місце, де знаходилися потерпілі, перед тим як їх доправили в лікарню. За їх словами, один з них із закривавленою головою лежав під тролейбусом на спині. В ході огляду, при вивченні режиму руху, встановлено, що по вул. Білокам'яній від Добринінської площі до Данилівського ринку тролейбуси рухаються тільки в одному напрямку. Ширина смуги, відведеної для руху тролейбусів, дорівнює 3,5 м, рух інтенсивний, а дорога для проїзду вузька. У районі місця події висить дорожній знак, який забороняє стоянку автомобілів.

Слідчий під час огляду місця події зафіксував загальний вигляд місця події.

Слідчий зателефонував черговому лікарю приймального відділення лікарні № 52, куди були доставлені потерпілі, і від нього дізнався, що 10 хв назад невідома жінка, віком приблизно 50 років, померла, а громадяни Федорова К. В., Зоріна Н. Г., Петренко Н. Ф. і Махненко С. Н. госпіталізовані.

Судово-медичною експертизою встановлено, що водій Боголюбов М. М.

знаходився в тверезому стані.

Перед слідчим, який порушив кримінальне провадження, постало завдання:

- провести судово-медичну експертизу пішохода Муратова для встановлення стану алкогольного сп'яніння;
- допитати очевидців події Кольцову З. Г., Казакова Л. Б. та Іванову Н. С., а також допитати Муратова В. Н. і Боголюбова Н. Н.;
- провести судово-медичну експертизу для вирішення питань про характер тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілим, і причини смерті невідомої жінки;
- доручити поліції вжити заходів щодо встановлення особи загиблої;
- доручити міському відділу поліції провести перевірку всіх автогосподарств, розташованих на території м. Ж. з метою з'ясування автовантажівки марки МАЗ, що може перебувати 14 квітня в рейсі в районі Добринінської площі;
- отримати довідки з лікарні № 52 про стан здоров'я Федорової К. В., Зоріної Н. Г., Петренко Н. Ф. і Махненко С. Н. в момент їх надходження в лікарню і в даний час;
- допитати, з дозволу лікаря, потерпілих Федорову К. В., Зорину Н. Г., Петренко Н. Ф. і Махненко С. Н.

У результаті проведеної судово-медичної експертизи пішохода Муратова 14 квітня о 16 год встановлено, що він перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння.

Свідок Кольцова З. Г. пояснила, що 14 квітня близько 14 год їхала в тролейбусі № 8. У салоні тролейбуса вона знаходилася біля кабіни водія і дивилася на дорогу. Видимість дорожнього полотна була хорошою. Тролейбус від Добринінської площі до Данилівського базару їхав швидко, але швидкість руху назвати вона не може. Несподівано на проїжджій частині вулиці побачила чоловіка. Він йшов, похитуючись, не кваплячись, і по сторонам не дивився. Пішохід з'явився в її полі зору приблизно в 30-40 м від тролейбуса і на відстані 5-6 м від лівої межі дороги. У той момент, коли чоловік опинився на проїжджій частині вулиці, тролейбус їхав з попередньою швидкістю і напрямок руху не змінював. Тільки через деякий час водій різко загальмував, тролейбус став

рухатися вправо, вдарився об кут будинку і зупинився. Від сильного поштовху декілька чоловік, що знаходилися в салоні тролейбуса, впали з місць. Водій вибіг з кабіни і крикнув, щоб затримали чоловіка, який перетинав дорогу. Вона побачила двох жінок, збитих тролейбусом. Водієві вона назвала своє прізвище та адресу для того, щоб при необхідності розповісти про обставини того, що сталося. На питання слідчого, чи стояв вантажний автомобіль на місці події, Кольцова відповіла, що не звернула уваги.

Свідок Іванова М. С. розповіла, що 14 квітня близько 14 години їхала в тролейбусі № 8. У салоні тролейбуса сиділа в першому ряду, спиною до кабіни і що відбувалося попереду (по ходу тролейбуса) не бачила. З якою швидкістю їхав тролейбус, відповісти не може, так як в цих питаннях не розбирається. Тролейбус зупинився після сильного удару, і вона почула крики і прохання когось затримати. Вийшовши з тролейбуса, вона побачила, що біля тролейбуса знаходився п'яний чоловік, на якого всі кричали, як на винуватця події. На тротуарі лежала збита тролейбусом жінка, а інша перебувала під тролейбусом. В якості свідка її запросив водій тролейбуса, котрий був сильно схвильований. На питання слідчого відповіла, що бачила на протилежному боці вулиці автомобіль-самоскид, який від'їхав хвилин через 5-7 після події. Вона запам'ятала лише дві літери номерного знака «КР».

Допитаний пішохід Муратов В. Н. розповів, що працює на меблевій фабриці слюсарем. У день події мав погане самопочуття, але з приводу свого захворювання до лікаря не звертався, так як вирішив лікуватися вдома. Додому йшов після роботи пішки, трохи випив алкоголю. Проходячи повз дитячу лікарню, що знаходиться неподалік від Данилівського базару, сильно засмутився, так як півроку тому в цій лікарні помер його єдиний син. У такому стані він не подивився навколо, від сліз не бачив дорогу, та тролейбус, в тому числі. На іншій стороні вул. Білокам'яної до нього підійшов чоловік, узяв під руку і повідомив, що він нібито перетинав проїжджу частину дороги перед тролейбусом і що водій, щоб уникнути наїзду на нього в'їхав на тротуар і збив громадян, що стоять біля будинку № 34. Де він став переходити вулицю і з якою швидкістю, він не пам'ятає. Зазвичай по вулиці ходить дуже швидко. Можливо біг, але точно стверджувати не може. На поставлене слідчим питання, чи стояв якийсь автомобіль на вул. Білокам'яній чи ні, Муратов відповів, що на проїжджій

частині була якась вантажівка.

Водій тролейбуса Боголюбов М. М. дав свідчення, що 14 квітня він керував технічно справним тролейбусом марки ЗІУ-10 № 52-42, що належить 2-му тролейбусному парку. Їхав по вул. Білокам'яній з боку Добринінської площі до Данилівського базару зі швидкістю 35-40 км/год. Тролейбус він скеровував уздовж тротуару, на відстані 15-20 см від заметів снігу. Дорожнє полотно було слизьке і засніжене. Погода була ясна і видимість хороша. Зустрічного руху автомобілів в момент ДТП не було. Під'їжджаючи до буд. 34 по вул. Білокам'яній, він побачив вантажний автомобіль марки МАЗ-самоскид з металевим кузовом старого зразка, номер якої не запам'ятав. Самоскид знаходився на проїжджій частині з іншого боку вулиці. У момент, коли тролейбус був на відстані 10 м від буд. № 34, із-за вантажівки МАЗ несподіваного вибіг чоловік і почав перебігати вулицю поперек дорожнього полотна, перпендикулярно до лінії тротуару, що примикає до будинку № 34. Побачивши людину, Боголюбов почав гальмувати, але рульове колесо не повертав. У результаті чого через поганий стан дороги тролейбус занесло, і він став швидко рухатися в сторону будинку № 34. Вжиті ним заходи для усунення занесення були безуспішні, він виїхав на тротуар, збив двох жінок, після чого тролейбус вдарився об кут будинку і зупинився. Вибігши з тролейбуса, Боголюбов крикнув чоловіку, котрий виявився співробітником поліції, щоб він затримав пішохода, що перебігав дорогу перед тролейбусом. Слідчий попросив уточнити Боголюбова, в якому становищі перебувала вантажівка МАЗ в той момент, коли з боку кузова вибіг пішохід. Боголюбов зазначив, що самоскид стояв на проїжджій частині приблизно в 1,5 м від бордюру. Передня частина автомобіля була звернена в сторону Добринінської площі.

На другий день після події було отримано висновок судово-медичного експерта, де вказувалося, що смерть невідомої жінки настала в результаті перелому склепіння та основи черепа з розривом твердої мозкової оболонки. У потерпілої є множинні переломи ребер, обох лопаток, лівої гомілки. Зазначені ушкодження могли бути отримані від дії тупих твердих предметів, які вплинули на тіло людини з великою силою. Таким предметом могли бути виступаючі частини рухомого транспорту.

Перед слідчим постало завдання сконструювати версії:

- 1) наїзд на потерпілих зі смертельним наслідком стався в результаті порушень

Правил дорожнього руху, допущених водієм тролейбуса Боголюбовим Н. Н.;

2) наїзд на потерпілих став наслідком грубого порушення Правил дорожнього руху пішоходом Муратовим В. М.;

3) наїзд настав в результаті недотримання вимог Правил дорожнього руху водієм Боголюбовим і пішоходом Муратовим.

15 квітня до відділення поліції прийшла Лучко Н. М. і заявила, що її матері Красовицької Г. А., з вчорашнього дня немає вдома. Йдучи з дому 14 квітня, вона сказала, що хоче купити продукти на базарі, і з тих пір додому не поверталася.

Лучко Н. М. був пред'явлений в морзі для впізнання труп невідомої жінки, яка загинула в ДТП. Лучко Н. М. відразу ж впізнала свою матір.

План подальшого розслідування слідчим був наступним.

Свідок Казаков Л. Б. повідомив, що він їхав в тролейбусі №8, який слідував по вул. Білокам'яній з боку Добринінської площі. В цей час він перебував біля вхідних дверей в салоні тролейбуса і дивився вперед. Видимість була хороша. Тролейбус рухався по середині вулиці зі швидкістю приблизно 35-40 км/год. Він бачив, що на лівому боці проїзної частини дороги, близько снігових заметів, стояла вантажівка марки МАЗ. Із-за кузова цього автомобіля приблизно в 20 м вийшов чоловік і почав перетинати проїжджу частину вулиці прискореним кроком. У момент, коли Казаков побачив пішохода, що з'явився на проїжджій частині, він (Казаков) відчув, що водій тролейбуса почав гальмувати і тролейбус стало заносити в праву сторону.

У висновках судово-медичної експертизи, отриманих слідчим 17 квітня, містилися такі дані: у Федорової К. В. виявлені перелом тазостегнових кісток, поранення на голові та численні синці на обличчі. Ці ушкодження могли бути отримані від удару тупими частинами рухомого транспорту і від падіння на асфальт. Зазначені ушкодження відносяться до розряду менш тяжких тілесних ушкоджень з тривалим розладом здоров'я. Зоріна Н. Г., Петренко Н. Ф. і Махненко С. Н. отримали удари колінних суглобів. Ці ушкодження могли утворитися від дії тупих твердих предметів і їх слід віднести до легких, що не спричинили розлади здоров'я.

Потерпіла Федорова К. В. з дозволу лікаря була допитана слідчим Лобановим О. Г. і дала показання: «Я є викладачем в 3-му класі школи №15. У

мене вчиться Красінський Олекса, 10 років, на перерві він поранив собі руку. Ми вирушили з ним в поліклініку, що знаходиться по вул. Білокам'яній. Коли ми з Олексою підійшли до буд. №34, я побачила тролейбус, що рухався з боку Добринінської площі. Їхав він швидко, але не рівно, з відхиленням в бік нашого тротуару. Ми зупинилися, але коли почало заносити тролейбус, відбігти ми не встигли. Мене вдарило і збило з ніг, падаючи, я чула скрегіт гальм, тривожний крик людей і звуки розбитого скла. У свідомість я прийшла в лікарні».

Олекса Красінський, 10 років, допитаний в приміщенні школи в присутності педагога, розповів, що коли він із вчителькою стояв на тротуарі, то побачив, що в їх сторону рухається тролейбус. Він відбіг убік, але спіткнувся і впав. До нього підійшли якісь незнайомі жінки, підняли його, і він пішов шукати свою вчительку. На тротуарі він побачив, що Ксенія Василівна лежить в калюжі крові, злякався і втік додому. На питання слідчого Красінський відповів, що на протилежному боці вулиці стояла вантажний автомобіль. На питання про те, з якою швидкістю їхав тролейбус, він сказав, що «їхав швидко».

Потерпіла Махненко С. Н. на допиті повідомила, що вона в салоні тролейбуса сиділа на останньому ряду. Їхали по вул. Білокам'яній швидко, але швидкість руху визначити не може, так як в цьому питанні не розбирається. У вікно не дивилася і тому не знає, на якій відстані від бордюра рухався тролейбус. Почула крики і одночасно відчула, що тролейбус став рухатися якимось убік. Від сильного поштовху вона впала з сидіння. Прокинулася на носилках.

Аналогічні показання дали Петренко Н. Ф. і Зоріна Н. Г. Разом зі свідком Кольцовою З. Г. слідчий Лобанов О. Г. виїхав на місце події. Там Кольцова З. Г. показала ділянку, де пішохід перетинав проїжджу частину вулиці: на рівні кута буд. №34 і приблизно в 3,5 м від лівої межі вул. Білокам'яної. На запитання слідчого, де знаходився тролейбус, коли в поле її зору з'явився пішохід, вона відповіла, що тролейбус був приблизно в 30 м від буд. №34, на такій же відстані від лінії руху тролейбуса знаходився і пішохід.

При ознайомленні з режимом руху по вул. Білокам'яній було встановлено, що на цій магістралі дорожніх знаків, що обмежують швидкість руху, немає.

Слідчий Лобанов О. Г. вдруге викликав на допит водія тролейбуса Боголюбова М. М. і поставив йому питання: на якій відстані він побачив пішохода, що перетинав проїжджу частину вулиці, з якою швидкістю рухався

Муратов В. Н. і який у нього (Боголюбова) стан зору. Боголюбов відповів, що Муратова В. Н. він побачив перед тролейбусом на відстані 10 м. Пішохід біжучи перетинав проїжджу частину. Боголюбов М. М. додав, що, побачивши пішохода, він відразу ж почав гальмувати, маневр повороту вправо він не робив і звуковий сигнал не подавав. Свій зір він вважає нормальним. Останній раз проходив медичний огляд у поліклініці 4 місяці тому. З огляду на те, що між показаннями Боголюбова М. М. і свідка Кольцової З. Г. є суттєві суперечності, тому слідчий вирішив провести допит раніше допитуваних осіб. На допиті Кольцова З. Г. повторила, що вона чула звуковий сигнал, який водій тролейбуса спокійно подав пішоходу. Потім вона помітила, що тролейбус незначно відхилився від свого шляху, а через деякий час водій різко загальмував. Кольцова З. Г. також стверджувала, що пішохода побачила не менше як в 30 м від тролейбуса. Будучи геодезистом, вона вмiє досить точно визначати відстань на око.

Боголюбов М. М. наполягав на тому, що пішоход тікав і тим самим змусив його діяти в умовах крайньої необхідності, що Муратова В. Н. він побачив на відстані не більше 10 м від тролейбуса, і як тільки Муратов В. Н. вибіг із-за вантажівки, що стояла біля протилежного тротуару, тобто при виникненні небезпеки, він відразу загальмував. На питання, що заважало водієві бачити пішохода на великій відстані, Боголюбов М. М. відповів, що перешкодою для огляду був самоскид, а погодні умови були хороші.

Оперативними заходами органами поліції встановлено, що 14 квітня в районі події доставляв пісок із сіллю на автомобілі МАЗ-200 водій Нікольський Р. Л. На допиті Нікольський Р. Л. сказав, що дійсно привозив пісок у двір буд. №25 по вул. Білокам'яній. Після закінчення роботи поставив автомобіль біля тротуару будинку, правими колесами він в'їхав в замет снігу і пішов в РЕУ №5 відмітити подорожній лист. Вийшовши з контори, він побачив на тротуарі біля буд. №34 тролейбус і збитих ним пішоходів. Обставини події не бачив.

Завдання

1. Дайте оціночну характеристику початкової слідчої ситуації у провадженні.
2. Ознайомтеся з Правилами дорожнього руху і проаналізуйте висновки і дії слідчого в даній ситуації.
3. Визначте, чи є підстави для притягнення до відповідальності обвинуваченого Муратова В. Н. Складіть програму наступних дій слідчого у

даному провадженні.

ОЦІНКА СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ, ПРИ ЯКІЙ НЕ ЗРОЗУМІЛО, ХТО СІДІВ ЗА КЕРМОМ АВТОМОБІЛЯ, КОНСТРУЮВАННЯ СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Задача №9

23 серпня на Садовій вулиці навпроти магазину «Радіо» здійснено наїзд автомобіля «Волга» на світлофор. Три людини, що знаходилися в цьому автомобілі, отримали тілесні ушкодження і були доставлені машиною «Швидкої допомоги» в травмпункт найближчої лікарні. Всі доставлені особи в медичний пункт знаходились в стані алкогольного сп'яніння.

Прибувши на місце події, слідчий Золотухін Н. П. виявив, що автомобіль «Волга» стоїть на Садовій вулиці, в 2 м від бордюру, передній бампер стикається зі світлофорною трубою, на якій помітні сліди удару. Проїжджа частина дороги на ділянці події рівна, асфальтована, злегка волога, 10 метрів в ширину. Рух на ній двосторонній, вздовж обох сторін є тротуар, відокремлений бордюром.

На автомобілі деформований передній бампер, пом'ятий капот, зламана решітка радіатора і розбите скло фар. При огляді рульового колеса виявлено два потожирові відбитки пальця сліди, які були сфотографовані і вилучені. Під педалями зчеплення і гальма на гумовому килимку авто виявлені шматки ґрунту. Після огляду і фіксації ґрунтової речовини її вилучили за допомогою листа картону і упаковали в поліетиленовий пакет. До коробки з вилученими зразками прикріплені бірки з відповідними написами.

Оглянутий автомобіль «Волга» обладнаний ременями безпеки, закріпленими в гніздах, на стійках салону. На внутрішній стороні ременя безпеки правого пасажирського місця виявлені волокна тканини. Спеціаліст витягнув волокна пінцетом і упаковав (кожен окремо) в пробірку. На панелі приладової дошки переднього сидіння видно розбризкані краплі крові. Кров вилучили шматочком чистої марлі і упаковали в пакет. Сидіння кузова салону оббиті ворсистю тканиною сірого кольору. На верхній частині спинки заднього сидіння і на підголівнику правого пасажирського місця за допомогою лупи були знайдені пучки волосся (довжина окремих волосинок від 5 до 30 см). Волосся вилучені, упаковані в конверт і опечатані.

З огляду на те, що в подальшому може бути проведений повторний огляд цього автомобіля, слідчий поставив її на стоянку аварійного транспорту.

З урахуванням отриманих в ході огляду даних слідчий вирішив провести наступні початкові слідчі дії:

- 1) допитати власника автомобіля «Волга» і потерпілих (пасажирів);
- 2) виявити і допитати свідків-очевидців;
- 3) отримати довідки з лікарні про стан здоров'я потерпілих в момент їх надходження і в даний час;
- 4) провести судово-медичну експертизу для вирішення питань про характер і тяжкість отриманих ними тілесних ушкоджень;
- 5) доручити судово-медичному експерту встановити групу крові кожного з потерпілих і вилучити зразки їх волосся з різних частин голови (потилиці, правої і лівої скронь – не менше 10 шт.);
- 6) вилучити і оглянути одяг потерпілих.

Окатов Вано, 45 років, власник автомобіля «Волга», на допиті розповів, що 23 серпня о 20 год після закінчення робочого дня він зі своїми друзями вирушив у гості до родичів. Після вживання в гостях спиртних напоїв він відчув фізичну перевтому. Пішовши з квартири родичів, він сів за кермо свого автомобіля з метою спочатку виспатися в авто, а потім поїхати. У автомобілі він був один, що було далі, не пам'ятає. Отямився він вже в лікарні. Розповісти про подію, що передусє події, зокрема, хто вів автомобіль і хто, де сидів, він сказати не може.

Потерпіла Смирнова Л. Б., 36 років, розповіла, що в момент події за кермом «Волги» сиділа вона. Вказати, де в автомобілі знаходилися її власник Окатов Вано і інший її знайомий Акопов Гіві, вона не може, так як в результаті отриманого при наїзді удару голови у неї сталася амнезія.

Інший потерпілий, Акопов Гіві, 30 років, стверджував, що в момент події за кермом автомобіля знаходився він, а де сиділи інші, не пам'ятає.

Спроба слідчого особисто і через органи поліції виявити свідків-очевидців події результатів не дала.

Лікар, який приймав доставленого в лікарню Окатова В., сказав слідчому, що в історії хвороби, зі слів Окатова В., записано: «Пішовши з квартири родичів, за кермо «Волги» сіла Смирнова Л. Б., поруч з нею Акопов Г., що було далі, не пам'ятає».

У висновку судово-медичної експертизи вказано, що у потерпілого Окатова виявлені пошкодження грудної клітини, переломи кісток великого пальця правої руки і великі садна на нижніх кінцівках. Смирнова отримала забої голови, переломи колінних суглобів, а також різані рани обличчя, шиї та рук. У Акопова є кровопотік в області обличчя і лівого стегна без внутрішніх пошкоджень. Лабораторні дослідження проб крові і сечі на предмет кількісного визначення алкоголю в організмах потерпілих не проводилися, хоча така можливість була.

При огляді одягу потерпілих слідчий зафіксував її загальний вигляд і наявні на ній пошкодження. Крім того, на одязі потерпілого Акопова Р. є мікрочастинки ворсистого тканини сірого кольору, а на светрі власника автомобіля Окатова В. – волокна того ж забарвлення.

Слідчий висунув наступні слідчі версії про винуватців події: автомобілем «Волга» в момент аварії керував: 1) Акопов Г.; 2) Окатов В.; 3) Смирнова Л.Б. – і склав план розслідування.

Результати огляду місця події і повторні допити Окатова, Акопова і Смирнової ясності у визначенні того, де в момент наїзду сидів кожен з них, не дали. Відповіді на запити, отримані з автошкіл, підтвердили, що Акопов і Смирнова пройшли курс навчання водінню автомобіля і мають право на управління автомобілем. Сліди пальців рук, виявлені на рульовому колесі автомобіля «Волга», виявились непридатні для ідентифікації.

Експертом дано висновок, що ґрунт, вилучений із взуття потерпілого Окатова, за кольором, механічному складу і мінералогічному спектру не відрізняється від ґрунту, вилученого з гумового килимка під педалями зчеплення в салоні автомобіля. Судовий медик дійшов висновку, що кров, виявлена на панелі приладової дошки, збігається по групі лише з кров'ю Смирнової. Експертом-біологом зроблений висновок, що волосся, вилучені з підголівника переднього сидіння і верхньої частини спинки заднього сидіння, схожі з волоссям: перші – Смирнової, другі – Акопова.

Криміналістична експертиза матеріалів та речовин встановила, що мікрволокна, виявлені на паску безпеки, є слідами накладення від кофти потерпілої Смирнової, ворсиста тканина, виявлена на одязі Акопова, виявилася від оббивки заднього сидіння салону. Волокна, вилучені з одягу Окатова,

виявилися непридатні для дослідження.

Комісія експертів шляхом зіставлення морфології пошкоджень на одязі і тілах потерпілих і на транспортному засобі прийшла до висновку, що ці люди в момент зіткнення могли сидіти в наступному порядку: Смирнова – на передньому сидінні справа, Акопов – на задньому справа.

Методом виключення слідчий прийшов до висновку, що Окатов сидів на місці водія. Ця обставина підтверджується і наявністю у нього типових для водія травм.

Завдання

1. Оцініть ситуацію з точки зору перспектив на швидке вирішення основних завдань розслідування.
2. Оцініть висунуті версії. Вирішіть, чи немає необхідності у висуванні інших слідчих версій.
3. Визначте, чи можна вважати версію слідчого, що за кермом сидів Окатов Вано, підтвердженою.
4. Проаналізуйте план розслідування.

Тема 9

Розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж

План

1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж.
2. Підстави відкриття кримінального провадження та планування розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж.
3. Початкові слідчі дії при розслідуванні підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж.
4. Наступні слідчі дії при розслідуванні підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж.

1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж

Виникнення і розвиток пожежі відбувається відповідно до визначених закономірностей і супроводжується наявністю небезпечних факторів (висока температура, теплове випромінювання, токсичний і оптично щільний дим та ін.).

Більшість пожеж виникає в умовах неочевидності, і є результатом необережних дій чи злочинної недбалості певних осіб, підпалу з метою умисного знищення майна чи створення загрози для життя людей, а також для приховування слідів інших злочинів. Дуже рідко пожежі виникають під неконтрольованим впливом сил природи (сонячні промені, блискавка, електростатична електрика), але й у таких випадках у самому факті виникнення пожежі і його наслідках можуть бути встановлені винні особи, які не виконали відповідних профілактичних заходів. Серед причин підпалу незначне місце займає підпал на ґрунті помсти; для приховування іншого злочину (вбивства, присвоєння чужого майна та ін.); з політичних мотивів з метою дестабілізації обстановки в регіоні; з хуліганських спонукань; з метою одержання економічної вигоди (страхових премій, безоплатних позичок); для поліпшення житлових умов.

Способи підпалу поділяються на групи:

- вчинені без спеціальної підготовки, при звичайному для даних умов пожежонебезпечному зосередженні пальних чи легкозаймистих матеріалів;
- вчинені із застосуванням допоміжних матеріалів і речовин, взятих на місці здійснення підпалу чи принесених для гарантованого запалення об'єкта;
- вчинені з використанням спеціальних технічних засобів, заздалегідь пристосованих запальних пристроїв (у тому числі вибухових пристроїв), що забезпечують велику надійність і конспірацію здійснення злочинних дій, а також гарантування заданого часу запалення;
- вчинені шляхом умисного створення умов для виникнення пожежі від причин, що імітують випадковість, ненавмисне порушення заходів пожежної безпеки чи необережність;
- сполучення зазначених випадків.

Підготовка до підпалу може включати дії зі створення умов, що сприяють виникненню і розвитку горіння: прикривання штор на вікнах, відкривання дверей і вікон для поліпшення повітрообміну, висування шухляд столів і шаф, розкладення і розкидання документації, паперів, інших предметів. З тією ж метою здійснюється псування чи приховування пожежного інвентарю, виведення з ладу установки пожежної сигналізації та автоматичного пожежогасіння (відключення електроживлення, перекривання засувки на трубопроводах пожежного водопостачання і т.п.). Підпали відбуваються як таємно, у нічний час, так і в денний час, наприклад, закиданням через вікно пляшок із запальною сумішшю, бойових гранат.

Злочинні порушення протипожежних правил звичайно пов'язані з порушеннями правил експлуатації електроустановок, опалювальних, освітлювальних, нагрівальних приладів і устаткування, порушеннями технології виготовлення і використання, збереження і транспортування легкозаймистих і вибухонебезпечних матеріалів, порушеннями в системах протипожежного захисту, недотриманням правил виконання вогневих, вибухових і інших пожежонебезпечних видів робіт, необережним поводженням з вогнем (наприклад, при палінні). До факторів, що істотно впливають на динаміку пожежі, відноситься дотримання визначених відповідними нормативними

документами вимог до протипожежних розривів, висоті складування матеріалів, допустимості спільного збереження речовин, герметизації отворів у будівельних конструкціях, що оточують, вогнезахисній обробці матеріалів і т.п. Можуть мати значення і деякі об'єктивні фактори, наприклад, сила і напрямок вітру.

Свої особливості має **механізм слідоутворення** при підпалах і злочинних порушеннях протипожежних правил. Вогонь, знищуючи багато речових доказів на місці пожежі, залишає власні сліди на елементах речової обстановки. Це, насамперед, сліди кіптяви на будівельних конструкціях і інших об'єктах, так званий, конус вогнища, сліди деформації предметів і пристосувань, за якими можна судити про вогнище пожежі, динаміці його розвитку. У пожежному смітті знаходять залишки запальних пристроїв, фрагменти електропроводки зі слідами оплавлень, обвуглені і спопелілі документи і гроші, трупи людей і тварин та ін. Можуть також бути виявлені технічні пристрої зі слідами виведення їх з ладу; запахові сліди пальних рідин і вибухонебезпечних матеріалів; різні документи, що вказують на навмисні дії чи злочинну недбалість.

При розслідуванні справ про пожежі, пов'язані зі знищенням лісів, інтерес можуть представляти сліди стоянок туристів, заготівників, грибників, рибалок.

Важливим елементом криміналістичної характеристики є обстановка вчинення злочину, у тому числі місце пожежі, його вогнище, наявність і стан протипожежних засобів і ін. Однак, оскільки полум'я може поширюватися на досить великі відстані, місце первісного виникнення горіння може не збігатися з місцем найбільшого вигорання.

За місцем виникнення розрізняють такі види пожеж: у житлових приміщеннях, на підприємствах, на складах, у культурно-видовищних установах, на транспорті, на об'єктах сільського господарства, у лісах.

Місце пожежі тісно пов'язане з **особою злочинця**. При розслідуванні підпалів злочинця треба шукати, у першу чергу, серед осіб, які зацікавлені в знищенні чи пошкодженні майна. Це можуть бути матеріально-відповідальні особи, які скоїли розкрадання чи розтрату довіреного майна, особи, які знаходяться в конфліктних відносинах з потерпілим чи адміністрацією підприємства, які прагнуть одержати матеріальну вигоду, особи з психічними відхиленнями та інші. У справах про злочинні порушення протипожежних правил – це можуть бути посадові особи, які відповідають за технологічні процеси і протипожежну безпеку на виробництві.

2. Підстави відкриття кримінального провадження та планування розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж

Кримінальні справи порушуються за заявами і повідомленнями громадян, повідомленнями адміністрації підприємств, посадових осіб, повідомленнями засобів масової інформації, коли наявні ознаки складу злочину.

Підставою відкриття кримінального провадження можуть бути результати перевірки, проведеної підрозділом Державного пожежного нагляду по встановленню причини пожежі.

Якщо пожежа призвела до людських жертв, великої матеріальної шкоди, виявлені ознаки підпалу чи приховування якого-небудь іншого злочину, кримінальна справа порушується негайно.

У всіх інших випадках проводиться попередня перевірка, у процесі якої:

- проводиться огляд місця пожежі;
- допитуються очевидці, потерпілі та інші особи;
- вивчається документація про протипожежні міри, що здійснювалися на об'єкті, і страхові свідоцтва, якщо вони є;
- складається довідка про характер і суму матеріального збитку;
- складається акт про пожежу, у якому вказується її причина.

3. Початкові слідчі дії при розслідуванні підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж

Огляд місця пожежі дозволяє встановити, що саме горіло, де відбулося загорання і скільки є вогнищ пожежі, які були шляхи поширення вогню, що сприяло розвитку пожежі, що конкретно вказує на підпал і спосіб його здійснення, на кого з осіб вказують, як на злочинця, виявлені сліди, який стан протипожежних засобів і чи дотримувалися правила пожежної безпеки та ін. Огляд починають негайно, якщо є можливість, то ще до закінчення гасіння, оскільки в цей період на об'єкті відбуваються істотні зміни і навіть руйнування в результаті використання води, піни і технічних засобів гасіння. Крім того, саме під час гасіння зручніше за все виявити очевидців пожежі, щоб допитати їх згодом.

Щоб огляд був результативним, його необхідно здійснювати за участю

фахівця, у якості якого необхідно залучити пожежно-технічного експерта. До складу слідчої групи можуть бути також включені судовий медик, якщо виявлений труп, фахівець-криміналіст для фіксації ходу огляду шляхом фото- чи відеозйомки, кінолог із собакою, інспектор Державного пожежного нагляду і співробітник карного розшуку, які, використовуючи отримані при огляді дані, вживають заходів для розшуку злочинця по гарячих слідах. Перед виїздом на місце пожежі слідчий повинен дати вказівки про підготовку потрібних для огляду технічних коштів, оскільки звичайної криміналістичної валізи при огляді пожежі буде недостатньо. Це, в першу чергу, фото- і відеоапаратура, спеціальна пожежно-технічна валіза, газоаналізатори, звичайні й ультрафіолетові освітлювачі, електровимірювальні прилади (тестер, вимірювальні кліщі), пірометр, спеціальні сита для просівання пожежного сміття.

При допиті очевидців з'ясовують: хто і коли виявив пожежу; де почалося загорання; що горіло, який був колір диму і полум'я; хто останнім був у приміщенні, де відбулася пожежа; звідки почалося гасіння пожежі і які засоби при цьому використовувалися; якщо на об'єкті була пожежна сигналізація і засоби пожежогасіння, то чи знаходилися вони у робочому стані.

Від співробітників пожежних розрахунків з'ясовують, які зміни вони внесли в обстановку місця пожежі, у якому стані знаходилися запори дверей і вікон у момент їхнього прибуття на місце пожежі, чи не знайшли вони пристроїв чи засобів підпалу, що їм відомо про поведінку окремих осіб під час пожежі. Ці дані дозволять обрати найбільш раціональний план огляду місця пожежі.

Якщо на місці події знаходиться пожежне сміття, необхідно, перш ніж приступати до огляду, скласти докладний план розташування меблів, устаткування, товарів і інших предметів у згорілому приміщенні. Огляд починається з загального огляду місцевості, де знаходиться об'єкт, що дозволяє визначити кордони території, що підлягає огляду, і підходи до неї. **Огляд місця пожежі** відрізняється від огляду інших місць подій більшою трудомісткістю, важкими, а часом і небезпечними умовами роботи, оскільки, зазвичай, пов'язаний з розбиранням і розчищенням залишків обгорілих і зруйнованих будівельних конструкцій, устаткування, з ретельним переглядом і просіюванням пожежного сміття, із промиванням підлог і поверхонь інших огорожень з метою пошуку специфічних слідів обгорання, з добором проб речовин і матеріалів для наступного лабораторного дослідження в умовах, коли площа місця пожежі, що

оглядається, загазована подразнювальними і токсичними речовинами, можливістю обрушення будівельних конструкцій і устаткування. Тому необхідно взяти заходів для безпеки членів слідчо-оперативної групи: знеструмити об'єкт, відключити і замкнути пристрої електропроводу; забезпечити учасників огляду касками, захисним одягом, взуттям, окулярами і рукавицями, протигазами чи респіраторами. При необхідності навмисно руйнують ненадійні будівельні конструкції, зробивши відповідні позначки для внесення до протоколу огляду.

Одним з головних завдань огляду є попереднє встановлення вогнища пожежі (остаточно це питання вирішується в процесі експертного дослідження). Для цього необхідно з'ясувати, де спочатку виникли полум'я і дим. Вихідну інформацію для встановлення місця розташування вогнища й оцінки динаміки пожежі одержують шляхом порівняльного дослідження ступеня термічних ушкоджень будівельних конструкцій, устаткування, комунікацій, предметів інтер'єра та ін. Їх стан фіксується в протоколі огляду, за допомогою схем і фототаблиць. Встановлюється також, чи були в даному випадку кілька самостійних вогнищ пожежі, і якщо так, то який їх взаємозв'язок. Огляду підлягають інші частини місця пожежі за ходом поширення вогню і прилеглі ділянки місцевості, де можуть бути виявлені сліди транспортних засобів, ніг та ін. З'ясовують, які запальні речовини і матеріали знаходилися на згорілому об'єкті, де розташовувалися, які були умови їхнього збереження чи використання.

Особливо уважно повинні оглядатися поверхні підлог і ґрунту, де зберігалися чи могли зберігатися пальні речовини. У ході обшуку ведеться також пошук малюнків і креслень запальних пристроїв і пристосувань, аналогічних виявленим на місці пожежі, списків елементів для їх комплектації, планів і схем, що відносяться до згорілого об'єкту. Можуть бути виявлені свічі, мотузки, шматки паперу чи тканин і інші предмети, що можуть розглядатися в якості комплектуючих запальних пристроїв і пристосувань. При підозрі про підпал, вчинений для приховування іншого злочину, відшуковуються гроші, цінності і речі, принесені з місця події.

Дуже важливим є встановлення джерела запалювання, що може бути і знаряддям підпалу. До **типових джерел запалювання** відносяться:

- відкрите полум'я;

- нагріті поверхні (корпусів устаткування, приладів і пристроїв при штатному й аварійному режимах роботи);
- мікробіологічні і хімічні процеси в речовинах і матеріалах, що відбуваються з виділенням тепла;
- розпечені частки речовини;
- електричні іскри, що виникають в електротехнічних пристроях чи при електростатичних розрядах, включаючи атмосферну електрику.

Якщо у вогнищі пожежі чи поблизу його виявлена електропроводка чи електроустаткування зі слідами оплавлень чи термічних ушкоджень, їх необхідно вилучити для перевірки версії про виникнення пожежі в результаті аварійного режиму в електромережі. На електричній схемі об'єкта, що у цьому випадку повинна бути залучена до протоколу огляду, відзначаються вилучені фрагменти електропроводки, електроустаткування й апарати електрозахисту. Детальному аналізу повинні бути піддані печі, димоходи, місця проведення зварювальних робіт.

Пожежне сміття розбирається і оглядається, а при необхідності просіюється. У ньому іноді вдається знайти частини пристроїв, використаних для підпалу. Дослідження сміття дозволяє встановити, що саме згоріло і у якій кількості. Оглядаються також замикаючі пристрої для визначення, у якому стані вони знаходилися.

При огляді місця пожежі можуть бути виявлені негативні обставини, пов'язані з відсутністю визначених предметів і матеріалів (чи їх слідів), про які було заявлено як про знищені вогнем, у той же час відомо, що цілком вони згоріти не можуть.

Свою специфіку має огляд місць лісових і чагарникових пожеж. Пошук вогнища на місцях таких пожеж складний через їхню велику площу. Тому для попереднього орієнтування і визначення кордонів зони огляду використовують результати щоденних контрольних спостережень за пожежею, метеодані і дані ознайомлення з обстановкою з борта повітряних суден із прив'язкою до географічних орієнтирів.

Якщо в результаті пожежі були людські жертви, то необхідно встановити особи загиблих і зробити огляд трупів за участю судового медика. Особливу увагу звертають на позу обгорілого тіла, його місцезнаходження стосовно

вогнища пожежі, колір шкіри, наявність і колір трупних плям. Встановлюють наявність, місцезнаходження і природу ушкоджень, їх прижиттєве чи посмертне походження. Огляд проводиться для виявлення на тілі підозрюваного слідів опіків, обпалення волосся на голові, волоссяного покриву на зап'ястях, передпліччях, брів, вій, наявності часток кіптяви, пальних рідин, ґрунту, обпилювань на руках і в піднігтьовому вмісті.

При допиті свідків-очевидців пожежі, потерпілих, пожежних, які брали участь у гасінні, необхідно з'ясувати:

- за яких обставин, коли і де вони дізналися про виникнення пожежі і що робили, довідавшись про неї;
- хто там знаходився і що робив, чи були матеріальні цінності та інше майно;
- з якого місця спостерігали пожежу, які були її масштаби на момент виявлення (локальне горіння усередині, в одній з частин об'єкта, площа і число поверхів, охоплених пожежею);
- чи був об'єкт до пожежі замкнений;
- які були особливості наступного розвитку пожежі, поширення вогню, динаміка й інтенсивність полум'яного горіння і димоутворення;
- які були метеорологічні умови під час пожежі та у період до її виявлення (виникнення);
- чи спостерігалися і де в ході пожежі та у період до її виявлення (виникнення) які-небудь незвичайні явища: вибухи, удари, спалахи полум'я, який був колір і густина диму, наявність специфічних запахів;
- який був стан дверей і вікон зовні і всередині об'єкта;
- як функціонувало технологічне устаткування та електроустановки до початку та у ході пожежі, чи були ознаки аварійних явищ;
- яке було пожежне навантаження об'єкта, включаючи дислокацію; вид, кількість, спосіб упакування і збереження пальних речовин, матеріалів і виробів;
- чи не проводилися до пожежі на об'єкті пожежонебезпечні (вогневі, зварювальні) й інші (ремонтні, навантажувальні, інвентаризаційні) роботи; на яких ділянках, у який період;
- як відбувалися локалізація і ліквідація пожежі;

- які підозри виникли в очевидців і потерпілих, чи не помітили вони осіб, чия поява чи поведінка здалися підозрілими;
- яке майно знищене при пожежі та її гасінні, чи було воно застраховане та які збитки від пожежі;
- який стан систем електро-, водо-, газопостачання, протипожежних засобів; чи траплялися загорання раніше; що сприяло виникненню пожежі, на думку допитуваних.

Особистий обшук дозволяє знайти пальні речовини і сліди впливу вогню на одязі, взутті підозрюваного. При цьому можуть бути виявлені сліди крові і механічних ушкоджень на одязі, викликані діями при вчиненні злочину, ушкодження (обпалення і прогари) одягу і взуття полум'ям, наявність слідів пальних речовин, кіптяви і ґрунту на одязі (включаючи кишені) і взуття.

Якщо підозрюваний затриманий при вчиненні підпалу чи неподалік від місця підпалу, що буває досить рідко, він має бути негайно допитаний. При цьому з'ясовують, як і чому він опинився на місці пожежі, чи знає потерпілого, у яких знаходиться з ним відносинах, які мотиви підпалу.

Якщо підозрюваний затриманий після проведення в нього обшуку, у ході якого виявлені речовини, використані при підпалі, необхідно з'ясувати походження речовин, відношення підозрюваного до згорілого об'єкту, потерпілого.

У випадках, коли є підозри про можливість здійснення підпалу з метою приховування іншого злочину, допит варто починати із з'ясування стану протипожежних засобів на об'єкті і дотримання протипожежних правил. Для викриття підозрюваного в неправді йому можуть пред'являтися результати ревізій, інвентаризацій і судово-бухгалтерських експертиз.

Якщо підозрюваним є посадова особа, з вини якої відбулася пожежа, необхідно з'ясувати, чи було їй відомо про порушення правил протипожежної безпеки на об'єкті; які причини цих порушень; протягом якого часу вони мали місце.

Найчастіше у справах цієї категорії як на первісному, так і на наступному етапах розслідування призначається **судова пожежно-технічна експертиза**, до основних завдань якої відносяться:

- встановлення вогнища пожежі, діагностика динаміки пожежі в просторі і в часі;

- діагностика механізму виникнення пожежі;
- діагностика підпалу і його засобів.

Експертизи речовин і матеріалів призначаються для встановлення наявності слідів легкозаймистих і палих рідин, дослідження продуктів горіння, визначення природи невідомих речовин (можливо, джерел запалювання), а також дослідження металевих об'єктів з місця пожежі для вирішення питань: про причини оплавлення проводів і кабелів, металорукавів і сталевих труб (аварійний режим електромережі, термічний вплив); визначення температури у вогнищі пожежі за змінами металокопункцій і інші. Електротехнічна експертиза дозволяє досліджувати аварійні режими роботи електроустановок, виявити їх причини, встановити, чи правильно обрані засоби електрозахисту.

Судово-медична експертиза призначається при наявності на місці пожежі трупів і вирішує питання про причину смерті (опіки, задуха та ін.) і про наявні на трупі ушкодження, їх походження, а також досліджує, якого ступеня опіки наявні у потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого).

Слідчий експеримент:

- встановлює можливості виникнення і розвитку горіння у вогнищі пожежі;
- встановлює причини утворення джерела запалювання визначеного виду, під дією якого, відповідно до слідчої версії, спочатку виникло горіння;
- з'ясовує обставини, пов'язані з появою джерела чи запалювання пальної речовини у вогнищі пожежі, в результаті визначених дій підозрюваних осіб і інших обставин.

4. Наступні слідчі дії при розслідуванні підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж

Розслідування пожеж, встановлення винних у них конкретних осіб завжди пов'язані з певними труднощами. Це пояснюється, з одного боку, різноманітністю об'єктів і чинників, що сприяють виникненню пожеж, а з іншого – тим, що швидке поширення вогню, що супроводжується високою температурою, а іноді вибухами та іншими явищами, не тільки істотно змінює обстановку на місці пожежі, а й знищує предмети і сліди, що вказують на її причини. З'ясування обставин виникнення пожежі та її причин вимагає від слідчого різнобічних знань та професійної майстерності, тісної взаємодії з

фахівцями, організованості та спостережливості, вміння швидко орієнтуватися не тільки в обстановці на місці події, а й у ситуаціях, що виникають у процесі її розслідування.

Типові слідчі ситуації на наступному етапі розслідування:

1. Пожежа виникла внаслідок підпалу чи порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки певною особою.

Залежно від повноти зібраних на початковому етапі розслідування фактичних даних про обставини виникнення пожежі, її наслідків та наявності конкретної особи (підозрюваного) їй пред'являється постанова про притягнення як обвинуваченого у вчиненні даного злочину та проводиться допит. З метою перевірки отриманих показань висуваються обґрунтовані слідством версії і намічається детальний план їх дослідження. До основних слідчих дій належать виїмка і огляд документів, на які посилається обвинувачений, перевірка його показань на місці або алібі, якщо воно було заявлене, допит свідків, проведення очних ставок та ін.

2. З'ясовані обстановка і механізм розвитку пожежі після її виявлення, викликані нею шкідливі наслідки, але не встановлені обставини виникнення пожежі, її вогнище, безпосередня причина, а також причетні до неї особи.

У такій ситуації основне завдання подальшого розслідування – детальний аналіз зібраних фактичних даних про обставини події, помилок і недоліків, допущених при проведенні початкових слідчих дій, визначення напрямів і методів з'ясування причин виникнення пожежі, можливих порушень вимог пожежної безпеки та виявлення осіб, які могли своїми діями чи необережністю у поводженні з вогнем викликати пожежу.

Враховуючи індивідуальні особливості пожежі, що розслідується, зібрані на початковому етапі фактичні дані про неї, слідчий повинен побудувати всі версії, що об'єктивно впливають із встановлених обставин події про можливе вогнище та безпосередню причину пожежі, поведінку учасників і службових осіб, відповідальних за дотримання вимог пожежної безпеки на даному об'єкті, та інші обставини, що раніше не були детально досліджені.

Розробляється детальний план перевірки кожної з побудованих версій, який з урахуванням завдань, обумовлених конкретною ситуацією, в подальшому уточнюється і доповнюється.

Типові версії про причини пожеж:

- недотримання вимог пожежної безпеки;
- підпал (мотиви його можуть бути конкретизовані — через помсту, з метою приховання іншого злочину тощо);
- самозаймання речовин чи матеріалів внаслідок неправильного їх зберігання;
- стихійні явища (удар блискавки та ін.).

Підстави для побудови першої версії – встановлені на початковому етапі розслідування дані, що вказують на: порушення вимог розміщення обладнання і опалювальної (освітлювальної) системи чи експлуатації електроопалювальних та інших небезпечних у пожежному відношенні приладів; порушення вимог зберігання вогнебезпечних речовин чи матеріалів; випадки порушення вимог пожежної безпеки, що мали місце раніше.

Підстави для побудови другої версії: декілька вогнищ пожежі; умови, що сприяли поширенню вогню; паливні й легкозаймисті речовини в неналежних місцях; умови, що перешкоджають швидкій ліквідації вогню; виникнення вогню в місцях зберігання матеріальних цінностей, документів; знайдення трупа зі слідами насильницької смерті.

Підстави для побудови третьої версії: неналежне зберігання самозаймистих речовин; проведення ремонтних, електро-, газозварювальних робіт у безпосередній близькості від паливних матеріалів і речовин; порушення технологічного і температурного режимів при переробленні чи зберіганні вибухонебезпечних і легкозаймистих речовин та ін.

Підстави для побудови четвертої версії: явища, пов'язані з діями сил природи (гроза, буря, що викликала коротке замикання дротів).

У розглянутій ситуації значну складність має побудова версій щодо осіб, які причетні до виникнення пожежі. У зв'язку з цим мають бути виявлені всі особи, які перебували до пожежі на даному об'єкті, з'ясовані місце і час їх перебування, всі види робіт, які вони виконували, тощо. Показання кожної з цих осіб мають бути не лише зафіксовані, а й перевірені.

Контрольні питання

1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж.

2. Особливості відкриття кримінального провадження. Обставини, що підлягають з'ясуванню.
3. Типові слідчі ситуації й основні напрямки розслідування.
4. Висунення слідчих версій та планування розслідування.
5. Призначення експертиз (пожежно-технічна, криміналістична та ін.).

Тести по темі

1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж не включає такий елемент:

- 1) способи вчинення злочину;
- 2) способи приховування;
- 3) норми закону про злочин;
- 5) сукупність найбільш типових слідів.

2. Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки трапляються у таких випадках:

- 1) від легкозаймистих речовин;
- 2) з використанням спеціальних пристроїв;
- 3) при створенні умов, що сприяють самозайманню;
- 4) всі відповіді правильні.

3. Що належить до основних способів приховування підпалів?

- 1) інформація про склад злочину;
- 2) знищення слідів злочину;
- 3) інформація про злочинців;
- 4) всі відповіді правильні.

4. Що в першу чергу повинен з'ясувати слідчий під час розслідування підпалів?

- 1) інформацію про злочинця;
- 2) особи, які мають доступ до об'єктів;
- 3) способи вчинення підпалу;
- 4) обстановка, місце, час.

5. Які можна вважати найбільш типові сліди після підпалів?

- 1) сліди дії полум'я;
- 2) сліди злочинця;

- 3) сліди-відбитки;
- 4) всі відповіді правильні.

6. Які обставини підлягають з'ясуванню у справах про порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки обставинами?

- 1) які вимоги пожежної безпеки порушені (не дотримані), в яких діях це виявилось;
- 2) причини порушення;
- 3) причинний зв'язок між діями і виникненням пожежі;
- 4) всі відповіді правильні.

7. Який найпоширеніший спосіб вчинення злочинів, пов'язаних із підпалами та пожежами?

- 1) підпалення будівель;
- 2) необережне ставлення з вогнем;
- 3) порушення правил пожежної безпеки
- 4) всі відповіді правильні.

8. Завдяки чому здійснюються підпали?

- 1) шляхом застосування спеціальних приладів;
- 2) шляхом застосування легкозаймистих речовин;
- 3) шляхом створення умов, що сприяють самозайманню деяких речовин;
- 4) всі відповіді правильні.

9. В який момент слідчий висуває версії про обставини пожежі?

- 1) в момент приїзду на місце злочину;
- 2) в момент одержання інформації про злочин;
- 3) в момент прибуття до слідчого відділу;
- 4) всі відповіді правильні.

10. Що не є типовою слідчою ситуацією про пожежі?

- 1) дані про приміщення де вчинено підпал;
- 2) дані про пожежу, але невідомо, чи це навмисний підпал або пожежа сталася внаслідок порушення правил пожежної безпеки; особа злочинця невідома;
- 3) дані про пожежу і про спосіб підпалу;
- 4) дані про особу злочинця невідомі.

11. Який вид експертизи застосовують при розслідуванні підпалів?

- 1) судова;

- 2) слідча;
- 3) пожежно-технічна;
- 4) психіатрична.

12. Яка експертиза призначається у разі виявлення на місці пожежі трупа?

- 1) пожежно-технічна;
- 2) судово-психіатрична;
- 3) судово-медична;
- 4) жодна з вищезазначених.

13. Яка експертиза призначається для з'ясування складу предметів, що згоріли?

- 1) пожежно-технічна;
- 2) судово-психіатрична;
- 3) судово-медична;
- 4) судово-хімічна.

14. Що є підставою для відкриття кримінального провадження у разі підпалу?

- 1) показання свідків;
- 2) огляд місця події;
- 3) матеріали, які свідчать про те, що пожежа сталася внаслідок підпалу;
- 4) всі відповіді правильні.

15. Коли проводиться допит свідків в процесі розслідування підпалу?

- 1) до огляду місця події;
- 2) після огляду місця події;
- 3) в процесі огляду місця події;
- 4) в будь-який час.

16. За характером руйнувань визначають?

- 1) спосіб вчинення пожежі;
- 2) час пожежі;
- 3) особу злочинці;
- 4) всі відповіді правильні.

17. За якими ознаками встановлюють причини пожежі?

- 1) за слідами;

- 2) за речовими доказами;
- 3) за показаннями свідків;
- 4) всі відповіді правильні.

18. Які речі може виявити слідчий під час обшуку приміщення, що матимуть значення для справи?

- 1) листи;
- 2) легкозаймисті речовини;
- 3) особисті речі потерпілого;
- 4) всі відповіді правильні.

19. Типовими версіями про причини пожеж є?

- 1) недотримання вимог пожежної безпеки;
- 2) підпал;
- 3) самозаймання речовин;
- 4) всі відповіді правильні.

20. Що є основною формою профілактичних дій слідчих органів під час попередження пожеж?

- 1) документи про пожежу, що подаються до суду;
- 2) інформація ЗМІ про пожежу
- 3) подання про причини та умови, що сприяють виникненню пожеж до ДСНС
- 4) всі відповіді правильні.

Задачі по темі

Задача №1

За наведеною фавбулою:

- 1) висунути й обґрунтувати слідчі версії;
- 2) скласти план розслідування;
- 3) визначити тактику проведення окремих слідчих дій.

Фавбули

1. 20 квітня 2016 р. після виконання газозварювальних робіт на горищі школи у спортивному залі Р. з своїм помічником К. організував розпивання спиртних напоїв, при цьому кури в сигарети і недопалки кидав на підлогу, на якій були розкидані обривки промаслених газет, паперу, знаходилися ящики. Сильно

сп'янівши, вони заснули. Р. прокинувся від запаху диму. Зі слів Р., він вийшов на вулицю, щоб взяти відро і загасити вогонь, але повернутися не зміг, оскільки спортивний зал школи вже горів. У результаті пожежі загинув працівник К., згоріло вісім класів та спортивний зал, знищені будівельні матеріали, а робота школи призупинена на тривалий час.

2. У ніч з 2 на 3 квітня 2008 р. у магазині «Клондайк» виникла пожежа, у результаті якої згоріла більша частина приміщення та матеріальні цінності, які там були. Пожежа виникла під час роботи ревізійної комісії по зняттю залишків товарно-матеріальних цінностей. При допиті завідуючого магазином Б. слідчий з'ясував:

«2 квітня 2008 р. о 23 год. 50 хв. у магазин прийшов сторож Г. для прийняття його під охорону. Б. у присутності Г. закрив двері чорного ходу зовні на навісний замок, потім вони зайшли через парадний хід до магазину і закрили двері чорного ходу, які ведуть до підсобного приміщення, ще на дві дверні заціпки. Незважаючи на те, що в магазині ще залишалася працювати ревізійна комісія, сторож розписався в журналі про прийняття магазину під охорону і пішов на інші об'єкти. Через 30-40 хв. комісія закінчила роботу і всі її члени вийшли з магазину через парадні двері, які Б. закрив на внутрішній та навісний замки. Ключ від навісного замка він віддав голові ревізійної комісії, а ключі від внутрішнього замка тих же дверей та навісного замка дверей чорного ходу взяв із собою, після чого пішов додому. Додому він повернувся о 1 год. ночі і був там до того часу, поки о 3 год. 25 хв. його не розбудив сусід Д., який повідомив про пожежу в магазині. Про причини пожежі йому не відомо.

3. Біля 12 год. ночі з 16 на 17 жовтня пожежна команда м. Щорса виїхала на місце пожежі по повідомленню, отриманому з відділу поліції. У результаті пожежі будівля рухнула і до моменту огляду місця події являла собою безладне нагромадження обгорілих частин будівлі, різноманітних предметів, інвентаря, товарів. Прибудова з східної сторони магазину, де проживала господиня магазину Лупандіна, менше постраждала від вогню. Із-за вітру вогонь поширився в сторону прибудови, але його вдалося припинити. Згоріла стіна, що з'єднувала торгову залу магазину з прибудовою, і постраждала обстановка кімнати де жила Лупандіна.

При огляді місця події було зафіксовано, що на відстані біля 50 м на південь від згорівшого магазину на пустирі, через який проходить стежка від вул. Приозерної до оз. Пісчане, була виявлена стара деформована жестяна банка з слідами речовини жовтого кольору, що мала запах бензину і нагадувала суміш бензину з мінеральним маслом, що використовується в якості палива для мотоцикла. Банка лежала в 10 м від дороги (по ходу від магазину до озера), в чагарнику, і була додана до протоколу огляду місця події як можливий засіб підпалу. При цьому залишки рідовини були зібрані в окрему ємкість. Частина рідовини підпалили внаслідок чого вона згоріла димним полум'ям, про що зафіксовано в протоколі огляду місця події.

Керівник пожежної команди пояснив, що двері магазину в момент прибуття пожежної команди були закриті тому прийшлося ламати двері, розбивати вікна і ламати ґрати. У той же час в службове приміщення магазину вікно було розбито раніше, але не від дії вогню чи від інших причин. Найбільш сильний вогонь був у центрі магазину, можливо там він і виник, але він міг виникнути і у службовій кімнаті. Коли скло в службовій кімнаті виявилось розбитим, то в наслідок сильного вітру, що дув з заходу, вогонь міг поширитися до центру магазину в сторону складу і торгової зали.

Задача №2

12 липня о 4 год. 30 хв. в пожежну частину №14 м. Волочиська надійшло повідомлення про те, що на машинобудівному заводі горить склад сировини і готової продукції. Факт пожежі перевіркою підтвердився. Охоронець центральної прохідної заводу Клімишин заявив, що приблизно о 4 год. 10 хв. він почув запах горілого і вибіг на подвір'я за цех №6, де побачив, що горить склад сировини і готової продукції. Про це він попросив робітника цеху №6 подзвонити пожежникам за тел. 101, а сам почав готувати засоби для гасіння. Склад сировини і готової продукції одноповерховий, розміром 8×12 м., конструкція металева. Частина приміщення вигоріла за місцем розташування сировини. За фактом пожежі відкрито кримінальне провадження.

Завдання

1. Розробіть план організаційних заходів і слідчих дій.

2. Складіть план допиту В.М. Клімишина.

Варіант 2

У процесі проведення першочергових слідчих дій встановлено, що комірниця Т.М. Лопух звільнилася за 8 днів до пожежі, але до цього часу, в зв'язку з хворобою, склад не передала і ключі від нього не здала, стверджуючи, що вона їх загубила і останні дні відкривала склад відмичкою.

Завдання

1. Складіть план допиту Т.М. Лопух.
2. Вкажіть вид слідчого експерименту та складіть план його проведення.

Задача №3

У ніч на 1 травня о 3 годині ночі в центральному універмазі міста Старокостянтинова виникла пожежа, при гасінні якої загинув працівник пожежної охорони. У результаті пожежі згоріла більша частина підвальних приміщень, де розташувались склади з товарами, а також сталося задимлення товарів на двох поверхах.

Забезпечивши охорону місця події, огляд якого було перенесено на ранок, слідчий провів допит директора універмагу, який показав, що 30 квітня у трикотажній секції працювала ревізійна комісія зі зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, але свою діяльність по складу, який знаходиться у підвалі, не закінчила. На пульт централізованої охорони магазин було здано о 21 годині, після того як сторож в присутності директора перевірів усі замки ззовні на дверях. Про причини пожежі йому нічого не відомо. Допитані працівники Самостійної Державної пожежної частини, які першими прибули на місце події, а також сторож повідомили, що скло на всіх вікнах було ціле, двері закриті на навісні замки зовні. Повідомлення про пожежу надійшло з пульта державної служби охорони. Вогонь розповсюджувався з підвального приміщення.

Завдання

1. Сформулюйте версії, які ґрунтуються на наведеній інформації.
2. Складіть план перевірки кожної з них. Яка повинна бути підготовка до огляду місця події? На виявлення яких обставин треба спрямувати слідчі дії і на що в першу чергу необхідно звернути особливу увагу при огляді?

Тема 10

Розслідування екологічних злочинів

План

1. Криміналістична характеристика екологічних злочинів.
2. Типові ситуації ситуації та версії початкового етапу розслідування.
3. Організація й тактика проведення окремих слідчих (розшукових) при розслідуванні екологічних злочинів
4. Використання спеціальних знань при розслідуванні екологічних злочинів.

1. Криміналістична характеристика екологічних злочинів

Криміналістична характеристика забруднення атмосферного повітря, вод та земель, які входять до групи злочинів проти довкілля є однотипною, що обумовлено збігом основних криміналістично значущих ознак, які дають можливість визначити їх криміналістичну сутність. Типові риси притаманні поведінці правопорушників, обстановці, механізму вчинення зазначених злочинів тощо. Типовість злочинної поведінки пояснюється тим, що вона пов'язана з порушенням екологічних норм та стандартів, що направлені на охорону навколишнього середовища. Окремі види злочинів цієї категорії мають свою специфіку, яка обумовлена, в першу чергу, предметом злочинного посягання, розміром збитків, які були завдані навколишньому середовищу та деякими іншими обставинами.

У структурі криміналістичної характеристики забруднення атмосферного повітря, вод та земель виділяють такі елементи: спосіб вчинення злочину, обстановку вчинення злочину, предмет злочинного посягання, типову «слідову картину», особу злочинця та особу потерпілого.

Одним з основних елементів криміналістичної характеристики забруднення атмосферного повітря, вод та земель є відомості про **спосіб вчинення злочину**. Як правило, спосіб вчинення злочину пов'язаний із службовою або виробничою діяльністю правопорушників і складається з

комплексу його різноманітних дій (або бездіяльності), які суперечать основним вимогам щодо охорони навколишнього природного середовища. Спосіб вчинення злочину може бути наслідком письмових або усних розпоряджень керівників підприємств, установ та організацій, або неправомірних дій осіб, які за своїми службовими обов'язками безпосередньо відповідають за експлуатацію обладнання, за роботу очисних споруд, переробку, транспортування, захоронення шкідливих відходів виробництва тощо.

У результаті таких дій виникають зміни хімічних та біологічних властивостей води, землі та атмосферного повітря, що у свою чергу, може проявлятися у слідах забруднення, пов'язаних з порушенням правил екологічної безпеки, різного роду санітарних нормативів для виробничих процесів, захворюванням людей та інших наслідках.

Типовим способом забруднення атмосферного повітря є викиди забруднюючих речовин при порушенні технологічних режимів експлуатації установок та споруд, де основним елементом злочину є вчинення дій, що порушують правила викиду в атмосферу забруднюючих речовин або є порушенням експлуатації установок, споруд та інших об'єктів.

Найбільш типовими способами порушення законодавства про захист рослин службовими особами є:

- невжиття заходів, спрямованих на знищення шкідників і збудників хвороб рослин, на локалізацію постраждалих територій або знищення зараженого врожаю чи насіння;

- не повідомлення інформації про загрозу посівам, іншій рослинності, а також продукції рослинного походження від шкідливих організмів;

- невиконання законних вимог службових осіб спеціально уповноважених органів виконавчої влади, які здійснюють державний контроль за додержанням законодавства про захист рослин;

- надання завідомо неправдивих відомостей про екологічні наслідки діяльності об'єкта екологічної експертизи;

- надання дозволів на спеціальне природокористування без позитивного висновку екологічної експертизи; ухилення від надання на законну вимогу

державних еколого-експертних установ необхідних відомостей і матеріалів;

- приховування або фальсифікація відомостей про наслідки екологічної експертизи;

- не проведення державної екологічної експертизи у тих випадках, коли її проведення є обов'язковим, тощо.

Основними способами забруднення вод є:

- порушення правил зберігання, несанкціоноване захоронення побутових і промислових відходів, хімічних добрив, отрутохімікатів;

- наднормативні викиди підприємствами забруднюючих речовин без дозволу спеціально-уповноваженого органу виконавчої влади;

- систематичні викиди та скидання повністю (або недостатньо) не очищених і не знешкоджених речовин (стічних вод та шкідливих речовин) у водні об'єкти або атмосферне повітря тощо.

Способами приховування цих злочинів є знищення, внесення змін або приховання:

- документів, що відображають певні накази про будівництво, реконструкцію чи експлуатацію очисних споруд, введення їх в експлуатацію;

- документів, що містять попередження уповноважених органів, а також осіб, що беруть участь у виробничому процесі або заявляють про порушення в роботі очисних споруд;

- документів про заборону введення в експлуатацію очисних споруд;

- документів, що містять відомості про порушення експлуатаційного режиму;

- слідів поломки механізмів, що регулюють скидання і викиди відходів, що забруднюють довкілля;

- забруднень, що мають місце, та інші.

Важливим самостійним елементом криміналістичної характеристики забруднення атмосферного повітря, вод та земель є **обстановка вчинення злочину**. Характер обставин вчинення злочинів проти довкілля є багатоплановим і охоплює різні аспекти, пов'язані з матеріальною обстановкою, в якій вчиняється злочинна діяльність.

Для обстановки вчинення зазначених злочинів характерна сфера промислового або сільськогосподарського виробництва з наявністю хімічних та біологічних відходів, з недостатньо високим технічно-управлінським рівнем організації виробництва (особливо це стосується стану очисних споруд), невисокою виробничою дисципліною. Знання типових особливостей вказаної обстановки дозволяє виявити джерело шкідливих відходів, які забруднюють навколишнє природне середовище. Зокрема, відомий час забруднення довкілля, вид забруднення, характер використання його виробництва і можливі технологічні несправності дають можливість встановити джерело вказаного забруднення.

До елементів обстановки злочинів проти довкілля доцільно віднести:

- природно-кліматичні та метеорологічні умови місця події;
- умови екологічної безпеки;
- екологічний стан місцевості;
- виробничо-побутові, соціальні умови;
- інші умови навколишнього середовища з урахуванням конкретної ситуації.

Місце і час вчинення злочинів є елементами обстановки, які пов'язані зі способом вчинення злочинів та іншими елементами криміналістичної характеристики і визначаються місцем і часом проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів.

Місцем забруднення може бути атмосферне повітря, земельні ділянки виробничого, сільськогосподарського призначення, землі природно-заповідного фонду тощо. Досить важко встановити час вчинення злочинних дій, які пов'язані із забрудненням об'єктів навколишнього середовища. Визначити час часто вдається саме через підприємство-забруднювач, але це є особливо складним завданням у випадках, коли в зоні забруднення знаходиться декілька потенційно небезпечних в екологічному плані об'єктів. Вирішенню цих питань сприяє також встановлення виду забруднення, ступеня і часу його розповсюдження, можливих технологічних несправностей на промисловому або сільськогосподарському

підприємстві.

Дослідження **предмету злочинного посягання** як елементу криміналістичної характеристики має важливе значення для розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель, оскільки предмет злочинного посягання пов'язаний з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів, які досліджуються: особою злочинця, слідами злочинної діяльності, обстановкою та способом вчинення злочинів.

Предметом забруднення атмосферного повітря, вод та земель є земля у вузькому розумінні як поверхневий ґрунтовий шар, який виконує екологічні, економічні, культурні, оздоровчі, рекреаційні та інші функції; надра й незагальнопоширені корисні копалини, які видобуваються з надр землі; атмосферне повітря, що знаходиться у відкритому просторі у межах території України; всі водні об'єкти на території України, що беруть участь у кругообігу вод і нерозривно пов'язані з доквіллям; внутрішні морські та територіальні води України; рослинний та тваринний світ тощо.

Наступним елементом криміналістичної характеристики забруднення атмосферного повітря, вод та земель є **типова «слідова картина»**, яка утворюється в результаті злочинної діяльності. Слідами злочинів проти доквілля є забруднюючі речовини у вигляді нафтопродуктів, неочищених стічних вод, відходів діяльності господарських та промислових об'єктів, а саме: солей важких металів, різних кислот та інших речовин, в тому числі радіоактивних. Досить часто у навколишньому середовищі залишаються сліди від специфічних забруднюючих речовин: ртуті, сажі, фенолу, сірководню тощо.

Залежно від виду забруднення та предмету посягання можна виділити такі сліди:

- негативних змін на об'єктах природно-заповідного фонду;
- негативних змін на об'єктах навколишнього середовища (водні ресурси, атмосферне повітря, надра землі);
- в документах (сліди інтелектуальної та матеріальної підробки);
- на механізмах та устаткуванні;
- рук, ніг, підошов взуття людини;
- знарядь злочину та інструментів;

– транспортних засобів тощо.

Одним із важливих елементів криміналістичної характеристики забруднення атмосферного повітря, вод та земель є **особа злочинця**. Серед осіб, які вчиняють злочини проти довкілля, доцільно виділити такі групи:

1. Відповідальні працівники підприємств, установ та організацій, які за характером своєї діяльності зобов'язані дотримуватись природоохоронних правил чи контролювати їх виконання іншими особами.

2. Працівники, які можуть вчинити злочини проти довкілля як із власної ініціативи, так і за вказівкою своїх керівників.

3. Особи, які вчиняють злочини проти довкілля, що не зумовлені виробничою діяльністю.

Серед осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти довкілля, пов'язаних з порушенням норм екологічного законодавства, можуть бути не тільки працівники, які відповідають за роботу очисних та інших споруд, за виробництво, зберігання, транспортування, захоронення, використання радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин, але й керівники промислових та сільськогосподарських підприємств і організацій, комунальних служб тощо. Тому слідчому необхідно встановити не тільки безпосередніх виконавців, але й посадових осіб, які відповідають за додержання відповідних екологічних норм і стандартів. При вивченні особи злочинця найбільше значення має інформація про його соціальні та психологічні ознаки, посадові обов'язки та інше. Ця інформація може бути використана при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Потерпілими є особи, що потрапили у сферу зараження довкілля хімічними, фізичними, біологічними викидами, що порушують нормальний екологічний баланс, який забезпечує життєздатність людей. Викиди і скидання можуть викликати масове отруєння і загибель людей, а також інші шкідливі наслідки, що впливають на ступінь відповідальності винуватих осіб.

2. Типові ситуації та версії початкового етапу розслідування

Типові слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про забруднення

навколишнього середовища залежать від кількості викидів та їх видів; розміру забрудненої території чи акваторії; часу викиду шкідливих речовин та настання шкідливих наслідків; наявності причинно-наслідкового зв'язку між порушенням відповідних правил (наприклад, правил охорони поверхневих вод від забруднення стічними водами, охорони рибних запасів) і шкідливими наслідками; розміру і характеру шкідливих наслідків (загибель посівів, врожаїв, захворювання домашньої птиці, розповсюдження інфекційних захворювань, небезпека отруєння невизначеної кількості людей тощо); збереження слідів забруднення та обстановки місця події; наявності даних про механізм забруднення й джерело забруднення; наявності свідків, документів та інших джерел доказової інформації тощо.

З урахуванням викладеного виділяють декілька типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель:

1. Інформація про забруднення об'єктів навколишнього середовища надійшла від громадян, представників організацій, ЗМІ, відоме джерело забруднення, сліди забруднення збережені.

У такій типовій слідчій ситуації слідчий повинен організувати огляд місця події, зафіксувати й вилучити матеріальні сліди злочину, виявити й допитати свідків-очевидців, які спостерігали факт забруднення водойми або викидів в атмосферу, а також осіб, які відповідають за дотримання правил екологічної безпеки, вилучити та дослідити технічну та іншу документацію про роботу підприємства, бухгалтерські документи, залучити експертів для проведення судових експертиз. Одним з основних завдань, які стоять перед слідчим, є отримання й фіксація відомостей про підприємство-забруднювача. Необхідно з'ясувати такі питання: до якої галузі відноситься підприємство; профіль та основні напрямки його роботи; визначити об'єкт підприємства, з яким пов'язують забруднення навколишнього середовища; визначити відповідальних за цей об'єкт або вид діяльності; хто порушив правила екологічної безпеки тощо.

На підставі одержаних відомостей висувають типові слідчі версії про: конкретний об'єкт підприємства, з яким пов'язане забруднення; механізм

забруднення; стан і ефективність використання очисних споруд; мету злочинного забруднення; винуватих осіб; рівень дотримання природоохоронного законодавства та інші.

2. Інформацію про порушення отримано від тих же суб'єктів, що й у першій слідчій ситуації, але механізм забруднення не з'ясований, сліди збережено частково, підприємство-забруднювач не встановлене.

Така типова слідча ситуація передбачає висунення й перевірку типових слідчих версій щодо: конкретного об'єкта – підприємства-забруднювача; видів робіт, з якими пов'язане забруднення; характеру і природи забруднення; кола осіб, що можуть бути причетними до викидів і ролі кожного у вчиненому; безпосередньої технологічної причини викидів шкідливих речовин; часу порушення відповідних правил; механізму події тощо. З метою перевірки таких версій проводяться такі дії:

- з'ясовується чи мало місць будь-яке повідомлення про аварійні викиди неочищених стічних вод промислових, комунальних та інших підприємств;
- у процесі обстеження підприємств вилучаються зразки для використання їх при проведенні судових експертиз;
- при допиті очевидців з'ясовуються особливості забруднення, напрямок його розповсюдження, місце з якого свідки спостерігали процес забруднення та інші.

3. Організація й тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні екологічних злочинів

В ході розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель початкові слідчі (розшукові) дії можуть змінювати свою послідовність залежно від типових слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування. Але до них, як правило, відносяться огляд місця події (місцевості, документів), допит свідків, потерпілих та підозрюваних, проведення судових експертиз.

Однією із важливих першочергових слідчих (розшукових) дій є **огляд місця події**, особливості проведення якого пов'язані з необхідністю огляду досить великої кількості об'єктів, масштабами земельних та водних ділянок забрудненої

території, які підлягають огляду (на воді, під землею, а іноді й під водою), неспівпадіння місця виявлення шкідливих наслідків й місця викиду неочищених стічних вод (у випадку забруднення повітря – відходів промислового виробництва) в силу природних факторів (течія річки, дощ, напрямок і сила вітру); токсичністю відходів виробництва, які викликають захворювання людей, знищення представників флори і фауни тощо.

Іноді забруднюючі речовини (особливо при викидах в атмосферу шкідливих відходів виробництва, газів, пару тощо) розповсюджуються на великі території. У таких випадках об'єктом огляду має бути вся площа забруднення з прилеглою до неї територією, на якій може бути виявлене джерело забруднення, сліди забруднення та отримана інша доказова інформація. У такому випадку під місцем події необхідно розуміти не тільки те місце, де проявилися наслідки забруднення, але й місце, де безпосередньо знаходиться джерело забруднення.

Завданням огляду місця події є:

- виявлення й фіксація загальної обстановки й особливостей місця забруднення;
- виявлення, фіксація й вилучення слідів злочинної діяльності (забруднення об'єктів водного, земельного фонду, знищення посівів сільськогосподарської продукції тощо);
- виявлення джерела забруднення відповідних об'єктів тощо.

Об'єктами огляду місця події є: земельні ділянки забрудненої території, очисні споруди, ділянки акваторії, канали стічних промислових та побутових вод, приміщення промислових, сільськогосподарських, комунальних, складських та інших приміщень, каналізаційні мережі, транспортні засоби (цистерни, контейнери тощо), цехи, сільськогосподарська продукція, отруєна риба, тварини, територія, на якій з'явилися шкідливі наслідки викидів в атмосферу, садові ділянки тощо.

Враховуючи специфіку розслідування злочинів проти довкілля, слідчому необхідно приділити значну увагу підготовці до проведення огляду місця події. Так, ще до прибуття на місце події слідчому необхідно: забезпечити належну охорону об'єкта, який зазнав забруднення; вжити необхідні заходи щодо

надання медичної допомоги потерпілим; забезпечити усунення причин та наслідків забруднення об'єкта навколишнього середовища, нейтралізацію розповсюдження отруйних речовин; підготувати технічні засоби, необхідні для проведення огляду місця події; вирішити питання про залучення спеціалістів, наприклад, біологів, аквалангістів, інженерів очисних споруд, агрохіміків тощо.

Після прибуття на місце події необхідно оцінити умови огляду (який ступінь забруднення повітря й місцевості, чи існує загроза здоров'ю учасників огляду, чи прийняті міри індивідуального захисту й забезпечення безпеки, наприклад, коли існує небезпека радіоактивного зараження або вибуху). Обов'язково необхідно забезпечити надання допомоги потерпілим, якщо вона не була надана раніше, провести опитування очевидців та здійснити інші заходи, направлені на забезпечення відповідних умов проведення огляду.

На стадії детального огляду слідчий разом з спеціалістами повинен оглянути місце вчинення злочину з **метою**:

- оцінки події та з'ясування чи є ознаки злочину проти довкілля;
- визначити межі території, основні вузли та об'єкти, які підлягають огляду;
- визначити послідовність проведення огляду місця події;
- вжити додаткових заходів щодо охорони місця події, якщо в цьому є потреба тощо.

Доцільно розрізняти центральні та периферійні вузли місця події. Під центральним вузлом необхідно розуміти ділянку території, на якій відбулося забруднення і є можливість виявити його характерні наслідки. Це може бути місце знаходження джерела забруднення, тобто очисні споруди, котельні, місця звалищ та інші. Дослідивши джерело забруднення, необхідно оглянути прилеглу територію, рухаючись по спіралі від центру до периферії. Периферійний вузол включає певні ділянки забрудненої землі або водної поверхні. На центральному вузлі проводиться повний огляд місця події, а на периферійному – вибірковий. Якщо слідчому не вдається виявити джерело забруднення, огляд доцільно розпочати із забрудненої території. Особливу увагу доцільно приділити місцям найбільшого скупчення мертвої риби, відходів виробництва тощо. Слідчий може також рухатися у напрямку, протилежному рухові розповсюдження шкідливих

речовин, використовуючи фронтальний спосіб огляду.

Для виявлення джерела забруднення необхідно враховувати відомості про напрямок і силу вітру, характер рельєфу місцевості, температуру і швидкість течії води, висоту викидів та ступінь інтенсивності опадів та інше. Для виявлення можливого джерела забруднення необхідно скористатися схемами каналізаційних мереж підприємства та його очисної системи.

У процесі огляду проводять необхідні вимірювання, відбирають проби води, повітря, зразки ґрунту, трави, водорослів, у разі виявлення мертвої риби, тварин чи птахів, вилучають декілька їх видів для лабораторного дослідження.

Якщо водоймища забруднені ядохімікатами, які використовуються у сільськогосподарському виробництві, огляду підлягають місця їх зберігання, сільськогосподарські поля, куди були внесені ці речовини, а також засоби їх транспортування. Доцільно також направити зразки ґрунту на дослідження у відповідні лабораторії.

Якщо повітря забруднене токсичними речовинами, необхідно у районі найбільшого скупчення цих речовин взяти проби, враховуючи кліматичні умови (температурні показники, напрямок вітру, інтенсивність випадання опадів тощо).

У разі, коли джерело забруднення знаходиться під водою, наприклад, ушкоджена нафтова свердловина, слідчому необхідно доручити проведення огляду цього об'єкта водолазу. Після виконання робіт водолаза необхідно допитати у якості свідка, скласти з його слів схематичний план місця огляду. Доцільно залучити спеціаліста, який би здійснив фотографування об'єкта під водою. Фотознімки обов'язково долучаються до матеріалів кримінального провадження.

У процесі розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель, важливе значення має **огляд документів**. Документи можуть бути оглянуті за місцем їх знаходження або вилучатися для їх подальшого вивчення й дослідження.

До таких документів належать: документація на проектування споруд (очисних, фільтруючих, відстійних); документи, що містять витяги з відповідних нормативних актів або встановлюють права та обов'язки осіб, які відповідають за

додержання екологічних норм; журнал обліку технологічних викидів, документи приймання цих відходів, виробництва, зберігання, утилізації, знешкодження; журнал обліку стічних вод; журнал обліку виробничих відходів; оперативні журнали чергових, інженерів, хіміків, інших посадових осіб промислових, енергетичних, комунальних та інших підприємств, установ і організацій, що здійснюють контроль за викидами шкідливих речовин; транспортні документи на перевезення відходів виробництва (наряди, накладні та інші); накази, розпорядження, інструкції про експлуатацію енергетичних, каналізаційних, комунальних об'єктів; документи оперативного контролю, акти перевірки різних установ (гідрохімічні лабораторії, санітарно-епідеміологічні станції, лабораторії промислових підприємств); документи, що містять відомості про виявлені несправності, ремонт очисних, фільтруючих, каналізаційних об'єктів; інші документи постійного чи разового характеру.

Для ефективного пошуку документів необхідно звернути увагу на функціонально-організаційну структуру підприємства, посадові інструкції, положення про відділи, в яких визначені обов'язки окремих осіб, які відповідають за додержання правил екологічної безпеки. У разі виявлення ознак підробки в документах, їх необхідно вилучити й залучити експерта для проведення техніко-криміналістичного дослідження.

Досить важливою слідчою (розшуковою) дією в ході розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель є **допити** свідків, потерпілих та підозрюваних. Основними завданнями допиту незалежно від процесуального статусу допитуваних осіб є встановлення: обставин забруднення навколишнього природного середовища; причин і обставин, що цьому сприяли; осіб, які винуваті у вчиненні злочину та тих, які відповідальні за дотримання правил екологічної безпеки; встановлення можливості не допущення забруднення та його шкідливих наслідків.

Залежно від змісту інформації, якою володіють свідки, їх можна поділити на кілька груп, допит представників яких має свої тактичні особливості й завдання:

1. Працівники відповідних інспекцій, санітарно-епідеміологічних служб, які

виявили факт забруднення навколишнього середовища, загибель та знищення представників флори та фауни. При допиті необхідно з'ясувати джерело, обставини виявлення та наслідки забруднення. Найбільш детальну інформацію можна одержати від співробітників відповідних інспекцій, які не тільки фіксують розмір збитків, що завдані (наприклад, рибному господарству), але й проводять обстеження всіх забруднених ділянок;

2. Особи, які знаходились в районі забруднення й можуть підтвердити факт викидів шкідливих речовин у водоймища або повітря та вказати на джерело забруднення. Особливо важливу інформацію можуть надати свідки, які є працівниками цього виробництва або здійснюють ремонт очисних споруд тощо; особи, які можуть надати відомості про: причину виходу з ладу очисних споруд або неправильну їх експлуатацію; організацію тимчасових звалищ в недозволених місцях; зливання забруднених речовин у водойми тощо. До цієї групи свідків доцільно віднести спеціалістів, які проводили державну екологічну експертизу. Також серед цієї категорії свідків можуть бути особи, винуваті у вчиненні протиправних дій, а саме керівники підприємств, їх заступники, головні технологи, інженери з техніки безпеки та інші.

Допит потерпілих у кримінальних провадженнях щодо злочинного забруднення об'єктів навколишнього середовища проводиться з метою з'ясування таких питань: чи перебував потерпілий у місцях, які були забруднені шкідливими речовинами; за яких обставин потерпілий спостерігав за процесом забруднення (напрямок, сила вітру, погодні умови); де знаходився потерпілий в момент контакту із забрудненими об'єктами; чи вживав потерпілий в їжу рибу, виловлену у забрудненому водоймищі, продукти, що вирости на полях, зрошених неочищеними стічними водами, обробленими ядохімікатами та інше; коли, ким і в якому медичному закладі потерпілому поставлено відповідний діагноз; на якій підставі потерпілий вважає, що його хвороба є наслідком перебування у забрудненій зоні; яка ступінь втрати працездатності потерпілого і коли вона наступила; кому і за яких обставин потерпілий розповідав про забруднення об'єктів навколишнього середовища; чи має намір потерпілий подавати позов про відшкодування збитків тощо.

Одним із серйозних наслідків порушення правил екологічної безпеки є

заподіяння шкоди здоров'ю людей. Разом з тим, не всі випадки забруднення об'єктів навколишнього середовища призводять до безпосереднього заподіяння шкоди здоров'ю людей, оскільки наслідки таких забруднень виявляються з плином часу. Отже, слідчому при підготовці до допиту необхідно ознайомитися з відомостями з історії хвороби потерпілого, висновками медико-санітарної експертної комісії, висновками судового експерта.

Важливе значення для розслідування забруднення атмосферного повітря, вод та земель має **допит підозрюваного**, який може надати загальні відомості щодо характеру діяльності його підприємства, особливостей технологічного процесу, організації роботи працівників, особливостей зовнішнього та внутрішнього обігу документів тощо, а також має бути спрямований на ретельну фіксацію пояснень з приводу кожного факту порушень технологічного процесу з посиланням на документи та інші джерела доказів.

При допиті підозрюваного з'ясовують: його посаду, обставини події, що розслідується, її причини, ступінь забруднення та небезпеки для навколишнього природного середовища, наявність та об'єм забруднень при виконанні технологічних операцій тощо.

Після допиту підозрюваного слідчий повинен перевірити й оцінити його показання. Іноді виникає необхідність витребувати додаткову технічну або службову документацію, залучити експертів для проведення експертиз, одержати консультації у спеціалістів тощо.

Якщо необхідно перевірити, чи могло виникнути певне явище, розвинутися або припинитися певним чином за визначений проміжок часу, залишивши відповідні сліди, іноді виникає потреба у проведенні **слідчого експерименту**. Слідчий експеримент повинен проводитися з дотриманням правил безпеки лише для перевірки явищ, реконструкція яких необхідна для з'ясування окремих обставин події. Позитивні результати можуть бути отримані шляхом перевірки та уточнення показань підозрюваного на місці.

4. Використання спеціальних знань при розслідуванні екологічних злочинів

У процесі розслідування злочинів, пов'язаних із забрудненням об'єктів навколишнього середовища, досить часто виникають питання, для вирішення

яких необхідні спеціальні знання. Проведення експертизи допомагає встановити місце, час і безпосередню причину забруднення, несправності очисних споруд, а також встановити осіб, відповідальних за додержання правил екологічної безпеки. У кримінальних провадженнях про злочинні порушення правил охорони навколишнього середовища найчастіше призначають такі види експертиз: судово-екологічну, судово-медичну, судово-ветеринарну, іхтіологічну, гідрометеорологічну, судово-технологічну, судово-технічну, судово-хімічну, судово-біологічну, судово-гідротехнічну та інші. За допомогою експертних досліджень вдається встановити місце, час і безпосередню причину забруднення.

Судово-екологічна експертиза полягає в дослідженні негативного антропологічного впливу на конкретні (локальні) об'єкти навколишнього середовища і проводиться з метою встановлення не тільки самого антропологічного впливу (забруднення територій, виснаження поверхневих та підземних водоймищ, завдання школи представникам флори і фауни), але і його специфічних наслідків, обставин тощо.

Судово-екологічна експертиза, як правило, носить комплексний характер і проводиться екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками та іншими фахівцями. Необхідно розрізняти екологічну експертизу, що проводиться відповідно до положень Закону України «Про екологічну експертизу» і судово-екологічну експертизу, яка призначається на етапі досудового розслідування, у разі, коли для вирішення питань, що виникли, недостатньо висновку державної екологічної експертизи. Часто на практиці виникають випадки, коли судові експертизи не проводяться, тому що до кримінального провадження долучаються висновки, які були надані спеціалістами відповідних інспекцій, науково-дослідних і проектних інститутів тощо.

Завданнями судово-екологічної експертизи є:

- встановлення джерела негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище;
- визначення масштабів впливу на довкілля;
- встановлення механізму антропогенного впливу;
- визначення умов та обставин, що сприяють посиленню негативного

антропогенного впливу на навколишнє природне середовище;

– встановлення обставин, які пов'язані з порушенням екологічного законодавства та умов експлуатації потенційно небезпечних об'єктів, що призвели до заподіяння шкоди здоров'ю людини (смерті) та інших тяжких наслідків тощо.

Об'єктами екологічної експертизи є проекти нормативно-правових актів, проектні матеріали, документація на впровадження нової техніки, технології, матеріалів, рідин, продукції, реалізація яких може призвести до порушень екологічних нормативів, негативного впливу на стан навколишнього природного середовища, створення загрози здоров'ю людей.

Екологічній експертизі можуть підлягати екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах та регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей. Особливим об'єктом екологічної експертизи є людина, її життя та здоров'я у взаємозв'язку з навколишнім природним середовищем.

Завданням **еколого-санітарної експертизи** є встановлення причинного зв'язку між станом здоров'я людини, його змінами та шкідливим впливом навколишнього природного середовища, спричиненого антропогенною діяльністю. Проведення цієї експертизи має принципове значення для вирішення питання щодо відшкодування шкоди завданої здоров'ю громадян від несприятливого впливу навколишнього природного середовища.

Одним з видів судово-екологічної експертизи є **еколого-нормативна експертиза**. Її завдання – дослідити відповідність вимогам екологічної безпеки нормативів якості природного середовища, гранично допустимих концентрацій викидів шкідливих речовин, гранично допустимого рівня радіаційного впливу, шуму, вібрації, магнітних полів. Під час такої експертизи перевіряється ефективність показників якості навколишнього природного середовища з точки зору здоров'я людини, охорони її генетичного фонду.

Одним з самостійних видів судово-екологічної експертизи є **еколого-ґрунтознавча експертиза**. Необхідність проведення експертиз цього виду

пов'язана з тим, що значна частина земельного фонду України характеризується незадовільним станом якості земель.

Судова еколого-ґрунтознавча експертиза – це комплекс дій, здійснюваних у встановленій законом формі спеціалістами в галузі ґрунтознавства, екології та суміжних природничих наук, які дають висновок з питань, пов'язаних з дослідженням негативного антропогенного впливу на ґрунто-геологічні об'єкти. Об'єктом судової еколого-ґрунтознавчої експертизи є сукупність явищ ґрунто-геологічного походження, які були піддані негативному антропогенному впливу, а також події, факти й інші явища, вивчення яких здійснюється під час досудового розслідування. Предметом судової еколого-ґрунтознавчої експертизи є фактичні обставини, що встановлюються на основі спеціальних природничо-наукових та правових знань, а також досліджень матеріалів кримінального провадження за фактами негативного антропогенного впливу на ґрунто-геологічні об'єкти.

У результаті судово-експертного дослідження встановлюється вид, ступінь і масштаби антропогенного забруднення досліджуваних об'єктів. Під час проведення експертизи вирішуються також питання, що пов'язані зі встановленням наслідків забруднення ґрунтово-геологічних об'єктів стічними водами, відходами промислових і комунальних підприємств, а також з виявленням механізму забруднення.

Судово-медична експертиза проводиться для встановлення причин смерті у випадку отруєння людей. Окрім того, на вирішення експертизи можуть бути поставлені такі питання: про наявність у крові людини окису вуглецю; чи є небезпечним для здоров'я людини викиди в атмосферу різних речовин певної концентрації; в якій кількості і як вони діють на організм людини тощо.

Судово-ветеринарна експертиза проводиться у разі загибелі тварин і риби, яка була викликана викидами в атмосферу шкідливих відходів виробництва або викидом у водоймища неочищених і нейтралізованих стічних вод. На вирішення експертизи можуть бути поставлені такі питання: коли наступила смерть тварин; яка причина їх захворювання; чи є загибель риби, тварин наслідком отруєння і якою саме речовиною воно викликане; яким чином отруйні речовини потрапили в організм тварин чи риби; чи є причиною загибелі або захворювання тварин,

риби викиди у водоймища неочищених стічних вод та відходів виробництва; чи вплинули викиди шкідливих речовин в атмосферу на продуктивність тварин тощо.

Судово-технологічна експертиза проводиться для виявлення на діючих промислових підприємствах порушень технологічного процесу, які можуть призвести до забруднень навколишнього природного середовища. На вирішення експертизи можуть бути поставлені такі питання: чи відповідає технологічний процес затвердженій нормативній документації; які порушення технологічного процесу призвели до викидів відходів шкідливих речовин, що потребують відповідної очистки і знешкодження; яка якість сировини, що використовується при виготовленні продукції тощо.

Гідрометеорологічна експертиза визначає вірогідність забруднення навколишнього середовища певними відходами виробництва залежно від джерела забруднення, яке склалося в конкретній гідрометеорологічній ситуації, площу забруднення, напрямок і масштаб розсіювання забруднюючих речовин, тощо.

Судово-біологічна експертиза проводиться з метою встановлення природи і масштабів негативного впливу на об'єкти рослинного світу і вирішення таких питань: чи є конкретна ділянка місцевості місцем виникнення негативного впливу на об'єкти рослинного світу; де розташоване джерело негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти біологічного походження; протягом якого періоду спостерігалися шкідливі наслідки такого негативного впливу; якою є причина знищення біологічних об'єктів в межах локальної земельної ділянки або водного об'єкту тощо.

Будівельно-технічну експертизу проводять для вирішення питань про правильність введення об'єкта в експлуатацію. Об'єктами цієї експертизи є господарські будівлі та споруди, окремі технологічні лінії, проектні матеріали, акти приймання та здачі об'єкта в експлуатацію, висновки відповідних державних експертиз, протоколи огляду устаткування.

Питання, які виносяться на вирішення будівельно-технічної експертизи: чи були прийняті в експлуатацію об'єкти відповідно до санітарних норм; чи

допущені відступи від проекту; чи не пов'язані вони з відсутністю або запізненням здачі природоохоронних споруд; чи проводилася відповідна державна експертиза передпроектних матеріалів; чи були уповноважені особи на підписання акту приймання об'єкта в експлуатацію; чи не викликана аварія помилкою проектування; чи відповідає використовуване обладнання технічному проекту; чи правильно введено обладнання в експлуатацію після ремонту тощо.

Судово-технічна експертиза проводиться для з'ясування причин виходу із ладу очисних споруд, встановлення технічних недоліків у роботі каналізаційних мереж, встановлення осіб, які відповідають за допущені порушення встановлених правил і зв'язок цього порушення з конкретним забрудненням тощо.

Судово-хімічна експертиза проводиться для дослідження слідів, які утворилися в результаті змін хімічних властивостей об'єктів, а також для вирішення питань про біологічні причини настання шкідливих наслідків для представників флори і фауни.

Дослідження радіаційної обстановки може бути проведеним в межах **судової радіоекологічної експертизи**, як комплексу дій, що проводяться у встановленому законом порядку особами, котрі володіють спеціальними знаннями в галузі радіоекології.

Предметом судової радіоекологічної експертизи виступають фактичні обставини, що встановлюються на основі спеціальних природничо-наукових знань в галузі радіоекології, а також дослідження матеріалів кримінального провадження за фактами негативного радіаційного впливу.

На вирішення судової радіоекологічної експертизи можуть бути винесені такі питання: чи належать виявлені речовини до радіоактивних, а якщо так, то якими є дози випромінювання і його активність; чи має місце перевищення питомої активності і доз випромінювання у порівнянні з гранично допустимими дозами і гранично допустимими концентраціями; де саме розташоване джерело радіоактивних речовин; чи є в наданих на експертизу продуктах харчування радіоактивні речовини, якщо так, то чи має місце перевищення концентрацій радіонуклідів у порівнянні з гранично допустимими нормами; чи є на локальній

земельній ділянці, у водоймищі, в приміщенні радіоактивні речовини; якою є площа радіоактивного забруднення тощо.

Під час розслідування злочинів проти довкілля можуть призначатися й інші експертизи з врахуванням обставин того чи іншого кримінального провадження.

Контрольні питання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики екологічних злочинів.
2. Вкажіть особливості відкриття кримінального провадження вчинення екологічних злочинів.
2. Типові слідчі ситуації при розслідуванні екологічних злочинів.
3. Типові версії при розслідуванні екологічних злочинів.
4. Тактичні завдання початкового етапу розслідування екологічних злочинів.
5. Початкові слідчі та інші дії проведенні на початковому етапі розслідування.
6. Експертизи, що призначаються при розслідуванні екологічних злочинів.
7. Особливості взаємодії слідчого при використанні допомоги спеціалістів та громадськості.

Тести по темі

1. Кримінальними правопорушеннями проти довкілля є:

- 1) злочини проти довкілля (Розділ VIII КК, статті 236-254);
- 2) злочини, що можуть негативно позначитися на екологічній ситуації, – порушенням вимог законодавства про охорону праці, правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, правил ядерної або радіаційної безпеки, а також правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. ст. 271-275 КК);
- 3) злочини, що можуть негативно позначитися на екологічній ситуації, – діяння, пов'язані зі знищенням або пошкодженням майна (ст. ст. 194-196 КК);
- 4) злочини, які носять екологічне забарвлення за характером наслідків, однак мають не властиву для «еко»-злочинів корисливу мотивацію – діяння посадової особи, що вчинила підлог чи отримала неправомірну вигоду за виконання (невиконання) службових дій, які призвели до порушення екобезпеки;
- 5) усі відповіді вірні.

2. Типова «слідова картина» кримінальних правопорушень проти довкілля не може проявлятися у:

1) наявності на місці події будь-яких видів слідів протекторів шин, гусениць, слідів мікрооб'єктів та запаху – при порушенні правил викиду відходів виробництва;

2) наявності пошкоджених (знищених) природних об'єктів – при незаконному полюванні чи риболовлі;

3) наявності побутових відходів (тари, упаковки від продуктів) на території активного відпочинку рибалок та мисливців – при незаконному полюванні чи риболовлі;

4) ідеальних відображеннях – слідах пам'яті очевидців, потерпілих, відповідальних за роботу очисних систем (підозрюваних) про допущені порушення, про факти забруднення, про шкідливі викиди тощо;

5) наявності документів (усних або письмових наказів, розпоряджень) про зміну режиму роботи очисного устаткування, про доручення обслуговування механізмів некомпетентним працівникам.

3. Яке з вказаних положень не розкриває зміст відомостей про типову особу злочинця у злочинах проти довкілля?

1) «еко»-злочинці можуть мати ознаки як загального, так і спеціального суб'єкта відповідних складів злочинів;

2) «еко»-злочинці – це переважно особи, на яких покладено обов'язок додержання правил стосовно недопущення забруднень, що мали забезпечувати нормальне функціонування очисних споруд;

3) «еко»-злочинці – це також особи, з вини яких очисні споруди вийшли з ладу і забруднюють довкілля;

4) «еко»-злочинці – це працівники відповідних інспекцій, яким стало відомо про порушення певним підприємством правил охорони природи, які виявили загибель риби; працівники санітарно-епідеміологічної служби (СЕС), які зареєстрували у повітрі за допомогою спеціальної апаратури підвищену концентрацію шкідливих речовин над певною територією і т.п.

4. Яка з названих слідчих ситуацій є характерною для початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) водій автомобіля, який перевозив отруйні речовини, вчинив наїзд на пішохода і зник з місця вчинення злочину;

2) особи, які вчинили напад на працівника Державної екологічної інспекції, який проводив перевірку на об'єкті, що забруднює навколишнє природне середовище, не встановлені, знаряддя вчиненого злочину не знайдені;

3) внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний державний реєстр досудових розслідувань здійснюється природоохоронним прокурором;

4) внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний державний реєстр досудових розслідувань і досудове розслідування починається за наданими відомостями про факт пригоди, пов'язаний з використанням відповідних технічних засобів та при певних виробничих і інших процесах, які поступили від відповідних підприємств, засобів масової інформації, лікарень одразу після пригоди;

5) обвинувачений розкався у вчиненому злочині, видав знаряддя вчиненого злочину, відшкодував завдану шкоду.

5. Яка з названих слідчих ситуацій є характерною для розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) водій автомобіля, який перевозив отруйні речовини, вчинив наїзд на пішохода і зник з місця вчинення злочину;

2) особи, які вчинили напад на працівника Державної екологічної інспекції, який проводив перевірку на об'єкті, що забруднює навколишнє природне середовище, не встановлені, знаряддя вчиненого злочину не знайдені;

3) відсутні відомості про особу, яка вчинила злочин, наявні пошкоджені (знищені) природні об'єкти;

4) обвинувачений у службовій недбалості розкався у вчиненому злочині, видав знаряддя вчиненого злочину, відшкодував завдану шкоду;

5) первинними матеріалами виступає явка з повинною.

6. У якій відповіді правильно надана криміналістична рекомендація щодо фіксації огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) у всіх випадках слід дотримуватись лише вимоги закону про обов'язкове складання протоколу;

2) у всіх випадках необхідно складати розгорнутий протокол огляду місця події, план, здійснювати фотозйомку, в окремих випадках – відеозйомку;

3) в окремих випадках в ході огляду місця події при розслідування еко-злочинів доцільно застосовувати фотозйомку джерел забруднення, поширеності і площ забруднення;

4) тільки в окремих випадках в ході огляду місця події при розслідування еко-злочинів треба складати плани, схеми, на яких позначати взаємне розташування об'єктів, що оглядаються, із вказівкою джерела забруднення та осередків забруднення, місця взяття проб, зробити розмітку шляхів поширення потоків забруднення;

5) усі відповіді вірні.

7. Вилучення яких об'єктів, що мають значення для провадження про кримінальні правопорушення проти довкілля, не здійснюють шляхом обшуку?

1) документи, які регламентують діяльність щодо охорони навколишнього середовища на господарських об'єктах;

2) проби води, повітря, землі в місцях забруднення, зразки забруднюючих речовин;

3) документи по контролю за газоочисними та пиловловлюючими установками на підприємстві;

4) документи (інструкції, накази, розпорядження) про експлуатацію промислових, енергетичних, сільськогосподарських, комунальних об'єктів (систем) та дозволи на скидання стічних вод, викидів виробництва, відходів;

5) транспортні документи на перевезення відходів виробництва (наряди, накладні, шляхові листи тощо).

8. З чим пов'язані основні труднощі складання протоколу огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) з втомленістю слідчого внаслідок обстеження ділянок місцевості великих площ;

2) з необхідністю використання найменувань механізмів, їхніх деталей, а також тих наслідків скидання викидів, що спостерігаються і підлягають фіксації;

3) з неналежним володінням слідчим практичними навиками складання протоколів слідчих дій;

4) з пригніченим психологічним станом слідчого внаслідок побачених масштабів забруднення та його наслідків для флори і фауни;

5) жодна з відповідей не є правильна, так як нема будь-яких труднощів.

9. Хто з вказаних осіб є (може бути) потерпілим у провадженнях про кримінальні правопорушення проти довкілля?

1) громадяни, у яких загинули свійські тварини внаслідок забруднення

природних об'єктів;

2) працівники відповідних інспекцій, яким стало відомо про порушення даним підприємством правил охорони природи, які виявили, наприклад, загибель риби;

3) працівники, які брали участь в очищенні водоймищ і ділянок місцевості;

4) особи, які спостерігали факт викиду шкідливих відходів виробництва і можуть вказати джерело забруднення;

5) працівники санітарно-епідеміологічної служби, які зареєстрували у повітрі за допомогою спеціальної апаратури підвищену концентрацію шкідливих речовин над певною територією.

10. Способами приховання кримінальних правопорушень проти довкілля є:

1) приховування документації про заборону введення в експлуатацію очисних споруд;

2) заяви працівників про порушення експлуатаційного режиму;

3) знищення слідів поломки механізмів, що регулюють скидання і викиди відходів, котрі забруднюють довкілля;

4) наявність попереджень чи інших стягнень уповноважених органів за порушення у роботі очисних споруд і забруднення довкілля;

5) знищення забруднень, що мали місце, маскування джерел забруднень;

6) кримінальні правопорушення проти довкілля не вимагають приховання, оскільки є необережними та вчиняються в умовах неочевидності;

7) порушеннями правил викидання відходів виробництва.

11. «Слідова картина» кримінальних правопорушень проти довкілля виявляється у?

1) попередженнях уповноважених органів про порушення у роботі очисних споруд і забруднення довкілля;

2) слідах протекторів шин, гусениць, мікрооб'єктів, слідах запаху на місці події при порушенні правил викиду відходів виробництва;

3) проектній документації на захисні споруди (очисні, фільтруючі, відстійні);

4) документах про права та обов'язки осіб, які відповідають за додержання екологічних правил;

5) відсутності відомостей про особу, яка винна у забрудненні;

б) слабкій виробничо-організаційній дисципліні на підприємстві, що здійснює викиди;

7) змінах фізичних, хімічних, біологічних властивостей вод, атмосферного повітря, забрудненні їх шкідливими для здоров'я людей відходами промислового виробництва.

12. Які з названих слідчих ситуацій характерні для початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний державний реєстр досудових розслідувань і досудове розслідування починається за матеріалами спеціального розслідування даної події державними інспекціями та органами відповідного нагляду;

2) внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний державний реєстр досудових розслідувань і досудове розслідування починається за наданими відомостями про факт пригоди, пов'язаний з використанням відповідних технічних засобів та при певних виробничих процесах, які поступили від відповідних підприємств, засобів масової інформації, лікарень одразу після пригоди;

3) обвинувачений у службовій недбалості розкався у вчиненому злочині, видав знаряддя вчиненого злочину, відшкодував завдану шкоду;

4) первинними матеріалами виступають заяви очевидців, що повідомили в Державну службу України з надзвичайних ситуацій про залишене непогашене у відповідній ділянці лісу вогнище;

5) відсутні відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, наявні пошкоджені (знищені) природні об'єкти;

б) водій автомобіля, який перевозив отруйні речовини, вчинив наїзд на пішохода і зник з місця вчинення злочину;

7) особи, які вчинили напад на працівника Державної екологічної інспекції, який проводив перевірку на об'єкті, що забруднює навколишнє природне середовище, не встановлені; знаряддя вчиненого злочину не виявлені.

13. Які версії характерні для початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) версії відносно джерела забруднення, речовини, якою забруднений об'єкт, спосіб забруднення і причини які призвели до злочинного забруднення;

2) версії відносно речовини, якою забруднений об'єкт, спосіб забруднення і

причини які призвели до злочинного забруднення;

3) версії відносно можливого розміру відшкодування збитків, завданих природнім об'єктам, встановленого вироком суду;

4) версії відносно способу забруднення і причини які призвели до злочинного забруднення;

5) версії відносно мотивів забруднення;

6) версії відносно добровільного відшкодування винуватою особою завданих нею збитків;

7) версії відносно кола осіб – очевидців забруднення.

14. Характерними слідами кримінальних правопорушень проти довкілля є?

1) проектна документації на захисні споруди (очисні, фільтруючі, відстійні);

2) посадові інструкції осіб, які відповідають за додержання екологічних правил;

3) сліди пальців рук на технічних пристроях очисних споруд осіб, які ними керували;

4) слабкій виробничо-організаційній дисципліні на підприємстві, що здійснює викиди;

5) зміни фізичних, хімічних, біологічних властивостей вод, атмосферного повітря, забрудненні їх шкідливими для здоров'я людей відходами промислового виробництва,

6) пошкоджені (знищені) природні об'єктах при незаконному полюванні чи рибальстві;

7) порушення здоров'я людей, забрудненні води, атмосфери, понівеченій флорі та фауні, а також на певних механізмах, дія яких привела до згаданих наслідків.

15. Які питання можуть ставитись на вирішення агротехнічної експертизи під час проваджень щодо кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) яка причина загибелі (чи пошкодження) сільськогосподарських угідь;

2) чи порушені агротехнічні правила, які забезпечують екологічну безпеку, при виконанні будь-яких робіт (зберігання, транспортування, застосуванні добрив, отрутохімікатів, використанні води для поливу);

3) чи вірно встановлений в даному господарстві порядок збереження,

транспортування, використання мінеральних добрив (чи отрутохімікатів), в чому полягають відхилення від належного порядку;

4) чи є в даних зразках (воді, повітрі, ґрунті) забруднюючі речовини (компоненти, не належать їх нормальному складу), і якщо так, то які саме і в яких концентраціях;

5) чи відноситься дана речовина до ряду токсичних хімічних препаратів, які активно впливають на організм людини і навколишнього природного середовища;

6) чи є в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи, якщо так, то який їх вид;

7) які безпосередні технічні причини забруднення навколишнього середовища.

16. У яких положеннях правильно вказано завдання матеріалознавчої (судово-хімічної) експертизи під час провадження щодо кримінальних правопорушень проти довкілля?

1) чи належить дана речовина до ряду токсичних хімічних препаратів, які активно впливають на організм людини і навколишнього природного середовища;

2) чи є в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи, якщо так, то який їх вид;

3) чи є в наданих об'єктах шкідливі біологічні, бактеріологічні речовини;

4) чи однорідні речовина, вилучена з місця забруднення, і зразок речовини з будь-якого об'єкту

5) які хімічні складники могли утворитись внаслідок реакції з шкідливими речовинами, які містяться в даних газопилових викидах чи стічних водах;

6) яка причина загибелі (чи пошкодження) сільськогосподарських угідь;

7) чи вірно встановлений в даному господарстві порядок зберігання, транспортування, використання мінеральних добрив (чи отрутохімікатів), в чому полягають відхилення від належного порядку.

17. Які види судових експертиз призначаються під час провадження щодо кримінальних правопорушень проти довкілля і спрямовані на дослідження природних об'єктів - предметів посягання?

1) судово-лісотехнічна експертиза;

2) судово-технологічна;

3) судово-трасологічна експертиза;

- 4) судово-зоотехнічна експертиза;
- 5) судово-іхтіологічна експертиза;
- 6) судово-криміналістична експертиза дослідження документів;
- 7) судово-криміналістична експертиза лакофарбових матеріалів.

18. Хто з вказаних осіб входить у коло запідозрених осіб, а потім – підозрюваних, при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля?

- 1) працівники, які брали участь в очищенні водоймищ і ділянок місцевості;
- 2) працівники, які відповідали за дотримання встановлених правил на очисних спорудах;
- 3) особи, які спостерігали факт викиду шкідливих відходів виробництва і можуть вказати джерело забруднення;
- 4) працівники санітарно-епідеміологічної служби, які зареєстрували у повітрі за допомогою спеціальної апаратури підвищену концентрацію шкідливих речовин над певною територією;
- 5) особи, які брали участь у відомчому розслідуванні (якщо таке мало місце).

19. Які питання вирішує матеріалознавча (судово-хімічна) експертиза під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

- 1) встановлює вміст у наданих об'єктах (пробах повітря, води, ґрунту) отруйних речовин, шкідливих для здоров'я людей, тварин, птиці, риб;
- 2) виявляє в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи і визначає їх вид;
- 3) встановлює природу і концентрацію шкідливих речовин;
- 4) визначає наявність в об'єктах, які досліджуються, шкідливих біологічних, бактеріологічних речовин, встановлює їх вид і концентрацію;
- 5) встановлює наявність реальної загрози для здоров'я людей внаслідок порушення правил користування екологічно небезпечними речовинами та відходами.

20. Які питання вирішує судово-медична експертиза під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля?

- 1) встановлює вміст в наданих об'єктах (пробах повітря, води, ґрунту) отруйних речовин, шкідливих для здоров'я людей, тварин, птиці, риб;
- 2) виявляє в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи і визначає їх вид;
- 3) встановлює природу і концентрацію шкідливих речовин;
- 4) визначає наявність в об'єктах, які досліджуються, шкідливих біологічних, бактеріологічних речовин, встановлює їх вид і концентрацію;

5) встановлює причини і механізм захворювання чи смерті людини, дійсні чи можливі наслідки для людей; встановлює наявність реальної загрози для здоров'я людей внаслідок порушення правил користування екологічно небезпечними речовинами та відходами.

Задачі по темі

Задача №1

У січні 2016 р. при будівництві целюлозно-паперового комбінату у м. К. було допущено грубе відхилення від проекту: очисні споруди були розраховані тільки на роботу першої черги комбінату. У подальшому, коли була запущена друга і третя черги, очисні споруди перестали справлятися з ефективним знезараженням промислових стоків.

У результаті в серпні 2016 р. в розташованому неподалік озері були знищені місця нересту декількох порід риб і відбулося істотне перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин. 20 серпня 2016 р. було проведене скидання промислових вод комбінатом. На місці наявні сліди скидання, залишені гр. Гришиним С. П. і гр. Мироновим О.О.

Завдання

1. Складіть план розслідування.
2. Складіть ухвалу про призначення експертизи.

Задача №2

12 вересня 2016 р. директор підприємства, що виробляє хімічні барвники, гр. Бобков С.С., дав вказівку вивести на міське сміттєзвалище близько 3 т бракованої продукції і шкідливих відходів, упакованих в паперові мішки. У ці дні почалися рясні тривалі дощі, внаслідок чого шкідливі хімічні речовини проникли на прилеглу до звалища територію і відбулося зараження території на площі 50 га і на глибину 0,5 м.

Завдання

1. Складіть план розслідування.
2. Складіть ухвалу про призначення експертизи.

Задача №3

11 вересня 2016 р. фермер с. Конькова гр. Радецький М.Ю. для одержання більш високого врожаю кукурудзи та боротьби зі шкідниками використовував отрутохімікати, заборонені до застосування. Застосування отрутохімікатів

викликало захворювання двох корів і бика, що належали жителю с. Конькова, які випадково опинилися на полі. У відношенні гр. Радецького М.Ю. було відкрито кримінальне провадження.

Завдання

1. Які види експертиз необхідно призначити в даному випадку?
2. Складіть план розслідування кримінального провадження.

Задача № 4

Від головного державного санітарного лікаря Гусевського району до поліції надійшли матеріали про забруднення річки Лами. З матеріалів випливає, що на ділянці річки протяжністю 80 км спостерігається велика кількість загиблої риби, а вода набула аміачний запах. У результаті перевірки даних фактів органами санітарно-епідеміологічної служби району встановлено, що джерелом забруднення річки могло з'явитися виробниче об'єднання «Хімія», побудований на березі Лами склад для зберігання аміачної води. Адміністрація об'єднання, однак, відмовилася визнати факт забруднення річки в результаті порушення санітарних правил поводження з аміачною водою.

Проте в ході обстеження складу було виявлено численні факти потрапляння аміаку в ґрунт. Це відбувалося внаслідок порушення правил перекачування добрива з вступників автоцистерн в ємності, що знаходяться на складі. Також при обстеженні виявлені неполадки в підземному аміачному трубопроводі, галереї якого в декількох місцях опинилися забитими щебенем. Це призводило до скупчення добрива в місцях закупорок і його витоку. Адміністрація об'єднання та складу знала про наявні порушення, однак жодних заходів до їх усунення не приймала.

За виявленими фактами було відкрито кримінальне провадження. При оцінці сформованій до початку розслідування слідчої ситуації слідчому стало відомо наступне. Адміністрація об'єднання «Хімія», дізнавшись про відкриття кримінального провадження, терміново вжила заходів до усунення всіх засмічень в галереях з'єднання трубопроводів для знищення слідів злочину. Працівники складу були попереджені про нерозголошення фактів порушення санітарних правил і виробничої дисципліни.

Також слідчому стало відомо, що рідкі аміачні добрива використовувалися господарствами, розташованими вздовж річки Лами. Керівництво об'єднання у зв'язку з цим висунуло припущення про те, що річка була забруднена саме з

вини останніх. Працівники санепідемстанції, які проводили перевірку, дане припущення ні підтвердити, ні спростувати не змогли.

Завдання

1. Назвіть елементи криміналістичної характеристики злочинів проти екологічної безпеки та природного середовища.

2. Назвіть обставини, що підлягають з'ясуванню і доведенню по даному кримінальному провадженні.

3. Складіть план початкових слідчих дій і вкажіть особливості тактики їх проведення.

Задача №5

До поліції м. Борисова надійшли відомості про те, що на річці Березина помічені великі плями нафтопродуктів.

Розглянувши отриману інформацію, на місце події була направлена слідчо-оперативна група для її перевірки та прийняття необхідного рішення.

У результаті перевірки встановлено, що в межах міста значну ділянку річки дійсно піддалося забрудненню.

За кількістю плям можна було припустити, що одне або кілька підприємств скидають у річку велику кількість нафтопродуктів.

У зв'язку з тим, що надходження нафтопродуктів в річку триває, створилася реальна небезпека для здоров'я людей (за цілями водокористування Березина відноситься до категорії господарсько-питних) і загроза знищення рибних запасів. Слідчий порушив кримінальне провадження, після чого зв'язався з міською санітарно-епідеміологічною станцією, повідомив про подію і запропонував їй працівникам провести свою перевірку, а результати її представити в поліцію. У результаті дослідження води встановлено, що забруднюючою речовиною є мазута, що потрапляє в Березину з одного з живлячих річку джерел.

При перевірці та огляді території прилеглих промислових підприємств на ремонтному заводі було виявлено джерело можливого забруднення річки. Зокрема, на території заводу виявлена яма, в яку з котельні зливалася мазута того ж складу, що і забруднює річку. Була висунута версія, що саме звідси мазута переноситься ґрунтовими водами в Березину. Для перевірки цього був проведений наступний слідчий експеримент. За допомогою фахівців підготували 12 т водного розчину нешкідливого метиленового барвника, що має специфічний

яскраво-синій колір. Яму очистили від мазути, а потім залили в неї розчин. Протягом наступних трьох діб фахівці вилучали з місця викиду нафтопродукту проби води. Однак її аналіз не підтвердив наявності у ньому метиленового барвника. З цього був зроблений висновок, що джерело забруднення річки знаходиться в іншому місці.

Завдання

1. Сформулюйте слідчі версії за результатами оцінки зазначених обставин.
2. Визначте питання, які потребують з'ясування.
3. Визначте слідчі та інші дії, необхідні для перевірки висунутих версій.
4. Складіть письмовий план подальшого розслідування кримінального провадження.
5. Скласти план розслідування за однією з наведених фабул.

Фабули

1. Містом тече річка, витокami якої є декілька компактно розташованих джерел. Навесні, під час льодоходу, було помічено крижини, вкриті мазутом. На берегах річки розташовані промислові підприємства, які можуть бути джерелами забруднення, проте місця зливу там не виявлено. У результаті спостереження встановлено, що мазут з'являється саме з витоків річки. Поблизу них немає підприємств, які могли б їх забруднювати. При розширенні меж огляду з'ясовано, що на двох автобазах, розташованих на значній відстані від витоків, є колодязі для зберігання мазуту, не обладнані належним чином. Сума заподіяних збитків становить 51500 грн.

2. Працівниками санітарно-епідеміологічної служби м. Л. зафіксовано факт перевищення норм гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у повітрі над житловим масивом міста, у результаті чого декілька осіб звернулися до районної лікарні з симптомами отруєння. При перевірці вказаного факту з'ясовано, що неподалік від житлового масиву є промислове підприємство – потенційний забруднювач повітря.

У ході оперативно-розшукових заходів встановлено, що приблизно в цей час літаками цивільної авіації району провадилися роботи по боротьбі зі шкідниками на полях, і один з літаків, порушивши маршрут, занадто наблизився до населеного пункту.

Список використаних джерел

1. Аверьянова, Т. В. Криминалистика : учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов., Е. Р. Российская. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2008. – 992 с.
2. Головка, М. Б. Криміналістика (Теоретичні основи криміналістики. Криміналістична техніка) : навч. посіб. / М. Б. Головка, Л. А. Остапенко, І. П. Осипенко, М. П. Черненко. – Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2016. – 196 с.
3. Головка, М. Б. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення) : навч.-метод. посіб. / М. Б. Головка, І. П. Осипенко. – Чернігів : Лозовий В. М., 2015. – 128 с.
4. Датій, А. В. Криминалистика: практикум / А. В. Датій, С. М. Субботин. – М. : Ось-89, 2009. – 256 с.
5. Денисюк, С. Ф. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистический анализ) : науч.-практ. пособие / С. Ф. Денисюк, В. Ю. Шепитько. – Х. : Консум, 1999. – 160 с.
6. Экспертизы у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
7. Экспертизы у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
8. Криміналістика. Академічний курс : підруч. / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
9. Криміналістика (Криміналістична тактика): навч. посіб. / І. В. Берднік, М. Б. Головка, Л. А. Остапенко, І. П. Осипенко, М. П. Черненко. – Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2017. – 208 с.
10. Криміналістика в тестах : навч. посіб. / І. І. Когутич, О. М. Калужна, І. В. Жолнович [та ін.] ; за заг. ред. І. І. Когутича. – К. : Алерта, 2013. – 534 с.
11. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепитько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] / за ред. В. Ю. Шепитька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. В 2 т. Т. 1. / О. М. Бандурка, Е. М. Блажинський, Є. С. Бурдоль [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонкин, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. В 2 т. Т. 2. / О. М. Бандурка, Е. М. Блажинський, Є. С. Бурдоль [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонкин, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.
14. Криминалистика : учебник / под ред. А. Г. Филиппова. – М. : Юриспруденция, 2010. – 352 с.
15. Криминалистика : учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Росинская. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 944 с.
16. Когутич, І. І. Криміналістика : курс лекцій / І. І. Когутич. – К. : Атіка, 2008. – 888 с.
17. Коновалов, В. Е. Криминалистическая тактика: теории и тенденции : учеб. пособие / В. Е. Коновалов, В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 1997. – 256 с.
18. Коновалова, В. Е. Допрос: тактика и психология / В. Е. Коновалова. – Х. : Консум, 1999. – 157 с.

19. Коновалова, В. Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В. Е. Коновалова // Актуальні проблеми криміналістики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : 2003. – С. 66-74.
20. Кузьмин, А. С. Сборник задач по криминалистике : пособие для студентов вузов / А. С. Кузьмин, А. М. Хлус. – Минск : Тетра Системс, 2010. – 160 с.
21. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика» (відповідно до вимог ECTS) / уклад. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – 155 с.
22. Попов, В. И. Руководство к практическим занятиям по криминалистической тактике / В. И. Попов. – М. : Юрид. лит., 1964. – 270 с.
23. Практикум по криминалистике / под общ. ред. Н. П. Яблокова. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 431 с.
24. Практикум по криминалистике : учеб. пособие / отв. ред. А. Н. Васильев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – 580 с.
25. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / О. В. Бишевец, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергеева [та ін.]; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергеевої. – К. : Алерта, 2015. – 536 с.
26. Салтевський, М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
27. Удовенко, Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / Ж. В. Удовенко; за заг. ред. В. І. Галагана. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 320 с.
28. Шеремет, А. П. Криміналістика : навч. посіб. / А. П. Шеремет. – К. : ЦУЛ., 2009. – 472 с.

Зміст

Вступ	3
Тема 1. Загальні положення криміналістичної методики	4
Тема 2. Розслідування вбивств.....	25
Тема 3. Розслідування зґвалтувань	59
Тема 4. Розслідування крадіжок	86
Тема 5. Розслідування шахрайства	118
Тема 6. Розслідування вимагання	137
Тема 7. Розслідування службових злочинів	175
Тема 8. Розслідування порушень правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів	199
Тема 9. Розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж.....	231
Тема 10. Розслідування екологічних злочинів	250
Список використаних джерел	282

І. П. Осипенко

КРИМІНАЛІСТИКА

(Методика розслідування окремих видів злочинів)

Навчальний посібник

Технічний редактор:	І. П. Осипенко, К.П. Гузь
Комп'ютерна верстка	
і макетування:	І. П. Осипенко, К.П. Гузь
Друк	А. М. Безкровна, Н.А. Тестова

Прийнято 31.05.2018. Здано до друку 29.10.2018 р.
Формат 60x84/16 Папір офіс. Гарнітура Times New Roman.

Друк - цифровий.

Ум.-друк. арк. 17,75. Обл.-вид. арк. 13,64.

Наклад 300 прим. Зам. № 1875.045.018

Чернігівський національний технологічний університет
14027 м. Чернігів, вул. Шевченка, 95

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.